

انتشارات دانشگاه تهران

۱۲۳

فهرست

کتابخانهٔ اهدائی آقای سید محمد مشکوة

به

کتابخانه دانشگاه تهران

جلد اول

کتب راجع بقرآن ودعا

گرد آورنده

علینقی منزوی تهرانی

۱۳۳۰

چاپخانه دانشگاه

راهنما :

I

گفتارهای این فهرست بردو گونه است :

الف : کتابشناسی و معرفی نگارندهٔ کتاب ، و گاهی اندك گفتگو دربارهٔ موضوع وتاریخچهٔ آن. این بخش باحروف درشت نوشته‌شده است .

ب : نسخه‌شناسی؛ معرفی خصوصیات نسخهٔ این کتابخانه این بخش با حروف ریز نوشته شده است .

II

دراین مجلد ۱۵۶ کتاب شناخته شده که ۱۸۵ نسخه از آنها دراین کتابخانه هست. پس دراین جلد۱۵۶بخش کتابشناسی با شمارهٔ پیاپی هست. ونیز۱۸۵ بخش نسخه‌شناسی باشمارهٔ پیاپی جداگانه دیده میشود .

III

درآغاز هربخش کتابشناسی نام کتاب باحروف سایه‌دار درمیان صفحه نوشته شده ودرطرف راست‌آن شمارهٔ پیاپی دراین‌نشان [ ] نهاده شده است .

ودرآغازهربخش نسخه‌شناسی نیز، شمارهٔ ردیف دیگردرمیان صفحه دراین نشان [ ] نهاده شده است .

شماره‌ای که باحروف درشت‌سایه‌دار درطرف راست میان‌سطرها گذاشته شده شمارهٔ آن کتاب در کتابخانه است .

مراجعه کنندگان بکتابخانه، برای دریافت کتاب بایداین شماره را یادداشت نمایند .

کتابخانه مشکوة

و چگونگی اهداء آن بدانشگاه تهران

همانطور که حملهٔ عرب فرآوردههای تمدن ایرانی پس از یورش اسکندر را نابود ساخت؛ حمله مغول نیز فرآوردههای تمدن اسلامی ایران را پراکنده کرد، کتابخانه های بزرگ بغداد وری ونیشابور وهرات وبخارا طعمهٔ آتش وآب گردید، وآنچه دراثر دستبرد سپاهیان وغارت ایشان از آب وآتش نجات یافت،در کتابخانه چهارصدهزار جلدی مراغه گردآمد ، وآن نیز پس از اندکی دراثر بیعلاقگی مغولان وجنگهای خانوادگی پراکنده گردید، و بقیةالسیف آن در اثر جنگهای صفویان با عثمانیان و همچنین دراثر طغیانهای کردها و لرها و بلوچها و ازبکها و افغانها و ترکمنها وجز ایشان ، ولشکرکشیهای دولت مرکزی برای سرکوبی ایشان ، نابود گردید وتیز همین خونریزیها ، مردم را نسبت بکتاب وعلم بکلی بی‌علاقه کرد. وآنچه از دست حوادث روز گار سالم ماند درقرون نوزدهم وبیستم میلادی دراثر بازشدن راه اروپا اندك اندك راه آن‌دیار پیش گرفت.

دانشگاه تهران ازمدتها قبل ازاین درنظر داشت که کتابخانهٔ مرکزی بزرگ وآبرومندی تأسیس کند ، تا مگر بدینوسیله این آثار گرانبها که دراطراف کشور پراکنده و درگوشه‌ها و زاویه‌ها زیر تار عنکبوت ودرمعرض موریانه زدن قرار گرفته وهزارها چشم ودست درجستجو وبیرون بردن آنها از کشور بکار افتاده‌است درآن گردآید.

گرچه مدتهاست ملتهای متمدن کتب نفیس و آثار باستانی خود را زیرنظر گرفته ، وتوجه وعلاقهٔ جامعه را نسبت بآنها اعلام کرده ، وحتی در کشور ما نیز برخی‌قوانین برای کنترل ونگاهداری این آثار گرانبها وضع وتدوین گردیده،لیکن متأسفانه دراثر وجود موانع ، دولت از اجرای درست اینگونه قوانین خودداری میکند ، و دلالان خارجی نیز مشغول خریداری وبیرون بردن تعداد هرچه بیشتر

کتابها ودیگر آثارنفیس از کشور میباشند، وعده‌ای نیز که بکتاب علاقمند هستند فقط بخرید و انبار کردن کتاب اکتفا کرده هیچ فکر نمی کنند که اگرچه خود ایشان کتابهارا نگاه میدارند ومانع بیرون‌شدن آنها از کشورمیشوند، ولی پس‌از مرگ آنها وارث ایشان بدون تحمل رنج گردآوری، همه آنها را بخارج حمل خواهند کرد. اینست‌وضع‌رقت‌بار فعلی کتاب‌در کشورما. درچنین‌هنگامی که‌عده‌ای کتابها را بخارج میفروشند وبعضی‌جمع میکنند تا فرزندانشان بفروشند، مردی مدت سی‌سال مشغول جمع کردن کتب‌بود؛ بافروش املاك موروثی خود، باکاستن از حقوق ناچیز استادی خود، با قناعت خود و خانواده‌اش بضیق معاش، گنجینه گرانبهائی از آثار علمی‌وهنری این کشور گردآورده، وپس ازسی‌سال رنج، آنها را برایگان بدانشگاه تهران اهداء کرد.

درسال۱۳۲۹ تعداد کتابهای خطی که آقای‌مشکوة تهیه نموده بود بهزار و اندی رسید، وموعد آشکار کردن نیت خـودرا رسیده یافت، وبرای اینکه فرزند گرامی‌خود سیدمحمدمشکاةرا که اکنون درپاریس بتحصیل اشتغال‌دارد نیز دراین عمل خیر شرکت دهد، درتاریخ مهرماه (۱۳۲۹ش) این گنجینه گرانبها را بموجب سندرسمی بآن فرزند بخشید.

وسپس آقای سیدمحمدمشکوةدوم (فرزندآقای‌مشکوة) درتاریخ بهمن‌ماه همانسال‌چنانکه درصورت‌جلسه شورای‌دانشگاه در(ص ط)این‌مقدمه یاد شده است کتابخانه‌را بموجب سندرسمی بدانشگاه تهران اهداء نمود.

شورای دانشگاه که خودرا درمقابل این هدیه گرانبها دید درصدد برآمد که فهرست‌جامعی ازاین گنجینه تهیه، وآنرا درمعرض استفادهٔ همگان قرار دهد.

ازاین‌روی بآقای دانش‌پژوه و آقای محدث واینجانب دستور صادرشد که هرچه زودتر شروع بکار فهرست نویسی نمائیم، وچون دراجرای این امر تعجیل بسیار شده واصراری در سرعت کار بوده؛ جلد اول این فهرست که بقرآن ودعا اختصاص دارد باعیوبی چند از کار بیرون آمده است.

اکنون که این‌مجلد منتشرمیشود مناسب بلکه‌لازم‌است بیوگرافی وگزارش زندگی بنیادگذار آن، آن‌رادمرد بزرگ دردیباچهٔ این‌فهرست‌قرار گیرد:

خانواده:

سید محمد مشکاة فرزند سید علی دارنده شناسنامه شماره (۹۰۲۰) صادر ازبیرجند درمیان خانوادهٔ از سادات جلیل القدرشهربیرجند که از نظراقتصادی در طبقه متوسط‌وازنظرروحانی درنظر مردم‌شهر بسیار موردا‌حترام‌بوده‌اند بابعرصهٔ زندگانی نهاده است.

تولد و کودکی

وی در(۲۷-شوال-۱۳۱۹)قمری درشهربیرجند متولدشده؛ درآغازطفولیت نزد شخصی که‌آخوند خنگی نامیده میشد ودر مجاورت خانهٔ پدر بزرگ مادری وی منزل داشت بدبستان رفت، وپس ازچندی نزد شخصی دیگر بنام سید قنودی که دربالاخانهٔ در ساباط قیصریه مکتب خانه داشت، واندکی بعد نزد آخوند ملا غلامحسین سورگی که ازاهل فضل وروضه خوان بود ومکتب‌خانه داشت؛ نصاب‌ الصبیان وامثله وشرح امثله رایاد گرفت. سپس چندی درتجارتخانهٔ پدر، وچندی درتجارتخانهٔ جد مادری خود حاج حسین‌بن آقا حسن بتجارت‌پرداخت، و ضمناً در این مدت زبان فرانسه را نزد سید مرتضی نامی‌ودیگران، و نیز هنر خیاطی را در مدت دوماه بیاموخت. جد مادری وی همواره اورا بتحصیل دانش‌تشویق می‌نمود تا آنکه درسال ۱۳۳۳ در مدرسهٔ معصومیهٔ بیرجند بتحصیل پرداخت، ونزد علمای آن سامان علوم مقدماتی و کتب ادبی صرف و نحو، منطق، معانی‌بیان و مقدمات فقه واصول ازقبیل‌تبصره، شرایع و معالم الاصول‌را بپایان‌رسانید. نخست‌نزد میرزا موسی‌چهکندوکی وسپس نزد شیخ محمدحسین‌دهکی، وشیخ‌محمدحسین سرچاهی وپس از آن درنزدشیخ غلامرضا فاضل، وشیخ ابوالقاسم وحاج شیخ محمد عرب و حاج میرزا محمد حسین بزرگ و مرحوم قاضی شهر قاین تلمذ نمود.

مسافرت بمشهد برای تکمیل تحصیلات

درحدود سال (۱۳۳۶) باتفاق مرحوم میرزامهدی رضائی وشیخ محمدحسین افضل آبادی و آقای مهدی هادوی بمشهد مسافرت کرده؛ کتاب قوانین را نزد سید شهرستانی وشیخ حسن ته خیابانی، وشرح لمعه را نزدمیر محمدباقر مدرس رضوی، ومطول ومغنی را نزدمیرزا عبدالجواد ادیب نیشابوری، وشرح میبدی را نزدسید حسن مشکان طبسی؛ وشرح منظومه را نزدشیخ حسن کاشی، وشرح اشارات وشرح هدایهٔ ملاصدرا را نزد آقابزرگ حکیم، و کفایه را نزدشیخ آقابزرگ شاهرودی و آقامیرزامحمد آقازاده ومکاسب شیخ انصاری را نزد شیخ حسن برسی، وعلم اخلاق را نزد شیخ حسنعلی اصفهانی تلمذ کرده، وبحوزه ملاعباسعلی فاضل نیز حاضر میشده است. سپس سفری بعتبات وعراق رفته وپس ازباز گشت نیز بتدریس وتدرس ادبیات وفلسفه مشغول بود.

در تهران:

وبعد از آن برای تکمیل تحصیلات بتهران رفته صبح سوم حوت ۱۲۹۹ شمسی یعنی صبح کودتا وارد آنشهر شده درمدرسهٔ محمودیه نزدیك سرچشمه سکنی گزید ودر حوزهٔ درس استادان بزرگ تهران مانند شیخ عبدالنبی نوری، سید محمود حیاطشاهی، میرزا محمود قمی، ملاعلی قمی، شیخ محمدتقی گرگانی، سیدمحمدامام جمعه تهران حاضر میگردید.

ازین پس بیشتر اوقات آقای مشکاة بتدریس علوم یاد شده و نیز باقامهٔ مراسم مذهبی مانند امامت مسجدهای متعددبر گذار میشده درسال (۱۳۴۱ق – ۱۳۰۱ش) نخستین نگارش وی: جلد اول کلمة التوحید بفارسی و رسالهٔ تعلیقه بر اسفار بعربی درتهران انتشار یافت.

در این زمان ایشان برای نمایندگی پیرچند نیز کاندیدشده اند و در برخی جرائد پایتخت مانند روزنامهٔ میهن وقلم پاك وغیره ازطرف احزاب وعلماء پایتخت مقالات واوراقی جداگانه دراینباب منتشرشد، ولی بعللی از قبول این امر خودداری نموده کارهای علمی و مذهبی خود را بر آن مقدم شمردند.

وی در این مدت بسیاری از کتب علمی و فلسفی را تصحیح و تحشیه نموده

وعدهٔ از آنها دراین کتابخانه موجود است؛ مانند «الشواهد الربوبیه» ازملاصدرا و«ترجمهٔ اخبار الحکماء» از قفطی؛ و کتاب «مفاتیح الجنان» ازشیخ عباس قمی، و قسمتی از «منطق شفاء» ازابن سینا و کتاب «مقامات النجاة» ازسید نعمة‌الله جزائری؛ وبرخی از کتابهای بابا افضل الدین کاشانی و جزآنها.

اجازات علما ودرجات علمی ایشان:

ازمرحوم آقای سیدابوالحسن اصفهانی(م – ۱۳۶۵) درتاریخ سوم ربیع الاول سال(۱۳۵۷) اجازهٔ اجتهاد مطلق دارند.

ازآقای آقاضیاءالدین عراقی بزرگترین مدرس علم اصول در نجف در سال (۱۳۵۷) اجازهٔ اجتهاد مطلق دارند.

از آقای سید محمدحجت در هفتم جمادی الاولی سال(۱۳۵۸) اجازهٔ اجتهاد مطلق دارد.

از آقای حاج شیخ آقابزرگ طهرانی صاحب الذریعه بتاریخ(صفر ۱۳۶۲) اجازه اجتهاد مطلق وبتمام طرقی که معظم له در کتاب «الاسنادالمصفی» شرح داده است اجازهٔ روایت دارد.

درتاریخ (۲۱- شهریور ۱۳۱۵) باگذراندن پایان نامهٔ قانونی، درجهٔ دکتری دررشتهٔ ادبیات برای ایشان شناخته شد وبشمارهٔ (۱۲۱۷) وبتاریخ(۱۳۱۵٫۹٫۲۹) در دبیرخانهٔ دانشگاه ثبت شده واز سال(۱۳۱۵٫۴٫۸) دارای درجهٔ دانشیاری شده است.

واز آغاز سال (۱۳۲۹) تاکنون دارای رتبهٔ ده استادی میباشند.

از (شهریور-۱۳۱۱) در مدرسهٔ عالی سپهسالار بتدریس فلسفه پرداخت

ازسال (۱۳۲۰ش) عضو رسمی شورای عالی دانشگاه هستند.

ازروزتأسیس انجمن تألیف وترجمهٔ دانشگاه عضو آن انجمن هستند.

در ۱۳ بهمن ۱۳۱۶ بدریافت نشان درجهٔ دوم علمی نائل گردیده اند.

کتابهائی که ایشان طبع ومنتشر کرده اند:

۱ــ کتاب کلمة التوحید فارسی درفلسفه که درطهران بسال ۱۳۴۱ قمری طبع

ونشرشده.

۲ـ مشکوة الاسرار فی حل عقد الاسفار. که تعلیقه بر فصلی از کتاب اسفار ملاصدرا است . ودرسال ۱۳٤۱ قمری درطهران بچاپ رسیده.

۳ـ الوجیزه نگارش بهائی دردرایه بسال(۱۳۱٦) درتهران چاپ شده .

٤ــ رسالهٔ ابوسلیمان در محرك اول.

٥ــ درة التاج لغرة الدباج قسمت... بتاریخ(۱۳۲۰) درتهران چاپ شده.

٦ــ النکت الاعتقادیه نگارش صدوق(م-۳۸۰).

۷ــ مصادقة الاخوان نگارش صدوق مزبور.

۸ــ تلخیص البیان فی مجازات القرآن. ازسیدشریف رضی سال(۱۳۳۰)

۹ــ دانشنامهٔ علائی .ازابوعلی بن سینا که زیرچاپ است. وجلد طبیعی آن از چاپ درآمده

۱۰ــ کلید بهشت بسال(۱۳۱۷) درتهران بامقدمه وتصحیح ایشان چاپ شده.

۱۱ــ رسالهٔ « ره انجام » ضمن مجموعهٔ رسائل دانشکدهٔ معقول و منقول چاپ شده .

۱۲ـ ترجمهٔ رسالهٔ عشق. از ابن سینا.

۱۳ـ رسالهٔ رگشناسی، ازابن سینا که یکباردر (۱۳۱۷) وباردیگر با تجدید نظر وتعلیقات وحواشی فراوان ومقدمه در(۱۳۳۰)درطهران چاپ شده.

۱٤ـ ترجمهٔ نه فصل ازمتن اشارات.

چگونگی اهداء کتابخانه :

شورای دانشگاه در سیصدونود و ششمین جلسهٔ خود مورخ (۲٦ بهمن ماه ۱۳۲۸) شاهد امر مهمی بود که شایسته است خلاصهٔ قسمتی از مذاکرات مربوط بآن دراینجا نقل شود .

آقای رئیس.ــ آقای مشکاة فرمایشی داشتید ؛

آقای مشکاة :ــ ... میخواهم در این محضر محترم تذکر دهم که

گرچه در ظاهر بی بضاعت ترین استادان بنظر میرسم ولی درعین حال از ثروتمند ترین آنانم علت این تناقض اینست که بازندگی بسیار بسیار سادهٔ ساخته ام و همه نوع سختی بخودروا داشته ام ولی ثروت والدین را در راه تحصیل ثروتی دیگر مصرف کرده ام. طبق مدارکی که بآقای دکتر آل بویه تسلیم کرده ام تادرپروندهٔ امر مضبوط باشد اموالی که ازطرف والدین وپدربزرگ مادری بمن رسیده از چندین ده هزارتومان بیشتر بوده است، وتمام این دارائی درهمان سی سال اول عمردرپی کسب این ثروت بپایان رسید . این ثروت که درعین حال ثروتی ملی بشمار میرود عبارت از کتابهای نفیس و بی نظیر است که بدست آورده ام و با اطمینان خاطر و اطلاع صحیح عرض میکنم که: جامعترین ومهمترین کتابخانه ایستکه نفائس اسلامی در آن گردآمده است؛ وهیچ کتابخانه ای از نظر نفائس علمی و فنی نمیتواند با این هزار جلد کتاب برابری کند. همانطور که درفهرست ابن الندیم مذکورشده حتی ذکر نام بعضی ازاین کتب نفیس بآسانی مقدور نیست چه رسد بخرید آنها . از زحمتی که برای فراهم کردن این کتب متحمل گردیده ام معلوم میشود که خرید هرنسخه تاریخچهٔ جداگانه دارد. گاه مجبور بمسافرت بشهرستانی شده ام، وزمانی برای تهیهٔ نسخه ای از کتاب اجباراً قسمتی از زندگی خود را بفروش رسانیده ام. مثلا در خرید یك کتاب «شرایع» نسخه هائی بدست آوردم که هریك بهتر از دیگری بود تا بالاخره بنسخه ای که بخط خود محقق اول مؤلف «شرایع» که درقرن هفتم هجری نوشته شده بوددست یافتم. همچنین درخرید «قواعد» پس ازخرید وفروش نسخه های متعدد بنسخه ای رسیدم که جد اعلی سید علیخان کبیر صاحب «شرح صحیفه» و«سلافة العصر» برمؤلف که علامه حلی است قرائت کرده ومؤلف اجازه روایت نسخه را بخط خودباوداده است. ونیز درتهیهٔ کتاب «الشفاء» نسخهٔ درسی مرحوم میرزای جلوه بیش از ده سال درپی نسخه نایاب مورد نظربودم. این نسخه را قبل ازمن قرار بود وزارت دادگستری بخرد ولی چون قیمتش صدوپنجاه تومان بود بواسطهٔ گرانی قیمت وزارت دادگستری از خریدآن صرف نظر نمود، ومنهم چون پول بقدر کافی

نداشتم بافروش مقداری کتاب بهای آنرا پرداختم .

مقصود از این مذاکرات این نیست که توقعی داشته‌باشم؛ چون که با مقایسهٔ وضع خود باوضع سایرافراد کشور نه‌تنها ناراضی‌نیستم بلکه انصافاً باید راضی‌هم باشم، وهیچ توقع مالی و معنوی رابخود اجـازه نمیدهم ، و حتی حاضر نیستم که تبلیغاتی هم در این باب بشود. و غرض از این بیانات اینست که میخواهم شورای دانشگاه‌را باهمیت وارزش حقیقی‌این‌نفائس ومجاهدتی که در تحصیل آنهامصروف شده مطلع سازم .

در تحصیل این کتابها از کتابخانه های بزرگ و معروف کشور که هریك مشتمل بر برخی از کتب نفیس بوده و فعلا آنها از بین رفته اند بحدا کثر استفاده شده، ونگذاشته‌ام چیزی ازنفایس درجه اول این کتابخانه‌ها ازدست برود .

در اینجابرای نمونه چند کتابخانه را نام میبرم :

١ ـ کتابخانهٔ حاج وکیل‌الدوله .
٢ ـ کتابخانهٔ سادات نقباء بیرجند .
٣ ـ کتابخانهٔ حاج‌شیخ‌العراقین .
٤ ـ کتابخانهٔ مرحوم سیدهادی انجه‌ای.
٥ ـ کتابخانهٔ مرحوم سید احمدبهبهانی .
٦ ـ کتابخانهٔ مرحوم محمدعلی‌تربیت .
٧ ـ کتابخانهٔ مرحوم سید محمد حسین‌لواسانی.
٨ ـ کتابخانهٔ مرحوم نظریاك .
٩ ـ کتابخانهٔ مرحوم‌ضیاء الدین کیا.
١٠ ـ کتابخانهٔ مرحوم‌خلخالی.
١١ ـ کتابخانهٔ مرحوم سیدمحمد تقوی‌کاشانی.
١٢ ـ کتابخانهٔ آقای شیخ‌حسین مشهدی.
١٣ ـ کتابخانهٔ مرحوم تیمورتاش.

با اطلاع و خبرویتی که داشتم منحصراً نسخ نفیس را ابتیاع کردم، و تمام آنها را با زحمات و صرف مال زیاد فراهم نمودم، ودر حقیقت گنجینه‌ای از ارث آباء و اجداد و اسناد ملیت ماست. این گنجینه را در مهر ماه سال جاری به پسر خودوا گذار کردم، و اونیزبمن وکالت داد که بدانشگاه وا گذار کنم. وچون این کتب ازحیث‌نفاست چنان است که میتوان آنها را باافتخار درمعرض نمایش‌قرارداد و بدانها مباهات‌نمود، قبول این‌تقاضا را انتظاردارم؛ وآن تقاضااین‌است:همانطور که‌من دربدست آوردن این کتب مجاهدت کرده‌ام،دانشگاه نیز درحفظ و تکمیل آنها کوشش نماید . بنابراین خواهش میکنم کمسیونی‌معین شود که این کتب را تحویل‌بگیرند، بعلاوه چند نفر از آقایان استادان معین شوند که فهرست این کتب را در اسرع اوقات‌بنویسند، وصندوقهای نسوزی خریداری شود که این نسخ را در آنهامحفوظ بدارند. و استدعا میکنم آقایان دکتر شایگان و دکتر صدیقی‌هم جزو این کمیسیون‌باشند .

پس از این اظهارات وکالت نامهٔ آقای مشکاة قرائت گردید . آقای دکتر شایگان‌اظهار کردند: زبان من قاصر است از اینکه بتوانم این اقدام‌آقای مشکاة را توصیف کنم،جلسهٔ امروز ما بسیار مهم و تاریخی است، از این جهت که مردان محققی هستند که برای اموری که باتمدن ومعنویات ماارتباط خاص دارندبی‌مضایقه صرف جان ومال‌مینمایند، کسی که درعلوم تجربی کار میکند ودرلابراتوار صرف عمر مینماید با کسی که درقرن چهارم راجع بعلم فقه صرف وقت کرده فرق ندارد هردو دریك طریق بوده‌اند وبرای یك منظور معین فدا کاری میکرده‌اند . ما در هرمقامی هستیم باید رویهٔ گذشتگان را تعقیب کنیم، وبمردم‌نشان دهیم که چگونه گذشتگان مادرراه معنی‌قدم گذاشته‌اند، وبهترین‌راه عرضه داشتن همین‌آثاراست که بهترین میراث نیاکان ماست. من ازجانب خود بی‌نهایت از اقدام آقای‌مشکاة سپاسگزارم وپیشنهادمیکنم:

اولا درصورت جلسه ازنظر اهمیت تاریخی دقت‌زیادی بعمل آید.

ثانیاً پس از تحویل این کتب از طرف کمیسیون مجدداً بآقای مشکاة تحویل شود که در حفظ آنها بکوشند تا وسائل حفاظت آنها فراهم گردد، و صندوق‌های آهنی تهیه شود که این کتب را در آنها نگاهداری کنند.

ثالثاً در قسمت تهیه فهرست، باید این فهرست تحت نظر خود آقای مشکاة تهیه شود و همین امروز اعضای کمیسیون هم معین شوند. درخاتمه باید بگویم: عظمت یك ملت فقط از روی همین عشق ها و علاقه ها که در افراد آن دیده میشود معلوم میگردد.

آقای فروزانفر اظهار داشتند: هم از تأثر فوق‌العاده و هم از سرور بی‌پایان که از این اقدام آقای مشکاة بمن دست داد منطق و بیان را فراموش کردم، زیرا هیچکس باندازهٔ من باحوال آقای مشکاة آگاه نیست. من میدانم که بایشان ثروت زیادی از طرف والدین رسیده‌است، و همهٔ آنها نیز صرف تهیهٔ کتاب گردیده. باید گفت: تهیه این کتب تنها با پول میسر نیست، بلکه عشق نیز باید با پول درراه تحصیل آنها همراه باشد. آقای مشکاة محصول عمر و هستی خود را امروز بدانشگاه هدیه، و از معشوق واقعی خود که حاصل یك عمر زندگی است صرف نظر کرده‌اند. وچیزی که بیشتر موجب سرور است اینست که این فداکاری و گذشت در عصری صورت میگیرد که جز خودخواهی رواج ندارد. البته حفظ این کتب از اولین وظیفه دانشگاه است.

آقای دکتر صدیقی اظهار داشتند: آقایان اطلاع دارند که بارها در شورای دانشگاه از فقر کتابخانه‌های ایران صحبت نموده و اظهار تأسف کرده‌ام، بنابراین ارزش چنین اقدام برای بنده معلوم است که تاچه اندازه خواهد بود. درجلسهٔ روز یکشنبه کمیسیون جشن هزارهٔ بوعلی‌سینا، حصول اطلاع از این اقدام بی‌نهایت موجب وجد وشعف گردید. با این عمل آقای مشکاة اولا دانشگاه در مقابل یك فتوت بسیار بزرگ قرار میگیرد، ثانیاً حفاظت و تکمیل میراث عظیم نیاکان ما که از خطر نیستی بدست آقای مشکاة محفوظ مانده و گرد آمده از این پس بعهده

دانشگاه گذاشته میشود. ما آرزومندیم امثال آقای مشکاة که امروز کمیاب هستند همیشه برای ملت ماباقی بمانند، ونمونهٔ فداکاری وجوانمردی باشند. وامروز بنظر اینجانب بزرگترین روز تاریخی شورای دانشگاه است.

آقای مشکاة اظهار داشتند: از توجهی که بعرایضم کرده‌اید تشکر میکنم. این هدیه از نظر مادی شاید ناچیز باشد، ولی از نظر معنوی بسیار مهم است، و خوشوقتم که مورد قبول دانشگاه واقع شده‌است. واز این پس بار مسئولیت حفظ وتکمیل آن بعهدهٔ دانشگاه محول میشود.

آقای دکتر سیاسی اظهار داشتند: همهٔ آقایان معتقدند که باید از آقای مشکاة برای این اقدام جوانمردانه نهایت سپاسگزاری و قدردانی بعمل آید. آقایان دکتر شایگان و فروزانفر و دکتر صدیقی مترجم همین احساسات بودند. برای من مایهٔ نهایت تأثر بود وقتی در کتابخانه های دانشگاه های خارجه آثار خطی بزرگان و دانشمندان ایران را میدیدم، درصورتیکه میدانستم دانشگاه ما از این حیث چقدر فقیر است، ولی اکنون خوشحالم که چنین کتب گرانبهائی فراهم آمده و بدانشگاه اهداء میشود، ودرواقع هستهٔ مرکزی کتابخانهٔ بزرگ دانشگاه را تشکیل میدهد. بعقیدهٔ من این موضوع بقدری مهم است که برخلاف میل آقای مشکاة باید انتقال رسمی کتب با تشریفات خاصی صورت گیرد، واز آقای مشکاة هم تجلیل بعمل آید تا موجب تشویق دیگران شود. البته بدواً باید چندصندوق نسوز تهیه نمود تا بتوان این کتابها را تحویل گرفته و نگاهداری کرد، ویك کمیسیون جهت تحویل باید تعیین گردد که اختیار بحث درشرایط راهم داشته باشد و کمیسیون دیگری هم باید برای تهیه فهرست این کتب انتخاب شود.

(در اینموقع آقایان دکتر صدیقی، دکتر شایگان، مهندس بازرگان، فروزانفر، دکتر آل‌بویه، برای عضویت کمیسیون تحویل معین شدند.)

برای تهیه صندوقهای نسوز قرار شد اگر خرید آنها ازمحل اعتبارات دولتی ممکن نباشد ازمحل درآمدهای اختصاصی صورت گیرد.

مختصات این کتابخانه :

این گنجینه اگرچه از نظر شماره اندك و نزدیك هزار و صد مجلد است، لیکن از نظر چگونگی دارای امتیازات مخصوص بخود میباشد، و شاید بتوان گفت: هیچ یك از این هزار مجلد خالی از امتیاز تاریخی یا هنری نمیباشد. و برای نمونه چند دسته از مختصات آنها را یاد آوری میکنم:

I : نسخه های سلطنتی، یا متعلق بکتابخانه های سلطنتی، یا دارای مهرهای کتابداران سلاطین، یا برای آنها نوشته شده، مانند: ضیاء الحلوم، شهاب الاخبار، زادالمعاد. و جز آنها.

II : نسخه های اصل که بخط نگارندگان آنهاست. مانند: هدایهٔ ملاصدرا، حدیقهٔ هلالیه، و برخی مجلدات بحار، مختلف علامه، شرح لمعه، و جز آنها.

III : نسخه‌های دارای اجازهٔ نگارنده، و یا گواهی خواندن بخط خود او. مانند: تنویر الدیاجی سجاوندی، شرایع محقق، قواعد علامه، الفواید السنیه، بشری اللبیب ابن سیدالناس، تیسیر دانی و جز آنها.

IV : نسخه‌های کهن و نزدیك زمان نگارندهٔ آن، مانند: مجمل اللغهٔ ابن فارس، غرر و درر سید مرتضی، مجازات القرآن شریف رضی، بیان الحق لوکری، ترجمهٔ تاریخ یمینی.

V: نسخه‌های مهمی که هنوز بچاپ نرسیده. مانند: کتاب العرائس روزبهان، فرائدالسمطین، تحفة الازهار، عمدة الطالب بزرگ، شرح مثنوی خوارزمی، شاهد صادق. وجز آنها.

VI : نسخه هائی که بر آنها اجازه و یا خط دانشمندی معروف و یا یکی از مردان بنام موجود است مانند: کتاب القراآت، ایضاح فخرالمحققین، و جز آن.

VII: نسخه‌ها که از نظر هنری دارای اهمیت است. مانند: تذهیب و طلاکاری و تصویرهای خمسهٔ نظامی، و تصویر های شهنشاهنامه صبا، و طلا کاریهای کلیات امیرخسرو دهلوی، و کلیات جامی. و جز آنها.

VIII: نسخه‌ها که بخط خوشنویسان بنام است. مانند: زادالمعاد خط خوشنویس فتحعلی شاه، منتخب حدیقه خط وصال، آتشکدهٔ آذر خط آتشکده نویس، مجموعهٔ أدعیه خط احمد نیریزی. وجز آن.

IX: در این کتابخانه کلکسیونی از کتابهای فارسی ترجمه از کتب معروف عربی هست، مانند: احتجاج طبسی، مصباح کفعمی، بلدالامین، مزار شهید، کشف الغمه، عدة الداعی، ارشاد علامه، اصول کافی، امالی صدوق، شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید، مجمع البیان، شرح ابن میثم، عیون أخبار الرضا. و جز آنها.

X : در این کتابخانه کلکسیونی از علوم عقلی و فلسفی هست که در کتابخانه‌های دیگر کمتر مانند آن یافت شود. مانند: رساله های بوعلی ابن سینا و شاگردان و استادان وی.

XI: در این کتابخانه اضافه بر نسخه های مهم، آلات و ادوات علمی نفیس و گرانبها موجود است مانند: صفحهٔ فلزی تعیین عرض و طول جغرافیائی شهرها، کار عبدالائمه، هنرمند معروف. و اسطرلاب بزرگ پنج صفحه، و اسطرلاب کوچك جیبی ساختهٔ سال (٦١٧) و ساعت آفتابی دارای یك قطب نما و تخت رمل، و کرهٔ برنجی. و صفحهٔ پارچهٔ شطرنج العرفا، و صفحه پارچهٔ دارای دائره های شانزده گانه استخاره ملحق به کتاب خیرة الملوك. وجز آن

تهران: ع. منزوی

[۱] آیات الولایه (فارسی)

تفسیرهزار ویك آیه ازقرآن است بفارسی که سیصد شمارهٔ آن - بنابادعای مؤلف - باتفاق امت درحق معصومـان چهارده گانه نازل شده است ، و بقیهٔ آن بنابـراخبار شیعه درحق آنـان میباشد . مؤلف ابـوالقاسم بن محمدبن حسین شریفی ذهبی معروف بمیرزا بابا شیرازی ازعلمای قرن یازدهم . این کتاب بسال **(۱۳۲۲)** دردومجلد طبع شده است ؛ جزو اول بآخرسورهٔ انبیاء وجزودوم بآخرقرآن ختم میگردد . و درپشت صفحهٔ اول، کتاب را بنام «مصابیح الکلام فی اثبات الامام» نیز نامیده‌اند. درآخر کتاب قصیده‌ای ازمؤلف هست که‌ازهر بیت آن تاریخ تألیف بیرون می آید و آن **(۱۰۹۴)** یا **(۱۰۹۵)** میباشد .

انجام : ساریاً فی مهاب قلوب المؤمنین . ان ذلك علیك یسیر ، وانت علی کل شیئی . . .

سپس قصیده شروع میگردد . وآغازآن چنین است :

شکر لله کز عطای واهب حق کریم

عزم عالم گوهروافلح ازین کان می برد

[۱]

این نسخه از اولش یك برك افتاده است . **آغازموجود** : [والسماء ماء لکم منه
۴۳ شراب منه (کذا) و شجرفیه تسیمون . ریاض عقول را . . .] . خط آیات نسخ
وتفسیرنستعلیق میباشد . نام کاتب مرادبن ساقی . تاریخ تحریر **(۱۰۹۸)** . نسخه بدست مؤلف تصحیح گردیده است وحواشی بخط مؤلف دارد .

(۶۰۷ برك) جلد تیماج حنائی مقوائی. قطع ۲۹×۵ر۱۸.

[۲] ابواب الجنان وبشائرالرضوان (عربی)

دراعمال سالانه وادعیه وزیارت . مؤلف شیخ خضربن شلال آل خدام نجفی

ازشاگردان شیخ جعفر کاشف الغطاء بوده بسال (۱۲۵۵) وفات یافته. مؤلف در آخر کتاب ارث از شرحی که بر لمعهٔ شهید بتاریخ سال (۱۲۴۵) نوشته و آنرا التحفة الغرویة نامیده است باشاره‌ای که بابواب الجنان نموده گوید: در نوشتن این کتاب ازقلمی که حضرت امیرالمؤمنین بمن داد استفاده کردم. و نیز مؤلف درمقدمهٔ ابواب الجنان گوید: چون درشرح بر لمعه بباب حج رسیدم لازم دیدم برای تکمیل حج کتابی در زیارت پیغمبر و ائمهٔ بقیع و سائر ائمه تألیف کنم، و آنرا بر هشت باب و هرباب بر فصلها مرتب کردم. این کتاب تابحال بطبع نرسیده قبر مؤلف در نجف تا کنون مزار عامه میباشد.

[۲]

این نسخه بخط نسخ. نام کاتب و تاریخ تحریر بعلت سقوط برگهای اول وآخر ۷۵
نسخه معلوم نیست.

آغاز موجود: علی. الفصل التاسع فی فضیلة مساجد مشهده...

انجام موجود: ومظهر الحقایق المفخم بحجته کل ناطق مخرس...

عنوانها با شنجرف نوشته شده.

۲۳۷ برگ) جلد تیماج قهوه‌ئی مقوائی لاجرم سرخ. قطع ۱۲×۲۱.

[۳] اختیار المصباح (عربی)

انتخاب و تکمیل است مر کتاب مصباح المتهجد بزرگ، تألیف شیخ طوسی محمدبن حسن طوسی ملقب بشیخ الطائفه متوفی (۴۶۰) - بمصباح المتهجد رجوع شود - انتخاب کننده سید علی بن حسین بن حسان بن حسین بن باقی قرشی میباشد، که آنرا بسال (۶۵۳) تألیف نموده. صاحب ریاض پدر مؤلف را حسان نامیده است اما خود مؤلف یا کاتب نسخه این کتابخانه در آخر جلد اول اورا آنطور که ما ذکر نمودیم آورده، مجلسی دربحار نیز وی را حسین خوانده. مؤلف معاصر سیدبن طاوس میباشد، چه سید نیز کتاب «اقبال» را بسال (۶۵۰) و «الدروع الواقیه» را بسال (۶۴۱) تألیف نموده. این دو نفر در تألیفات خود ادعیهٔ بسیاری آورده‌اند که در کتب معروفهٔ سابقان نبوده است، ومتأخران فقط باستناد قول این دو نفر آنهارا نقل کنند. ازجمله قدیم ترین مدرك دعای معروف صباح همین کتاب است. - رجوع بدعای

صباح شود. - ازاین نظر مطالعهٔ این کتاب حایز اهمیت است.

آغاز جزء اول بنقل الذریعه: الحمدلله ولی الحمد ومستحقه وصلاته وسلامه علی خیر خلقه محمد النبی الامی الهاشمی المکی المدنی - تا اینکه گوید - انی عمدت الی المصباح الکبیر...

انجام جزء اول: عن طاعة امیرالمؤمنین علیه السلام و ولایته. تم الجزء الاول

آغاز جزء دوم: فصل فی عمل شهر رمضان وادعیته. هو اول شهور السنة عما وردت...

[۳]

این نسخه بخط نسخ متداول عصر خود. اول جزء اول و آخر جزء دوم یکی دو برگ
۳۲ ناقص و بنابراین نام کاتب و تاریخ تحریر غیر معلوم است. در آخر جزء اول در برگ
(۱۱۹) این نسخه گوید: اختاره العبد الفقیر علی بن حسین بن حسان بن حسین بن احمد بن باقی قرشی. واز نظر وجود این جملات آقای هبة‌الدین شهرستانی استظهار داشته‌اند که این نسخه بخط خود مؤلف باشد واین استظهار را بخط خود بر صفحهٔ اول کتاب نوشته‌اند. نسخه مصحح. عنوانها با شنجرف. ادعیه باخطی درشت‌تر از شرح نوشته شده.

۲۰۸ برگ) کاغذ سمرقندی جلد اندارد. قطع ۲۵×۱۸.

كتاب اختيار المصباح
لابن باقي ذكره في اول كتابه
البحار وهذه الله
بخط مولفها ظاهراً
هبة الدين الشهرستاني

خط آقای هبة الدين شهرستانی که نسخهٔ اختیار المصباح را بخط مؤلف تشخیص داده اند درحاشیهٔ برگ (۱ الف) نسخهٔ (۳۳).

لا تخلف الميعاد وسئل عليه السلام عن قوله تعالى وقفوهم انهم
مسئولون فقال عليه السلام عن طاعة امير المومنين عليه السلام وولايته
تم الجزء الاول من الاختيار تتلوه في الجزء الثاني عمل السنة
الجزء الثاني من اختيار المصباح
الكبير وما اضيف اليه من الادعية
احسان العبد الفقير
الى الله تعالى عفوه
ورحمته علي
بن الحسين
بن حسان
بن الحسن
المجدي
باقي القرشي

صفحهٔ آخر نسخه اختیار المصباح برگ (۱۱۹ ب) نسخهٔ (۳۳) این کتابخانه.

[٤] ادعیهٔ دفع سختیها (عربی)

فارسی وعربی مجهول المؤلف.

آغاز: بحذف الاسناد عن حارث بن روح عن ابیه عن جده انه قال...

انجام: لم استوجبه منك یاذاالعرش العظیم.

[٤]

این نسخه هشتمین رساله درضمن مجموعه مشتمل بر (۱۹ رساله) میباشد ودر سه
١٠٣٣ برك (۱۴و۱۵و۱۶) آن مجموعه کتابت شده است. خط جملات عربی بنسخ وفارسی بنستعلیق. نام کاتب و تاریخ تحریر ندارد. خط و کاغذ مجموعه مختلف است.

(۶ صفحه) جلد تیماج حنائی بك لا. قطع ۱۹×۱۱.

[٥] ادعیهٔ علم الهدی کاشانی (عربی)

یا (نثر اللولاء الی خیر الدعاء)

این مجموعه مشتمل است بربیست قطعه دعا و توسل بائمه از منشآت محمد ملقب بعلم الهدی بسر ملامحسن فیض کاشانی مؤلف «جناح النجاح» و «الانارة» که ذکر آنها خواهد آمد وغیره. وی این دعاها را در سنوات مختلف از سال (۱۱۰۳) تا (۱۱۰۶) در قمصر کاشان انشاء نموده است. در آخر هر یك از این قطعات نام خود را تصریح نموده و در برخی سال انشاء را و در بعضی محل تألیف را تعیین کرده است. در آغاز قطعه دهم که در برگهای (۸۱-۸۴) این مجموعه است چند نام برای این رساله‌ها ذکر نموده گوید: [الحمد لله الذی جعل أفئدتنا تهوی الی اهل بیت نبیه... وبعد یقول الفقیر... لما الفت کتاب «حلیة الاهتداء فی الصلاة علی اهل بیت النبوة والاصطفاء» الذی جعل الله... ثنیته بکتاب «بهجة المهج فی الصلاة علی الحجج» وهو من انجم الدرایع... وعززتهما بثالث سمیته «وسیلة القبول فی الصلاة علی آل الرسول»... ورابع یدعی «عصمة الکرامة» و خامس و سادس و سابع لیس له ثامن... ثم ازمعت علی جمع شملها فالحقت بها ماالفیته علی شکلها فی کتاب «سرور صدور الاولیاء» الذی نظمت فیه درراً منثورة لامعة الضیاء... وسئلت الآن ان استخرج نخبة وجیزة من ذلك الکتاب للذین یکون

همهم قاصرة . . . فانتزعت من تلك الهدايا اربع عشر . . . » پس این رسالهٔ دهم، مختصر کتاب «سرور صدور الاولیاء» میباشد که آن کتاب مشتمل بر مجموع منشآت توسلی و دعائی مؤلف بوده است. و شاید «سرور الاولیاء» نام همین مجموعه مورد بحث باشد.

آغاز: اولین قطعه از قطعات بیستگانه چنین است: اللهم یامن لا یحویه غوص الفکر، و یامن لا یبلغه غور الظنون، ولا یدرکه لحظ البصر . . . .

[٥]

این نسخه مشتمل است بر بیست قطعه یا رساله کوچك بخط نسخ متوسط نام کاتب
۱۰۵۷ فقط در آخر رساله دهم در برگ (۸۴) چنین آمده است [کتبها تذکرة لمؤلفها علی
وفق ما انشد . . و انا اقل العبید محمد رضا بن محمد مفید . . .] بنا بر این این نسخه
پیش از وفات مؤلف نوشته شده است. و تصحیحات و خط زدگیهای زیادی دارد و قطعاً از طرف
مؤلف تصحیح شده است. روی صفحه اول نوشته شده «شرالولا* الی خیر الدعاء».
(۱۳۷ برك) که برك اول بحساب نیامده و (۱۳۹) شماره خورده است. جلد تیماج ضربی سرخ.
قطع ۱۹×۱۳/۵

[٦] ادعیه و سور قرآنی (فارسی و عربی)

جامع و کاتب آن احمد نیریزی است که یکی از مبرزترین خطاطان ایران در قرن دوازدهم میباشد، وی در نسخ نویسی درجه اول و مؤسس این فن محسوب میشود، صاحب «خط و خطاطان» گوید وی در مدت عمر شصت هزار تومان آنزمان اجرت قلم گرفته و همین حدود نیز هدایائی از بزرگان بدست آورده. و نظر بشهرت او بسیاری خط او را تقلید می کنند و بنام نیریزی بفروش میرسانند. از آثار این مرد در کتابخانه سپهسالار چند فقره دعا بتاریخهای مختلف از (۱۱۱۴) تا (۱۱۴۳) موجود است.

وی این مجموعهٔ دعائی را باخط نسخ زیبای خود در تاریخ (شعبان - ۱۱۱۹) برشتهٔ
۷۲ تحریر آورده. و در آن سورهٔ نصر، واقعه، تبارك، دهر، و پنج دعای دفع دشمن
و تعقیبات نمازها و غیره را گنجانیده است. تمام صفحات حاشیه سازی شده، میان سطرها
تذهیب دارد. دو صفحهٔ تمام تذهیب و منقش بدون کتابت پیش از نسخه، و دو صفحهٔ همچنانه در
آخر نسخه قرار دارد.
(۳۲ برك) جلد روغنی اعلا. قطع ۲۳×۱۵.

[۷] اسرار الآیات و انوار البینات (عربی)

در بیان تفسیر آیات قرآنی از نظر فلسفی و عرفانی و بعبارت صحیح تر: استخراج مطالب فلسفه یونان از میان آیات قرآن، اگر ظاهر آیهٔ اتفاقا موافقتی داشته باشد فبها، و گرنه باتوسل به تأویلات آنرا استخراج میکند. در مقدمه پس از تقسیم فلسفه بشش قسمت عملی و علمی گوید: چون قواعد مسائل فرعی را دانشمندان گذشته چندین مرتبه از قرآن استخراج کرده اند، من فقط بمسائل اصولی می پردازم. این کتاب مرتب است بر یك مقدمه و سه طرف و هر طرف دارای مشهدهائی میباشد طرف ۱) علم ذات ربوبیت ۲) افعال وی ۳) معاد. و آن مشتمل بر دوازده مشهد است و آخرین مشهد آن در معنی شجرهٔ طوبی و شجرهٔ زقوم میباشد. این کتاب در تهران بسال (۱۳۱۹ ق) بقطع رحلی در (۱۳۰ ص) چاپ، و در حاشیهٔ آن نصف کتاب عرشیه تألیف ملاصدری بطبع رسیده است.

مؤلف این کتاب آخوند ملاصدری محمد بن ابراهیم بن یحیی شیرازی قوامی فیلسوف قرن یازدهم ایران است که در شیراز تولد یافته و در هنگام سفر حج در شهر بصره بسال (۱۰۵۰) وفات یافته است. تصانیف فلسفی او مانند اسفار و غیره مشهور و تفسیرهای عرفانی او برای برخی سور و آیات قرآنی معروف میباشد. سید احمد علوی کتاب «لطائف غیبی» را بر سبك این کتاب «اسرار الآیات» برشته تحریر در آورده است.

[۷]

۴۱۷ این نسخه بخط نسخ. نام کاتب ندارد. تاریخ تحریر (محرم - ۱۲۶۴) روی
آیات قرآن خط شنجرفی کشیده. عنوانها نیز با شنجرف میباشد
(۲۱۸ برك) جلد تیماج قرمز یشلا. قطع ۱۱×۱۵/۵.

[۸] اعجاز القرآن (عربی)

این کتاب تألیف یکی از علمای قرن (۴ و ۵) میباشد که آنرا در اثبات نبوت پیغمبر و ذکر معجزات وی نوشته است، و مخصوصا قسمت اعجاز قرآن را بتفصیل شرح

داده بقسمیکه قسمت اکثر نسخه این کتابخانه را اشغال نموده، و از این روی کاتبی بر روی صفحه اول آن، نام «اعجاز القرآن» را نوشته است. نسخهٔ این کتابخانه آغاز ندارد و اولین صفحهٔ موجود بقدح وذم باطنیان و اسماعیلیه شروع میشود و پس از هشت برگ گوید [باب البیان عن اعجاز القرآن. ان سأل سائل فقال: ماالدلیل علی ...] مصنف در یك جا از کتابهای (زمرد) و (فرند) تألیف ابن راوندی نام برده و آنرا رد می کند، و نیز از جا حظ نقل کند. در برك (۳۸) و (۱۷۹) امامیه را رد میکند لیکن در برك (۳۹) بنی امیه را سخت ناسزا گوید. در برك (۹۱) گوید خلیل عروض را از سریانی گرفته است. مؤلف این کتاب اعجاز قرآن را از راه (صرف الله الناس عن الاتیان بمثله) رد میکند. او میگوید فصاحت قرآن قابل تقلید نیست، نه اینکه خداوند مانع آوردن مثل آن میشود. در برك (۱۶۰) اعجاز قرآن تمام میشود و بقیهٔ معجزات پیغمبر که بعقیدهٔ مؤلف قطعی و قابل استناد شناخته شده می پردازد و در برك (۱۹۰) این باب نیز تمام شده و وقایعی را که مؤید پیغمبری اواست نقل میکند. نسخهٔ این کتابخانه در آخر برك (۱۹۷) آنجا که داشتن اصحابی چون علی و عمر و عثمان و سلمان و غیرهم و اطاعت کردن چنین مردانی بزرك از حضرت محمد را دلیل و مؤید پیغمبری او میشمرد؛ بطور ناقص ختم میشود.

آغاز موجود: واستدر کوا مافات اهل الدین ونبهوا علی ماغفل . . فان ارذلهم طبقة واخسهم . . . من ینتسب منهم الی الباطن . . . واحلوا لهم شرب الخمور . . . ویقولون ان معنی القیامة قیام محمد بن اسماعیل بن جعفر . . .

سپس گوید غرض ما نوشتن رد بر ایشان نیست چه این وظیفه را مشایخ ما، مانند ابوزید محمد بن عیسی علوی حسینی، و ابن قبهٔ رازی (قرن سوم) و... انجام داده اند.

سپس گوید: انی رایت ان اضع کتابا فی الابانة عن معجزات نبینا . . .

مؤلف این کتاب شناخته نشد لیکن در برك (۷) نسخهٔ این کتابخانه گوید [ونحن عن مبعثه (ص) علی نحو من اربعمائة عام . . .].

[۸]

این نسخه بخط نسخ. نام کاتب و تاریخ تحریر ندارد. کاتب برظهر کتاب یادداشت
۹۲۷ کرده که هر گاه نسخهٔ کامل یافت آنرا تکمیل کند. نسخه کاملا نونویس است
وشاید پانزده سال بیشتر از تحریر آن نگذشته باشد. تصحیح شده و برخی حواشی توضیحی دارد.

(۱۹۷ برك) کاغذ فرنگی. جلد مقوائی رویه پارچه. قطع ص ۱۷×۲۲

[۹] الف الفنافیت (فارسی)

رساله ایست عارفانه در ذکر مقامات عرفانی حضرت محمد (ص) وچون دوسورهٔ ضحی و شرح که بقول مؤلف درحقیقت یك سوره است، درحق آن بزرگوار نازل شده از این روی مؤلف، ابتدا بتفسیر عرفانی و فلسفی این دوسوره شروع نموده و پایهٔ تألیف خود را بر آن نهاده است و سپس باصل موضوع پرداخته، و درحقیقت این کتاب تفسیریست براین دو سوره از نظر عرفان. مؤلف ابومحمد، محمد بن محمود ملقب به هدار و متخلص بعیانی میباشد. تصانیف دیگر این مؤلف عبارتست از «خلاصة الترجمان» در شرح خطبة البیان که آنرا بسال (۱۰۱۳) تألیف کرده، و «جامع الفوائد» درعلم حروف که آنرا پس از مراجعت از سفر هند برای فرزند خود نوشته و «جواهر الاسرار» درعلم جفر که در آن از کتاب «ذخائر الاسماء» سید حسین اخلاطی استفاده کرده است. وغیره. مذهب این مؤلف شبیه بغلات شیعه وصوفیه و حروفیه میباشد. وقبر او درحافظیهٔ شیراز مشهور است. باری در تفسیر سورهٔ ضحی، ملاصدری شیرازی و ملامحمد تنکابنی نیز رسالهٔ مستقل نوشته اند.

آغاز: حمد وسپاس وستایش بی قیاس حضرت خداوندی...

انجام: مقدور تست وعین قدرت تو وصلی الله علی نورك . . .

[۹]

این نسخه ضمن مجموعه ایست واز برك (۳۳ تا ۴۸) آنرا اشغال کرده است خط
۸۶۴ نسخ متوسط. نام کاتب محمد باقر بن کربلائی اسدالله خوئی. درشهر خوی نوشته شده
تاریخ تحریر (۱۲۳۳). روی برخی آیات خط شنجرف کشیده شده.

(۳۱ برك) کاغذ فرنگی. جلد تیماج حنائی یك لا. قطع ۱۶×۲۲، ق ۹٫۵×۱۲ : ۱۵ سطر.

[۱۰] الالواح السماویه (عربی)

در ادعیه و اختیارات و تعیین سعد و نحس روزهای هفته و ماه و سال. تألیف میر سید محمد حسین بن محمد صالح بن عبدالواسع حسینی خاتون آبادی اصفهانی، نوادهٔ دختری مجلسی، و صاحب «مناقب الفضلاء» متوفی بسال (۱۱۵۱). حاجی نوری در «الفیض القدسی»

از این کتاب و مؤلف آن نام برده . اما تا کنون چاپ و منتشر نشده است .

درمقدمهٔ این کتاب از رسالهٔ جد علامه خود مولانا محمد باقر مجلسی درهمین موضوع ورساله پدرعلامه خود(رضی الله عنه)مسمی به«تقویم المؤمنین» و«تقویم شرعی» نیز نام برده .

آغاز : الحمدلله الذی جعل اللیل والنهار خلفة لمن اراد ان یذکر اواراد شکوراً والصلاة . . . وبعد خامهٔ عجزو انکسار ذرهٔ بی مقدار خاکسار محمد حسین بن محمد صالح الحسینی . . . .

انجام: والمتفضل علیهم بالرحمة والغفران. وقد وقع الفراغ من تحریر هذا الکتاب ضحوة یوم الجمعة (۳۱ - ج ۲ - ۱۱۳۱) علی ید مؤلفه الفقیر. . محمد حسین بن محمد صالح بن عبدالواسع الحسینی. . .

نام مؤلف و نام کتاب درمقدمه تصریح شده، و کتاب را بر پنج لوح تقسیم نموده است .

[۱۰]

این نسخه ، نسخهٔ اصل و بخط خود مؤلف است، تاریخ تحریر، همان تاریخ تالیف (۳۱ - ج ۲ - ۱۱۳۱) میباشد ، خط متن دعا بنسخ و شرح فارسی بنستعلیق است عنوانها با شنجرف . ۵۴

(۹۴ برگ) کاغذ نوعی ترمه - جلد تیماج مشکی یك لائی وصالی شده - قطع ص ۲۱×۱۲ و ۷٫۸×۱۷٫۴ ؛ ۱۹ سطر.

بسم الله الرحمن الرحیم
الحمد لله الذی جعل اللیل والنهار خلفة لمن اراد ان یذکر او اراد شکورا
والصلوة علی خاتم رسله واشرف انبیائه محمد وعترته الاکرمین الذین
حباهم و سقاهم ربهم شرابا طهورا و بعد خامهٔ عجز و انکسار
ذرهٔ بیمقدار و حقیر خاکسار محمد حسین بن محمد صالح الحسینی [illegible]

(۳) چهارسطر ازاولین صفحهٔ نسخهٔ الواح سماویه بخط خودمولف که بشمارهٔ (۵٤) در این کتابخانه موجود است

علیهم بالرحمة والغفران وقد وقع الفراغ من
تحریر هذا الکتاب ضحوة یوم الجمعة الحادی والعشرین
من شهر جمادی الثانیة من شهور سنة احدی وثلثین
ومائة والف من الهجرة المقدسة علی ید مؤلفه
الفقیر الی رحمة ربه الغنی محمد حسین بن محمد صالح
بن عبد الواسع الحسینی عفا الله عن جرائمهم وحشرهم
مع موالیهم وائمتهم والحمد لله اولا وآخرا
وصلی الله علی خیر الوری محمد وعترته الهدی
وسلم علیهم اجمعین

(٤) نه سطر آخر از آخرین صفحهٔ نسخهٔ الواح سماویه بخط مولف در برگ (۸۸-الف) نسخهٔ شمارهٔ (٥٤) این کتابخانه

[۹] الامان من اخطار الاسفار والازمان (عربی)

تألیف سید رضی الدین ابو القاسم علی بن موسی بن جعفر بن طاوس حسنی متوفی (۵ - ذوالقعده - ٦٦٤) نوادهٔ دختری شیخ طوسی وصاحب مؤلفات دعائی بسیار مانند «اقبال» و «مهج الدعوات» و «الدروع الواقیه» و «المجتنی» و غیره که هفده مجلد آن بعنوان مستدرك بر «مصباح المتهجد» شیخ طوسی متوفی (٤٦٠) نوشته شده است .

ابن طاوس کنیهٔ چهار تن میباشد ، یکی ابو القاسم علی بن موسی مؤلف این کتاب ودیگری برادروی یعنی احمد بن موسی؛ سوم عبدالکریم بن احمد بن موسی چهارم علی بن علی بن موسی یعنی پسر مؤلف این کتاب.

لیکن بنابرقول شیخ حر درامل‌الآمل، ابن‌طاوس، در نزد فقها وعلمای باحمد بن موسی ودر نزد زهاد وعباد و اهل دعا بسید رضی‌الدین علی بن موسی بن‌طاوس مؤلف این کتاب ـ اطلاق میگردد . وی مدتی ساکن بغداد بوده و بعد بحله وبعد در نجف مسکن گزیده است، وچون مغول بغدادرافتح کردند اودوباره ببغدادآمد، وبمنصب نقابت علویان منصوب شد .

ابن‌طاوس بنابر نقل ذریعه این کتاب را بعنوان یادداشت لوازم سفر برای خود نوشته وچون ساکن بغداد بوده وسفرهایش ازطرف جنوب تا نجف وازطرف شمال تاسامرا، بیش‌ازپنج منزل نبوده اینست که فقط لوازم سفرهای پنج منزلی‌را از قبیل شرائط رفیق مناسب ، وقوانین اخلاقی برای معاشرت موقت ، و ادعیه و احرازلازمه،وادویه، وچگونگی‌علاج امراض‌موقتی،وغیره، درسیزده‌باب جمع نمود، که در باب یازدهم آن تمام کتاب (برء‌الساعة) محمد ز کریای‌رازی ودرباب‌سیزدهم تمام‌رساله(تدبیر بدن) تالیف‌قسطابن‌لوقارا که بنام‌حسن‌بن‌مخلدوزیرموفق (م-۲۷۸) برادرخلیفه تألیف شده ، گنجانیده است.

آغاز: الحمدلله رب العالمین... یقول مولانا... بن محمد الطاوس العلوی الحمدلله‌الذی استجارت به‌الارواح بلسان‌الحال...

انجام، که ضمناً آخررسالةقسطابن‌لوقا نیزهست : والاستظهار بهذه‌الادویة والاشربة. واللّه‌اسئل ان‌یتفضل علیك وعلینا وعلی جمیع‌من‌معك‌بالسعادة الکاملة... یقول مولینا‌النقیب... بن‌طاوس العلوی ... وهذا مارأیت باللّه جل‌جلاله‌اثباته فی کتاب‌الامان من‌اخطار‌الاسفار والازمان فان علمت... من‌اقوی الوسایل الی‌اجابته وعنایته وعافیته وصلی‌اللّه علی‌محمد...

کتاب امان الاخطار و الدروع الواقیه درضمن مجموعهٔ از تالیفات دعائی سیدابن‌طاوس بامر کمپانی نوشته شده ، وبنا بوده است آنرا چاپ و منتشر سازند وموفق نگردیده‌اند. (فهرست‌رضویه‌ـج۲ـ ص۳۱۵)

[۱۱]

این نسخه بخط نسخ، نام کاتب وتاریخ تحریرندارد لیکن خط و کاغذازحدودقرن
۱۰۱۸ دوازدهم می‌باشد، دارای حواشی بارقم (م ق)، عنوانها باشنجرف‌است، ضمیمهٔ این کتاب رسالهٔ امامیه‌درقضاوقدر که‌از برك(۱۳٦تا۱۳۱)این‌مجموعه‌است‌می باشد.

این‌رساله (۱۲۵ برك)تمام‌مجموعه (۱۳۱برگ)کاغذ نوعی‌ازفه، جلدتیماج قهوئی رنك. ضربی. قطع‌ص۹×ص۱۷ و۲ر۵×ص۱۲:۱۶سطر.

[۱۲] الاثارةعن‌معانی‌الاستخارة (عربی)

در انواع و کیفیت استخاره. مرتب بر یك مقدمه و چندین (اثارة) میباشد تألیف محمد ملقب به علم‌الهدی فرزند ملامحسن فیض ، مجاز از پدر خود ومؤلف کتاب جناح‌النجاح وادعیهٔ علم‌الهدی‌وغیره. این کتاب‌رامؤلف بسال(۱۱۲۰) تألیف کرده ودرظهر نسخهٔ این کتابخانه نام آنرا بخط خود چنین تعیین نموده ، برآن حواشی نوشته است.

آغاز: سبحان الذی بطن‌الغیوب فحشر مخزون اسرارها فی اکنة استارها، وحال بین‌القلوب وبین‌تصرفهاعلی اختیارها فی‌سالك‌اقبالها وادبارها. نحمده‌علی... وبعد فیقول‌المستجیر باللّه من‌الجور بعدالکور...

انجام: حامدین‌لولی‌الارشادوالدلالةمصلین‌علی‌اهل‌بیت‌الرسالةوالنبالة محمد خیر من‌صدع بحمل اعباءالنبوة والرسالة ..... و کتبه‌مؤلفهاالفقیر .... محمد المدعو بعلم‌الهدی بن محسن بن مرتضی.... ببعض شهور حجة عشرومایة والف من‌الحجج المبتدا من‌الهجرة....

[۱۲]

این نسخه‌بخط مؤلف ضمن مجموعه‌ئیست که تمام‌آن بخط‌این‌مرد یعنی‌علم‌الهدی
۹۱۹ بن‌فیض کاشانی‌می‌باشد ، ازبرك (۱ـتا۱۸)مجموعه‌رااشغال کرده. خط نستعلیق متوسط. تاریخ‌تحریرهمان تاریخ تالیف(۱۱۱۰) می باشد، عنوانها با شنجرف، دارای حواشی بخط مؤلف وبامضای(منه) تصحیح، شده‌است.

این رساله در (۱۸ برك) وتمام مجموعه (۷۸ برك) است. کاغذ اصفهانی ، جلد مقوی کهنه، قطع ۱٦×۲۵ و ۸٫۳×۱۵٫۳ : ۱۷ سطر .

(٥) نام کتاب و نام مؤلف الاناره بخط خود مؤلف برپشت برك (۱ ـ الف) نسخهٔ خط مؤلف شمارهٔ (۹۱۹) در این کتابخانه

(٦) ده سطر پایان آخرین صفحهٔ کتاب الاناره (برك ۱۸ الف) نسخهٔ خط مؤلف موجود در این کتابخانه بشمارهٔ ۹۱۹

[۱۳] انوارالتنزیل واسرارالتاویل (عربی)

تفسیر قرآن. تألیف شیخ‌الاسلام ناصرالدین ابوالخیر عبدالله‌ابن‌عمربن‌محمد ابن علی شیرازی بیضاوی شافعی متوفی (٦٨٥ـیا ـ٦٩١) مدتی‌قضاوت شیراز داشت ومعزول گشت، پس‌بتبریزشد و بخدمت‌وزیر رسیدودوباره‌بقضاوت شیراز باز گشت. سیوطی در بغیةالوعاة وفات او را در تبریز داند. این تفسیر جامع محاسن تفسیر کشاف‌وتفسیر کبیراست. درمعجم‌المطبوعات گوید پنج‌مرتبه‌چاپ‌شده‌است. اولین بار درلیپسیك‌بسال (١٨٤٤م) بافهرس‌جامع بنظر(فل) خاورشناس آلمانی بوده.در کشف‌الظنون (٤٣تعلیقه) بودرذریعه‌ـ ج٦، از تعلیقات‌علمای شیعه (٢٣ـ حاشیه) بر این کتاب ذ کرشده.

[۱۳]

این نسخه کامل، بخط نسخ؛ نام کاتب‌مصطفی‌بن‌یحیی • تاریخ‌تحریر(٢٠ـ ذیحجه ٨٦٨) درشهر بروسا، دارای سرلوح عالی، مشتمل بربسم‌الله، دارای حواشی لغوی ازاختری وصحاح‌وغیره، دوصفحهٔ‌اول‌دارای جدول‌طلای‌اشرفی ولاجورد. آیات باشنجرف نوشته شده.

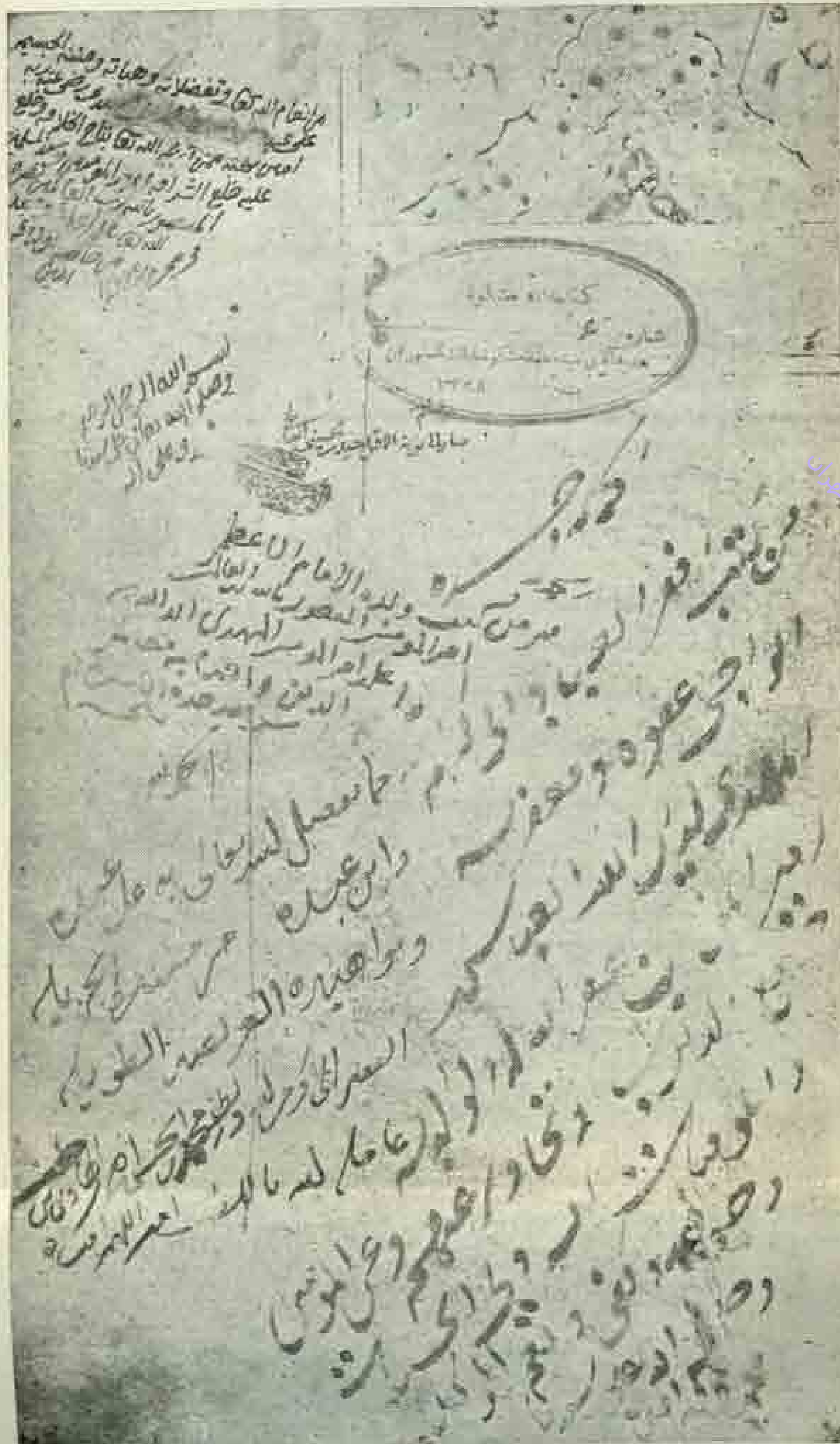
(٥٦٣ برك)کاغذدولت‌آبادی، جلدتیماج‌قهوهٔ عنوانی‌ضربی دارای‌عطف. قطع ٢٧×١٨ و ١١٫٣×٢٠٫٧ : ٢٩ سطر.

[۱٤]

این‌نسخه‌عالی‌بخط نسخ‌بسیارخوب،دارای سرلوح‌عالی، صفحات دارای دوجدول طلای اشرفی‌دردوطرف حاشیه،آیات‌را باشنجرف نگاشته، دارای حواشی بسیار باامضاهای‌مختلف: صحاح‌اللغة، تفسیرملافتح‌الله‌،مظهر، مجمع،نیشابوری، وغیره. نام کاتب محمد طاهر کازرونی از خطاطان نامی • تاریخ تحریر (سه‌شنبه ـ ١٩ ـ ج٢ ـ ١١٠٧) تمام کتاب دریك مجلد در(٨٠٠ صفحه)است.

درپشت‌صفحه‌اول (برك‌۱،الف)این‌نسخه چندتملك ازسادات عباسی (درقرن‌سیزدهم) موجود است.

وشاید خود این‌نسخه نیز درقرن دوازدهم برای همین خانواده نوشته شده باشد، اینان که‌تااین‌زمان خودرا باوراثة امیرالمؤمنین و امام اعظم عباسی میخوانده اند، ازاولاد مردی هستند که‌پس‌ازانقراض‌بنی‌عباس‌بسال(٦٥٦)درسوریه‌بسال(٦٥٨)ادعای نسب‌عباسی نموده



خط دو نفر از سادات عباسی بر پشت صفحهٔ اول انوار التنزیل نسخهٔ شماره (٦) این کتابخانه

وممالیك مصر اورا بمصر برده بخلافت اسمی بااو بیعت کرده واولاد اومدت سه قرن در مصر دارای شبه قدرتی روحانی، ودرحقیقت ملعبهٔ سیاسی سلاطین ممالیك مصر بودند.

ودرصحت انتساب ایشان به بنی عباس عدهٔ ازمورخان مانندابوالفداء در (ج٣-ص٢١٣) تشکیك کرده اند.

وبهرحال بسال (٩٢٣) سلطان سلیم اول عثمانی هنگامیکه مصررا فتح کرد آخرین خلیفهٔ عباسی را که گویا المتوکل علی الله نام داشته باستانبول برده خلافت را ازوی خرید؛ وازین بعد پادشاهان عثمانی خودرا خلیفه خواندند.

برای اطلاع بیشتر براحوال این خاندان رجوع شود به «نهایة الارب» نویری (ج٢٨ ص١٨-٢٠) والنهج السدید ابن ابی الفضائل (ص١٠٥) والسلوك مقریزی (ج١ - ص٤٥١) والنجوم الزاهرة ابوالمحاسن (ج٣-ص١٨٨) وعیون التواریخ ابن شاکر (ج٢- ورقهٔ ٢٣٠) وتاریخ التمدن الاسلامی جرجی زیدان (ج٤-ص١٨٦ تا ١٨٨) و نهر الذهب فی تاریخ حلب (ج٣-ص٢٤٧) وخطط الشام محمد کردعلی (ج٢ ص١٩٤ و١٩٥) و کتاب «الظاهر بیبرس» «ص٦٢ تا ٧٣» واین چند تملك که براین نسخه موردبحث موجوداست خط چندتن از باقیماندگان این خاندان است که گویا معاملهٔ جدخودرا باپادشاه عثمانی برسمیت نشناخته ولقب امیرالمؤمنین عباسی را تاقرن سیزدهم برای خود محفوظ داشته اند.

ازنظر اهمیت تاریخی ماعین عبارت این تملك هارا نقل میکنیم:

الحمدلله وحده . من کتب افقر العباد الی کرم الله الراجی عفوه ومغفرته المهدی لدین الله العباسی امیرالمؤمنین غفرالله اولوالدیه جمیع الذنوب؛ وتجاوز عنهم وعن المؤمنین والمؤمنات انه ولی الحسنات وحسبی الله و کفی ونعم الو کیل وصلی الله علی سیدنا محمد وآله آمین.

سپس در کنار آن چنین نوشته شده :

الحمدلله [وحده -ظ] من کتب ولده الامام الاعظم امیرالمؤمنین المنصور بالله رب العالمین [علی بن -ظ] امیرالمؤمنین المهدی اسدالله به الدین واحیا به معالم شریعة جده الامین

سپس دربالای اینها چنین نوشته شده است:

من انعام الله تعالی وتفضلاته و... علی جده [محمد بن محمد الملقب -ظ] بالسعدی رضی عنه ربه آمین بالهبة ممن توجه الله بتاج الخلافة؛ وخلع علیه التشرافة؛ امیرالمؤمنین وملاذ المسلمین المنصور بالله رب العالمین نصره الله علی اعدائه ؛ وجعله من خاصة اولیائه آمین. فی محرم (١١٢٤)

غیر ازاینها تملك سیدحیدر حسینی عاملی ومهر او و تملك محمد بن حسن بن هادی نیز در این صفحه موجود میباشد:

وشاید سیدحیدر همان فرزند سیدنورالدین باشد که در روضات (ص٦٣١) ذکرش آمده است .



نقش سطر پایان «انوار التنزیل» شمارهٔ (۶) این کتابخانه
(۸۰۰ صفحه)، کاغذ نوعی ترمه، جلد تیماج سرخ ضربی طلاکوب .
اندازه ۱۸×ص۲۹و۷ر۱۰×ص۳۰: ۳۱سطر

[۱۴] انیس العابدین (عربی)

در دعا . تالیف ملا محمد طیب از علمای آخر قرن نهم و اوائل دهم، مرتب است بر یک مقدمه شامل سه فصل ، و پس از آن ده باب . این کتاب بنا بر قول مؤلف الذریعه شبیه است به «البلد الامین» کفعمی و بسال (۱۰۷۱) یک مرتبه بفارسی ترجمه شده. نسخهٔ از انیس العابدین مورخ (۹۸۷) در کتابخانهٔ صدر در کاظمین موجود است. و تا کنون بطبع نرسیده .

آغاز: یامن دعاه المضطرون فاجابهم، ورجاه المستغفرون ، . . . وبعد فیقول داعی ربه المجیب محمد بن محمد الطیب: رایت ان اجمع . . .

انجام : وعن الرضا (ع) ان الله اختار لنفسه اسماء یدعی بها ، و اول ما اختاره منها العلی . . .

[۱۵]

این نسخه بخط نسخ خوب ، تصحیح ومقابله شده . نام نویسنده ندارد ، تاریخ تحریر
۹۱ (۲۱ رجب ۱۰۱۵) حسب دستور زبدة احفاد رضوی هم نام صاحب الزمان (محمد ظ)
وملقب بشریف پاشا نوشته شده. دارای حواشی که غالباً نقل از شیخ طوسی و ابن باقی و ابن طاوس و کفعمی ومجلسی اول ودوم میباشد ، و همه آنها بخط محمد خلیل موسوی اصفهانی است که خود نیز حاشیه هائی دارد. وتاریخ آنهارا از (۱۲۹۱ تا ۱۲۹۹) گذارده. و بر پشت برگ (۱و۲) نسخه نیز همین شخص مطالبی نوشته که تاریخ اولی (۶ شوال ۱۳۱۱) ودومی (۲۹ ذی القعده ۱۲۹۱) میباشد.

کتاب در برگ (۳۷۵) تمام می شود و بعد از آن تا برگ (۳۸۱) دعا های متفرق نوشته شده. عنوانها با شنجرف است .

(۳۸۲ برگ) جلد تیماج مشکی طولانی. اندازه ۱۸×۳۱ و ۸ر۱۰×۲ر۲۱ : ۲۳ سطر .

[۱۳] ایضاح المعانی فی شرح حرز الامانی (عربی)

در تعیین قرائت های مختلف قرآن،و معرفی قراء مشهور و راهها وزنجیره های روایتی هریك از ایشان.

علمای اسلام از نظر اهمیتی که بمحدود و محصور بودن اختلاف قرائتها میدادند، و کوششی که برای حفظ وحدت قرآن داشتند، کتابهای بسیار در این باره نوشته اند ابن الندیم در الفهرس (ن – ۳۷۷) در زیر عنوان «الکتب المؤلفة فی القرآآت» کتب زیر را نام برده:

۱ - القرآآت از : هشام بن خلف بزاز   ۲ - القرآآت از : ابن سعدان
۳ - القرآآت از : ابن عبید قاسم   ٤ - القرآآت از : ابوحاتم سجستانی
٥ - القرآآت از : ثعلب   ٦ - غریب القرآآت از : ثعلب
۷ - القرآآت از : ابن قتیبة   ۸ - القرآآت الکبیر از : ابن مجاهد
۹ - القرآآت الصغیر از : ابن مجاهد   ۱۰ - القرآآت از : هشام بن بشیر
۱۱ - القرآآت از : ابوالطیب ابن اشناس   ۱۲ - القرآآت از : علی بن عمر دار قطنی
۱۳ - القرآآت از : یحیی بن آدم   ۱٤ - القرآآت از : واقدی
۱٥ - القرآآت از : نصر بن علی   ۱٦ - القرآآت، از : ابن کامل
۱۷ - القرآآت، از : فضل بن شاذان   ۱۸ - القرآآت، از : ابی طاهر
۱۹ - القرآآت از : ابوعمرو بن العلاء   ۲۰ - القرآآت از : هارون بن حاتم کوفی
۲۱ - القرآآت از : عباس بن فضل انصاری   ۲۲ - الاحتجاج للقرائة از : ابن درستویه

بهترین کتاب که در این علم و تاریخ آن نوشته شده «النشر» میباشد که ذکر آن مفصلا در (حرف ن) این فهرس خواهد آمد. چلبی در «کشف الظنون – حرف ق» در حدود دویست کتاب در این موضوع نام برده . و برای بدست آوردن آخرین تحقیقات علمی درباره ادوار قرائت و تاریخ آن بایستی تاریخ قرآن نلدکه

خاورشناس آلمانی دیده شود.

اما علم وقوف قرآن اگرچه در حقیقت قسمتی از علم قرائت میباشد لیکن ابن الندیم آنرا در فصل مستقلی یاد کرده . (عنوان «وقوف سجاوندی» در این فهرس دیده شود).

اما کتاب مورد گفتگوی ما شرحی است بر قصیده شاطبیة. اصل آن قصیده «حرز الامانی و وجه التهانی فی قرآآت سبع المثانی» نام دارد. ناظم آن ابومحمد قاسم بن فیره شاطبی اعمی (م – ٥۹۰) میباشد ، تمام قصیده (۱۱۷۳ بیت) است . و در آن قرائت قراء هفتگانه را جمع کرده ، و آنرا شرحها و تکمیلهای بسیار هست که سی و شش شمارهٔ آن در «کشف الظنون» یاد گردیده، و از جمله تکمیلهای آن یکی «طیبة النشر فی القرآآت العشر» نام دارد که قرائت سه قاری دیگر را بر آن افزوده و قراء را ده تن شمرده است. این شرح منظوم وار شمس الدین ابوالخیر ابن الجزری میباشد (عنوان «تحبیر التیسیر» دیده شود).

یکی دیگر از شرحهای قصیدهٔ شاطبیه، کتاب موضوع بحث ماست که نام آن در کشف الظنون نیامده ، و آن شرحی است فارسی و نیکو، شارح که گویا هم کاتب نسخهٔ این کتابخانه باشد ، حسین بن حسین بن حسن اصفهانی ملقب به جلال قاری می باشد .

در انجام این کتاب خاتمهٔ هست ، و در پایان آن قصیده ئیست که بیت آخر آن اینست :

حسین از او رضاجوید همیشه این سخن گوید:
که ای حق تو نگه دارم مبادا باطلی گردم

[۱٦]

این نسخه بخط نسخ نویسنده که گویا همان مؤلف باشد: حسین بن حسین بن حسن
٦۲ اصفهانی ، ملقب به جلال قاری است . تاریخ نوشتن ندارد. (٥٤٥ صفحه) میباشد
که (۳۹ صفحه) اول آن نو نویس است و در آن فقط متن قصیده را نوشته و شرح را
نوشته است. آغاز قسمت نو نویس که بی شرح است :
بدأت بسم الله فی النظم اولا   تبارك رحمانا رحیما وموئلا

آغاز: قسمت کهنه :ـ پس باید که آل اوط نیز ادغام کنند بی خلاف قوله. واو حج مظهر. الخ. یعنی در زمانی که ...

انجام نسخه، همان قصیده است که بیت آخر آن را در بالا آوردیم.

صفحه‌ها دارای جدول. عنوانها باشنجرف است. در کناره برخی صفحه‌ها گلچه طلاهست.

(۵۴۵ص) جلد تیماج مشکی مقوائی ضربی. اندازه ۵ر۱۴×۵ر۲۴و۳ر۱۱×۵ر۱۸؛ ۲۱ سطر.

حسبی از او رضا جوید همیشه این سخن کرید
که ای حق تو بکه دارم مبادا با طلی کردم
کتاب ایضاح المعانی فی شرح حرز الامانی ووجه التهانی علی ید ضعیف
الرحمن حسن الاصفهانی الملقب بجلال القاری

(۹) چهار سطر آخر صفحهٔ (۵٤۵) کتاب ایضاح المعانی
نسخهٔ خط مؤلف موجود در این کتابخانه بشمارهٔ (٦۲)

[١٦] الباقیات الصالحات (عربی)

تفسیر وشرح ذکر معروف تسبیحات اربعه (سبحان‌الله والحمدلله و لااله الا الله والله اکبر) که به الباقیات الصالحات معروفند. این رساله فقط در دو صفحه‌است نگارنده آن ابوعبدالله محمدبن محمدبن مکی شهید (۷۸٦) معروف به شهیداول می‌باشد صاحب متن لمعه و کتب بسیار دیگر تمام این رساله را کفعمی درحاشیه فصل بیست وهشتم مصباح کبیر خود موسوم به « جنة‌الامان الواقیة » آورده.

آغاز: ماتقل عن الشیخ الفاضل ... الشهید ابی عبدالله محمدبن محمدبن مکی فی تفسیر الباقیات الصالحات. معنی سبحان‌الله. تنزیه‌عن‌السوء ...

انجام: فمن حصلهن حصل الایمان. وهن الباقیات الصالحات. تم

[۱۷]

نسخه دردوبرگ (۱۱ و ۱۲) مجموعه است که رساله های فلسفی متعددربردارد
۸۸۱ خط نسخ. نام نویسنده و تاریخ نوشتن این رساله یاد نشده، اما خط همه مجموعه یکی و بخط محمدبن فتح‌الله بسطامی است، که آنرا در مدرسهٔ رزم

سار به بدارالسلطنه قزوین در تاریخ (۱۰۰۳) و (۱۰۰٤) نوشته، و نویسنده خود از شاگرد شیخ بهائی میدانم.

(همهٔ مجموعه ۱۳۲ برگ) این رساله (۲ برگ). کاغذ سمرقندی. جلدمقوائی تیماج قرمز با گل زرکوب. اندازه ۵ر۱۲×۵ر۱۹. مجموعا (۲۳ سطر ۵ر۷ سانتی)

[۱۷] البدر المنیر الملخص من تفسیر ابن کثیر (عربی)

اصل تفسیر نگارش حافظ عمادالدین ابوالفداء اسماعیل بن عمر بن کثیر قرشی بصری دمشقی شافعی شاگرد ابن تیمیه‌است که بسال (۷۰۰) زائیده‌شده و بسال (۷۷٤) وفات یافته. شرح زندگانی او در بیشتر کتب رجال موجود است. بنا بگفتهٔ چلبی در « کشف‌الظنون» این تفسیر در ده جزء است. ولیکن اکنون همهٔ آن در چهار مجلد بچاپ رسیده است.

صاحب معجم‌المطبوعات گوید: تفسیر ابن کثیر در حاشیهٔ تفسیر صدیق حسن خان بهادر قنوجی (م - ۱۳۰۷) درده جلد و صاحب « جامع التصانیف الحدیثه » گوید یکمرتبه نیز با تفسیر فراء بغوی یکجا چاپ شده‌است.

این تفسیر مختصری است بنام «البدرالمنیر الملخص من تفسیر ابن کثیر» نگارش عفیف‌الدین ابن‌سعیدبن مسعودبن محمدبن مسعود، معروف بعفیف کازرونی. وبسال (۷۹۱) آنرا تلخیص کرده و در آخر ربع سوم واول ربع چهارم این تفسیر که در این کتابخانه موجود است، بدین معنی تصریح‌شده. آخر تفسیر سورهٔ سبا که آخر ربع سوم این تفسیر میباشد چنین پایان یابد:

... عند معاینة‌العذاب. قال قتادة ایاکم والشک والریبة فانه من مات علی الشك بعث علیه، ومن مات علی الیقین بعث علیه. آخر الربع الثالث من کتاب «البدر المنیر الملخص من تفسیر ابن کثیر» ویتلوه الرابع انشاء الله سورة فاطر السموات ولله‌الحمد اولا وآخراً وباطناً وظاهراً. وقدتم علی‌ید مؤلفه و ملخصه اقل عبادالله الملك‌المعبود، عفیف‌بن‌سعید ابن‌مسعود بن‌محمدبن مسعودالکازرونی ستر الله عیوبه وغفر ذنوبه. حضرةالشیخ الکبیر ابی‌عبدالله محمدبن‌الخفیف قدس‌الله روحه، بشیراز.

حفت عن الاعواز وحفت بالاعزاز، فی الثامن من شهر ذی القعدة سنة احدی و تسعین وسبعمایة ، وصلی الله علی سیدالعالمین محمد المصطفی و علی آله الطیبین و صحبه الاکرمین اجمعین.

جرجی زیدان در جزء سوم «تاریخ آداب اللغة العربیة» گوید : تفسیر ابن کثیر را کازرونی تلخیص نموده ونسخهٔ آن در کتابخانهٔ (نورعثمانیه) موجوداست. چندین تن دیگر از بزرگان بکازرونی شهرت دارند که نباید با نگارندهٔ این کتاب اشتباه نمود : ابوالفضل خطیب کازرونی صدیقی قرشی که در (حدود ۹٤٥) مرده صاحب حاشیهٔ بر تفسیر بیضاوی، که با اصل تفسیر در پنج جزء بسال (۱۳۳۱) در مصر چاپ شده، و حاشیهٔ شرح مواقف و «الرسالة العلمیة» و جز آن که چلبی بوی نسبت داده . ظهیرالدین علی کازرونی مورخ وفرزند او جلال الدین عبدالله (٦٥١ – ٧١٤) که از ادباء بشمار می رفته و نواده اش احمدبن محمدبن ظهیرالدین علی (٦٧٣ – ٧٥١) که نیز از ادباء بوده وذکر ایشان در «درر الکامنه» آمده است.

نگارندهٔ این تلخیص، از اصل تفسیر چندان نکاسته، وفقط برخی ازمطالب که بنظر او خارج ازموضوع بوده کاسته.

ربع چهارم این کتاب که در این کتابخانه موجوداست چنین آغاز میگردد:

الحمدلله فاطر السموات والارض جاعل الملائکة ــ تا ــ علی کل شیء قدیر. قال ابن عباس: کنت لاادری مافاطر السموات والارض، حتی اتانی اعرابیان یختصمان فی بئر، فقال احدهما لصاحبه: انافطرتها، انا ابتدأتها...

[۱۸]

این مجلد مشتمل است بر تمام ربع چهارم کتاب از آغاز سورهٔ فاطر تا انجام قرآن واندکی از انجام ربع سوم (آخر سورهٔ سبا) بخط نسخ . نام نویسنده وتاریخ نوشتن در آخر نسخه بعلت افتادگی که دارد موجود نیست ، لیکن در برگ (۱٤ب) نام وتاریخ چنین آمده است : ۴۵

والحمدلله علی اتمام هذا الربع علی ید صاحب الکتاب ومالکه علی بن الحسین بن ابراهیم بن الحسن الهلالی علاء القزوینی ... فی منتصف شهر ذی القعدة من شهور سنة ثلاث وتسعین وسبعمایة هجریة نبویة ...

وچون تاریخ نگارش (۷۹۱) میباشد پس این نسخهٔ نفیس فقط دوسال بعد از نگارش نوشته شده .

تصحیح شده، ودر کنار صفحه افتاده ها را نوشته اند. آیه ها با خط درشت و دور آن شنجرف است .

(۱۸٦ برگ) کاغذ دولت آبادی، جلد تیماج سرخ وحالی شده، بامقوی کهنه، یکطرف آن ضربی شده. اندازه ۳۰×۲۰ و ۱۴×۱۴ : ۲۵ سطر.

وکفروا بما کانوا به مشرکین فلم یک ینفعهم ایمانهم لما رأوا بأسنا الآیة وقوله انهم کانوا فی شک مریب ای کانوا فی الدنیا فی شک [illegible]

[illegible]

[illegible] آخر الربع الثالث من کتاب البدر المنیر الملخص من تفسیر

ابن الکثیر یتلوه الربع الرابع ان شاء الله سورة فاطر السموات والحمد لله

[illegible]

[illegible] الکازرونی

[illegible]

[illegible] حفت عن الاعواز وحفت بالاعزاز فی الثامن من

شهر ذی القعدة سنة احدی وتسعین وسبعمایة وصلی الله علی سید العالمین

محمد المصطفی وعلی آله الطیبین وصحبه الاکرمین اجمعین

والحمد لله علی اتمام هذا الربع علی ید صاحب الکتاب ومالکه علی بن الحسین بن ابراهیم بن الحسن الهلالی علاء القزوینی

فی منتصف شهر ذی القعدة من شهور سنة ثلاث وتسعین وسبعمایة هجریة نبویة وصلی الله علی خاتم النبیین

وعلی آله الاطهار [illegible] العزة عما یصفون وسلام علی المرسلین والحمد

لله رب العالمین

پایان ربع سوم تفسیر «البدرالمنیر» برگ (۱٤ــب) نسخهٔ شمارهٔ (۲۰) این کتابخانه

[۱۸] تاویل الآیات الظاهرة فی فضائل العترة الطاهرة (عربی)

نگارش سید شرف الدین علی حسینی استر آبادی نجفی ، شاگرد محقق کرکی (م- ۹٤۰) ، صاحب امل الآمل (م-۱۱۰٤) او را شیخ خوانده و صاحب ریاض العلما (ن- ۱۱۱۹)- بنا بگفته الذریعه- اورا سید دانسته ومجلسی (م-۱۱۱۱) درمقدمهٔ بحار اورا سید دانسته گوید: نگارنده را کتابی بنام «الغرویه فی شرح الجعفریه» هست ونیز گوید : کتاب تاویل الآیات را اختصاریست بنام « کنز جامع الفوائد »

وبرخی مختصررا نیز بخود نگارنده نسبت داده‌اند (پایان)

لیکن این نسبت صحیح نیست زیرا که مختصر آن بنام «جامع الفوائد» نگارش علم بن سیف بن منصور است و بسال (۹۳۷) آنرا بپایان رسانیده. و در ذریعه (ج ۵- ص ٦٦) یاد شده

و نیز مجلسی گوید: بیشتر مطالب آن از کتاب «مانزل من القرآن فی اهل البیت» نگارش محمد بن عباس بن علی بن مروان بن ماهیار معروف بابن جحام (ح ح)- که ترجمه او در رجال نجاشی هست- گرفته شده (پایان)

لیکن این مؤلف بغیراز کتاب ابن ماهیار از کتابهای «کنز الفوائد» کراجکی (م-٤٤٩) و «کشف الغمة» نگارش اربلی (م-٦٩٢) و کتابهای علامهٔ حلی (م-٧٢٦) نیز نقل کند. نسخه‌های این کتاب در کتابخانهٔ (رضویه) و (صدر) و غیره موجود است.

آغاز: ان احسن ماتوج به نظام الفاظ الکلمات وسطرته . . . اما بعد، فانی لما رأیت بعض آیات الکتاب العزیز وتأویلها یتضمن مدح اهل البیت . . . و هی متفرقة فیها، صعبة التناول لطالبها، احببت أن أجمعها بعد تفریقها . . .

انجام: فحیثئذ نوال امنك بصدق الولاء ، وتبرا بصدق ولاتك من الاعداء ، لتعد غدا من السعداء ، وتفوز بالنعیم فی دار البقاء ، و اعلم ان نهایة ما وفقنا الله- و پس از یک صفحه- انه بالاجابة جدیر وهو علی کل شیئی قدیر والحمدلله رب العالمین و الصلاة . . . .

[۱۹]

نسخه بخط نسخ . نویسنده ناصر بن محمد نجفی در مدرسهٔ دارالعلم اصفهان .
۱۰۲۹ تاریخ نوشتن (۱۰٦٥) . آیه‌ها با شنجرف . عنوانها نیز با شنجرف است . تصحیح شده ، و اصلاحات در کنار صفحه نوشته شده . نویسنده پس از انجام کتاب و ذکر تاریخ نوشتن باشتباهی دچار شده و نوشته است : این کتاب «کنز جامع الفوائد» نام دارد. و اشتباه نویسنده سبب گمراهی دیگری که آنرا مطالعه نموده شده ، و او در کنار صفحه آخر نسخه ، کتابرا نگارش علم بن سیف بن منصور معرفی کرده و تاریخ نگارش را (سنة سبع وثلاثین وتسعمائة) معین نموده . البته این حاشیه برای نامی که نویسنده بپایان کتاب داده صحیح است ، ولی «جامع الفوائد» یا «کنز جامع الفوائد» نام مختصر این کتاب میباشد

نه خود آن ، و نسخهٔ این کتابخانه اصل کتاب «تأویل الآیات الظاهرة» میباشد. در صفحهٔ اول ، معرفی این کتاب و مختصر آنرا کسی از مقدمهٔ بحار نقل کرده ، و همان شخص در صفحهٔ آخر نسخه آنرا مختصر تأویل الآیات معرفی کرده ، در کنار صفحه اول نیز نوشته است: [این نسخه مختصر است نه اصل کتاب]

(۳۴۱ برگ) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج سرخ ضربی مقوائی ، روپوش پارچه‌ای دار.
اندازه: ۲۹۴×۱۱ و ج ٦×۱۷ (۳۵) سطر

[۱۷] تجوید القرآن (فارسی)

رساله‌ایست مختصر و نگارندهٔ آن نامعلوم. در تجوید قرائت قرآن، مخصوصاً در بارهٔ دو مسئلهٔ مد و ادغام.

آغاز: کتاب تجوید القرآن بدانکه نون ساکن و تنوین را نزد حروف هجا چهار حکم است : یکی اظهار و این جائی باشد که از پس نون ساکن حرفی از حروف حلق . . . .

انجام: ادغام باید کرد : چنانکه : فی قلوبهم مرض . وحاصل آنست که درست باید خواند تا قرآن باشد ، و حرفی را چنانکه حق او است بباید داد والله اعلم . . .

[۲۰]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد ، لیکن در پشت کتاب
۲۷ «تحبیر التیسیر» ابن الجزری که ضمیمه این کتاب است تاریخ نوشته شده ، و در پایان آن اجازهٔ بخط نگارندهٔ آن کتاب (ابن جزری) برای شخصی بنام علاء الدین علی بن اسماعیل بن علی ازامی موجود است ، و محتمل است نویسنده این دو نسخه همان اجازه گیرنده باشد و برای تفصیل رجوع شود به «تحبیر التیسیر» شماره (۲۱) این فهرست . عنوانهای این رساله باخط سیاه و درشتتر از متن نوشته شده . تصحیح شده . از برگ (۱۳۲ تا ۱۳۵) این مجلد را اشغال کرده است.

این رساله در (۷ صفحه) تمام مجلد (۱۴۹ برگ) . کاغذ سمرقندی .
جلد تیماج قهوه‌ای کهنه . اندازه: ج ۱۸×۱۳ و ۱۱×۷ : ۱۷ سطر.

[۲۰] تحبیر التیسیر (عربی)

متمم کتاب تیسیر میباشد. اصل تیسیر در بیان قرائت قراء سبعه است، و معرفی آن در این فهرس خواهد آمد. در تحبیر قرائت سه قاری بر قراء سبعه افزوده شده. نگارش شمس الدین ابوالخیر محمد بن محمد بن علی بن یوسف عمری، معروف بابن الجزری دمشقی شافعی (م-۸۳۳).

وی در دمشق زائیده شده و پس از سیاحت روم (آسیای صغیر) و ترکستان بشیراز وارد، و بقضاوت منصوب و در آنجا وفات کرد، چند منظومهٔ در تجوید دارد. و مهمترین تألیفات او «نشر القراآت العشر» میباشد که ذکر آن در (حرف-ن) این فهرس خواهد آمد.

نگارنده در مقدمه گوید: چون از نگارش النشر فراغت یافتم و «طیبة النشر» را در تکمیل حرز الامانی (قصیده شاطبیه) نوشته و مورد حسن استقبال گشت، این کتاب را در تکمیل تیسیر نگاشته و اضافات خود را باخطی سرخ نوشتم تا خلط نگردد پس مؤلف در این کتاب فقط قرائت های سه گانه را بر هفت یاد شده اضافه کرده، و همین کار را بامنظومهٔ شاطبیهٔ سابقا انجام داده. و ذکر آن گذشت سپس نگارنده مقدمهٔ مفصل در شرح زندگانی ابوعمر ودانی صاحب تیسیر نوشته و سپس اسناد و زنجیره روایت خود را تا او باذکر تاریخ بیان نموده، و در حقیقت این کتاب که متمم تیسیر میباشد مختصریست از «نشر القراآت»، و این کتاب نیز از نظر تاریخ و ذکر اسناد و مشیخهٔ قراء تقریبا همان اهمیت «النشر» را دارد.

[۲۱]

نسخه بخط نسخ خوب قرن نهم، نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد، لیکن اصل
۲۷ کتاب در برگ (۱۳۲) ختم میشود و در آخر نسخه اجازه بخط نگارنده کتاب
برای علاء الدین علی بن اسماعیل بن علی آذامی بتاریخ (۱۲-ج۲-۸۳۱)
هست و گویا اجازه گیرنده همان نویسنده، و تاریخ نوشتن نیز در همین حدود می باشد.
این اجازه را کسی که گویا خود اجازه گیرنده باشد نوشته، و در آن کتاب هائی را که بر استاد خوانده و کسانی که کتاب را بلند قرائت می کرده اند، معرفی نموده سپس

اجازه دهنده یعنی شمس الدین ابوالخیر جزری چهار صفحه و نیم بخط خود نوشته و مطالب فوق را امضا نموده. همشاگردان اجازه گیرنده که نامشان در اجازه یاد شده عبارتند از:

۱- جلال الدین محمود بن نجم الدین محمد بن عبیدالله قائنی.
۲- نور الدین عبدالجلیل فرزند همان ملا جلال الدین.
۳- احمد بن المولا ابی بکر بن ملا علی هروی.
۴- ابوالصلاح شمس الدین محمد بن ملا حاجی علی بن شیخ زنگی هروی.
۵- لطف الله الشهیر به شهنامه خوان.
۶- جلال الدین یوسف بن حاجی رمضان بن خضر هروی.
۷- برهان الدین ابوالمعال احمد بن محمد بن عبدالکریم.

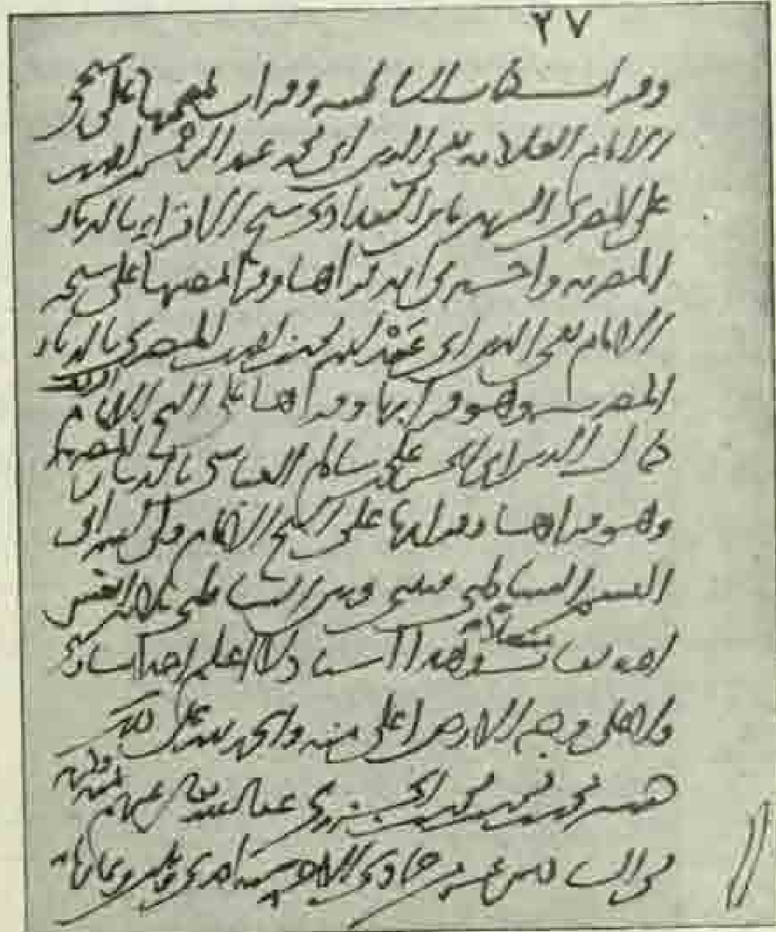
بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين
قال الشيخ الامام العالم العلامة شيخ الاسلام
ومقتدي الانام شمس الملة والدين ابو الخير محمد بن محمد بن
محمد بن الجزري عفا الله عنه وخلد ظلال اجتهاده .
الحمد لله على تحبير التيسير واشهد ان لا اله الا الله وحده
لا شريك له الحكم العدل السميع البصير واشهد ان محمدا
عبده ورسوله صاحب المجد الاثيل والشرف الاثير الذي تقدم
على من قبله فضلا مع مجيئه في الاخير صلى الله عليه وعلى آله
وصحبه الذين اجتهدوا في تصحيح كتاب الله وتحرير حروفه اتم
تصحيح واتقن تحرير فلما كان كتاب التيسير للامام
الحافظ الكبير المتقن المحقق ابو عمرو الداني رحمه الله تعالى
من اصح كتب القراآت واوضح ما الف عن السبعة من الروايات
وكان من اعظم اسباب شهرته دون باقي المختصرات نظم
الامام ولي الله ابي القسم الشاطبي رحمه الله في قصيدته التي
لم يسبق الى مثلها ولم ينسج في الدهر على شكلها واني لما رايت
المحصل قد غلب على كثير من العوام وشاع بينهم من لا علم له من
العوام الطغام ان لا قراآت الا التي في هذين الكتابين

برگ (۱ب) تحبیر التیسیر، نسخه این کتابخانه شماره (۲۷)

۸ـ ضياءالدين نورالله بن المولى المرحوم ناصر الدين المنصوري الخوارزمي.

دربارهٔ برخي از كتب گويد: آنرا گاهي فلان و گاهي فلاني خوانده. كتابهائي كه در اين اجازه‌نام برده شده است عبارت است از:

۱ـ شاطبيه: شاطبي. ۲ـ درة: از اجازه‌دهنده. ۳ـ النشر: اجازه‌دهنده.
٤ـ التحبير: همين كتاب از همين مجيز ۵ـ اربعين محمديه: ؟ ٦ـ رسالة‌المعيبه: از مجيز
۷ـ الحصن الحصين: از اجازه‌دهنده. ۸ـ طيبة النشر: اجازه‌دهنده. ۹ـ رياض الصالحين: ؟
۱۰ـ الصحيح: بخاري.



برگ (۱۲۰ـب) نسخهٔ تحبير صورت اجازه: كه در (ص۲٦تا۲۹) اين فهرس ياد شده
خط خود اجازه دهنده

درقسمت خط اجازه دهنده نامي از شخصي جز اجازه‌گيرنده علاءالدين علي بن اسماعيل بن علي آزامي موجود نيست.

تاريخ نوشتن (۱۳ـج۲ـ۸۳۱) ومحل آن مدرسهٔ فيروزشاهيه بظاهر هرات ميباشد و تاريخ خط اجازه‌دهنده (۱٦ـج۲ـ۸۳۱) است يعني سه روز پس از نوشتن اجازه بنظر او رسيده. واين تاريخ دو سال قبل از وفات نگارنده است.

خط اجازه دهنده بطور كامل موجوداست، ليكن ازخط اجازه گيرنده يك صفحه كه سرآغاز اجازه بوده افتاده است.

اجازه از برگ (۱۳٦) اين مجلد شروع شده. اصل كتاب دربرگ (۱۳۲) ختم ميگردد وميان اين چند برگ رسالهٔ درتجويد بفارسي بخط همين نويسنده نوشته شده.

عنوانهاي مهم باشنجرف. وروي ديگران خط شنجرفي هست. تصحيح شده

اين كتاب (۱۳۴ برگ) تمام مجلد (۱۳۹ برگ) كاغذ سمرقندي • جلد تيماج قهوه‌ئي دوروي متوالي كهنه

اندازه: ص۱۸×۱۲، و۱۱×۷؛ ۱۷سطر

[۲۱] تحفة الابرار (فارسي)

ترجمهٔ فارسي «خلاصة الاذكار». اصل خلاصه نگارش فيض (م-۱۰۹۱) در اين فهرس خواهد آمد.

اما مترجم آن شناخته نشد. تاريخ ترجمه چنانكه خود مترجم تصريح نموده سال (۱۱۲۹) ميباشد.

مؤلف ذريعه در (ج۷ـ ص۲۱۱) آنرا ذكر نموده، ودر (ج٤ـ ص۱۰۰) دو ترجمه ديگر رانيز معرفي كرده.

آغاز: الحمدلله و كفى..... وبعداين رساله كه ترجمه خلاصةالاذكاراست

انجام: تا ياد كند خداي تعالى را..... اينست آخر آنچه ذكر كرده است مؤلف، و تاريخ فراغ از تأليف (۱۰۳۳) است. واين ضعيف خاكسار مترجم رساله توفيق اتمام ترجمه يافت درروزاول ايام اسبوع دوم عشردوم ماه اول شهور عربية (۱۱۲۹)...

[۲۲]

۵۹ع نسخه بخط نسخ . نویسنده محمد ابراهیم حسینی بن امیر بیك سلامی • تاریخ نوشتن ندارد و شاید همان سال نگارش (۱۱۲۹) باشد. برپشت کتاب تملك (۱۲۷۹) هست . تمام صفحه‌ها دارای جدول طلا. عنوانها باشنجرف. روی متن دعاها خط شنجرف. دارای یك سرلوح طلا ولاجورد وشنجرف .

(۳۳۰ برگ). کاغذ سمرقندی . جلدقهوه‌ای مقوائی ضربی خوب.
اندازه: ۱۱×۱۷ • ۶،۴×۱۳،۶ : ۱۲ سطر

[۲۲] تحفة الاخوان فی تقویة الایمان (عربی)

تفسیر آیاتهائی که بعقیدهٔ نگارنده درشأن اهل بیت وارد شده. مانند «تأویل الآیات الظاهرة» و کتاب «منازل من القرآن فی علی» نام نگارنده در مقدمه نیست ودرپشت صفحهٔ نخست چنین نوشته شده [تحفة الاخوان للفاضل المحدث المتتبع الماهر المولی سعید المرندی...] .

لیکن صاحب ذریعه گوید: این کتاب را به‌شیخ طریحی وملاسعید مرندی هر دو نسبت داده اند .

نسخهٔ که درکتابخانهٔ (شیخ مشکور در نجف) میباشد بطریحی نسبت داده شده، ومؤید اینکه این کتاب از شیخ مرندی نیست، آنکه صاحب ریاض و صاحب روضات کتاب «تحفة الاخوان» نگارش ملاسعید مرندی‌را فارسی شمرده اند، وحال آنکه این کتاب عربی است .

صاحب ریاض درترجمهٔ شیخ عبدالله بن سعید بن متوج بحرینی گوید: [قال المولی محمد سعید المرندی فی کتابه «تحفة الاخوان» بالفارسیة فی ترجمة هذا الشیخ مامعناه انه کان عالماً بالعلوم العربیة] : ازاین عبارت معلوم میشود «تحفة الاخوان» مرندی، شرح «زندگانی برخی از رجال و بفارسی بوده ، که صاحب ریاض عبارت بالارا بعربی گردانیده، وصاحب روضات درترجمه احمدبن عبدالله بن متوج نیز آنرا آورده است

آغاز: الحمدلله المتفضل الوهاب الوهاب المبین من عباده . . . وبعد فانی احببت ان اجمع کتابا موجزاً فی تفسیر بعض الآیات المتضمنة لمدح اهل البیت و مدح شیعتهم وآیات متضمنة لذم اعدائهم والتابعین . . . وقبل الشروع تذکر مقدمة: اعلم هداك الله الی نهج الولایة . . .

انجام : ولنمسك عنان الاقلام. وللحمدلله . . . بتعاقب السنین والاعوام ماجن اللیل دجی الظلام . . .

شروع این تفسیر بسورهٔ «بقره» وختم آن به «ناس» میباشد، ودر انجام خاتمهٔ دارد در بیان چهار حدیث وارد درفضایل اهل بیت.

[۲۳]

۵۸۹ نسخه بخط نسخ. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد، لیکن در برگ آخر کتاب این عبارت بخطی که گویا خط نویسندهٔ نسخه باشد چنین نوشته [قد صارفی حیازة الاقل الجانی الحاج عبدالله بن الحاج احمد بن محمد بن زنبور فی سنة (۱۲۳۵) . مهر .] ، عنوان ها را باخطی درشت وروی آیه‌هارا خط سیاه کشیده. تصحیح شده ، وبلاغها واصلاحات درکنار صفحه ها موجود است.

(۱۴۵ برگ) کاغذ فرنگی. جلد تیماج سرخ ضربی. روپوش پارچه گل بوته.
اندازه: ۱۴×۲۰ و ۱۷،۵×۱۱،۵ : ۲۰ سطر

[۲۳] ترجمان القرآن (فارسی)

قدیمترین کتابهای اسلامی در بارهٔ مسائل راجع بقرآن میباشد، مانند: اختلاف مصاحف ، محکم ومتشابه ، قرائت ها، بیان لغات وواژه ها ، وقف و ابتداء، هجاء ، قطع ووصل ، لام ها ، وجز آن از عنوانهائی که ابن ندیم در فن دوم از مقالهٔ اول ازفهرس (ن - ۳۷۷) آورده . ویك دسته از آن کتابهای راجع بحل مشکلات لفظی قرآن میباشد، وآنهارا در زیرسه عنوان یاد کرده .

الف) «الکتب المؤلفة فی معانی القرآن ومشکله ومجازه» ازاین عنوان چنین برآید که آن کتابها جمله های مشکل ومجاز قرآن، وشرح آنها رادر بردارد. وزیرآن عنوان بیست وچهار کتاب را نامبرده .

ب) «الکتب المؤلفة فی غریب القرآن» کتبی که در زیر این عنوان یادشده دربارهٔ واژه های غریب ودور ازذهن میباشد که درقرآن استعمال شده، وچهارده نگارنده را بدین ترتیب نامبرده:

١- ابوعبیدة معمر بن مثنی (م-٢١٠) ٢- مؤرج سدوسی
٣- ابن‌قتیبه(م- ٢٦٦)، ٤- ابو عبدالرحمان یزیدی
٥- محمد بن سلام جمحی ٦- ابوجعفربن رستم طبری
٧- ابوعبید قاسم (م - ٢٢٤) ٨- محمد بن عزیز سجستانی
٩- ابوبکر وراق.

ج) «الکتب المؤلفة فی لغات القرآن» دربیان لغات سخت آن. ابن‌ندیم در این‌عنوان نام شش نگارنده‌را بدین‌ترتیب یاد کرده: ١- فراء ٢- ابوزید ٣- اصمعی ٤- هیثم‌بن عدی ٥- محمدابن یحیی قطیعی ٦- ابن‌درید

ابن‌اثیردر سرآغاز «نهایة» از تاریخ‌علم «غریب‌القرآن والحدیث» یاد نموده ودر آن ازمقدمهٔ دو کتاب «غریب الحدیث» یکی‌از ابوسلیمان‌احمدبن محمدخطابی بستی (م- ٣٨٨) ودیگری از ابوالفرج عبدالرحمان ابن‌جوزی بغدادی (م- ٥٠٢) نقل کرده. چلبی در کشف‌الظنون در زیر دوعنوان «غریب» و «مفردات» همان را با اندکی اختلاف یاد کرده، و سپس آنچه راجع به‌خصوص غریب‌القرآن است‌از کتاب «الاتقان فی علوم‌القرآن» نگارش سیوطی (م-٩١١) و کتب دیگرآورده. وما ایشانرا بترتیب‌تاریخ مرگ نام میبریم:

١- ابوفیدمرثدبن حارث‌بن ثوربن‌علقمه‌بن عمروبن سدوس (م-١٧٤یا١٩٥)
٢- ابان‌بن تغلب‌بن رباح بکری (م- ١٤١)
٣- نفربن‌شمیل بصری(م-٢٠٣) ٤- ابوالحسن سعیداخفش اوسط(م-٢٢١)
٥- قاسم‌بن‌سلام (م-٢٢٤) ٦- محمدبن حسن‌بن درید (م- ٣٢١)
٧- محمد بن عزیز سجستانی (م - ٣٣٠)
٨- راغب اصفهانی (م-٥٠٢) ٩- ابوعبدالله محمدبن یوسف کفرطالبی (م - ٥٠٣)
١٠- ابن سمین احمد بن علی بغدادی حلبی (م- ٥٩٦)

١١- ابوالفرج ابن جوزی (م-٥٩٧)
١٢- ابومحمد عبدالرحمان‌بن عبدالمنعم خزرجی (م- ٦٦٤)
١٣- ابوعمر و زاهد محمدبن ابی‌بکر (نگارش ٦٦٨)
١٤- زین‌الدین عبدالرحیم بن حسین عراقی (م- ٨٠٦)
١٥- محمدبن علی بن‌وزان‌حنفی ١٦- ابوحیان.

ونیز چلبی یک کتاب بعنوان ترجمان القرآن یاتراجم‌الاعاجم به‌زین‌المشایخ محمدبن ابوالقاسم‌بقالی خوارزمی(م- ٥٦٢) نسبت‌داده. ونیز حبیش‌تفلیسی(م-٦٢٩) درسرآغاز «جوامع‌البیان در ترجمان قرآن» از دو «ترجمان‌القرآن» نامبرده یکی‌را به‌بوجعفرابن‌محمدبن‌خلیل زوزانی، ودیگری‌را به‌علی‌بن‌حسین خازن‌قاینی منسوب داشته.

مورد گفتگوی ما رساله‌ئیست درتفسیر واژه ها ومفردات قرآن، بفارسی ساده، که بترتیب سوره های قرآن مرتب‌شده از «فاتحه» و«بقره» شروع و به «ناس» پایان یافته.

ودرهر سوره فقط آن واژه هارا می‌آورد که درسوره های پیشین نبوده

درنسخهٔ این کتابخانه نام‌مؤلف یادنشده‌لیکن یکی‌ازقاریان‌سدهٔ‌نهم‌بنام‌عادل‌بن علی‌بن‌عادل ترتیب این رساله‌را تغیرداده؛ وبترتیب حروف هجاء مرتب ساخته ودر سرآغاز آن،رساله‌رانگاشتهٔ‌میرسیدشریف‌جرجانی دانسته؛ برای‌روشن‌شدن‌موضوع مقدمهٔ آنرا ازنسخهٔ کتابخانهٔ آقای دهخدا دراینجا میآوریم:

الحمدلولیه،والصلاة علی‌نبیه، والسلام‌علی‌ولیه (١) وبعد، این کتاب ترجمان علامهٔ علماء عالم سیدشریف جرجانی (ره) است که بالتماس صاحب دولتی که قوام مصالح امور... برأی رزین اومربوط است، جهت سهولت مطالعه بترتیب‌حروف تهجی مرتب گشته، وازترتیب نسخهٔ أصل ورأی اسقاط اسامی سورواداة تعریف از بعضی لغات جهت عدم احتیاج، وتقدیم وتأخیر لغات، تصرفی نرفته... ومرتب‌این

(١) ودر حاشیه چنین نوشته شده:
الحمدالله حق حمده،والصلاة والسلام علی‌محمد رسوله وعبده،وعلی‌آله وصحبه من بعده.

حروف را اصغر العباد جرماً واكبر هم جرماً : عادل بن علی بن عادل الحافظ ...
بدانکه: ترجمان تعریب ترزفان است ودروی سه لغت است «ترجمان، ترجمان، ترجمان، الترجمه تفسیر کردن زبانی ...

وسپس بتفسیر کلمهٔ (استعاذه) و (بسمله) شروع کرده ، وبعد از آن گوید: حرف الف: آ: آدم. پدر آدمیان ...

از جملهٔ (بدانکه) تاآخر تفسیر (بسمله) عبارت نسخهٔ آقای دهخدا بانسخهٔ این کتابخانه یکی است.

نام نویسندهٔ نسخهٔ آقای دهخدا قطب الدین حافظ یزدی، وتاریخ نوشتن آن (٨ محرم- ٩٠٠) میباشد.

از گفتار بالا آشکار میگردد که رسالهٔ مورد گفتگوی ما نگارش میر سید شریف جرجانی متوفی (٨١٦) میباشد، لیکن چنانکه گفتیم نسخهٔ این کتابخانه بترتیب سوره های قرآن است: درصورتیکه در کتابخانه های رضویه وسپهسالار دو نسخه بنام «ترجمان» ومنسوب بمیرسید شریف هست وترتیب آنها بعکس سوره های قرآن یعنی از (ناس) شروع وبه (بقره) پایان یابد. فهرس رضویه (ج٢-ص٣٦٧) وفهرس سپهسالار (ج١-ص١٨٥) دیده شود.

میتوان گفت چون سوره های کوچك قرآن بیشتر مورد توجه بوده، میرسید شریف به تفسیر واژه های مشکل آن آغاز کرده، وبعد ازوی کسی آنرا بترتیب سوره های قرآن منظم کرده، ویا آنکه میرسید شریف کتاب خودرا بترتیب سوره های قرآن نوشته، وسپس کسی ترتیب آنرا گردانیده - وپس از آن عادل نامی آنرا به ترتیب حروف هجا مرتب ساخته.

آغاز: الحمدلله رب العالمین والصلاة علی خیر خلقه محمد وآله اجمعین الطیبین الطاهرین وسلم تسلیما کثیراً. بعد هذا، این کتاب ترجمان قرآنست، وترجمان تعریب ترزفانست ودروی سه لغت است: ترجمان؛ ترجمان، ترجمان. ترجمه بر گردانید زبانی بزبان دیگر، العوذ والعیاذ واللوذ واللیاذ...

سپس بتفسیر بسمله پردازد وبعد از آن گوید [سورة الفاتحة. الحمد. ستودن وستایش. الرب پروردگار ...].

وبنابراین (بسمله) راجزء سوره محسوب نداشته وچون آخر نسخهٔ این کتابخانه افتاده است، انجام کتاب معلوم نیست. پایان نسخهٔ موجود: [سورة النجم. النجم ستاره وپروین و گیاه بی ساق.].

[٢٤]

پایان این نسخه ناقص است، وفقط تا اول سورهٔ «نجم» دارد
١٠٦٨ خط نسخ متوسط. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد.
نامهای سوره ها با شنجرف است.
این نسخه سابقا در میان اوراق کتاب «التیسیر» بشمارهٔ (٢٥) صحافی شده بود وتوسط اداره کتابخانه جداشده وجلد گردید.
(٣٩ ورق)، کاغذ سمرقندی ، جلد مقوی. اندازه: ١٢×١٦٫٥ و ٩×١٣٫۴: ١٥ سطر

[٢٤] ترجمهٔ بلدالامین (فارسی)

«البلدالامین والدرع الحصین» در دعاها بزبان تازی ، نگارش تقی الدین ابراهیم بن علی بن حسن بن محمد بن صالح عاملی کفعمی جبعی میباشد - وی برادر شمس الدین جبعی جدشیخ بهائی است، وبسال (٩٠٥) مرده، و این کتابرا بتاریخ (٨٦٨) گرد آورده و ترجمهٔ فارسی آن که مورد گفتگو است نگارش داود بن شیخ محمد کربلائی میباشد، که آنرا بنام شاه سلطان حسین صفوی وبدستور وی بسال (١١٣٥) دردو مجلد ترجمه کرده وهرسطر از دعا را در زیر آن بفارسی گردانیده.

درالذریعه - ج٤، دوترجمه دیگر ازاین کتاب نامبرده که آن دونیز بفرمان شاه سلطان حسین ترجمه شده ، پس بلد الامین بدستور این پادشاه سه مرتبه بفارسی گردیده

آغاز جزء اول: الحمدلله الذی جعل العبادة وسیلة لنیل... اما بعد بر ضمایر صافیه وخواطر زاکیه سالکان شوارع...

انجام جزء اول: پس هر که نماز کند درشب اول ماه سی رکعت

آغاز جزء دوم: سی رکعت ودرهر رکعت الحمد...

انجام جزء دوم: وسپاس برای خدای پرورد گار عالمیان است.

[۲٥]

این نسخه جلد اول ازدو جلد کتاب است، نسخهٔ اصل بخط نگارندهٔ داود بن محمد
۳٤ کربلائی. تاریخ نوشتن ندارد. آخر نسخه بجزء دوم پیوسته. خط متن دعای عربی
بنسخ؛ وترجمهٔ فارسی بنستعلیق نوشته شده. تاریخ نوشتن ندارد.
حاشیه ها بامضای (منه) و(من الحاشیة) دارد، ومقصود از آن حاشیهٔ کفعمی براصل تازی این کتاب میباشد.

(۴۴۹ برگ) جلد روغنی ودرکنارهٔ آن حدیث وخبر نوشته شده وچون کهنه بود ادارهٔ کتابخانه آنرا ازنو باحفظ همان جلد صحافی کرده. اندازه: ۴۰×۵ر۲۷ و۱۱×۵ر۱۷؛ ۴۰ سطر

[۲٦]

این نسخه جلد دوم آن کتاب است. نسخهٔ اصل بخط نگارنده داود بن شیخ محمد
۳٥ کربلائی. تاریخ نوشتن ندارد. خط متن تازی بنسخ وشرح فارسی آن بنستعلیق
است. حاشیه ها بامضای (منه) و (من الحاشیة) دارد، که مقصود حاشیه های نگارنده (کفعمی) براصل تازی است. برگهای (۲۹٤) و(۳۲۸) این مجلد نو نویس است وترجمه ندارد.

(۴۹۴ برگ) جلد روغنی ودر حواشی آن حدیث وخبر نوشته شده
اندازه: ۱۹×۵ر۲۷ . و۱۱×۵ر۱۷؛ ۴۰ سطر

[۲٥] ترجمة الخواص (فارسی)

معروف بتفسیر زواره ئی؛ نگارش ملا ابو الحسن علی بن حسن زواری اصفهانی شاگرد محقق کر کی (م-۹٤۰) وسید غیاث الدین جمشید تفسیر نویس زواره ئی، واستاد ملا فتح الله کاشانی تفسیر نویس (م-۹۸۸) میباشد.

زوارهٔ این تفسیر را از نظر اخبار واحادیث درد ومجلد گرد آورده، وتاریخ انجام از این بیت بیرون آید:

(۹٤٦) از فضل اله چون باتمام رسید — تاریخ وی از (فضل اله) است عیان

جلد نخست تا آخر سورهٔ کهف پایان یابد، وجلد دوم از آنجا تا آخر قرآن را دربر دارد.

آغاز جزء اول: حمد بی حد وشکر بلاعد... اما بعد برارباب دین مبین واصحاب یقین متین...

انجام جزء اول: واگر همهٔ سوره را بخواند، آن نور از او تا آسمان برسد. صدق الله...

نسخهٔ کامل این تفسیر در کتابخانهٔ (رضویه) هست.

[۲۷]

نسخهٔ جلد اول است واز آغاز قرآن تا آخر سورهٔ کهف را دربر دارد. نام
٦۰ نویسنده ندارد. خط نسخ. تاریخ نوشتن (شوال ۱۰٥٦). عنوانها وهمه آیه‌ها
باشنجرف است. همه صفحه‌ها دارای جدول طلا ولاجورد و شنجرف. دارای سرلوح عالی در (برگ ۱)

(۵۵۱ برگ) کاغذ ترمه، جلد تیماج قهوه‌ئی بامقوی اندازه ۱۹×۳۱ . و۲ر۱۳×۲۴ ۲۴ سطر.

[۲٦] ترجمهٔ در النظیم فی خواص القرآن العظیم (فارسی)

«در النظیم» در (حرف - د) این فهرس یاد خواهد شد. وچنانکه خواهیم گفت، آنرا ترجمه ها و شرحهای بسیار است، واز جمله ترجمهٔ احمد بن حاج محمد سکاکی طبسی است.

وی در سر آغاز گوید: آنرا بسال (۹۲٦) بامر برخی از بزرگان ترجمه نمودم وچند مقدمه برآن افزودم.

ودر پایان کتاب از شرحی که ملاعبدعلی بیرجندی بسال (۹۲۱) بر «در النظیم» نگاشته یاد کرده درسر آغاز نسخهٔ این کتابخانه نام نگارنده (الحاج محمد السکاکی الطبسی عفی الله عنهما) آمده، ودر انجام آن (احمد الطبسی السکاکی) یاد شده، از عبارت «عفی الله عنهما» چنین پیدا است که لفظ (احمد بن) پیش از (الحاج محمد) افتاده.

آغاز: بسمله. بذکره ینشرح الصدور، وبحمده یفتح الامور. الحمد لله الذی نزل الفرقان علی عبده لیکون... اما بعد از استمداد بتوفیق حمد و صلوات نموده میشود

که مقرراست ومحقق، بقول صادق مصدق ...

انجام: چون قرآن ختم کردی روی بقبله برپای ایستادی ودستهابرابرروی برداشته این‌دعا بخواند: الحمدلله رب‌العالمین ..

[۲۸]

نسخه بخط نستعلیق وآیه ها بنسخ است ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد
۸۴۰ ازآخر نسخه نیم برك افتاده . عنوانها با شنجرف است.
آیه ها با خط سیاه ودرشت نوشته شده .

(۳۹ برك) جلدمقوی تەپارچه. اندازه: ۱۰×۱۸ و ۷×۵ر۱۳ : ۱۶ سطر

[۲۷] ترجمهٔ دعای صباح (فارسی)

معرفی دعای صباح درعنوان «شرح دعای صباح» خواهدآمد.

ترجمه کننده میرزا زین‌العابدین خوش نویس‌معروف، فرزند ملامحمد علی محلاتی‌وبرادر شیخ اسماعیل محلاتی نگارندهٔ«انوارالمعرفة»است.وی‌هرجمله‌ازدعا را یك‌بار بنثر وبار دیگر بانظم دوبیتی ترجمه نموده، وبا خط زیبای خود نوشته وسید جلیل طارمی‌مدرس طهرانی آنرا بدستور امین‌السلطنه بانسخهٔ که‌بخط کوفی درخزانهٔ ناصرالدینشاه بوده،ودرآخرآن این‌جمله‌نوشته شده| کتبه علی‌بن‌ابیطالب فی‌آخرنهارالخمیس حادیعشرذی‌الحجة سنةخمس وعشرین‌من‌الهجرة| برابروامىلاح نموده وآنرا بسال(۱۳۰۵) چاپ کرده‌است.

آغاز: اللهم. ترجمه:

ای اسم‌تو حادث وتوازذات قدیم — مذکور در ابتدای قرآن کریم
خود را بنشان تو بیابیم نشان — ای آنکه تولی‌اله ورحمان ورحیم

یامن‌دلع‌لسان‌الصباح بنطق تبلجه. ترجمه:.....

[۲۹]

دراین نسخه متن دعاباخط‌نسخ سیاه، وترجمه نثربخط‌شکسته شنجرفی، وترجمهٔ
۸۹ شعر بخط نستعلیق لاجوردی نوشته‌شده.
همهٔ صفحه‌ها دارای جدول طلا وشنجرف و لاجورد. نام‌نویسنده ندارد، تاریخ

نوشتن (رجب ۱۳۰۸) دارای سرلوح متوسط . گویا این نسخه از روی چاپ (۱۳۰۵) نوشته شده .

(۱۹ برك) جلدتیماج قرمزبکلابی‌مقوی. اندازه: ۱۵×۲۲ و ۳ر۹×۳ر۱۷ ، ۱۵ سطر

[۲۸] ترجمهٔ مفتاح الفلاح (فارسی)

«مفتاح‌الفلاح» بزبان تازی در دعا نگارش شیخ بهائی (م- ۱۰۳۱)میباشد، و در این فهرس معرفی خواهدشد ، و دارای چندین ترجمه است، در ذریعه (ج٤) شش ترجمهٔ آنرا یاد نموده .

یکی‌از آنها که مورد گفتگو است ترجمهٔ آقا جمال‌الدین محمدبن‌آقاحسین خوانساری است که حاشیه های بسیار بر کتب فقه واصول و معقول نگاشته وبسال (۱۱۲۱) مرده‌است. او«مفتاح الفلاح» رابرای شاه‌صفی دوم ترجمه‌نموده وسال‌انجام آن پس از بتخت نشستن این پادشاه (۱۰۷۸) و پیش‌از نوشتن نسخه‌این کتابخانه (۱۰۸۵) بوده .

ترجمه کننده درحاشیه گوید: |درهرجا که‌رأی من بانگارنده‌ناساز گار بود درحاشیه‌یاد نموده، ونشان آنرا (جم= جمال‌الدین محمد) نهادم| این‌ترجمه‌باهمین حاشیه‌ها بسال (۱۳۰٤) وپس‌از آن چندبار چاپ شده

[۳۰]

نسخه با رسالهٔ «شکیات» مجلسی دریك مجلد وبایک‌خط نوشته شده .
٤۹ خط نسخ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. «رسالهٔ شکیات» مجلسی که بهمین خط است ،تاریخ (۱۲_ ذیقعدهٔ_ ۱۰۸۵) در مشهد خراسان نوشته شده . نسخه مقابله وتصحیح‌شده، ودارای‌حاشیه های بسیار بامضای(جم‌سلمه‌الله) میباشد.
همه صفحه ها دارای جدول طلا. درانجام نسخه (برك۱٤۲)یك‌صفحه آخر «زبدةالدعوات» هست که‌در(حرف‌ز)این فهرس خواهد آمد.

(۱٤۱ برگ)کاغذ ترمهٔسمرقندی، جلد ساغری طلاکوب ، اندازه: ۲۴×۱٤ و ۵ر۱۵×۵ر۸: ۱۸سطر

[٢٩] ترجمهٔ مهج الدعوات (فارسی)

«مهج الدعوات» در دعا بزبان تازی، نگارش سید رضی‌الدین ابوالقاسم علی بن طاوس (م–٥ ذیقعدهٔ–٦٦٤) است که در (حرف–م) این فهرس خواهد آمد. این کتاب چند مرتبه بفارسی ترجمه شده، وشش شماره ازترجمهٔ های آن درالذریعه (ج ٤) یادشده. واینکه آیا نسخهٔ این کتابخانه یکی ازآنها است یاهیچ یك نیست آشکار نمیباشد، چه دراین نسخه نام ترجمه کننده وتاریخ ترجمه یادنشده

آغاز: بعداز حمد وصلوات، چنین گفت افضل علما... ابن طاوس ... این کتابی است ....

انجام: ولیز مصنف(ر) میگوید که آنچه دراین کتاب ازشرطهای... واین آخر آنچه ماخواستیم از کتاب «مهج الدعوات ومنهج العنایات»....

[٣١]

٤٦١ نسخه بخط نسخ، نام نویسنده محمد جعفر بن حاجی کریم گنجهٔ، تاریخ نوشتن (ج١-١١٢٤) همهٔ صفحه ها داری جدول طلا، عنوانها با شنجرف، دارای یك سرلوح صفحهٔ أول تمام طلائی.

(٢٣٨ برك) جلد تیماج زرد خالی بامقوی عربی طلاکوب کهنه.

اندازه: ٢٠×١٣ و ١٤,٢×٧,٥: ١٥ سطر

[٣٠] تفسیر آیة الکرسی (عربی)

چون آیهٔ (٢٥٦) سورهٔ بقره دارای جاه فرازی نزد مسلمانان بوده، برخی از دانشمندان بویژه آنرا شرح وتفسیر نموده اند و شانزده کتاب بهمین نام در ذریعه یادشده که یکی از آنها تالیف حکیم قرن یازدهم ایران ملاصدری محمد بن ابراهیم شیرازی (م–١٠٥٠) صاحب «اسرار الآیات» که در(ص٧) یادشده و «اسفار اربعه» وجزءآن میباشد.

وی این آیه را جداگانه تفسیرنموده وباتفسیر آیه‌های دیگر قرآن از همین

نگارنده هریك بشکل رساله جداگانه دریك مجموعهٔ بنام «مفاتیح الغیب» بسال (١٣٢٠ق) چاپ شده.

[٣٢]

٨٨٤ نسخه بخط شکسته نام نویسنده آقامحمد مراقی بن حاجی محمد فصیح، تاریخ نوشتن (١٠-محرم-١٢٠١) درمجموعه‌ایست دارای: ١) تفسیر آیة الکرسی ٢) سراج الهدی فی ابداء حقیقة البداء، ٣) رساله دربداء ٤) التسبیحات القلبیة. این رساله ازبرك (١) تا (٩٢) این مجموعه را گرفته عنوانها باشنجرف، اصلاحات درحاشیه ثبت شده

(٩٢ برك) کاغذ فرنگی جلد تیماج مشکی یك لا حاشیه دار

اندازه: ١٥×٢٠,٥ و ٨,٤×١٤,٣: ١٩ سطر

[٣١] تفسیر آیة الکرسی (عربی)

(آیهٔ: ٢٥٦ بقرة) که درصفحهٔ پیش گذشت. تفسیری عرفانی، فلسفی است در سه صفحه، نگارش کمال الدین ابوالغنائم عبدالرزاق بن جلال (جمال) الدین کاشانی نگارنده «التأویلات» (م– ٧٣٠ یا ٧٣٥)

آغاز: الله لااله الاهوالحی القیوم. هی اعظم آیة فی القرآن لعظم مدلولها.

انجام: سلب اینة العبد وصفاته ویثبت عنه بذاته وهو حقیقة الحقایق. تم.

بنا بر گفتهٔ الذریعه نسخهٔ از این کتاب در کتابخانهٔ (خوانساری) در نجف هست.

[٣٣]

٢٢٩ نسخه درمجموعه‌ایست ازرساله‌ها که بیشترآنها عرفانی وفلسفی میباشد. ازبرك (٧٠ تا ٧١) سطر ها چلیپا درصفحه‌ها نوشته شده، خط نستعلیق شکسته. این رساله نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد لیکن همهٔ مجموعه بخط نصیرالدین حسین الجزالحسینی درماه جمادی الاول سال (١٠٧٦) نوشته شده ودربرك (١١٨) مجموعه یاد گردیده.

تمام مجموعه (١٣٦ برك) این رساله (٤ صفحه)

جلد تیماج قهوه‌ای با مقوی خوب. اندازه: ١٣×٢٠

[۳۲] تفسیر آیة یابنی آدم خذوا زینتکم (عربی)

تفسیریست از نظر عرفان و فلسفه، نگارش جلال‌الدین محمدبن اسعددوانی صاحب کتابهای فلسفی معروف (م — ۹۰۷ - یا ۹۰۸). دوسر آغاز کتاب نام نگارنده یادشده، و آنرا بنام شمس‌الدین سمی حبیب رب‌العالمین (گویا محمداست) نگاشته

آغاز: بسمله. صدر الکلام ذکر المفضل المنعام الذی بسط ...

انجام: شیبتنی سورة هود لان فیها: فاستقم کما امرت . اللهم اهدانا الصراط المستقیم .... وآدم علیه دائم الصلاة والسلام ماصباصب الی لیل المرام. تم ...

[۳۴]

۱۰۲۱ نسخه درمجموعهٔ از برك (۱۵) تا (۳۹) خط نستعلیق نام نویسنده علی‌بن مسافر قاضی . تاریخ نوشتن (۱٤ ج - ۹۳۹) بانسخهٔ دیگر برابر و تصحیح‌شده . ودر آخر آن نشانه بلاغ دارد . دارای جدول طلا ولاجورد .

کاغذ نوعی ترمه. جلد تیماج قهوهٔ وصالی‌شده. اندازه: ۱۲×۱۸ و ۷×۱۳ : ۲۱ سطر

[۳۳] تفسیر آیة وما انزل علی الملکین و آیة ربنا انی أسکنت و آیة الخبیثات للخبیثین (عربی)

نگارنده شناخته نشده . رساله ئیست مختصر دارای سه سؤال وجواب آنها در تفسیر آیهٔ سوم عایشه را ازعموم لهم مغفرة] بیرون دانسته .

آغاز: اما بعد حمدالله والصلاة وابلاغ السلام الی الأخ الاعز ... السؤال الاول قول البیضاوی فی تفسیر وما انزل علی ...

انجام: [مشروط ببقائهم الی وقت الوفات . دنبال این رساله مجموعهٔ از دعا های گوناگون برخی، با ذکر سند و بعضی بدون آوردن زنجیره روایتی نوشته شده .

[۳۵]

۹۱۸ نسخه دربرگهای (۲۸۰ - ۲۸۳) مجموعه‌ایست که دارای رساله‌هائی چند بخط نیم‌شکسته محمد امین قاری ، - تاریخ نوشتن (۱۰۳۰) عنوانها با شنجرف . تمام‌مجموعه (۳۰۳ برگ) این رساله‌در (شش صفحه) . کاغذ ترمه اصفهانی .

جلد تیماج قهوهٔ وصالی شده اندازه: ۱۹ر۵×۲۹ و ۸ر۵×۱۸ : ۲۵ سطر

[۳٤] تفسیر آیة کلما القی فیها فوج سالهم (عربی)

تفسیر (آیهٔ - ۷) از سورهٔ (ملك) و رد بر گفتاریکه قاضی ناصرالدین عمر بیضاوی در «انوارالتنزیل» دراین باره آورده . نگارش شیخ بهائی (م — ۱۰۳۱) که شرح حال وی در ذیل کتاب «حدیقهٔ هلالیه» خواهدآمد. گویا این رساله قسمتی از حاشیهٔ شیخ برانوارالتنزیل باشد

آغاز : قال سبحانه فی سورة الملك ـ کلما القی ... وقال الفاضل البیضاوی بعد هذه الآیة ....

انجام : وهذا الوجه مما خطر بالخاطر الفاتر والله اعلم ...

[۳٦]

۹۱۸ این نسخه ازبرك (۳۳۴ تا ۳۳۷) مجموعهٔ را گرفته که (۱۹ رساله) در آن هست. نام نویسنده درپایان این رساله نیست ، لیکن بیشتر این مجموعه و ازجمله همین رساله ورسالهٔ «مفتاح الفلاح» بخط محمد امین قاری ، وتاریخ نوشتن این رساله (ع ۲- ۱۰۱۴) میباشد ، خط نسخ ، پایان رساله افتاده . نویسنده این رساله را نیزمانند باقی مجموعه برشیخ بهائی (م - ۱۰۳۱) خوانده . روی عنوانها خط شنجرف کشیده .

همهٔ مجموعه (۳۰۳ برگ) این رساله در (۴ برك) کاغذ ترمه اصفهانی. جلد تیماج قهوه‌ئی وصالی شده

اندازه: ۱۹ر۵×۱۱ و ۱۳ر۵×۹ر٦ : ۱٦ سطر

[۳۵] تفسیر اسماء الله الحسنی (عربی)

بیان معنی واژه هائی که بعنوان نام خداوند متعال معرفی شده‌اند یکی از مسائل

مهم مذهبی بوده ، ودانشمندان در بارهٔ آن کتابها نوشته اند . بحث در این علم سه درجه دارد :

نخست بحثهای لغوی ظاهری که معنی این واژه های تازی را بیان کند

دوم بحثهای کشفی وباطنی که ازنظرعرفان درهر واژه گفتگو کند ، وبرای بزبان آوردن آنها خاصیت‌ها یاد کنند، ودرمیان آنها اسم اعظم (نام بزرگ) رانشان دهند که خاصیت آن بیش ازدیگر نامها باشد، ودرجهٔ سوم درپیرامون این واژه ها ازنظر خاصیت‌هائی که برای حروف هجاء سازندهٔ آن واژه هاقائل هستند، یعنی از نظر علم الحروف که شعبهٔ ازعلوم غریبه است، گفتگو میشود، واین نوع سوم بیشتر در نزد فرقهٔ حروفی متداول است ، که دستهٔ از غالیان صوفیه هستند ؛ و خلاصهٔ از تاریخ فکر ایشان در عنوان «جاودان نامه» خواهد آمد . وبحث های درجه دوم با پیدایش عرفان در اسلام پدید گشته ؛ و راه نخست را مفسران ظاهری و لغویان بیشتر پیموده اند . کتابهائی که در باره این علم نوشته شده بسیار است . چلبی در کشف الظنون در عنوان « الحروف » نزدیك بهویست رساله را نام برده ، ودر عنوان «الاسماء الحسنی» بدانجا حوالت کرده ، و در عنوان «الخواص» و «طلسم» نیز اندکی گفتگو کرده ، و در «الذریعه» در عنوان «الاسماء الحسنی» بیست کتاب را نامبرده ، و باقی را بعنوان «شرح الاسماء» حوالت نموده . مورد گفتگوی ما رسالهٔ ئیست که بیشتر جنبه لغوی دارد و فقط اندکی به معانی عرفانی توجه کرده . دراین رساله فقط نودونه نام ازنامهای خدا تفسیرشده، ونگارنده اسماء الله را مطابق روایتی که «آن استناد جسته محدود در همین عدد دانسته» و درسر آغاز گوید این شرح را ازتفسیر قاضی ناصرالدین بیضاوی استخراج نمودم ، نام نگارنده در آن یادنشده .

آغاز: الحمدلله الذی علم آدم الاسماء ، والصلاة والسلام علی محمد المصطفی وعلی آله . . . .

انجام : والعبد اذاحبس نفسه عمایدعوا الیه الهدی وصبرعلی . . . . فاز بالحظ الاوفی من هذا الاسم والحمدلله . . .

[۳۷]

۱۰۲۱ نسخه ازبرك (۸۱) تا (۹۰) مجموعهٔ راگرفته که درآن رساله‌های فلسفی وتفسیر گردشده، ومعرفی آنها در این فهرس آمده است . خط نستعلیق نام نویسندهٔ درآخراین رساله نیست لیکن همهٔ مجموعه بخط علی بن مسافرقاضی ، وتاریخ نوشتن (۹۳۹) میباشد . عنوانها با شنجرف است . همهٔ صفحه‌ها دارای جدول طلا ولاجورد .

(۱۰برك) جلد تیماج مقوائی قهوه‌ئی کهنه وصالی‌شده . اندازه:۱۳×۱۸ و ۷×۱۳؛ ۲۱ سطر.

[۳۶] تفسیر الائمة لهدایة الامة (عربی و فارسی)

نگارش ملامحمدرضا بن عبدالحسین نصیری طوسی ساکن اصفهان و نگارنده «کشف الایات» که آنرا بسال (۱۰۶۷) نگاشته . وی همزمان محمدتقی مجلسی متوفی (۱۰۷۰) پدرصاحب بحار، وشاگرد شرف الدین علی بن حجة الله شولستانی میباشد . صاحب ذریعه گوید: این تفسیردرسی جلدبوده ، و نخستین آنهارا که ایشان دیده‌اند، فقط مقدمات تفسیردربیست فصل، وتفسیرفاتحه، وچندآیهٔ بقره تا [وهم یوقنون] دربرداشته و جلد دیگر که ایشان دیده‌اند، از آغاز سورهٔ توبه تا انجام سورهٔ هود را داشته . وازابوالمجد آقارضا اصفهانی نقل کنند که وی پانزده جلدآنرا در کتابخانهٔ (قزوینیان) اصفهان دیده، واقبال الدوله حاکم اصفهان سه جلدآنرا غصب کرده‌است . امااین دومجلد که دراین کتابخانه هست یکی ازآغازسورهٔ «کهف» تاانجام سورهٔ «طه» ودیگری ازآغازسورهٔ «انبیاء» تا یازده آیت بانجام سورهٔ «مؤمنین» مانده را دربردارد؛ وجلد دیگری ازاین کتاب نیز در کتابخانهٔ ملی تهران هست . روش این تفسیر چنانست که اول چندآیت را باترجمه زیرسطرآورده، وپس ازآن بنقل اخبار واحادیث بفارسی (باخط نستعلیق) می‌پردازد و سپس همان مطالب را بزبان تازی (باخط نسخ) می‌نگارد؛ وبعدازاینها بذکرخواص آیات درچند فصل می‌پردازد . ودرآن ازتفسیر عیاشی و بیضاوی و «احتجاج» و «مکارم الاخلاق» و تفسیر غیاث ابن ابراهیم

وتفسیر عسکری ، وقمی وجز آن نقل کند .

نگارنده خوداین کتابرا درشش مجلد اختصار نموده،وبه تفسیرالائمة کوچك معروف است ، ودرآن فقط قسمت فارسی تفسیررا آورده وعربی ها را انداخته است. وبنابگفته الذریعه نسخه‌های آن درعراق عرب هست ، ونسخهٔ این کتابخانه یك مجلد است واز (آغاز سورهٔ اعراف تا آیهٔ ٨٦ اسراء) را دارا میباشد.

صاحب ذریعه دربارهٔ نسبت این مؤلف به نصیر بحث مفصلی نموده که دراین مختصر بی‌مورد است .

آغاز تفسیر جزء اول بنقل از ذریعه: این ربه الانسان الذی بدأ خلقه من طین واعلی مقام محامد رب العالمین ؟ وانی قدرة المخلوق من سلالة من ماء مهین؟ والعروج علی ذروة . . .

آغاز تفسیر سورهٔ کهف: سورة الکهف. فصل فی تنزیلها وسبب نزولها. علی بن ابراهیم . . .

انجام تفسیر سورهٔ طه : ومثلها فی کتاب الله عزوجل : وانی لغفار لمن تاب . . .

آغاز تفسیر سورهٔ انبیاء : سورة الانبیاء . فصل فی خواصها. الصدوق فی کتاب ثواب الاعمال . . .

[٣٨]

١١ این نسخه یك مجلداز تفسیرالائمهٔ بزرك ، ازآغازسورهٔ کهف تاانجام سورهٔ طه . خط قسمت تازی نسخ ومرکب سیاه، وقسمت فارسی نستعلیق بامرکب سرخ نوشته شده عنوانها با شنجرف . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد

(٣٨٢ برك) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج سرخ با مقوی وصالی شده اندازه **٣٥×٥ر٣٧ ، و ١٥×٢٩ : ٢٨** سطر

[٣٩]

١٢ این نسخه یك مجلداز تفسیرالائمهٔ بزرك . ازآغازسورهٔ انبیاء تاآیهٔ (١٠٥) سورهٔ مؤمنین [قوله تعالی : قالوا ربنا غلبت علینا شقوتنا وکنا قوماضالین]، ازآخر نسخه یك برك افتاده ، وبنابراین نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد . خط قسمت فارسی بنستعلیق وشنجرف وقسمت تازی بنسخ ومرکب سیاه نوشته شده ، انجام این مجلد : وتلفح وجوههم النار

وهم فیها کالحون ، علی بن ابراهیم ، عن ابیه ، عن اسماعیل بن مراد ، عن یونس . . .] عنوانها با شنجرف است .

(٣٦١ برك) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج قهوئی با مقوی کهنه وصالی شده، اندازه: **٣٧×٥ر٢٣ و ٥ر١٤×٥ر٢٨ : ٢٨** سطر.

[٣٧] تفسیرالائمهٔ مختصر (فارسی)

چنانکه درعنوان تفسیرالائمهٔ بزرك بتفصیل یادآورشدیم نگارندهٔ آن ملامحمد رضا بن عبدالحسین نصیری طوسی ساکن اصفهانست ، و این کتاب مختصریست از تفسیرالائمهٔ بزرك که در(ص٤٥)این فهرست یاد شد. اصل ومختصر هردواز یك نگارنده است وفرق میان آن دو بکاستن قسمتهای تازی از تفسیر بزرك میباشد . صاحب ذریعه در (ج ٤ - ص ٢٣٩) گوید : نسخه این مختصر در شش مجلد بوده و برخی از آنها درنجف دیده شده . نسخهٔ این کتابخانه از آغاز سورهٔ «اعراف» را دارد تاانجام آیهٔ [قل لئن اجتمعت الجن والانس علی ان یأتوا بمثل هذاالقرآن لایأتون بمثله ولو کان بعضهم لبعض ظهیراً.] درسورهٔ اسراء . نگارنده در تفسیر آیهٔ [٣٢- اعراف: وأن تشرکوا بالله مالم ینزل به سلطاناً. .] گوید : این آیهٔ دلیل بر بطلان تقلید است ، وازاین نتیجه گیری اخباری بودن خودرا آشکار کرده .

آغاز تفسیر اعراف: بسمله . سورهٔ اعراف . این سوره مکی است و گفته‌اند...

[٤٠]

١٣ این نسخه یك مجلد از تفسیرالائمهٔ کوچك ازآغاز اعراف تا (آیهٔ ٨٦- اسراء) انجام این مجلد چنین است : [و نتوان آوردن هیچ کس نه آدمیان و نه پریان والحمدالله ...] . خط نستعلیق . نام نویسنده عبدالعلی بن عبدالله ساکن عبدالعظیم (ری) تاریخ نوشتن **(٩٦٣)** .

(٣٦٨ برك) کاغذ سمرقندی ، جلد میشن حنائی با مقوی وصالی شده ، اندازه **٢٦×٣٧ و ١٨×٢٧ : ٢٣** سطر.

[٣٨] تفسیر سورهٔ اخلاص (عربی)

تفسیری نسبةً مفصل است وبیشتر بحثهای آن جنبهٔ فلسفی دارد ، و چندان

بەبحثهای لفظی و لغوی نپرداخته نگارنده جلال‌الدین محمدبن اسعد دوانی معروف به صدیقی (م - ۹۰۷) از بزرگان دانشمندان قرن هشتم و اوائل نهم میباشد وی اهل قریهٔ دوان نزدیك کازرون بوده و بسال (۸۳۰) متولد شده وشاگرد حسن بقال ومحیوی لاری بوده ؛ درحبیب‌السیر گوید درقریهٔ دوان بسال (۹۰۸) وفات یافت.
اورا تألیفهای بسیاراست از جمله‌الزوراء وحواشی بسیار بر کتابهای فلسفی وجز آن.
وی این تفسیررا بنام سلطان ناصرالدین ابوالفتح عبدالقادر نگاشته.

آغاز : بعد حمدالله‌الاحدالصمد علی نعمه‌التی تجاوزت ... فهذه تفسیر سورة‌الاخلاص علی مافتح‌الله تعالی علی مؤلفه‌الفقیر... واقدم بین یدی ذلك‌مقدمة‌هی ان‌السورة مكية بالاتفاق وتسمی سورة‌الاخلاص...

انجام وعلی هذاقیاس ماورد فی سائرالسور من انها تعدل ربع‌القرآن او اقل او اكثر، والله اعلم بحقایق‌الامور وصلی‌الله...

 نسخه بخط نستعلیق . در برك (۹۸تا۱۰۵) ازمجموعهٔ که بیشه نخست آن بخط محمد شریف ابن محمدالقائمی در تاریخ (۱۰۴۰) تا (۱۰۵۹) نوشته شده ، وباقی آن که این‌رساله نیزدرآنست بخط رجبعلی بن‌جوادعلی مازندرانی بتاریخ (۱۰٦۰) تا (۱۰۷۱) نوشته‌شده،این‌مجموعه دارای‌رساله‌هائی چند مانند تفسیرهای‌سورهٔ اخلاص‌ازابن‌سینا، وخواجهٔ طوسی ، ومعوذتین ابن‌سینا ، و کتاب (التنبیه علی بعض‌الاسرارالمودعة فی بعض سورالقرآن» نگارش فخرالدین رازی ، وجزآن میباشد ، عنوانها با خط درشت است.

تمام مجموعه (۲۴٦ برك) این رساله (۷ برك) جلد تیماج قهوه‌ای مقوی نه حالی قطع ۱۳×۲۴ و ۷ر۱۹×۱۰ : ۲٦ سطر

[۳۹] تفسیر سوره اخلاص (عربی)

نگارش شیخ ابوعلی‌سینافیلسوف وطبیب قرن (٤-٥) ایران . شرح زندگانی وی روشن‌تر ومفصل‌تراز آنست که دراین مختصر گنجایش داشته باشد ، و اندکی از آن درهنگام «عرفی» «شفا» خواهدآمد . این تفسیرعرفانی است و در نسبت آن بشیخ جای تردید است.

آغاز : قل‌هوالله احد . الهوالمطلق‌هوالذی لایکون هویته موقوفة علی‌غیره فان‌ماکان ...

این رساله با تفسیر سورة فلق وتفسیر سورهٔ ناس و تفسیر آیهٔ (ثم الستوی)

درحاشیهٔ «شرح‌هدایه» بسال (۱۳۱۳)چاپ شده.

[٤٢]

 نسخه درمجموعهٔ بیاضی‌شکل‌است. از برگ(۲۲۲تا۲۳٦)را گرفته ، خط نستعلیق ، نام نویسنده‌وتاریخ نوشتن ندارد ، باقی مجموعه‌رساله‌هائی درفلسفه‌وعرفان‌از شیخ ابوعلی ومیرسید شریف میباشد.

(۱۰ صفحه)جلد تیماج مشکی یك‌لا . اندازه:۵ر۲۱×۵ر۱۵ و ۴ر۱۴×٦ر۱۲ ۱۹ سطر

[٤٣]

 نسخه‌درمیان جنگ یامجموعهٔ‌مطالب‌ورساله‌های گوناگون نهاده‌شده‌ازصفحهٔ(۴۰۳ تا ٤٠٥) آنرا گرفته ، خط نستعلیق ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن خصوص این‌رساله نوشته‌نشده، لیکن‌تمام مجموعه میان سالهای (۱۰۹۷و۱۱۰۹) وبخط دو نفر نوشته شده که خطهایشان همانند یکدیگر است ، یکی ناصرالدین بن نورالدین ودیگری بهاءالدین‌علی نام‌دارد.

عنوانها باشنجرف. سطرها چلیپا درصفحه ها نوشته شده. وپس ازآن تفسیر سورهٔ «فلق» میباشد.

اندازه : ۲۵×۵ر۱۵ ، و ۴ر۱۱×۲۰ سطرها چلیپا

[٤٤]

 نسخه بخط نستعلیق ، نهمین‌رساله‌ودربرگ(۵۷تا۵۹) مجموعه‌ایست که‌اوائل‌آن بخط محمد شریف‌بن‌محمدالقائمی‌بتاریخ(۱۰٤۰ تا ۱۰۵۹)وقسمت‌دوم آن که‌این رساله‌نیزدرآنست بخط رجبعلی‌بن جوادعلی‌مازندرانی‌بتاریخ(۱۰٦۰تا۱۰۷۱) نوشته شده ورساله های گوناگون مانندتفسیر معوذتین ابن‌سیناوجزآن‌رادربردارد. عنوانها باخط درشت و روی‌آنها خط شنجرف کشیده شده

تمام مجموعه (۲۴٦ برك) این‌رساله(۳ برك) جلد تیماج قهوه‌ای بامقوی‌نه‌حالی اندازه : ۱۴×۲۴ و ۸ر۸×۴ر۱۸ : ۲۵ سطر

[٤٠] تفسیر سوره اخلاص (فارسی)

تفسیر مختصریست برای‌این سوره درچند سطر، مانند تفسیر سورهٔ عصر که خواهد آمد. وچون بسیار کوچك است همه آنرا دراینجا میآوریم :

بسم‌الله الرحمن الرحیم وبك‌ثقتی یا کریم . کتاب تفسیر سورة الاخلاص ، من

تألیف مولانا نصیر الحق والدین محمد الطوسی رحمه‌الله . توحید بنفی وجود متماثل درماهیت ومتکافئی درقوت متصور شود ومتماثل درماهیت ومتکافئی درقوت یامتاخر بود دررتبت بمثابت معلول بل‌ولد، ویامتقدم بمثابت علت بل‌والد ، ویامع بمثابت مقارن بل‌کفو تمهید قاعدهٔ توحید که بقل هوالله أحد تقدیم یافت ، به لم یلد که مقتضی نفی اول است ، ولم یولد که نفی صنف دوم است ولم یکن له کفواً أحد ما که مقتضی نفی صنف سوم است مؤکداست. و الله‌اعلم بحقایق‌الامور والصلاة علی نبیه وآله.

[٤٥]

۱۰٤٦ نسخه بخط نستعلیق دربرگ (٦٦) مجموعه‌ئی میباشد که قسمت نخست آن بخط محمدشریف بتاریخ (١٠٤٠) تا (١٠٥٩) نوشته‌شده وباقی آن که این رساله نیز درآنست، بخط رجبعلی بن‌جواد علی‌مازندرانی بتاریخ (١٠٦٠تا١٠٧١) نوشته‌شده. ورساله هائی چند ازقبیل سه‌تفسیر سورهٔ اخلاص و تفسیر سوره‌های معوذتین ابن‌سینا ، و کتاب «التنبیه علی بعض‌الاسرارالمودعة‌فی‌القرآن» نگارش فخررازی وجزآن‌را در بردارد . ١٥

عنوانها باخط درشت وروی آنها خط‌شنجرف کشیده شده

همهٔ مجموعه (۳۳٦برگ) این‌رساله نیم‌صفحه. جلدتیماج قهوه‌ئی با مقوی تهحالی

اندازه : ۱۴×۲۴ همهٔ رساله (٦ سطر ۸٫۸ سانتی)

[٤٦]

۱۰۳۷ نسخهٔ دربرگ (۲۲۷) مجموعه‌ئیست که رساله‌های گوناگون دربردارد . خط نستعلیق شکسته . نام نویسنده ندارد . خصوصیات دیگراین مجموعه درصفحه (٥٠ و ٥٦) یادشده .

[٤١] تفسیر سوره اخلاص (عربی)

تفسیری عرفانی، مختصر وفقط دریك‌صفحه است، ودرپایان آنرا بحجة‌الاسلام محمدبن حامد غزالی نسبت‌داده‌اند.

آغاز: فصل. فی‌قوله عزوجل: قل‌هوالله أحد. فرق‌بین‌الواحد والاحد. قال الله‌تعالی والهکم‌اله واحد . .

انجام: فلاطریق‌فی‌معرفة ذات‌الله إلا من‌سلب صفات‌المخلوقات عنه تعالی . تمت الافادات لحجة‌الاسلام محمدالغزالی .

[٤٧]

۱۰٤٦ نسخه بخط نستعلیق ، دوازدهمین رساله ودر برگ (٦٠ب) مجموعهٔ نوشته‌شده که قسمت اول آن بخط محمد شریف در (١٠٥٩) و قسمت آخر آن که این رساله نیزدرآن میباشد بخط رجبعلی بن جوادعلی مازندرانی است که ازتاریخ (١٠٦٠ تا١٠٧١) بتدریج آنرا نوشته و رساله های گوناگون مانند تفسیر های سورهٔ اخلاص،نگارش ابن‌سینا ، وخواجه طوسی، وغزالی، و کتاب «التنبیه علی بعض‌الاسرارالمودعة فی‌القرآن». وجز آن را در بردارد . عنوان ها باخط درشت ، وروی‌آن خطی شنجرفی کشیده شده .

همه مجموعه (۳۳٦ برگ) این رساله‌نیم‌صفحه کاغذ جلدتیماج قهوه‌ئی بامقوی ته‌حالی

اندازه : ۱۴×۲۴ و همهٔ این رساله (۱۳ سطر ۸٫۸ سانتی)

[٤٢] تفسیر سوره اخلاص

تفسیر عربی عرفانی‌است،وجنبهٔ‌ادبی آن‌ضعیف،وبحثی‌دربارهٔ الفاظ‌آیه ندارد. نگارش عزالدین سمرقندی تاریخ نگارش در آخر رساله (نیمهٔ شعبان ٦٧٥) تعیین شده .

آغاز: بسمله. الترفرف فی‌جو عرفان حضرة واجب الوجود والتدندن حول قباب مجد فیاض‌الوجود...

انجام : و ارزقهم سعادة الدارین و کرامة المنزلین بحق رسول الثقلین ونبی الخافقین. تهیاءالفراغ للداعی المخلص المتخالص‌لله‌تعالی‌عزالدین السمرقندی من تنمیقه . . . .

در سرآغاز کتاب را بشمس‌الدوله والدین عمدة‌السلاطین اهداء نموده . در جمله فوق ممکن است [تهیاء الفراغ] ازنویسنده باشد که نسخه این کتابخانه از روی‌نسخهٔ اونوشته شده وبنابراین نگارنده بکلی مجهول مینماید .

[٤٨]

۱۰۲۱ نسخه درضمن مجموعه‌ای تجلید شده که رساله های چند دربردارد ، وهمگی به‌خط نیم شکسته علی‌بن مسافر قاضی درتبریز بسال (٩٣٩) نوشته شده‌این رساله ازبرگ(٣)تا(٥) این‌مجموعه را گرفته وفقط پنج صفحه نوشته دارد .

عنوانها باشنجرف، تصحیح نیزشده. دارای جدول طلا ولاجورد.

این رساله (صفحه) تمام مجموعه (۱۳۷ برگ) کاغذ ترمه جلد تیماج قهوهٔ بامقوی وصالی شده تهچرم
اندازه: ۱۸×۱۳ و ۷×۱۴: ۳۱ سطر

(۱۳) چهار سطر اول صفحه (۳-ب) نسخه شماره (۱۰۲۱) این کتابخانه



(۱٤) خط محمود بن فتحعلی شاه در برگ (۱۲۰-ب) مجموعه (۱۰۲۱)

[٤۳] تفسیر سوره انسان (عربی)

که آنرا سورهٔ دهر نیز گویند. بمناسبت آیهٔ (۸) [و یطعمون الطعام علی حبه] که بنابر روایات درحق علی (ع) و خاندان اوست، این سوره مورد توجه مفسران شیعه قرار گرفته، (۱) وعدهٔ آنرا جداگانه تفسیر کرده‌اند

(۱)- علت دیگری که میتواند سبب شهرت این سوره باشد اهمیتی است که معتزله وقائلین باختیار در قرنهای اول اسلام بآن میداده‌اند. وسبب آن دربرداشتن آیتی چنداست که میتوانست مورد استدلال ایشان قرارگیرد. توضیح اینکه نژاد عرب بتوحید سامی آشنائی بوده خدای خود را رحمان و رحیم ودرعین حال جبار وشدیدالعقاب میخواند، وسعادت وشقاوت را ذاتی افراد میدانست، وازین روی اشعریان میگفتند: «الشقی شقی فی بطن امه، والسعید سعید فی بطن امه، من اراد الله به خیرا استعمله علی الخیرات ومن اراد به شراً استعمله علی الشرور» ودر حقیقت قائل بجبر (جبرمذهبی) بودند؛ لیکن چون

ومؤلف ذریعه هفت شماره آنرا در(ج٤-ص۳٤۳) معرفی نموده و یکی از آنها همین کتاب است. وشاید نسخهٔ این کتابخانه همان باشد که صاحب ذریعه آنرا دیده. وی این تفسیر را نگارش شمس الدین محمد گیلانی معروف بملاشمسا دانسته. ملاشمسا معاصر آقا حسین خوانساری (م-۱۰۹۸) است.

در احوال شمسا گفته اند وی درسال (۱۰٤۸) در مکه مجاورت داشته و در سال (۱۰۵۸) درمشهد خراسان بوده وبخط وی دراین کتابخانه یك کتاب «تشریح جالینوس» موجود میباشد. ونسخه کتاب «تحقیقات» او نیز که ظاهراً خط خوداوست درین کتابخانه موجوداست.

این کتاب را بر بیست وشش مشرق مرتب ساخته

آغاز این کتاب معلوم نیست، چون آغاز نسخهٔ این کتابخانه افتاده و نسخه دیگر نیز ازآن بنظر نرسیده.

انجام: ومن لم نجعل له نوراً فماله من نور. اللهم یا واهب الحیاة حقاً و یا مالك الرقاب رقاً. ببابك عبد یطفل علی کرمك رجاء لقبول توبته...

[٤۹]

۸۵ نسخه بخط نسخ. نویسنده محمد بن حسین بن شمس الدین جیلانی، وشاید نوادهٔ مؤلف باشد. تاریخ نوشتن ندارد. آغاز نسخه تا اواخر مشرق سوم افتاده، وازآنجا تا انجام کتاب درست است. عنوانها باشنجرف.

بقیه پاورقی از صفحه پیش:

درقرن دوم بعد بالتوحید آریائی وفکر ایرانی تمیز میان دوقطب خوب وبد، عدل وظلم آشنائی یافتند عقیده هائی پدیدار گشت که منتهی بایجاد مذهب معتزله وقدریان گردید که میگفتند «اللهم الخیر بیدیك والشر لیس الیك» وچون نقش ایرانی این عقائد آشکار بود دشمنان ایشان اخباری بمضمون «القدریة مجوس هذه الامة» جعل کردند.

قدریان ناگزیر بودند برای اثبات گفتار خود بآیاتی ازقرآن استدلال کنند وازاین روی باین سوره توجهی داشتند. ابن عساکر ودیگر مورخان درشرح احوال صالح بن مهدی قدری گویند: که چون اورا نزد عمربن عبدالعزیز آوردند بدو گفت: چه میگوئی پاسخ داد آنچه راکه خدا گفته! خلیفه گفت: خدا چه گفته؟ صالح خواندن سورهٔ هل اتی راآغاز نمود:

[هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیئا مذکورا • انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج نبتلیه فجعلناه سمیعا بصیرا. انا هدیناه السبیل اما شاکرا واما کفورا] پس ساکت شد عمر گفت: بانجام رسان! صالح بخواند تا باین آیت رسید [و ما تشاؤن الا ان یشاءالله ان الله کان علیما حکیما. یدخل من یشاء فی رحمته والظالمین اعدلهم عذابا الیما] پس عمر باو پرخاش کرده گفت: فروع رامی بینی واصول رانمی بینی! واورا اخراج کرد.

(۳۳ برگ) کاغذ نوعی ترمه. جلد نداشته این کتابخانه آنرا تجلید کرد. تیماج سر با مقوی خوب
اندازه: ۱۱×۱۷، و ۵/۴×۱۰ : ۱۵ سطر

[٤٤] تفسیر سوره انسان (عربی)

نام نگارنده درسر آغاز نیامده، وبا بررسی آن نیز شناخته نشد.

آغاز: الحمدلله الاحد الذی جل احدیته عن تکثر التکثرات. الواحد الذی تعالی بوحدانیته . . . وبعد فلما کان الاشارات الواردة فی التنزیل . . .

انجام: الآیة الحادیة والثلاثون قوله تعالی یدخل من یشاء . . . اقول یدخل . . . ومن لم یجعل‌الله له نوراً فماله من نور. اللهم یاواهب الحیاة حقا ویا مالك الکل رقا. . . وهب لی من لدنك رحمة وهیئی له من امره رشداً.

عبارتهای این تفسیر ومطالب عرفانی آن با اندکی تفاوت همان تفسیر سورهٔ انسان نگارش ملاشمسا گیلانی میباشد. و گویا دزدی در تألیف رخ داده، لیکن نگارنده این رساله شناخته نیست تا اورا سارق بدانیم، وشاید خود ملاشمسا ترتیب آنرا گردانیده باشد. این رساله مرتب بر سی و یك قسمت بشمارهٔ آیه های این سوره میباشد، برخلاف ترتیب رساله دیگر که بر بیست‌وشش مشرق مرتب است.

[٥٠]

نسخه درمجموعه‌ایست جنگ مانند. وصفحه های (١٣٦ تا ١٤٠) آنرا گرفته خط نسخ. نام نویسنده وتاریخ نوشتن خصوص این رساله معلوم نیست ولی آن
مجموعه که درچندین جایش تاریخ دارد، بسالهای (۱۰۹۷ تا ۱۱۰۹) نوشته شده. نام نویسنده نیز بیشتر جاها بهاءالدین علی الحسنی الحسینی نوشته شده، ولیکن در انجام نخستین رساله که «انوار العقول فی اشعار وصی الرسول» نام دارد: ابن نورالدین محمد ناصرالدین نوشته شده. این مجموعه را بخطی گوناگون نسخ ونستعلیق وشکسته نوشته‌اند عنوان‌ها با شنجرف. تمام صفحه‌ها دارای جدول طلا ومرکب سیاه است

(۸ برگ) کاغذ فرنگی : جلد تیماج مشکی ضربی طلاکوب
اندازه: ش۱۵×۲۵ و۱۱/۴×۲۰، سطرها چلیپا.

[٤٥] تفسیر سوره العصر (عربی)

منسوب خواجه نصیر طوسی. (م-٦٧٢) مختصر است مانند تفسیر سورهٔ اخلاص که ذکر آن در (ص٤٩-٥٠) این فهرس گذشت. تمام رساله این چند سطر است که درزیر میآوریم:

سئل المحقق الطوسی نصیر الملة والدین قدس‌الله روحه عن تفسیر سورة العصر قوله بسم‌الله الرحمن الرحیم والعصر ان الانسان لفی خسر ای فی الاشتغال بالامور الطبیعیه والاستغراق بالمشتهیات النفسانیة الا الذین آمنوا ای الکامل فی القوة النظریة وعملو الصالحات ای الکامل فی القوة العملیة. وتواصوا بالحق ای الذین یکملون عقول الخلایق بالمعارف النظریة. وتواصوا بالصبر ای الذین یکملون اخلاق الخلایق بتلقی المقدمات الخلقیة.

این رساله با اندکی تفاوت همان فصل چهارم کتاب «التنبیه علی بعض الاسرار» است که دراین فهرس ذکر خواهد شد.

[٥١]

نسخه دریك صفحهٔ برگ (٢٨٠ الف) مجموعهٔ میباشد. چند رساله دیگر همراه آن وبخط شکسته موجود است نام نویسنده در پایان این رساله نیست
وشاید همان نویسنده باقی مجموعه، یعنی محمد امین قاری شاگرد شیخ بهائی باشد، که تمام آن رساله ها را بر شیخ خوانده و تاریخ نوشتن مجموعه (١٠١٤) تا (١٠٢٠) است.

کاغذ ترمه اصفهانی. جلد تیماج قهوه‌ئی وحاشی‌شده. اندازه ش۱۹×۱۲ . مجموع این رساله (۷ سطر چلیپا) است

[٤٦] تفسیر سوره فلق (عربی)

تفسیری عرفانی است منسوب بشیخ الرئیس ابوعلی سینا صاحب تفسیر سورهٔ اخلاص که ذکر آن در (ص٤٨) گذشت.

آغاز : [قوله‌جل . . . قل اعوذ برب‌الفلق . فالق ظلمة العدم .

این‌رساله باتفسیرسوره های اخلاص وناس و آیهٔ (ثم‌استوی) درحاشیه(شرح هدایة) بسال (١٣١٣) چاپ‌شده

[٥٢]

نسخه درضمن مجموعهٔ بقطع بیاضی است‌مشتمل بررساله‌های گوناگون. ازبرك
١٠٣٧ (٢١٩تا٢٢١) آن مجموعه‌را گرفته .
خط نستعلیق . نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد .

قسمتی ازاین مجموعه رساله های فلسفی شیخ ابن‌سینا وبهمنیارومیرسید شریف‌وجزآن میباشد .

همهٔ مجموعه(٢٢٩برگ)این‌رساله(٥ صفحه) . جلد تیماج مشکی رنك کهنه. قطع‌بیاضی
اندازه : ٦ر٥×٥ر١٥ و ١ر٤×٢ر١٢ : ٢١سطر

[٥٣]

نسخه ازصفحه (٤٠٥) تا (٤٠٧) مجموعه‌ای را گرفته که رساله های متعددی
١٠٣٥ را دربردارد . وشرح آن در ذیل تفسیر سورهٔ انسان در (ص ٥٤) گذشت.
نام نویسنده‌وتاریخ نوشتن‌وکاغذوجلدواندازه‌درآنجاتوضیح‌داده‌شده. سطرهای این رساله چلیپا درصفحه ها نوشته‌شده . عنوانها باشنجرف است

اندازه : ٢٥×٥ر١٥ و ٤ر١١×٢٠ . سطرها چلیپا است

[٥٤]

نسخه بخط نستعلیق . دهمین رساله ودر برگهای (٥٩ـ٦٠) مجموعه‌ایست که
١٠٤٦ قسمت نخست‌آن بخط‌محمدشریف‌بن‌محمدالقائمی بتاریخ(١٠٤٠تا١٠٥٩)وباقی آن که این رساله نیز جزوآنست بخط رجبعلی بن‌جوادعلی مازندرانی‌بتاریخ (١٠٦٠ تا١٠٧١) نوشته شده . تفسیر سورهٔ اخلاص و ناس و جزآن نیز همراه این رساله در این مجموعه موجود است . عنوانها با خط درشت و روی آن خطی شنجرفی کشیده شده .

همهٔ مجموعه (٣٤٦برك) . این‌رساله (٣برك) . کاغذترمه ، جلدتیماج قهوه‌ئی بامقوی لاخالی
اندازه : ١٣×٢٢ . همهٔ این‌رساله (٣٦سطر ٩سانتی) .

[٤٧] تفسیر سوره الکافرون (عربی)

دارای بحث هـای کلامی و اصولی ، در بارهٔ نسخ در ادیان گذشته و

واسلام‌و کمتر بتفسیروشرح عبارتهای سوره پرداخته نگارنده نام خودرا ذکرنکرده ولیکن‌تاریخ نگارش رادرسرآغاز کتاب نهصد وپنج نگاشته وصاحب ذریعه آنرا نگارش ملاجلال‌دوانی (م ـ ٩٠٧) دانسته وآنرا دربرخی جزائر (جرون) دور از وطن نگاشته .

آغاز: بسمله. الحمدالله‌الذی‌من‌علینا... وبعدفهذه نکات‌ومسایل‌متعلقه‌بالسورة التی‌تعدل‌ربع‌القرآن... علقتهافی‌بعض جزایرجرون حماهاالله...

انجام : و فی الثانی النفی فی الاستقبال علی ما مرتفصیله و الحمدلله رب العالمین . . .

دو رسالهٔ دیگر دربارهٔ نسخ دراین کتابخانه موجود است . عنوان « ناسخ ومنسوخ » دراین فهرس دیده شود.

[٥٥]

نسخه مجموعه‌ایست ازبرگ (٦تا١٤)وتمام‌آن‌مجموعه‌بخط : تعلیق. نویسنده
١٠٢١ کسی‌است بنام علی‌بن مسافر قاضی . تاریخ نوشتن‌خصوصی این رساله (٩٣٩) است . محل نوشتن درآخر این مجموعه شهر تبریز معرفی شده .
عنوانهاباشنگرف. دارای‌جدول طلاولاجورد . تصحیح ومقابلت شده . دربرگ (١٢٠پ) تملك محمود بن فتحعلی شاه قاجار موجود است که گراور آن در (ص٥٢)گذشت .

این رساله (١٦ صفحه تمام مجموعه (١٣٧ برك) کاغذترمه. جلدتیماج قهوهٔ وصالی شده.
اندازه : ١٢×١٨ و ٧×١٣ : ٢١ سطر

[٤٨] تفسیر سوره ناس (عربی)

تفسیریست عرفانی، مانند دو تفسیر اخلاص و فلق . که یاد شد منسوب بشیخ الرئیس ابن‌سینا (م - ٤٢٧) . با توسل بتأویل مطالب فلسفی را از این سوره ها بیرون آورده .

آغاز : قل‌اعوذبرب‌الناس. فقداشرنا الی‌آن‌الربوبیةعبارة عن‌الربیة، والربیة اشارة الی تسویة المزاج . فان‌الانسان ...

ازاین‌عبارت معلوم میشود که نگارندهٔ این‌چندرساله که‌فعلاجداگانه هستند،

آنها را در یك ردیف تصنیف نموده و یك نگارش دانسته . این رساله نیز همراه سه رسالهٔ دیگر که در (ص۵۴ و۵۵) یاد شد درحاشیهٔ بشرح هدایة بسال (۱۳۱۳) چاپ شده .

[۵٦]

۵۳۷ نسخه در مجموعه‌ایست بقطع بیاضی دربرگهای (۲۱۸ و۲۱۹). خط نستعلیق . نام نویسنده وتاریخ نوشتن معلوم نیست .
قسمتی ازاین مجموعه را رساله های فلسفی ازبوعلی و میرسید شریف وبهمنیار تشکیل داده است .

(۴ صفحه)   جلد تیماج مشکی یك لا

اندازه: ۶ر۹×۵ر۱۵ و ۸ر۴×۲ر۱۲ : ۲۱ سطر

[۵۷]

۵۳۵ نسخه بخط نستعلیق. درصفحه‌های (٤۰۷ تا ٤۰۹) مجموعه است که رساله‌های متعددی دربردارد . و میباشدکه شرح آن در ذیل تفسیر سورهٔ انسان گذشت سطرها بطورچلیپادرصفحات نوشته‌شده . نام‌نویسنده‌و نوع کاغذو‌اندازه‌جلد ودر آنجا توضیح داده شده . تاریخ نوشتن میان سالهای (۱۰۹۷تا۱۱۰۹) میباشد . عنوانها با شنگرف است.

اندازه : ۲۵×۵ر۱۵ و ۴ر۱۱×۲۰ : سطرهاچلیپا

[۵۸]

۵٤٦ نسخه بخط نستعلیق . یازدهمین رساله است در یك مجموعه . دربرگ (٦۰) آن قرار دارد. نویسندهٔقسمت‌اول‌این‌مجموعه‌محمد شریف‌بن‌محمدالقائنی‌بتاریخ (۱۰٤۰) تا (۱۰۵۹) میباشد ، وبقیهٔ آن که این رساله نیز درآن میباشد بخط رجبعلی‌بن جواد علی مازندرانی وبتاریخ (۱۰٦۰ تا ۱۰۷۱) نوشته شده . و مشتمل بر رساله های‌گوناگون مانند تفسیر سورهٔ اخلاص ابن‌سینا وخواجه نصیر وغزالی وغیره میباشد . عنوانها بخط درشت، ورویآنها شنگرف کشیده .

همهٔ مجموعه (۳۴٦ برگ) این رساله (۳ صفحه)جلد تیماج قهوه‌ئی با مقوی تهٔ‌حنائی

اندازه : ۱۴×۲۴ و ۹×۲ر۱۸ :   ۳٦ سطر

[٤۹]   تفسیر شاهی   (فارسی)

یا آیات الاحکام ابوالفتح شریفی

چون پایهٔ احکام ومقررات حقوقی ومذهبی مسلمانان ، ومدرك پیدایش آن قوانین قرآن میباشد ، ازاین روی از آغاز قرن سوم بلکه ازمیانهٔ قرن‌دوم هجری دانشمندان برآن شدندکه آیه ها و جمله هائی را از قرآن که در بارهٔ حکمی از احکام است ، و یا از آن حکمی و قانونی بیرون میآید جداگانه جمع و تدوین وتفسیر نمایند .

ابن‌الندیم‌درالفهرس (ت–۳۷۷)زیرعنوان «الکتب المؤلفة فی‌احکام‌القرآن» کتابهائی‌باشخاص ذیل‌نسبت داده :

۱– کتاب احکام‌القرآن   از: اسماعیل بن اسحاق قاضی
۲– احکام‌القرآن‌مطابق‌مذهب مالك
۳– احکام القرآن   از: احمدبن معدل
٤– احکام القرآن   از: ابوبکررازی مطابق‌مذهب‌اهل‌عراق
۵– احکام القرآن   از: محمدبن ادریس شافعی
٦– مجرداحکام‌القرآن   از: یحیی‌بن آدم
۷– احکام القرآن   از: کلبی آنرا ازابن عباس روایت کرده
۸– ایجاب‌التمسك‌باحکام‌القرآن از: یحیی‌بن‌اکثم
۹– احکام القرآن   از: ابوثور ابراهیم‌بن خالد
۱۰– احکام القرآن   از: داود بن علی
۱۱– الایضاح عن‌احکام‌القرآن   ازنگارنده ناشناس

و بنابراین همانطور که مولف ذریعه نیز گفته اولین کسی که دراین‌موضوع کتاب نوشته ابونصر محمدبن سائب‌کلبی است که بسال (۱٤٦) وفات کرده ، لیکن سیوطی(م-۹۱۱) در «الاتقان فی علوم‌القرآن» قدیمترین کتاب دراین‌فن‌رابمحمدبن

ادریس شافعی (م—۲۰۴) نسبت داده ، وچلبی (م—۱۰۶۷) نیز از او پیروی نموده ، در کشف‌الظنون زیر عنوان «احکام القرآن» پس از ذکر شافعی اشخاص ذیل را نام برده :

علی بن حجر سعدی (م—۲۴۴). ابواسحاق اسماعیل بن اسحاق ازدی بصری (م—۲۸۲). ابوالحسن علی بن موسی بن یزداد قمی (م—۳۰۵) . احمدبن محمد طحاوی (م—۳۲۱) . ابومحمدقاسم بن اصبغ قرطبی نحوی (م—۳۴۰). منذربن سعید بلوطی قرطبی (م—۳۵۵). احمدبن علی حصاص رازی (م—۳۷۰) . مکی بن ابوطالب قیسی (م—۴۳۷) . ابوبکر احمدبن حسین بیهقی (م—۴۵۸). ابوالحسن علی بن محمد کیاهراسی بغدادی (م—۵۰۴). محمدبن عبدالله بن عربی حافظ (م—۵۴۳). و مؤلف ذریعه در (ج۱—ص۴۰—۴۴) اشخاص ذیل را بر فهرس مذکور افزوده است :

قطب‌الدین راوندی (م—۵۷۳). فاضل مقداد (م—۸۲۶) . کمال‌الدین حسن بن محمد استرآبادی صاحب معارج السئول (ن—۸۹۱) . شیخ احمدبن عبدالله بن متوج بحرینی، شاگرد فخرالمحققین پسر علامهٔ حلی (قرن‌هشتم)، خود و پسرش شیخ ناصر ابن احمد هریك کتابی دراین فن دارند . شرف‌الدین علی شیفتگی (م — ۹۰۷) . محمدبن حسن طبسی (قرن‌دهم) . میرابوالفتح شریفی (م— ۹۷۶) . ملااحمد مقدس اردبیلی (م—۹۹۳) شاه قاضی یزدی صاحب تفسیر قطب‌شاهی (ن — ۱۰۲۱) . فاضل جواد بن سعدالله کاظمی شاگردبهائی (قرن یازدهم) . شیخ احمد جزائری . میرسید علی بن علی استرآبادی رجالی (م— ۱۰۲۶) . سید محمد سعید قهپائی (م — ۱۰۹۲) . سید محمد حیدرعاملی (م—۱۱۳۹) . میرسیدابراهیم قزوینی (م—۱۱۴۹) . سید محمد قلی هندی (م—۱۲۶۰) . ملا محمد جعفر شریعتمدار (م — ۱۲۶۳) . شیخ محمد باقر قائنی بیرجندی (م — ۱۳۶۷) .

اینان معروف‌ترین کسانی هستند که دراین‌مسئله بفارسی یاعربی تألیفی دارند ومیتوان گفت : بهترین و مشهورترین آنها در زبان فارسی کتاب تفسیر شاهی است که نگارش میرسید ابوالفتح حسینی شریفی بن میرمخدوم (۱) بن میر شمس‌الدین

(۱) — میرمخدوم شریفی ازسنیان متعصب آغاز دورهٔ صفوی است و کتاب نواقض الروافض را نوشته ، وسبب شد شاه اسماعیل مدتی مذهب تسنن اختیار کرد ، و برعکس او پسرش نگارندهٔ این کتاب از شیعیان متعصب میباشد.

محمدبن میرسید شریف جرجانی معروف میباشد . نگارنده دراردبیل بسال (۹۷۶) مرده‌است ، وی کتاب خودرا برچهل ودو کتاب بترتیب کتابهای فقه ازباب طهارت تا باب دیات ، مرتب ساخته، ودرحدود چهارده هزار بیت کتابت دارد ، وآنرا بنام‌شاه طهماسب صفوی (۹۳۰— ۹۸۴) نگاشته . قدیمترین نسخهٔ این کتاب در کتابخانهٔ (رضویه) بتاریخ (۹۷۴) یعنی‌دوسال قبل‌ازمرگ نگارنده‌موجودمیباشد . درذریعه (ج۱-ص۴۴) کتابی بنام «آیات الاحکام الفقهیة» که نگارنده‌اش شناخته نیست یاد شده، آغاز آن با آغاز این کتاب یکی میباشد ، و آنرا بنام شاه سلیمان صفوی (۱۰۷۷—۱۱۰۵) نگاشته‌اند : و فقط در (۳۷ برگ) است ، و گویا کوتاه شدهٔ این کتاب باشد .

آغاز: فاتحهٔ فاتحهٔ کتاب کتابِ فصاحت مآب، وخطبهٔ واضحهٔ خطابِ خطاب بلاغت انتساب، حمدوثنای . . .

انجام : اینست آخر کلام دراین مقام ، واتمام تفسیرآیات احکام مشتمل بر تحقیقات متعلقهٔ بنظم کلام ، و تدقیقات لائقه بمعنی و مرام ، که بدولت نواب کامیاب همایون اعلی ، خلخال احتشام دریا کشید ، واز پردهٔ خفا بر منصهٔ ظهور جلوه گر گردیده . . . .

ازاین نگارنده تألیفات دیگری نیز موجوداست مانند «شرح باب حادی‌عشر» که نسخهٔ آن دراین کتابخانه هست و «شبهٔ مجهول مطلق» و «حاشیهٔ مطامع» و «حاشیه» برحاشیهٔ دوانی برتهذیب‌المنطق ، و «حاشیهٔ کبری» و جزآن

[۵۹]

۱۰۵۵ نسخه : بخط نستعلیق، نام نویسنده محمد صادق بن مقصودلاهیجانی تاریخ نوشتن پنج شنبهٔ ذیحجه (۱۰۷۸) دارای جدول طلا . حاشیه دو صفحه اول را رنگین کرده‌اند . عنوانها باشنگرف . روی آیات خط شنگرفی

(۴۱۶ برگ) جلد تیماج ضربی طلاکوب کهنه وصالی‌شده .

اندازه : ۱۴×۲۲ و ۸٫۴×۱۷٫۵ : ۱۷ سطر .

[۶۰]

در این نسخه آیات و جملات عربی بخط نسخ و مطالب فارسی بخط نستعلیق. آخر نسخه
۹۰۵ چند برگ ناقص و آخرین جمله موجود اینست [وانتم تعلمون حالت ازفاعل].
وازاین روی نام نویسنده و تاریخ نوشتن معلوم نیست. اما خط و کاغذ در حدود
(قرن یازدهم) تمام صفحه‌ها دارای جدول طلا ولاجورد. عنوانها جزدرچند صفحهٔ آخرهمه
باشنگرف. دارای سرلوح معمولی.

(۳۳۸ برگ) جلد تیماج سبز مقوائی ضربی طلاکوب.
اندازه: ۱۹×۵ر۲۹ و ۱۱×۵ر۲۰ : ۱۹ سطر.

[۵۰] تفسیر عیاشی (عربی)

نگارش ابونصر محمدبن مسعود بن محمدبن عیاش سلمی سمرقندی، معاصر کلینی (م-۳۲۹) واستاد کشی است. شرح زندگانی او مختصراً در فهرست های شیخ طوسی ونجاشی و کتابهای رجال متاخر آمده و نزدیك دویست نگارش دارد که بیشتر آنها را فرزندش جعفربن محمد ازاو روایت کند. این تفسیر فقط از آغاز قرآن تاسورهٔ کهف از دستبرد روزگار سالم مانده وبدست ما رسیده و در تمام نسخه های آن زنجیره اسناد روایترا انداخته اند ومجلسی در آغاز بحاراز این پیش آمد تاسف نموده. درذریعه جای چند نسخه از آن را در کتابخانه ها نشان داده.

آغاز: الحمدلله اعلی افضاله والصلاة علی محمد وآله. قال العبد الفقیر الی رحمةالله (بیاض فی الاصل) فی التفسیر الذی صنفه ابوالنصر محمدبن مسعودبن محمد ابن عیاش السلمی باسناد ورغبت الی هذا، وطلبت الی من عنده سماعاً من المؤلف او غیره فلم اجد فی دیارنا من کان عنده سماع، او اجازة منه، وحذفت منه الاسناد و کتبت الباقی علی وجهه لیکون اسهل علی الکاتب والناظر فیه: فان وجدت بعدذلك من عنده سماع او اجازة من المصنف اتبعت الاسانید و کتبتها علی ما ذکره المصنف. اسئل الله تعالی التوفیق لاتمامه وماتوفیقی الابالله. روی جعفربن محمدبن مسعود عن ابیه عن ابی عبدالله جعفربن محمد(ع) عن ابیه عن... قال رسول الله(ص) ایها الناس انکم فی زمان هدنة ...

انجام: عن سماعة مهر قال سالت ابا عبدالله (ع) عن قول الله فلیعمل عملا صالحا ولا یشرك بعبادة .... لایشرك معه فی الخلافة من لیس ذلك له ولاهو من اهله. تمت.

[۶۱]

نسخه بخط نسخ. نام نویسنده عبدالمجید بن محمدعلی مشهدی. تاریخ نوشتن
۸ (۱۲۹۸) دارای حاشیه های مفید و تصحیحهای بقلم حاج میرزا حسین نوری
صاحب «مستدرك الوسائل» (م-۱۳۲۰). عنوانها باشنگرف. هشت برگ آغاز
نسخه کاغذوخط دیگر ونونویس میباشد.

(۲۵۵ برگ) فرنگی. جلد تیماج حنائی با مقوی وصالی شده.
اندازه: ۲۵×۵ر۱۴ و ۱۷×۱۰ : ۱۹ سطر.

[۵۱] تفسیر کواشی (عربی)

نگارش موفق الدین ابوالعباس احمدبن یوسف بن حسن بن رافع بن حسین بن سودان کواشی عباسی شیبانی موصلی (م-۶۸۰). چلبی در دو عنوان «تفسیر کواشی» و «تبصرة» در کشف الظنون گوید: وی دو تفسیر دارد یکی بزرگ بنام «تبصرة» ودیگر کوچك بنام «تلخیص» ودرزیر عنوان «تلخیص» گوید: بتاریخ (ع۲۴-۶۴۹) از آن پایان یافته، و نیز گوید: دراین کتاب سه رمز استعمال نموده (تا = تمام) و(کا = کافی) و(حسن = وقف حسن). ونیز گوید: دراین کتاب ازقرائت نیز گفتگو کرده. ونیز چلبی درعنوان «کشف الحقایق» گوید: نگارش احمد کواشی میباشد لیکن گویا دراینجا اشتباه کرده و «کشف الحقائق» بنابگفته فهرس رضوی نگارش برهان الدین نسفی باشد.

نسخه این کتابخانه دردومجلد میباشد یکی از اول قرآن تاآخر سورهٔ أسری ودیگری که آغازش افتاده ازتفسیرسورهٔ کهیعص تاآخر قرآن را در بردارد، جلد نخست بی تاریخ است وجلد دوم در(۷۱۳) نوشته شده در پشت نخستین صفحهٔ جلد دوم ونیز در صفحهٔ آخرآن نام کتاب را «تلخیص» گذارده اند و علامتهائی که در

کشف الظنون یاد شده ، در هردو جلد آمده است لیکن یك اشکال بنظر میرسد و آن اینست که مطالب جلد نخست کمتر و در حدود دو سوم مطالب جلد دوم است ،

پس باید حدساً گفت : جلد نخست تفسیر کوچك و جلد دوم تفسیر بزرگ کواشی باشد ، ولی این حدس برخلاف گفتهٔ نویسنده در جلد دوم است که آنرا تلخیص نامیده .

انجام جزء اول: تکبیراً ـ تلك قال رسول الله (ص) افضل الدعاء الحمد ، وافضل الذکر : لااله الاالله وکان (ص) یعلم الصغیر من اهل بیته قل ادعوالله . . . الآیة . تجز الجزء الاول من تفسیر الکواشی بحمدالله ..

انجام جزء دوم : والمراد الثقلان لان النسیان یعرض لهما . تمت التلخیص.

[٦٢]

نسخهٔ جلد نخست از آغاز قرآن تا انجام سورهٔ اسری . آغاز نسخه افتاده
وصفحه اول که تفسیر سورهٔ فاتحه در آن شروع میشود بدین جمله آغاز میشود ١٥
[القول فی الاستعاذة ... و معنی اعوذ استجیر و امتنع من عاذ یعوذ اذا امتنع والشیطان من شطن یشطن رحمة الله] .

خط نسخ ، آیه ها با شنگرف نوشته شده ، نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد ، لیکن خط و کاغذ در حدود قرن دهم است .

(٣٧٨ برگ) کاغذ فستقی ، جلد تیماج مشکی یك لا .

اندازه : ص٢٩٫٥×١٨٫٥ و ١٠٫٨×١٦٫٤ : ٢١ سطر .

[٦٣]

نسخه جلد دوم همان تفسیر کواشی است در پشت نخستین برگ ، نام کتاب (السفر
الثانی من التلخیص) ونام نگارنده بانسب وی یاد شده . آغاز این جلد نیز ناقص ١٦
است و از تفسیر [فاجاءها المخاض الی جذع النخلة] (آیه ٢٣ سورة ـ کهیعص) آغاز میشود ، و با نجام قرآن پایان یابد .

نویسنده محمد بن علی بن یعقوب جیلی بافدی در مدرسهٔ نظامیه ، تاریخ نوشتن (٥ ـ شوال ـ ٧١٣) خط نسخ متداول آن عهد ، عنوانها با شنگرف ، آیه ها و شرح با مرکب سیاه .

(٢١٢ برگ) کاغذ دولت آبادی ، جلد مقوی رویه پارچه چرم .

اندازه : ١٨×٢٥ .

(١٥) صفحه آخر جلد دوم تفسیر کواشی ، برگ (٢١٢ ب) نسخه (١٦) این کتابخانه

[٥٢]

تفسیر معین (عربی)

نگارش نورالدین محمد بن مرتضی بن محمد مؤمن بن مرتضی معروف به نورالدین اخباری ـ وی نوادهٔ برادر فیض کاشانی (ملامحسن م ـ ١٠٩١) میباشد . و در سن جوانی بتاریخ (١٠٧٩) از عم پدر خود فیض اجازهٔ روایتی گرفته (ذریعه ج١ ـ ص٢٢٨) واز پدر خود نیز بتاریخ (١٠٧٨) اجازه دارد ، وخود بفرزند خویش بهاءالدین محمد بتاریخ (١١١٤) اجازه داده (ذریعه ـ ج١ ـ ص٢٦٠) او کتابهای

بسیار نگاشته ، ازجمله «حقایق قدسیه» و «کلمات نوریه» که هر دو بخط خود او در این کتابخانه موجود است و «ادعیهٔ کافیه» که دعاهائیست از منشآت وی. و «الکتاب المبین» و «درر البحار» وجز آن درفهرست رضویه نام این تفسیر را بجای «معین» «مبین» نوشته، وآغاز وانجام آن نیز بانسخه این کتابخانه ناساز گار است (فهرست رضویه-ج۱ — شماره ۱۸۲ تفسیر خطی).

اما این کتاب مورد بحث تفسیریست مختصر، وقبل از شروع بتفسیر دیباچهٔ در دوازده صفحه آورده و در آن نشانه ها و رمز هائی را که در کتاب بکار برده روشن ساخته .

آغاز دیباچه : الحمدلله الذی جعل القرآن وسیلة لنا الی شرف منازل الکرامة . . . .

آغاز تفسیر : سورة الفاتحة.أعوذ.امتنع. بالله السمیع لکل المسموعات. . .

أنجام تفسیر قرآن : من الناس شیطان یحمل الناس علی المعاصی کما حمل شیطان الجن. . . .

وسپس خاتمهٔ دارد درتفسیر أدعیه شروع وختم قرآن.

[٦٤]

نسخه بخط نسخ ریز ، نام نویسنده محمد بن علی اصغر سمنانی . تاریخ نوشتن
۷ (۱۲۸٤) . نسخهٔ ظریف دارای جدول طلا و شنگرف و لاجورد . عنوانها بسا شنگرف . روی آیه ها خط شنگرفی کشیده . برپشت برگ اول تقریظی ازمجلسی براین تفسیر نوشته شده که از روی خط مقرظ استنساخ شده وعبارت آن چنین است:

« لله درالمولی الاولی الفاضل الکامل المحقق المدقق البدل النحریر ، کشاف »
« دقائق المعانی بفکره الثاقب، ونقاد جواهر الحقائق برأیه الصائب، اعنی الخبیر الاسعد »
« الاوحد میرزا محمد مؤلف هذا التفسیر ، لازال مشمولا بعنایات الرب القدیر ، فلقد »
« احسن واتقن وافاد واجاد ، وفسر الآیات البینات ، بالآثار المرویة عن الائمة السادات . »
« انتهی »

ونیز برپشت برگ پیش ازنسخه، تملك لطفعلی صدرالافاضل بتاریخ (رجب۱۳۳۳) موجود است .

وبرپشت برگ اول نسخه ، نشانه های وقف سجاوندی بیان شده

(۳۵۵ برگ) کاغذ ترمه اصفهانی ، جلد تیماج حالی با متوی ضربی
اندازه : ۵ر۹×۱۷ و ۳ر۵×۸ر۱۱ : ۲۰ سطر

[٥٣] تلخیص البیان فی مجازات القرآن (عربی)

درتفسیر آیاتی ازقرآن است که واژه‌های مجازی وجمله‌های کنایه واستعاره در آنهاهست. نگارش سید شریف رضی موسوی محمد بن الحسین (م — ٤٠٦) . این کتاب که فقط نامی از آن در زبانها و کتب باقی بود به « مجازات القرآن » معروفست ، ابن خلکان گوید : در متانت بی‌مانند است ، صاحب ذریعه از استادش صاحب «تکملهٔ امل الآمل» نقل کرده که حاجی نوری اوراقی از آنرا دیده . شاید نسخهٔ که حاجی نوری دیده همین نسخه باشد که امروز یگانه نسخهٔ کهنه و بسیار قدیمی است . درپایان(ص٢٤) این نسخه از «حقایق التأویل» نام برده.

این نسخه ده سال است که بدست آقای مشکاة مؤسس این کتابخانه افتاده ، واخیراً با کوشش بی‌پایان ایشان از آن گراور برداشته بچاپ رسانیده است

[٦٥]

نسخه بخط نسخ نزدیك بثلث. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد لیکن خط و کاغذ
۱۰۳٤ متعلق بحدود قرن ششم میباشد . نسخه منحصر بفرد ، اول وآخر وبرگی چند ازمیان دوصفحهٔ(٢٤و٢٥) افتاده. برخی برگها اموریانه خورده
(۲۳۴ برگ) کاغذ زرد نوعی دولت آبادی؛ جلد تیماج یك‌لا مشکی کهنه بود توسط کتابخانه تعمیر شد
اندازه : ۵ر۱۴×۵ر۲۰ و ۵ر۱۰×۱۵ : ۱۷ سطر

[٥٤] التنبیه علی بعض الاسرار المودعة (عربی) فی بعض سور القرآن

در تفسیر چهار سوره ازسوره های قرآن: ۱— توحید ۲— اعلی ۳— تین ٤— عصر بتفصیلی که خواهد آمد.

نگارش فخرالدین رازی . ابوعبدالله محمد بن عمر بن حسین بن حسن بن علی

طبرستانی الاصل ، زائیده‌ٔری ، منسوب بیکر وتیم ، ومعروف به ابن خطیب الری ، شافعی مذهب ، ازدانشمندان بزرگ عصر خویش بوده وهمواره حدود سیصد نفر ازشاگردان درپشت‌سر او راه میرفتند.

بسال (٥٤٤) در ری زائیده شده ، ونزد پدر وبعداً در نزد مجدجیلی درشهر مراغه دانش آموخته پس بخوارزم شده ، و سپس در هرات سکنی گزیده ، و لقب شیخ‌الاسلامی آن‌شهر داشت ، ومیان وی و کرامیان آن‌شهر نزاعها بود تاآنجا که مرگ وی را در اثر خوردن خوراك زهر آلودهٔ ایشان در عید فطر سال (٦٠٦) نوشته اند شرح حال وی دربیشتر کتابهای تاریخ مانند ابن‌خلکان اخبارالحکماء ابن اثیر . روضات . طبقات سبکی . طبقات اسدی . مفتاح‌السعادة وجز آن آمده . کتابهای بسیار نگاشته‌ازجمله‌تفسیری بزرگ بنام«مفاتیح‌الغیب»دارد. یکی از نگارش های او که سه نسخه از آن بعنوان یادشده در بالا ، دراین کتابخانه هست تفسیریست کلامی آمیخته باافکار عرفانی درآغاز آن گوید : دراین کتاب مطالبی را که بفکر باقی مفسران نرسیده خواهم نمود ، ورازهائی ازقرآن باز خواهم کرد که دیگران باز نکرده اند .

وآنرا بر چهار فصل مرتب کرده : نخست (الهیات) و مسائل آنرا از تفسیر سورهٔ توحید (اخلاص) بیرون آورده .

دوم — (نبوت) وآنرا از تفسیر سورهٔ «اعلی» درآورده.

سوم — مسائل (معاد) از تفسیر سورهٔ «تین»

چهارم — درضبط اعمال وتفسیر سورهٔ «عصر».

مطالب فصل چهارم تقریباً همان مطالب تفسیر سورهٔ عصر منسوب بخواجه نصیر طوسی است که در (ص٥٥) یاد شده

چلبی در کشف‌الظنون در زیر عنوان «اسرارالتنزیل وانوارالتأویل» گوید این کتاب را فخرالدین رازی مرتب برچهار قسمت نگاشته قسمت نخست در اصول دوم در فروع سوم دراخلاق چهارم درمناجات ودعاها لیکن فقط تا اواخر قسمت اول ازقلم نگارنده درآمد وبیك مرگ راه براو بربست آغاز آن کتاب بنابرنقل کشف‌الظنون چنین‌است:

الحمدلله‌الذی اظهر من‌آثار سلطانه...

میتوان گفت : امام رازی این کتاب را مانند زمینه برای نگارش آن کتاب بزرگ که کشف‌الظنون نشان داده ، مهیا کرده ولی موفق بنگارش تمام‌آن کتاب بزرگ نشده .

آغاز: الحمدلله‌الذی ضاقت‌سرادقات العرش عن‌قباب جلاله وتاقت ارواح... قال‌المولی‌الامام... ابوعبدالله محمدبن عمربن‌الحسین‌الرازی... هذه رسالة عملتهافی التنبیه علی بعض‌الاسرار المودعة فی‌بعض سورالقرآن العظیم ...

انجام : فقد ذکرت لك تفسیر هذه‌السور الاربع فی هذه المطالب الاربعة ، وانما العلم عند...

[٦٦]

نسخه بخط نستعلیق . در مجموعه ایست که رساله های گوناگون مانند تفسیر

١٠٤٦ سورههای اخلاص‌ومعوذتین‌وغیرهرا، که‌در(ص٤٨تا٥٨)این‌فهرست یادشده،دربر دارد. ازبرك (٦٢تا٦٥) آن مجموعه را گرفته نام نویسنده در انجام این‌رساله نیست ، ولیکن نصف‌اول این‌مجموعه بخط محمدشریف بن‌محمدالقائنی میباشد که درتاریخ (١٠٤٠) تا (١٠٥٩) آنرا نوشته و نصف دوم مجموعه بخط رجبعلی بن جواد علی مازندرانی است که آنرا از (١٠٦٠) تا (١٠٧١) نوشته . این رساله در قسمت دوم یعنی بخط رجبعلی میباشد. تاریخ نوشتن‌آن (رمضان١٠٦١) است. عنوانهاباخطی درشت وروی آن خط شنگرفی کشیده

همهٔ مجموعه (٣٤٦ برك) این‌رساله(٤ برك). جلد تیماج قهوه‌ای بامقوی. که‌تیماج حالی.

اندازه : ١٤×٢٤ و ٩٫٣×١٨٫٧ : ٣٦ سطر

[٦٧]

این نسخه از صفحهٔ (١٤١) تا (١٤٧) مجموعهٔ را گرفته که مطالب گوناگون

١٠٣٥ وچندرساله‌دربردارد، وازجمله آنها این‌رساله‌ورساله تفسیرسورهٔ انسان‌میباشد. خط نسخ . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . ولی چنانکه دربارهٔ تفسیرسورهٔ انسان‌گفتیم تاریخ نوشتن میان (١٠٩٧–١١٠٩) میباشد ، ونام نویسنده ناصرالدین محمد یا بهاءالدین علی است که نویسندگان آن مجموعه میباشندوخط ایشان‌بیکدیگر نزدیك است. عنوانها باشنگرف.اندکی حاشیه داردآنهم باشنگرف است. کاغذ وجلد همانست که در(ص٥٤) یاد شده

اندازه : ١٥٫٨×٢٤٫٦ و ١٢٫٠×٢١ : ٢٠ سطر

[٦٨]

نسخه بخط نستعلیق . از برك (۹۳ تا ۱۰۳) مجموعه گرانبهائی را گرفته که
۱۰۲۲ مشتمل بر رساله های گوناگون میباشد و برخی آنها (جز این رساله) بخط
سید حیدر آملی صاحب «جامع الاسرار» است واز جمله پرسش وپاسخهائیست
که سید حیدر پرسشها را باخط خود نوشته وفخر المحققین نیز پاسخهارا باخط خود در
ذیل آنها نوشته . ودر برك (٦) این مجموعه اجازه فخر المحققین به سیدحیدر بخط اجازه
دهنده موجود است و تاریخ آن (آخر ـ ع۲ ـ ۷٦۱) میباشد . تاریخ نوشتن این رساله
و نام نویسنده دانسته نیست ؛ ولی تاریخ خطهای سید حیدر که در این مجموعه هست
برخی تا (۷٦۲) میرسد . برك نخست و دوم این رساله صحافی شد وسطرهای اول این دو
صفحه رفته است.

همهٔ مجموعه (۳۰۹ برك) . این رساله (۱۰ برك) . جلدتیماج سرخ باعطوی ترنج.
الاندازه : ص ۱٦×۱۳ و ۷٫۴×۱۱ : ۱٦ سطر

[۵۵] التنزیل والتحریف [عربی]

یا : کتاب القراآت

موضوعی که از آن بجملهٔ [تحریف قرآن] یادشده مدتها اسباب گفتگو وستیز وتکفیر بوده . و کتابها در نفی واثبات آن نگاشته شده ، ولی امروز از نظر علمی شك نیست که جمع کنندگان قرآن بشر بوده اند . و بفرض اینکه حسن ظن ما بدگمانی تعمد را نسبت بایشان بردارد، گمان خطا و فراموشکاری رانمیتوان از آنها دور کرد .

پس هیچ کس احتمال را منکر نیست، گفتگو دراین است که دستهٔ ازغالیان معروف بحشویه درسدهٔ سوم وپس از آن برای اثبات شایستگی بیشتر خاندان پیغمبر درجانشنی او، ازاین گفتگوها استفاده نموده ، آنچه در اخبار از ناسازگاری نسخه های قرآن یافتند ، وآنچه در تاریخ ها ازفشار عثمان برمخالفان خود و کوشش او در نابود کردن قرآنها نوشته بود ، همه را گرد کرده کتابها ساختند که بنامهای « التبدیل والتحریف » و « التحریف والتبدیل » و « التنزیل والتحریف » وجز آن

معروفست وچند شماره از آنها در ذریعه آمده . ابن ندیم در « الفهرس » زیر عنوان « الکتب المؤلفة فی اختلاف المصاحف » کتابهای زیر را نام برده :

۱ ــ « کتاب اختلاف مصاحف اهل المدینة واهل الکوفة واهل البصرة » از کسائی (م-۱۸۹) .

۲ ــ « اختلاف المصاحف » از خلف بن هشام (م-۲۲۹)

۳ ــ « اختلاف اهل البصرة والکوفة والشام » ازفراء (م-۲۰۷)

٤ ــ « اختلاف المصاحف » از ابوداود سجستانی . شاید : ابوبکر بن ابی داود (م-۳۱٦) باشد

۵ ــ « اختلاف المصاحف والقراآت » ازمدائنی (م-۲۳۱)

٦ ــ « اختلاف مصاحف الشام والحجاز والعراق » ازابن عامر یحصبی (م-۱۱۸)

۷ ــ « اختلاف المصاحف » از محمد بن عبدالرحمان اصفهانی ـ شاید محمد بن عیسی اصفهانی (م-۲۵۳) باشد .

از همهٔ آن کتابها فقط کتاب « المصاحف » از ابن ابی داود سجستانی بسال (۱۹۳۷ م) در پنج جز دریك مجلد با یك سرآغاز وحاشیه ها وفهرستهای منظم بکوشش آقای جفری چاپ شده ، ووی درآن سرآغاز کتابهای زیر را برفهرس ابن ندیم افزوده :

« اختلاف المصاحف » از ابوحاتم (م-۲٤۸) « المصاحف » از ابن انباری (م-۳۲۷) « المصاحف » از ابن اشته اصفهانی (م-۳٦۰) . ابن ندیم در فن دوم از مقالهٔ نخست ازفهرس خود مطالب مهمی در بارهٔ تاریخ قرآن یاد کرده که بایستی درست بررسی شود .

حشویه مدعی بودند عثمان در قرآن دست برد ؛ افزود ، کاست ، تغییر داد ، وغیره . و چون این مسئله برای مسیحیان و یهود که رقبای مسلمانان بودند بصورت پایگاهی در آمد ، از همان اول مورد اعتراض شدید مخالفین و مسلمانان متعصب قرار گرفت . بطوریکه عدهٔ از علمای شیعه نیز مانند سید مرتضی (م-٤۳٦) و جزاو با آن مخالفت ورزیدند و در صدد جمع بین اقوال برآمدند

و گفتند گفتگو برسر این قرآن موجود نیست ، و ما میدانیم که این قدر آن تماماً آسمانی است ، صحبت دراین است که آیا غیرازاین چیزی بوده واسقاط شده یانه؟ واین قول شیخ مفید (م-۴۱۳) بوده است. قرنها گذشت و این مسئله علمی مانند سایر مسائل درحال رکود وخموشی ماند ، تا اینکه حاجی میرزاحسین نوری(م-۱۳۲۰) که مردی کنجکاو بودچند کتاب از قدما از جمله همین کتاب مورد گفتگو را بدست آورد و کتابی بنام «فصل الخطاب فی تحریف الکتاب» نگاشته چاپ کرد. این کتاب نیز مورد گفتگو ورد واقع شد، وعدهٔ بدون بررسی آنرا رد، ونگارندهٔ آنرا تکفیر کردند سپس صاحب الذریعه شاگرد باوفای حاجی نوری کتابی در دفاع ازوی نوشت واو را ازقائل بودن بتغییر تبرئه نمود، و ازطرفی ناقص بودن قرآن را پذیرفته اثبات نمود ، ولیکن نام کتاب خود را «النقد اللطیف فی نفی التحریف» نهاد ، وی میگوید. همهٔ اشتباه حاجی نوری دراین نامی‌است که برای کتاب خود انتخاب نموده و گرنه چه کسی میتواند ادعا کند که یک‌عده دشمن اهل‌بیت ازعلم ودین بی‌خبر در آن بادیه خواستند وتوانستند قرآنرا کاملا جمع کنند».

جفری گوید: نولدکه آلمانی اولین کسی‌است که دربارهٔ تاریخ قرآن روش استفاده ازمتن را بروش جستجو دراسانید نقلی وزنجیره های روایتی ترجیح‌داده و کتاب خودرا بسال(۱۸۶۰م) منتشرساخت وپس‌ازوی شاگردش (شوالی)تحقیقات جدیدخودرا برآن‌افزود ودراثنای کاربمرد،پس (برجشتراسر) کاراورا دنبال‌نمود ، وپس ازمرگ وی شاگرد او (پرتزل) کار اورا پیش گرفت (پایان) و اکنون آرتور جفری بااین مسئله مهم پرداخته و کتاب المصاحف سجستانی را بیهترین صورتی چاپ و منتشر کرده

ایشان درپژوهش‌های خود تاریخ قرآن را به‌شش‌دوره تقسیم کرده‌اند

۱- دورهٔ مصحفهای قدیم (قطعات قرآن قبل‌از جمع عثمان).

۲- دورهٔ مصحف بی‌نقطه واعراب عثمان که آنرابشهرها فرستاد

۳- دورهٔ آزادی قرائت براین مصحف بی‌اعراب عثمانی

۴- دورهٔ انحصار قرائتها بهفت‌یاده

۵- دورهٔ آزادی قبول‌هرروایت ازروایت‌های هریک‌ازقراء دهگانه

۶- دورهٔ انحصار بروایت حفص که مطابق نسخه های چاپی امروزاست

اما این کتاب مورد گفتگوی ما که نسخهٔ آن دراین کتابخانه هست ، قرائت های گوناگون ونسخه بدلهای واژه ها، وجمله های انداخته شده از قرآن را ، که بعقیدهٔ نگارندهٔ آن، جمع کنندگان قرآن یعنی عثمان و یارانش آنها را نخواسته و کاسته اند، گردآورده . وبرای هراختلاف خبری آورده ، وهمه خبرهارا با زنجیره سند یاد کرده. نگارنده ابو عبدالله احمدبن محمد سیاری استاد کلینی ، صاحب کافی (م-۳۲۹) است. بنابگفتهٔ الذریعه نام«التنزیل والتحریف» را حسن بن سلیمان حلی در کتاب « مختصرالبصائر» بدین کتاب داده، ونجاشی(م-۴۵۰) وشیخ طوسی(م-۴۶۰) آنرا «کتاب القراآت» خوانده‌اند. وآن بترتیب سوره های قرآن؛ از«فاتحه» تا «ناس» مرتب‌شده ، ودرهرآیه واژه هائی را که مدعی‌است تبدیل‌یافته ویاکاسته‌شده یادنموده.

آغاز: ابوعبدالله احمدبن محمدالسیاری . قال‌حدثنی البرقی وغیره عن‌ابی عمیر وصفوان‌بن یحیی واحمد بن محمدبن ابی‌نصر عن‌جمیل بن دراج عن زرارة عن‌ابی جعفر(ع)قال: القرآن‌واحد،نزل من‌عندرب‌واحد، الی نبی‌واحد،ولکن‌الاختلاف‌جاء من قبل الرواة...

انجام : قوله جل‌وعز: من‌شرالوسواس . هومایوسوس بالشیاطین من‌الجنة والناس. قال‌فهو: من‌الجن والناس.تم.

[۶۹]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده ندارد ، لیکن بر پشت برك نخست نوشته شده :
۸۴۲ [استکتبها لنفسی وانا ... حسین بن محمد تقی الطبرسی فی (۱۲۸۲) .] پس حاجی نوری آنرا در آن سال برای خود نویسانده . تصحیحها و حاشیه ها همه بخط حاجی نوری . شاید این نسخه درنوشتن «فصل‌الخطاب» کمك مؤثربوده . عنوانها با شنگرف است .

(۵۴ برك) کاغذ فستقی . جلد تیماج سرخ با مقوی

اندازه: ۱۵×۲۱سم و ۸٫۸×۱۴٫۸ : ۱۶ سطر

[٥٦] التهليلية (فارسی)

تفسیریست عرفانی وفلسفی ، بفارسی ساده برای کلمهٔ (لااله‌الله) . نگـارش ملاجلال‌الدین محمدصدیقی دوانی (م – ٩٠٧) صاحب و تفسیر سورهٔ اخلاص ، که در (ص ٤٧) این فهرست گذشت . این کتاب مرتب بر دو مقام است . مقام اول درعلوم رسمیه ظاهری یعنی لغوی وعقلی، ومقام دوم در علوم باطنی ، کشفی وشهودی. وهریك ازاین دو مقام بردو موقف تقسیم شده در نسخه هائی که بنظر صاحب ذریعه رسیده درسرآغاز کتاب ، آنرا بسلطان حسن بیگ اهـداء نموده ، لیکن در نسخهٔ شمارهٔ (١٠٢١) این کتابخانه، آنرا به آیـةالله العظمی السلطان بن السلطان بن السلطان (   ) خلدالله ملکه اهداء کرده، ونویسنده‌جای نام‌پادشاه راسفید گذارده که‌بعداً با طلا نویسد، ولی موفق نگشته.ودر نسخه(١٠٤٦) ازاهداء کتاب یادی نشده

از طرز تبویب این کـتاب چنان نماید که از زمـان نگارنـده آن طرح اختلاط دومشرب مشاء واشراق ریخته شده وپایهٔ فلسفه‌ئی که بعدها ملاصدری آنرا بنام فلسفهٔ (تأله) نامید، گذارده شده .

صاحب‌ذریعه گوید: در نسخهٔ‌ازاین کتاب‌در کتابخانهٔ (طهرانی‌درسامرا)هست آنرا بغیاث الدین منصور دشتکی نسبت داده، و در آخر نسخه های دیگر کتاب را تهلیلیه‌جلالیه‌نامیده‌اند(پایان) اگرچه‌در نسخهٔ‌این کتابخانه‌نامی ازنگارنده‌نیست لیکن چون‌تاریخ نوشتن نسخه‌شمارهٔ(١٠٢١) این کتابخانه (٩٣٩)یعنی‌ نه سال قبل ازمرگ غیاث‌الدین جمشیدمیباشد، وهیچ نام او در آن تصریح نشده، احتمال قوی‌همان است که کتاب نگارش دوانی‌باشد، مخصوصاً که‌آن‌نسخه درضمن‌مجموعه‌ایست که‌بیشتر آنها نگارش اوست .

آغاز : بسمله . آفتاب جمال‌قدم ازآن متعالیست که خفافیش ظلمت سرای حدوث . . . .

انجام : درمرتبهٔ ثلاثه بعداز شعوری حقیقی‌ذاتی، کمابدأ کم‌تعودون.

[٧٠]

نسخه چهارمین رساله دربرك (٢٣ تا ٣٤) مجموعه‌ئیست مشتمل بر چندین‌رساله
١٠٢١ تفسیری وفلسفی که در (ص٤٢و٥١و٥٧) این‌فهرست یادشد . خط نستعلیق . نام نویسنده درآخر این رساله نیست اما نویسنده همه مجموعه علی‌بن مـاقر قاضی است تاریخ نوشتن (ج٢–٩٣٩). عنوانها باشنگرف.دارای‌جدول طلا ولاجورد. کاغذ وجلد همانست که در (ص ٥١) یاد شده .

اندازه : ١٢×١٨ و ٧×١٣ ، ٢١ سطر

[٧١]

نسخه بخط نستعلیق . در برك (١٠٥ تا ١١٢) از مجموعه‌ئیست که اوائل‌آنت
١٠٤٦ بخط محمد شریف‌بن محمد القائنی در تاریخ (١٠٤٠) تا (١٠٥٩) نوشته شده وقسمت آخرآن که‌این‌رساله نیزدرآنست‌بخط‌رجبعلی‌بن جواد علی‌مازندرانی‌است و آنرا بتاریخ(١٠٦٠تا١٠٧١) نوشته.

تاریخ نوشتن این رساله (١٥ محرم ـ ١٠٦٢) و در پایان نویسنده افزوده است که : [تمت الرسالة الجلیلة التهلیلیة] از خصوصیات این نسخه آنست که اهداء کتاب از طرف نگارنده بپادشاه وقت که درنسخهٔ (١٠٢١) هست در این نسخه نیست . این مجموعه مشتمل بر رساله های دیگر از قبیل تفسیر سوره های اخلاص ومعوذتین و غیره نیز میباشد. عنوانها باخط‌درشت‌و برخی‌جاهامحل عنوانرا‌سفید گذارده که بعداً باشنگرف‌بنویسد، ولیکن موفق نشده

تمام مجموعه (٢٣٦ برك) این رساله (٨ برك)   جلد تیماج قهوه‌ئی بااستری‌ته‌جانی

اندازه : ١٣×٢٣و ٣ر١٠×٨ر١٩! ٣٦ سطر

[٥٧] التیسیر (عربی)

درقرائت های هفتگانه قرآن. نگارش ابوعمرو عثمان‌بن‌سعید بن‌عمراموی منیری مشهور به ابوعمرودانی، مقری‌اندلسی (م – ٤٤٤) شاگرد او ابوداودمغربی گوید اموی بودن او بالولاء میباشد نه بنسب . این کتاب یکمرتبه در هند بی تاریخ چاپ شده .

آغاز: قال ابوعمرو . . . الحمدلله المتفرد بالدوام المتطول . . .

وبنا بگفته کشف الظنون این نگارنده را کتابی بنام «جامع البیان» درهمین موضوع هست وآن کتاب بهترین کتابهای اوست. وچون این کتاب در دورهٔ نوشته شده که جز قرائت هفت قاری مشهور، قرائتی جایز نبوده ، ازاین روی نگارنده فقط قرائت های آنها را ثبت نموده ، لیکن بعدها کـه ده قاری شهرت یافتند ، ابوخیر ابن الجزری (م ـ ٨٣٣) کتب قرائت پیش ازخود را تکمیل نموده ؛ واز جمله این کتابرا بکتاب «تحبیر» تکمیل کرد، ودر (ص٢٦) این فهرست گذشت برای اطلاع بر تحقیقات مستشرقین دربارهٔ تاریخ ادوار قرائت، کتاب «تاریخ قرآن» ملد که آلمانی دیده شود .

[٧٢]

٢٥ نسخه بسیار نفیس بخط متداول سدهٔ ششم ـ نام نویسنده عبدالعزیز بن عیش تغلبی ربعی . تاریخ نوشتن دهۀ اول (٢٤ـ٦٠٥) . در این نسخه سه اجازه موجود است که همهٔ آنها بخط اجازه دهنده ودوتای اول آنهـا برای نویسنده این نسخه میباشد .

اجازه نخست ازعبدالرحمان صفراوی(م ٦٣٦) است که شرح زندگانی او در «غایة النهایة» بشمارهٔ (١٥٨٧) هست، وتاریخ آن (صفر ـ ٦٠٦) است (گراور شمارهٔ ١٦).

اجازهٔ دوم از جعفر بن ابوالحسن بن متوکل همدانی بتاریخ (١١ ـ صفر ـ ٦١٠) . (گـراور شمارهٔ ـ ١٧)

اجازهٔ سوم ازجعفرنامی برای شمس الدین محمد نام صادرشده و دراثر آب دیدگی بسختی خوانده میشود . (گراور شمارهٔ ـ ١٨)

ودر پایان نسخه مشیخه و زنجیره سند و روایت کتاب از نگارنده اش در دو صفحه اضافه شده .

عنوانها با شنگرف بوده وچون کهنه و کم رنگ شده روی آن باسیاهی رنگ زده اند . تصحیح نیز شده . درصحافی سابق کتاب « ترجمان قرآن » که در « ص٣١ » یادشد ، درمیان برگهای این کتاب صحافی شده بود، وتوسط این کتابخانه جدا وازنو جلدشد

(١٠٣ برگ) کاغذ دولت آبادی ـ جلدکهنه بود، ازنو صحافی شد باتیماج وعطفی.
اندازه ٥ر١٢×٥ر١٦ و ٥ر٩×٥ر١٢ : ١٦ سطر



(١٦)خط عبدالرحمان صفراوی در برگ (٩٨ـب) نسخه شمارهٔ (٢٥) این کتابخانه

صورت این اجازه راکه برنده آن که نویسندهٔ نسخه است نوشته؛ واجازه دهنده درزیر آن تصدیق نموده وصورت آن اینست :

[یقول عبدالعزیز بن عیش بن منحابن عمروبن ناصر بن حربون التغلبی الربعی قرأت جمیع هذا الکتاب علی الشیخ الفقیه الامام العالم النبیل جمال الدین مفتی المسلمین ابی القاسم عبدالرحمان بن الشیخ ابی محمد عبدالمجید بن اسماعیل بن عثمان بن یوسف بن الحسین بن حفص الصفراوی وقابلته باصله حین القرائة . وحدثنی به تلاوة و قرائة عن الشیخ الفقیه ابی یحیی الیسع بن عیسی بن حزم بن الیسع المقری الغافقی الاندلسی عن ابیه روایة و تلاوة عن ابی داود عن مصنفه قسمه بقرائتی الفقیه ابوالحجاج یوسف بن عبدالله بن یوسف القرشی و ابی محمد عبدالملک بن محمد بن عبدالملک الانصاری المرسی وذلک فی مجالس آخرها فی العشر الاخر من صفر سنة ست وستمائة بالاسکندریة والحمدلله.

سپس کنار صفحه ـ درپایان سطرها ـ افزوده شده است : [وسمع الفقیه فتوح بن سعد (یدالدین ـ ظ) المرسی الی آخره فی التاریخ المذکور] ـ ولی متاسفانه این جمله در گراور آشکار نگشته. سپس عبدالرحمان صفراوی درپایین صفحه باخط خود چنین موشح داشته [الامر علی ماذکر اعلاه و کتب عبد(الرحمان ـ ظ) بن عبدالمجید ابن اسماعیل بن حفص الصفراوی فی تاریخه والحمدلله رب العالمین والحمدلله القائل.]

(۱۷) اجازهٔ جعفر همدانی بخط خودش در برگ (۹۹ب) نسخهٔ (۲۵) این کتابخانه
بسم الله الرحمن الرحیم . وصلی الله علی سیدنا محمد و آله. قرأ علیّ الاخ الفقیه المقری
ابومحمد عبدالعزیز بن یعیش بن منجا بن عمرو التغلبی القراآت السبع فی ختمة واحدة جمعا

لما اشتمل علیه هذا الکتاب وهو کتاب التیسیر لابی عمرو بجمیع طرقه کلها ، وقرا روایة یعقوب ایضاً معین فی الختمة المذکورة . وقد اجزت له أن یقری بذلک من شاء وأحب و اختار ، وذلک لما رأیته من اجتهاده وضبطه واتقانه ودینه وامانته ، واجزت له ان یروی عنی جمیع ما ارویه عن شیوخی وجمیع ما الفته اوجمعته اونظمته . و کتب جعفر بن ابی الحسن بن متوکل الهمدانی بتاریخ الحادیعشر من صفر سنة عشر وستمایة ، وکان الفراغ من تلاوته للختمة المذکورة فی ذی القعدة سنة تسع وستمایة بمصر الاسکندریة حماها الله تعالی ، نفعه الله ونفع به ، وعصمنا وایاه من الزلل ، ووفقنا وایاه لصالح العمل ، والحمدلله وحده ، وصلواته علی سیدنا محمد و آله وسلم تسلیما.

پس درزیر آن دوسطر افزوده شده وعبارت آن چنین است:
نظر فیه العبد الفقیر الی الله عبدالرحمان ....

(۱۸) صورت اجازه در برگ (۱۰۳ ــ الف) نسخهٔ (۲۵) این کتابخانه

الحمدلله و کفی وسلام علی عباده الذین اصطفی . اما بعد [قرأعلیّ‌ظ] علی جمیع کتاب التیسیر للحافظ ابی‌عمرو الدانی(   ) الولدالفاضل المشتغل المحصل شمس‌الدین محمد بن محمد(   ) عرف بابن ابی‌عبیدالمحلی ، وسمعه معه‌الا الیسیر بدر [الدین‌ظ] ابن‌علی بن الطویل وغیره من‌الجماعة(   ) وذلك فی‌مجلس واحد فی‌الیوم الجمعة (   ) الثانی عشرین شهر شوال سنة (   ) واجزت‌له ولمن سمعه اوشیئاً منه أن یروی عنی مایجوزلی وعنی‌روایته‌و کتب‌جعفربن(   ) ابن‌جعفر بن سلیمان‌المقری(   ) فی‌التاریخ المذکور حامداً لله‌تعالی و[مصلیاً-ظ].

این نشانه (   ) بجای‌واژه‌های‌پاك‌شده یاسائیده شده‌نهاده شد

[۵۸] جاودان نامه (فارسی)

جاودان نامه ، یا باصطلاح کردان (جودان‌نامه) اسم نوعی‌است برای کتاب های مقدس فرقه‌ای از صوفیان که درایران بنام حروفیه ونقطویه شهرت داشته اند وپس‌از فشار و کشتارهای متوالی مانند واقعه سوء قصد نسبت به شاهرخ بسال (۸۳۰) که در حبیب‌السیر (جلد۳ـ جزء۳ـ ص۲۰۰) یادشده وواقعهٔ‌قتل‌عام ملاحده قزوین بدست شاه عباس بسال (۱۰۰۲) و کشتن بزرگان ایشان خسرو قطوی وملاسلیمان‌طبیب ساوجی، ومیرسیداحمدکاشی، وبدست آمدن نامه هائی که میان آنها وابوالفضل دکنی هندی موجد مذهب اکبری هندی دادوستدشده بتفصیلی که درعالم آرای عباسی، یاد شده این طائفه درایران پنهان ونابود شدند، ودر کشور عثمانی بافرقهٔ بکتاشیه آمیخته شده وبدان نام شهرت یافتند. تاریخ اعتقاد بخاصیت داشتن حروف دراسلام بسیار کهنه است.

ابن‌ندیم (ف ـ۳۷۷) در(ص۴۲۹) معزمین یعنی دعانویسان‌رادو گروه‌دانسته، یکی‌رابنام‌طریقهٔ‌محموده‌وروش‌پسندیده‌نام‌نهاده،دوم‌روش‌مذموم‌و ناپسندیده. گوید: نخستین کسیکه دراسلام باین علم پرداخت ابونصر احمدبن هلال بکیل‌است، وبعد ازوی هلال‌بن وصیف صاحب «الروح‌المثلاثیة» و «الفاخر فی‌الاعمال» و «تفسیر ماقالته الشیاطین لسلیمان» وبعدازوی ابن‌الامام بود که همزمان‌المعتز خلیفهٔ عباسی (۲۵۱ — ۲۵۵) بود .

ابن خلدون (۷۳۲ — ۷۸٤) در بند (۲۲) از فصل ششم از کتاب اول‌مقدمة که برتاریخ نگاشته زیرعنوان (علم السحر والطلسمات) مطالبی آورده که برای شناسائی مذهب حروفیه نیز مفید است ، وسپس در(بند ۲۳) همان فصل زیر عنوان (علم اسرارالحروف) بتفصیل این مذهب را معرفی کرده . وی گوید: این‌علم سیمیا نام دارد واز وقتی که غلاة متصوفه در اسلام یافت شدند، وبخیال‌راه یافتن بماورای حواس‌افتادند، وقائل‌بمرجات نزولی وصعودی وجود شدند،وارواح‌افلاك‌رامظاهر اسمائی خدادانستند، این‌علم یافت شد، زیرا که اسماء مرکب از حروف‌است، پس حروف در حقیقت تشکیل دهنده‌همهٔ‌عوالم، و روح عالم هستند. وبنابراین میتوان بوسیلهٔ حروف واسماء حسنی در عالم طبیعت تأثیر نمود. سپس در بارهٔ چگونگی تأثیر حروف و سبب آن اختلاف کرده ، دستهٔ گویند علت این تأثیر همانا مزاج حروف است .

برای حروف مانند عناصراربعه، چهار قسم مزاج قائلند، هفت حرف‌آتشین مزاج که عبارتست از (ا ـ هـ ـ ط ـ م ـ ف ـ ش ـ ذ) وهفت حرف هوائی (ب ـ و ـ ی ـ ن ـ ض ـ ت ـ ظ) وهفت حرف خاکی (د ـ ح ـ ل ـ ع ـ ر ـ خ ـ ش) وهفت حرف آبی مزاج (ج ـ ث ـ ز ـ ص ـ غ ـ ق ـ ك)، بوسیلهٔ حروف آتشین بیماریهای سرد دفع وحرارت راتقویت کنند، مانند تاثیرات مریخ ، وبوسیلهٔ حرفهای آبی اعمال‌ضد آن انجام دهند .

ودستهٔ دیگر علت تأثیر حروف‌را درعددیکه درآن‌حرف‌پنهان‌است‌میدانند. اینان گویند هر حرفی نمایندهٔ عددیست (ا ب ج د = ۱ـ۲ـ۳ـ٤). موضوع علم کیمیا نزد ایشان تاثیر جسم در جسم است ، وموضوع علم سیمیا تأثیرروح درجسم میباشد ، وتناسب میان حرف وعدد در نزد اینها ، وتناسب میان حرفها و مزاجهای چهارگانه ، نزد دسته اول ، امری علمی و منطقی نیست ، بلکه یك مسئلهٔ کشفی و ذوقی میباشد .

ونیز ابن‌خلدون گوید : فرق اهل طلسم واهل اسماء ، آنست که اهل طلسم وسحر ببرخی ریاضت های جسمانی احتیاج دارند، اما اهل‌اسماء ریاضتشان ریاضت

اکبر است ؛ وتصرفات ایشان کرامت خدائی میباشد ، وتحت قانون درنیاید؛ لیکن گاهی اینان نیز قانونهائی برای ارتباط میان کلمات و ستارگان وضع کرده ، همان تقسیمات کاهنان ونجومیان‌را درحروف وکلمات آرند، وبرخی باین‌نیز اکتفانکرده مانند مسلمهٔ‌مجریطی؛ واحمد بونی، آیات قرآن را نیز دسته‌بندی کرده،وهردسته‌را بایکی ازستارگان؛ وهرستاره را باقطعهٔ ازعالم طبیعت مربوط دانند.

ونیز دراینجا ابن‌خلدون‌استخراج جواب ازحروف سؤال‌را، یکی از انواع علم سیمیا (علم‌الحروف) شمرده وبذکر مباحث این‌علوم پرداخته.

باید اضافه کرد که‌ابن‌خلدون در (۷۳۲ — ۷۸٤) میزیسته، وگفتاراو راجع بحروفیان قرن هشتم وهفتم میباشد ؛ وپس‌از وی تاقرن نهم که کتاب موضوع‌بحث ما درآن‌نگاشته‌شده‌است،اندکی تغییر رخ‌داده یعنی‌ازجنبهٔ علمی-بقول ابن‌خلدون: طلسمی وسحری- این افکار کاسته‌شده، وبرجنبهٔ دعائی آن -بقول‌ابن‌خلدون، اسمائی وریاضت کبری- افزوده شده است.

تاریخ طائفه حروفیان وعقاید ایشان اگرچه بطور تفصیل دریکجا جمع نشده لیکن در کتب مختلف تاریخ زیاد بآن برخوردمیشود . مستر براون در جلد سوم تاریخ ادبیات خود ترجمهٔ آقای حکمت بحثی در بارهٔ این طائفه دارد، و از کتاب «کشف‌الاسرار» نگارش اسحاق‌افندی - که ردیست بر بکتاشیه و حروفیه بسال (۱۲۹۱) چاپ شده - نقل کند : حروفیان شش کتاب بنام «جاودان‌نامه» دارند برخی ازآنها نگارش ملا فضل‌الله استرآبادی رئیس حروفیان درقرن هشتم است؛ واین‌مرد همانست که در کشف‌الظنون دو کتاب بنام «جاودان کبیر وصغیر» بدو نسبت داده ، ودرحقیقت مجدد ومروج این مذهب است ومتاخران؛ خودرا بمذهب اومنتسب کرده‌اند.

وی معاصر امیرتیمور گورکان بوده ، و بدست میرانشاه پسر امیرتیمور و به فتوای علما بسال (۷۹٦) کشته شد ، وششمین جاودان نامه که بگفتهٔ اسحاق افندی نامبرده؛ بدترین آنها است «عشق نامه» نام دارد، ونگارش عزالدین عبدالمجیدبن فرشته معروف به فرشته زاده میباشد.

شرح‌حال فضل‌الله استرآبادی مؤسس این فرقه در ریاض‌العارفین بنام نعیمی مشهدی آمده است.

مستر براون همانجا گوید : تواریخ برخی از رجال‌این فرقه بطور فهرست در یك صفحهٔ دربریتش موزیوم موجود میباشد و رونوشت آن از این‌قراراست:

تولد فضل‌الله استرآبادی (۱۳۳۷م = ۷٤۰هـ)

ظهور ودعوت او (۱۳۸٦م = ۷۸۸هـ)

شهادت او (۱۳۹۳م = ۷۹٦هـ)

وفات خلیفهٔ اوعلی‌الاعلی (۱٤۱۹=۸۲۲هـ)

وفات قاتل فضل‌الله میرانشاه بن امیرتیمور (۱٤۰۰م = ۸۰۳هـ) (پایان)

ازسخنان این طائفه چنان فهمیده میشود که تاریخ خودرا ازفضل‌الله‌مذکور بالاتر نمی‌برند، وخودرا ازحروفیان قدیم ممتازدانند.

وهمچنین میان حروفیان کشور عثمانی وحروفیان ایران اندك‌اندك اختلاف عقیدت پیداشد . نسیمی شاگرد فضل‌الله استرآبادی که بقول رضاقلی هدایت در ریاض العارفین درشیرازمی‌زیست وکاشفی‌نگارنده اسرار قاسمی درهرات نیمه‌شیعه بوده‌اند وفرزند کاشفی صفی الدین صاحب «حرزالامان» ، که دراین فهرست یاد خواهد شد، چون دردورهٔ صفوی میزیسته شیعه دوآتشه بوده،درحالیکه‌شیعیگری حروفیان کشور عثمانی ضعیف‌تر است .

براون گوید : نام بیشتر کتب ایشان با لفظ (نامه) ختم میگردد مانند «محبت نامه» فضل‌الله ، و«استوا نامه» میرغیاث‌الدین ، و«عرش نامه» و«عشق‌نامه» و«آدم‌نامه»و«آخرت نامه» وجز آن.

موضوع گفتگوی مایکی ازاین جاودان‌نامه ها میباشد ؛ و نگارنده آن دربرگ (۲٤ب) ازآیتی که درماه رمضان (۸۱۷) بردل او وارد شده یاد میکند، ونیز دربرگ (۱۱۷ب) ازتفکرات خود در سال (۸۱۵) یاد میکند ، وبنابراین نگارنده این کتاب تاسال(۸۱۷)زنده بوده، وچون فضل‌الله استرآبادی بسال(۷۹٦) کشته شده و جانشین وی (علی‌الاعلی) بتر کیه فرار کرده ودر آنجا بسال (۸۲۲)

مرده، بنابر این احتمال میرود نگارنده این کتاب همین علی الاعلی باشد. و نیز نگارنده در برگ (۲۸۸ب) از دوری استاد سعید شهید شکایت میکند و در برگ (۲۹۲ب) از برادر سعید شهید خود، و فرزند خود بنام نورالله یاد میکند. و از نظر مذهبی نگارنده در برگ (٤ب) علی را نقطه تحت الباء، و در برگ (٤۲) امام المتقین خوانده. و در برگ (۱۸) تقیه را روا دانسته، و در برگ (۱۱۸ب) از المهدی من اولاد فاطمه نام برده، و در برگ (۳۲) از نماز اشراقی گفتگو میکند.

این تفسیر عرفانی بزبان فارسی ساده و عامیانه نوشته شده، هیچگونه ترتیبی برای آیه ها و موضوعها در آن مراعات نگردیده، بلکه قطعه هائیست جدا جدا هریك در چند صفحه، در موضوع های گوناگون در شبهای مختلف در جلسات دوستان و مرید ها گفته شده. و هر قطعه در نسخه این کتابخانه بجملهٔ (والحمدلله رب العالمین) ختم میگردد، [لیکن در جاویدان نامه دیگر که در کتابخانه آقای دهخدا موجود است بجملهٔ (والسلام) ختم میگردد] و در آخر برخی قطعها تاریخ القاء آنرا در هفته و ماه تعیین نموده. نویسنده بجای کلماتی چون (حضرت) و (فیاض) و (جل شانه) و (الهی) حرفهائی استعمال میکند مانند (ح) و (ف) و (ج) و (ی)، در چند مورد فلاسفه را (حکیمان بی دانش) خوانده.

جملهٔ [ذلك فضل الله یؤتیه من یشاء] را بسیار استعمال میکند، و در حاشیهٔ صفحهٔ اول نسخهٔ این کتابخانه، حرف (ف) را علامت (فضل الله) دانسته اند، و این اشاره بنام فضل الله استرآبادی مؤسس فرقه میباشد.

آغاز: بسمله: ذات نطق که وجود (۰) (۰) ح ف حق است ج ه. مجموع موجودات و مکونات را از آن (۰) (۰) اصل در وجود که همهٔ ...

آنچه درمیان علامت (۰) نهاده شده خوانا نبوده

انجام: ارشاد و خلایق از ح ف خالص ج ه. در سلك کتابت آمد بیادگار بماند والسلام علی من اتبع الهدی. تمت

پس از ختم کتاب خاتمهٔ از نویسنده موجود است از برگ (۳۳۵ آ) تا پایان نسخه، یعنی در شش صفحه قرار گرفته.

آغاز خاتمه چنین است: [تمت الکتاب بعون ف الوهاب، در وقت چاشت نی یوم الاحد درغرهٔ شهر محرم الحرام، بردست بندهٔ گناهکار امیدوار بمغفرت ح ف غفار ج ه. العبد محمد سنة تسع عشر والف ...

[۷۳]

نسخه بخط نستعلیق متوسط، نام نویسنده محمد. تاریخ نوشتن (اول محرم -
۳۶۳ ۱۰۱۹) عنوانها با شنگرف، و روی آیه ها و رموز خطی شنگرفی کشیده شده.
دارای اندکی حاشیه های گوناگون.

(۳۳۹ برگ) کاغذ نوعی ترمه جلد تیماج متوالی تریاکی رنگ.

اندازه: ۹×۱۴ و متن ۵×۱۱ ۱۶ سطر

[۵۹] جلاء الاذهان و جلاء الاحزان (فارسی)

یا تفسیر گازر

تفسیریست فارسی، آنرا از احادیث اهل بیت گرفته. آیاترا می نویسد، و بعد ترجمه و تفسیر میکند، گاهی عین خبر و گاهی ترجمهٔ آنرا نقل می کند، و گاهی پس از آوردن آیه، نام یکی از مفسران بنام، مانند ابن عباس و قتاده و جز ایشانرا آورده گوید: ابن عباس گفت... در سر آغاز مطالب لازم پیش از تفسیر را در هفت فصل آورده و گاهی در شرح نزول آیه ها بمطالب تاریخی نیز پرداخته، و گاهی از قرائت و تجوید نیز گفتگو میکند. پیش از آغاز هر سوره چند سطر در بارهٔ خصوصیات سوره گفتگو میکند.

این تفسیر در دو قسمت است در پشت بیشتر نسخه های نیمهٔ اول نام «جلاء الاذهان» نوشته شده، لیکن در پشت نیمهٔ دوم در بیشتر نسخه ها نوشته شده «تفسیر گازر»، و در برخی نسخه ها هر دو قسمت بنام «جلاء الاذهان» و برخی دیگر هر دو را «تفسیر گازر» نامیده اند.

و این معنی موجب گفتگو میان کتاب شناسان گردیده.

نزدیکترین حدس بحقیقت همان گفتهٔ آقای ابن یوسف در فهرس مدرسهٔ سپهسالار است، که «جلاءالاذهان» قسمت اول این تفسیر است که نصف اول قرآن است . و «تفسیر گازر» متمم آنست تاانجام قرآن .

نگارندهٔ جلاء الاذهان چنانکه در سر آغاز یاد شده ابوالمحاسن حسین بن حسن جرجانی است . صاحب ذریعه گوید : صاحب ریاض ترجمه او را آورده و گوید : [تفسیر اورا دراسترآباد ورشت آمل وتبریز دیده‌ام ، ودور نیست که همان تفسیر گازر باشد] .

اما نویسندهٔ تفسیر گازر کیست؟ پس چنانکه دیدیم صاحب‌ریاض این‌دو تفسیر را یکی شمرده . و صاحب روضات (ج ۳ — ص ٤٠۷) تفسیر سید گازر را از تفسیر های معروف شمرده. وبرای یادآوری اهمیت (تفسیر زواری) گوید: [علماء آنرادر ردیف تفسیر گازر وابوالفتوح شمرده اند] صاحب فهرس رضوی (ج ۱ — تفسیر — شماره — ۲۰) سید گازر را استادزواری دانسته . صاحب ذریعه (ج ٤ — ص ۲۷۰) احتمال داده: سید گازر همان سید غیاث‌الدین جمشیدزواری استاد ابوالحسن زواری وشاگرد محقق کرکی (م- ۹٤۰) باشد.

ازهمهٔ این احتمالها گمان میرود که ابوالمحاسن نگارندهٔ اصل تفسیر «جلاء الاذهان» نتوانسته آنرا بپایان رساند، و کسی بنام سید گازر که‌شایدهمان غیاث‌الدین جمشیدزواری باشدآنرا بپایان‌رسانیده ، وچون کوشش داشته که در روش ازپیشین خودپیروی کند، ازاین روی مردم هردو قسمت رایك نام ، گاهی بنام اصل و گاهی بنام متمم خوانده‌اند . ترجمه زندگانی ابوالمحاسن ـ نگارندهٔ اصل ـ وغیاث‌الدین جمشید ـ نگارنده متمم، بنابگفتهٔ صاحب ذریعه در(ج٤-ص۲۷۰ وج٥-ص۱۲۳) در «ریاض‌العلماء» هست.

با این‌همه‌باید اعتراف کرد که دلیل قاطع برجدا بودن نگارندهٔ قسمت اول ازقسمت‌دوم هنوز دردرست‌نیست، چه‌دلیلهای آقای ابن‌یوسف‌قانع کننده‌نیست، زیرا که‌هم‌ناسازگاری‌سبك‌در نگارش ـ اگرباشد ـ تااین‌اندازه‌ازیك‌نگارنده‌نیزرواست.

و سید نبودن ابوالمحاسن نیزمنافی آن‌نیست که‌لقبش گازرباشد، وبعد ها اولادش او را سیدخوانده باشند، وبر فرض ثبوت اینکه گازر غیر از ابوالمحاسن جرجانی است،دلیل قطعی برای‌تقسیم کتاب‌میان آن‌دو‌نداریم، وممکن‌است‌سرقتی‌در کتاب‌رخ داده باشد .

[۷٤]

نسخه بخط نستعلیق آیه ها بخط نسخ سیاه. نام‌نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن
۹۲٤ (١٥-ج٢-١٠٢٦) روی آیه‌ها خط شنگرفی . عنوانها با شنگرف است. این
نسخه ازآغاز قرآن تاپایان سورهٔ کهف رادارد. و (۳۷ برك) پایان نسخه با (٥۷ برگ) اول نسخهٔ شمارهٔ (۹۲۳) یکی است . یك برگ از اول ویك برگ ازمیان (۲ و ۳) افتاده است .

(٤٠٦ برك) جلد نداشته این‌کتابخانه آنرا صحافی‌کرده تیماج زردلو بامقوی
اندازه ۲۸×۳٥ و ۲۸×۱۱ : ۳٥ سطر .

[۷٥]

نسخهٔ مکرر شمارهٔ (۹۲۳) است‌بااندك‌تفاوت‌در کلمه‌ها وافزایش‌و کاهش‌برخی
۲٦ ازآنها ، و نداشتن سوره اسری و کهف که درآن وجود دارد‌این نسخه‌نیمهٔ‌دوم
تفسیراست، ودرست ازهماجا که شمارهٔ (۹۲٤) ختم میگردد (سورهٔ‌مریم) این نسخه آغاز میشود.

خط نستعلیق و زیباتر از خط جلد اول . آیه ها با خط نسخ درشت سیاه ، خط شنگرفی‌روی آنهانیست. عنوانها باشنگرف تمام‌صفحه‌هادارای‌جدول‌طلاوشنگرف ولاجورد. دارای یك سرلوح عالی در برك اول عنوان سوره هـا در جدول طلااست. وپس ازذکر خصوصیات سورهٔ درچند سطر، هنگام آغاز تفسیر سوره، جدول دیگری گذارده. پایان این نسخه افتاده . و فقط تا اواخر سورهٔ مدثر دارد ، میان برگهای (٤۹۱ و ٤۹۲) وهمچنین (٤۹۲ و٤۹۳) افتادگی هست وپس ازآن نیز یکلی افتاده . برگهای آخر نسخه سوراخ شده .

(٤۹۳ برك) کاغذ سمرقندی . جلدکهنه بوده،کتابخانه آنرا تجلیدکرده. تیماج زرد مقوائی خوب
اندازه : ۲۸×۳٥ و ۲۸×١٥ ، ۳۰ سطر

[۷٦]

نسخه بخط نسخ متوسط . آیه ها باخطی درشت‌تر نوشته شده . نام نویسنده
۹۲۳ محمدبن لطف‌الله مؤذن دامغانی .
تاریخ نوشتن (سنهٔ ـ ع۱ـ۱۰۵٤) روی آیه‌ها خطی شنگرفی هست. عنوانها همه با شنگرف است .

این نسخه ازآغاز سورهٔ بنی‌اسرائیل را تاپایان سورهٔ ناس دربردارد و(۵۷برك) آغاز این نسخه با (۳۷ برك) پایان نسخهٔ شمارهٔ (۹۲٤) یکی میباشد . چند برك آخر آن وصالی شده .

(۱۰۵ برك) کاغذ فرنگی . جلد تیماج کهنه بود وتجدید صحافی شد . سر عنوانی لو
اندازه : ۱۹×۳۰ و ۱۳×۲۲ : ۲۵ سطر .

[٦۰] جناح النجاح الی براح الرباح (عربی)

در ذکر دعا و نیایشها درهشت باب :

۱ ــ برای رسیدن بآرزوها ۲ ــ دفع حوادث
۳ ــ دفع حزن ٤ ــ دفع ظلم
۵ ــ تزویج ٦ ــ مسافرت
۷ ــ درد ها ۸ ــ مرگ

نگارش نورالدین محمدبن محسن بن مرتضی ملقب بعلم الهدی، پسرملامحسن فیض کاشانی (م ــ ۱۰۹۱) است که در(ص۱۳)این فهرس یاداو گذشت .

در سرآغاز این کتاب گوید : چون نگارش « عروة الاخبات فیمایقال عند الاحوال والاوقات » پایان یافت این کتاب را گرد آوردم . نام نگارنده و نام کتاب وفهرست بابها درسرآغاز هست

آغاز: الحمدلله المدعو للمهمات، المفزع فی الملمات مالك البسط والقبض.

انجام : من لدنك رحمة انك الوهاب .

بعدازپایان یافتن نسخه، نویسنده صورت خط نگارنده را که بر نسخه اصل بوده، آورده . درین قسمت نگارنده گوید : سه‌سال بود که این کتاب درکاشان پایان

یافته وچرك نویس بود، واکنون آنرا بنویسندهٔ دادم که پاك نویس کند. وتاریخ نوشتن ابن‌جملات(ع۱ـ۱۰۸۹) میباشد .

[۷۷]

نسخه بخط نسخ نام نویسنده ندارد تاریخ نوشتن گویا (۱۰۸۹) باشد که در(برك
۱۰۱۹ ۱۹۳ـT) یاد شده است. دارای حاشیه بخط نگارنده. درپشت صفحهٔ اول وآخر نسخه خط ومهر نگارنده موجود است .

(۱۹۵ برك) کاغذ نوعی ترمه جلد تیماج زرد لی مقوی
اندازه : ۱۱×۵ر۱۷ و ۸ر٦×۵ر۱۱ ۱۵ سطر



(۱۹) خط وامضای نگارنده دربرك (۲ ــ آ) نسخه (۱۰۱۹) این کتابخانه



(۲۰) خط وامضا ومهر نگارنده دربرك (۱۹٤ب) نسخه (۱۰۱۹) این کتابخانه

[۶۱] جنة الامان الواقية (عربی)

و جنة الایمان الباقیة

معروف به « مصباح کفعمی » در دعا و اعمال و زیارتها ، نگارش تقی الدین ابراهیم بن علی بن حسن بن محمد بن صالح عاملی جبعی کفعمی صاحب « البلد الامین » که در (ص۳۵) یاد شد و (م-۹۰۵) کفعمی « جنة » را بر پنجاه فصل مرتب ساخته و در سه شنبه (۲۷-ذی قعده-۸۹۵) از آن پایان یافته ، و در آخر کتاب ، فهرستی که نام (۲٤۰ کتاب) را در بردارد ، بعنوان مدارك و مصادر نگارش خود یاد نموده ، و در پایان آن گوید : از کتابهای دیگر نیز استفاده نموده ام ، و چنانکه از تاریخ نگارش این کتاب نمایان است ، پس از کتاب « بلد الامین » نگاشته شده ، چه تاریخ « بلد الامین » (۸٦۸) میباشد . بنا بگفته صاحب « الذریعه » مصباح کفعمی سه مرتبه بفارسی گردانیده شده :

۱ – بنام راحة الارواح

۲ – نیك بختیه که در این کتابخانه موجود و در این فهرست معرفی خواهد شد

۳ – ترجمهٔ مصباح .

و دو مرتبه اختصار و کوتاه شده :

۱ – جنة الواقیة که در این کتابخانه موجود است و پس از این کتاب بمعرفی آن خواهیم پرداخت .

۲ – الانوار المقتبسة که در ذریعه (ج۵ - حاشیهٔ ص۱۵٦) یاد شده

[۷۸]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده محمد امین بن فتح الدین . تاریخ نوشتن در آخر
٤٤ مصباح موجود نیست ، لیکن در پایان رساله ملحقات مصباح که دنبال آن باهمان
خط نوشته شده تاریخ (شعبان-۱۰۷۳) یاد شده . حاشیه ها بخط نسخ و بامضاهای
(خلاصهٔ علامه) و (ابن فهد) و (کافی) و (مهج) و کتابهای طبرسی صاحب « احتجاج » وطبرسی مفسر ، و در برخی گوید : [کما ذکرناه فی المتن] ، و می رساند که از خود نگارنده میباشد ، و در برخی آشکارا میگوید : [لیس للکفعمی] .

دو صفحهٔ اول حاشیه سازی شده . دارای سرلوح عالی ، تمام صفحه ها دارای جدول طلا و شنگرف و لاجورد . در پایان این نسخه دعای توسل و پس از آن رسالهٔ ملحقات مصباح نوشته شده .

(۳۸۹ برگ) جلد تیماج سیرمطلا . اندازه : ۱٦×۲۸ و ۱۰×۱۸ ° ۱۹ سطر

[۶۲] الجنة الواقیة و الجنة الباقیة (عربی)

در دعا و اعمال و زیارتها . در چهار فصل ، مختصر کتاب « جنة الامان الباقیة و جنة الایمان الباقیة » میباشد ، که در پنجاه فصل معروف « بمصباح کفعمی » در (ص۹۰) یاد شد . اصل و مختصر هر دو نگارش تقی الدین ابراهیم کفعمی جبعی برادر شمس الدین جبعی جد شیخ بهائی است .

صاحب ذریعه گوید : صاحبان « ریاض العلماء » و « بحار الانوار » مختصر مصباح را از برخی متاخران شمرده اند ، و برخی دیگر آنرا بمیرداماد نسبت داده اند ، شاید مقصود صاحبان « ریاض » و « بحار » اختصار دیگری باشد که بنام « الانوار المقتبسة » نگارش مسعود بن فضل الله حسینی بهبهانی (م-۱۰۸٦) باشد که در (ذریعهٔ ج ٥ - حاشیهٔ ص۱۵٦) معرفی شده .

اما علت انتساب این مختصر را بمیر داماد صاحب ذریعه چنین بیان نموده که میر آنرا بخط خود نوشته و بدون آنکه نامی از نگارندهٔ آن برده ، آنرا امضاء نموده نویسندگان واپسین آنرا نگاشته وی شمرده اند . باری این مختصر نیز مانند اصل مصباح چند بار بفارسی ترجمه شده ، و چهار ترجمهٔ آن در ذریعه (ج٤ - ص۹٤ و ۹۵) معرفی گردیده که یکی از آنها ترجمهٔ میر داماد است .

[۷۹]

نسخه بخط نسخ عالی . نام نویسنده ندارد . تاریخ نوشتن (۱۱۱٤) . در کناره
۸۱ صفحه های این نسخه معرفی و چگونگی خواندن هر یك از دعاها را بفارسی ترجمه
نستعلیق و با خط کرده ، زیبا نوشته ، و امضای آن (ترجمه) است .

لیکن خود دعا ها ترجمه نشده . عنوانها با شنگرف درمش . و دو حاشیه نیز با خط درشت شنگرفی نوشته شده . تمام صفحه ها دارای دو جدول اول بطلا و لاجورد . دو طلا

تنها دوصفحه اول حاشیه‌سازی با طلا. ومیان سطر های آن نیز طلا کاری میباشد. درپشت صفحهٔ اول تملك یحیی بن محمد شفیع اصفهانی، ومهراو بتاریخ (صفر ـ ۱۳۰۸) هست.

(۱۵٦ برك) کاغذ ترمه، جلد تیماج زرد با مقوی کهنه
اندازه: ۹×۵ر۱٦ و ۵ر۴×۵ر۱۱ : ۱۱ سطر.

[٦٣] جوامع البیان در ترجمان قرآن (فارسی)

دربیان لغات مشکلهٔ قرآن مانند آنچه در (ص ۳۱-۳۵) این فهرست یادشد. نوشتهٔ شرف‌الدین حکیم ابوالفضل حبیش بن ابراهیم بن محمد تفلیسی (م-٦۲۹) میباشد. چلبی در کشف الظنون گوید حبیش کتاب «کامل التعبیر» را برای قلج ارسلان سوم ازسلاجقهٔ روم که درسالهای (٦۰۰-٦۰۱) سلطنت کرده نگاشته، و کسی بنام خضر بن هادی آنرا برای سلطان سلیمان عثمانی بترکی ترجمه کرده. چلبی کتاب «صحة الابدان» و «تلخیص علل القرآن» را نیز ازاین نگارنده دانسته. وی دردیباچهٔ «جوامع البیان» گوید: چون «ترجمان القرآن» ابوجعفر بن محمد بن خلیل زوزانی، و «غریب القرآن» عزیزی، و «مشکل القرآن» ابن‌قتیبه، و «ترجمان القرآن» علی ابن حسین خازن قاینی را دیدم، و در هر کدام نقصی یافته، خواستم کتابی سازم که همه مطالب آن کتابها رادر برداشته باشد، پس آنرا بترتیب حروف هجا مرتب ساخته بدین نام نامیدم.

آغاز: کتاب جوامع البیان درترجمان قرآن. بنام رحمان شروع کردم سپاس خدای را که حی وحلیم است، قدیم و بزرگوار و حکیم است، مالك و ذوالجلال وعظیمست... چنین گوید شیخ ادیب ابوالفضل حبیش بن ابراهیم بن محمد تفلیسی (رض) که چون ازتصنیف «کامل التعبیر» پرداختیم نگاه کردیم بکتاب «ترجمان القرآن» که ابوجعفر...

انجام: پس این قیاس را نیك نگاه میباید داشتن تاخطای نیفتد انشاءالله سپری شد کتاب جوامع البیان...

[۸۰]

نسخه بخط نسخ متوسط. نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن عصر شنبه (۹۳٦) عنوانها با شنگرف. برخی افتادگیها درحاشیه نوشته شده. برك اول نسخه نو نویس است. میان برگهای (۲ و ۳) و میان (۱۲۷ و ۱۲۸) افتادگی دارد. در روی برك (۲) تملك فرهاد میرزا ابن ولیعهد عباس میرزا بتاریخ (۲٦ - ج ۱ - ۱۲۹۰) موجود است.

(۱۳۳ برك) کاغذ سمرقندی، جلد مقوی کهنه
اندازه: ۱۳×۱۷ و ۷×۱۳ : ۱۳ سطر.

[٦٤] حاشیهٔ انوارالتنزیل بهائی (عربی)

چنانکه در (ص ۱۵) بیان شد تفسیر بیضاوی را چندین حاشیه هست.

اینك یکی ازآن حاشیه ها را که از شیخ بهائی (م - ۱۰۳۱) محمد بن حسین بن عبدالصمد حارثی عاملی اصفهانی میباشد، در اینجا معرفی میکنیم. شیخ بهائی را برانوارالتنزیل دو حاشیت هست، یکی بزرگ که در حقیقت شرح انوارالتنزیل میباشد. دوم کوچکتر است که موضوع گفتگوی ما میباشد. در بیشتر نسخه ها واز جمله نسخهٔ این کتابخانه، آغاز این حاشیه چنین است:

الحمدلله الذی جعل نسخة عالم الامکان شرحاً...

ولیکن در کتابخانه (رضویه) نسخهٔ هست که چنین آغاز میگردد:

ان احسن مایفتتح به الخطاب...

و نسخهٔ کتابخانهٔ (خوانساری) در نجف بنا بگفتهٔ صاحب الذریعه، دارای خطبه‌ئیست که سید ابوطالب رضوی آنرا بدستور فرهاد میرزا قاجار انشاء نموده.

شیخ در تفسیر آیهٔ [ایاك نعبد] در این حاشیهٔ کوچك، بشرح بزرك خود حوالت میدهد.

انجام: قوله والسورة الطایفة. آه. هذا التعریف انما هوعلی مذهب...و قدسبق لنا الکلام فی هذاالمقام فی تفسیر سورة الفاتحة فتذکرولاتکن من الغافلین. تمت الحاشیة.

[٨١]

۲۴ نسخه بخط نستعليق ، نام نويسنده محمد جعفر بن محمد حسين الماسى ، تاريخ
نوشتن (١٢٤٠) . داراى حاشيه بسيار بخط همان نويسنده بامضاى (منه) .
عنوانها سفيد گذارده شده كه بعدها با شنگرف نوشته‌شود، وليكن فقط (١٧)
برگ از اول واز برگ (٧٨) تاآخر نسخه شنگرفى شده .
درپشت برگ اول تملك حسنعلى الماسى بتاريخ (١٢٧٥) ودرپشت برگ آخرخط
حسنعلى مجلسى بتاريخ ذيحجة (١٢٩٧) .

(٨٦ برك) كاغذ فرنگى . جلد تيماج مشكى يك لا
اندازه : ضر١١×ضر١٨ و ٦×١٣ ، ٢٠ سطر .

[٦٥] حاشية انوار التنزيل سيالكوتى (عربى)

«انوار التنزيل» در تفسير قرآن نگارش قاضى بيضاوى در (ص٩٣و١٥) ياد شد
وآنرا حاشيه هاى بسيار نوشته اند ازجمله اين حاشيه نگارش سيد عبدالحكيم بن
شمس الدين سيالكوتى هندى است . وى در مدارس شاه جهان آباد مدرس بوده،
وبنابگفتهٔ صاحب «سبحة المرجان فى علماء هندوستان» در تاريخ (١٨- ع١- ١٠٦٧)
مرده . صاحب رياض العلماء گويد : وى تازنده بود تقيه ميكرد وتسنن مى‌نمود ،
ليكن پس از مرك وى كتابى بنام «اثبات الامامة» ازاو آشكار گشت . اين تعليقه‌در
استانبول در حاشيه تفسير بيضاوى بسال (١٢٧٠) چاپ‌شده .

آغاز : الحمدلله الذى انزل القرآن شفاء ... يقول الضعيف ... عبدالحكيم بن
شمس الدين ... ان التفسير العتيق ...

انجام : فى صلب العقد اوفى شرطه . و انه يصح آه . عطف على قوله ان
الخلع ...

[٨٢]

نسخه بخط نسخ متوسط . نويسنده سيد ركن الدين حسينى ، تاريخ نوشتن
١٧ (١رجب١١٠٣) . عنوانها باخط درشت سياه . درصفحه هاى اول‌اندكى حاشيه
بامضاى (منه) موجوداست . درپشت برك اول قصيدهٔ دربارهٔ موئنهاى سماعى از
ابن حاجب نوشته شده .

(٣٧٠ برگ) كاغذ اوعى آرمه . جلد تيماج مشكى عنوانى ضربى طلاكوب وحالى شده
اندازه : ضر١٧×٢٧ و ٣ر١٢×ضر١٠ : ٢٠ سطر

[٦٦] حاشية انوار التنزيل شيروانى (عربى)

«انوار التنزيل» در تفسير نگارش قاضى بيضاوى (م-٦٨٢) در (ص١٥و٩٣و٩٤)
يادشده . وچنانكه گفتيم حاشيه‌هاى بسيار بر آن نوشته‌اند . واز جمله آنها يكى اين
حاشيه است . نگارنده محمدبن جمال الدين بن رمضان شيروانى مسكرى است .
كشف الظنون در عنوان «انوار التنزيل» آنرا ياد كرده گويد : در دو مجلد است .
ليكن نسخهٔ اين كتابخانه از آغاز تا انجام را يك مجلد بزرك در بردارد ، و نيمهٔ
نخست قرآن را دوبرابر نيمهٔ دوم شرح وتفصيل داده بطوريكه دراين نسخه (٥١٣
برك) ازمجموع (٦٦٧ برگ) دربارهٔ پيش از سورهٔ كهف ميباشد وهيچگونه نشانهٔ
ختم مجلدى و آغاز ديگرى در آن موجود نيست . وصاحب فهرست خديوية (ج١-
ص-١٦٦) چاپ دوم نيزاين كتاب ونگارنده آنراهمانطور معرفى نموده . وليكن صاحب
ذريعه (ج٦ -ص٤٣) حاشيهٔ به محمدبن حسن شيروانى ساكن اصفهان (م- ١٠٩٨)
نسبت داده كه گويا جز از اين حاشيه باشد ، چه نگارنده اين كتاب قديمتراز تاريخ
بالا بوده و بر پشت نسخه اين كتابخانه تاريخ عرض بر كتابدار كتابخانه جهانگير //
پادشاه در شهر شاهجهان آباد هند ، غره رجب (١٠٩٢) ميباشد و عبارت آن چنين
آغاز ميشود : [حاشيه شيروانى بر تفسير قاضى ...] واين جمله ميرساند كه در آن
تاريخ اين كتاب مشهور بوده واثرى اززنده بودن نگارنده‌نيز كه عادة لازم است ،
در آن وجود ندارد .

نگارنده در ديباچه گويد . فقط بشرح كلمات مشكل از نظر لغت واعراب ،
وجملات مشكل را از نظر معانى و بيان تفصيل داده‌ام ، و بتاويل كه منهى عنه است
نپرداخته‌ام . عنوانها (قوله- قوله) ميباشد .

آغاز . قال الفقير الى الله الغنى محمدبن جمال الدين رمضان الشيروانى المسكرى
عفى ... وبعد حمدالله العليم العلام ...

انجام نسخهٔ این کتابخانه درسورهٔ اخلاص : قوله تکریر لفظةالله الاشعار..
وپس‌ازآنکه یك صفحهٔ بزرك که شرح داده، گوید : لاثبات التوحید اصالة علی
الواحد لانه مع رعایة العنـوان .

[۸۳]

نسخهٔ سلطنتی ومتعلق بکتابخانهٔ جهانکیر پادشاه درشاه جهان آباد هندبوده
۵ است‌وتاریخ عرضهٔ‌آن‌بر کتابدار (۱ـرجب‌۱۰۹۲) میباشد.خط نسخ متوسط
تاریخ تحریر ندارد. آخر نسخه یکی دوبرك افتاده. عنوانها باشنگرف است .
تمام صفحه ها دارای جدول باشنگرف وسیاه. درآغازسوره نام‌آنرا درحاشیه باشنگرف
گذارده است .

(٦٦٧ برك) کاغذ نوعی ترمه . جلد ضربی مشکی‌طلاکوب‌کهنه وخالی شده.

الدازه : در۲۲×۳۳ و ۳۴×۱۵ ، ۳۳ سطر.

[٦٧] حاشیهٔ صحیفهٔ سجادیه (عربی)

اصل‌صحیفه‌سجادیه‌در(حرف‌ـص) وشرحهای آن‌در(حرف‌ـش) این‌فهرست خواهدآمد،یکی ازشرحهای آن، که مختصرتر وجنبه حاشیه‌دارد یعنی فقط برخی‌از موارد وکلمات‌راتفسیر کرده وبعنوان(قوله،قوله) میباشد، این‌حاشیهٔ‌ملامحسن فیض کاشانی(م‌ـ۱۰۹۱)وصاحب«خلاصة‌الاذکار» میباشد، که دراین‌فهرست‌یاد خواهدشد. فیض این‌حاشیه را بسال(۱۰۵۵) نگاشته است .

حاشیهٔ میرداماد بر صحیفهٔ هم بزرگتر ازاین حاشیه وهم پرمغزتر میباشد . حاشیهٔ فیض و حاشیهٔ میرداماد با حدیقهٔ هلالیهٔ شیخ بهائی هر سه در حاشیهٔ شرح صحیفهٔ سجادیه سید نعمةالله جزائری بسال (۱۳۱۷) یا(۱۳۱٦) در تهران چاپ شده است .

آغاز : الحمدلله الـذی کتب علی صحائف قلو بناصحیة اهل ... اما بعد فهذه تعلیقات من‌العبد المسیئی المدعو بمحسن .

[۸٤]

بخط نستعلیق درحواشی نسخهٔ صحیفه سجادیه نوشته شده است که معرفی آن‌در
۷۳ حرف (ص)این‌قسمت‌خواهد آمد . نویسنده حاشیه‌وتاریخ نوشتن‌آن معلوم‌نیست
لیکن متن‌را غلامعلی مشهور بحند امین درتاریخ(۱۰۷۹) نوشته‌است.اگرچه
نویسنده ، دیباچهٔ این حاشیه را در برك اول صحیفه نوشته است، لیکن آنرا در اطراف
صفحه هابطورمرتب نیاورده ، بلکه جسته جسته در برخی از آنها حاشیهٔ بامضای (فیض)
موجوداست که دنبالهٔ همان‌دیباچه‌میباشد. البته‌حواشی بامضاهای‌دیگرمانند (منه)و(بخطه)
وجزآن‌نیز براین نسخه صحیفه موجود میباشد.

تمام صحیفه (۲۱٦ برك) کاغذ نوعی‌ترمه . جلد تیماج مشکی مقوائی ضربی‌کهنه

اندازه : ۱۳×۲۳ سطرها درحاشیه چلیپا نوشته شده

[٦٨] حاشیهٔ کشاف تفتازانی (عربی)

اصل « الکشاف عن‌حقائق التنزیل » نگارش‌ابوالقاسم‌جارالله‌محمود بن‌عمر زمخشری خوارزمی (م - ۵۳۸) میباشد که بسال (۵۲۸) در مکه‌آنـرا نگاشته، وبعد بوطن خود خوارزم مراجعت کرده. وآن‌تفسیریست حدیثی ونقلی ، و کمتر به تفسیر برأی‌وعقل پرداخته. وبیشتر ازجنبهٔ ادبی ومخصوصاً در معانی وبیان گفتگو نموده، وازاین‌روی بیشتر مورد توجه دانشمندان وادیبان قرار گرفته ، وحاشیه ها وشرح ها واختصار ها وانتخاب های بسیار دارد . که در کشف‌الظنون بیشتر آنها یاد شده .ازجمله‌حاشیه های‌آن یکی این‌حاشیه است که‌نگارش‌سعدالدین‌مسعودبن عمرتفتازانی(م‌ـ۷۹۲) میباشد. بنابگفتهٔ « کشف‌الظنون» این‌حاشیه تلخیصی است‌از حاشیهٔ‌طیبی، که درحقیقت شرح بزرگی بر « کشاف» بـوده و معرفی آن درعنوان «فتوح الغیب» دراین فهرست خواهد آمد. وچون این حاشیه ازآخرین نگارشهای تفتازانی است، ازاین روی هم پرمغزتر وهم اندکی پیچیده وسنگین میباشد،لیکن پیری ومرك وی از پایان دادن بـآن جلوگیری کرده ، و تاریخ پایان نگارش آن (۷۸۹) یعنی سه‌ساله پیش ازمرك نگارنده میباشد . وآن در دو قسمت است نخست

از آغاز قرآن تا اوائل سورهٔ یونس، وقسمت دوم از آغازسورهٔ (ص) تا سورهٔ فتح میباشد، ومیان این دوقسمت وبعداز قسمت دوم تاآخر قرآن ازقلم نگارنده بیرون نیامده. و پیش از شروع بتفسیر سر آغازی در دو صفحه و نیم آورده ، و در آن از تفسیر کشاف ستایش بسزا نموده، سپس میگوید این حاشیه را در سن پیری نوشته ام.

آغازدیباچهٔ جزء نخست : الحمدلله الذی انزل علی عبده الکتاب ولم یجعل له عوجاً ، وبین فیه لاولی الالباب... وبعد فان کتاب الکشاف للشیخ العلامة

آغاز اصل جزء نخست: قوله 'الحمدلله . القرآن فی اللغة الجمع ..

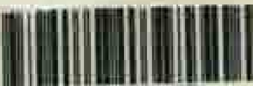
انجام جزء نخست : ثم عطف علی موعظة وتنبیه تنبیهاً للفواید دعاء ورحمة . قوله لما بلغ (کذا) المصنف الی هذا المقام بعد ان شرح من(ص) الی(الفتح) فتح الله علیه ابواب الجنان ...

آغاز جزء دوم : سورة صاد . قوله هی اکبر القرائة ای قرائة صاد...

انجام جزء دوم : والسکینة فی البعض السکون والاطمینان الی ماعلم وفی البعض الوقار والعظمة اوالرحمة وعدم الجفاء والغلظة . وقع الفراغ...

[۸۵]

۶۵ جزء نخست از آغاز قرآن تاآخر سورهٔ یونس . خط نسخ سدهٔ نهم نزدیك به نستعلیق ترکی یعنی نسخ متمایل بخط دیوانی عثمانی، وگویا در همان کشور نوشته شده نام نویسنده ندارد . تاریخ نوشتن(۳-ع۱-۸۹۶). دارای حاشیه‌های بسیار با امضا های گوناگون از اسامی کتب لغت ، و رمز هائی مانند (کشف) و (ع)و (ع پهلوان)و(علاءالدین پهلوان. ره)و(طیبی)و(سیدسلمه‌الله)و(سیدره) و(قطب شیرازی) وبیش ازهمه (منه)وبیشتر آنها بخط نویسنده متن میباشد . برپشت برگ اول نسخه این جمله نوشته شده [من متملکات العبد المذنب النادم ابن محمد حسن المشهدی محمدتقی المجلسی وهبته لولدی العزیز محمدباقر.] البته نباید این مرد را بامحمدتقی مجلسی مرزند مقصود علی اشتباه کرد چه او اصفهانی میباشد نه مشهدی. ودر پائین همین صفحه تملك یکی از علما بنام ابوالقاسم الرضوی القاینی بسال(۱۰۵۰) موجود است، درآخرین صفحه این جزء یعنی برگ (۳۵۲ب) با خط همان نویسنده نوشته شده [کان وفات المصنف.ره. ضحوة یوم الاثنین (۲۳-محرم-۷۹۲) ببلدة سمرقند ونقل الی سرخس بعد ثلاثة اشهر .].



عنوانها با شنگرف . تصحیح شده . بلاغها درحاشیه ثبت گردیده .

(۳۴۵ برگ) کاغذ نوعی ترمه. باجزء دوم دریکجا تجلید شده بود وبعداً جداگردید.

اندازه : ۵ر۱۷×۵ر۲۵ و ۱۱×۵ر۱۸ : ۲۵ سطر

[۸۶]

۱۰۷۴ جلد دوم از آغاز سورهٔ (ص) تاآخرسورهٔ(فتح).خط نسخ متوسط صدسال کهنه‌تر ازجزء اول. نام نویسنده ناصر بن شمس بن حسین. تاریخ نوشتن یکشنبه (۱۲-محرم ۸۰۵) . تصحیح ومقابلت شده توسط غیاث الاسلام شمس الدین هروی سلمه‌الله. بتاریخ همان (محرم-۸۰۵). نشان تصحیح بخط نویسنده درصفحه آخر (برگ ۴۲۸ ب) موجود است ، ومهر (العبد عماد الدین علی القاری) نیز چند جا دارد . عنوانها با خط سیاه درشت تر . تصحیحات در حاشیه نوشته شده . حواشی آن نسبت بجلد اول بسیار اندك میباشد .

(۷۶ برگ) جلد تیماج قهوه‌ئی مقوائی ضربی کهنه وصالی‌شده دارای عطف

اندازه : ۱۷×۳۶ و ۳ر۱۱×۶ر۲۱ : ۲۹سطر

[۶۹]

حدیقهٔ هلالیه

درشرح دعاء چهل وسوم ازدعاهای پنجاه وچهار گانه صحیفهٔ سجادیه. نگارش شیخ بهائی محمدبن حسین بن عبدالصمدحارثی عاملی اصفهانی(م - ۱۰۳۱)ومدفون درمشهد خراسان. وی می خواسته است که هریك ازدعاهای صحیفه را شرح نماید ، و هریك را به (حدیقهٔ ....) نامد. وهنوز آنهارا بپایان نرسانیده همه را «حدایق الصالحین» نامیده است. آنچه ازاین حدیقه‌ها شناخته شده یکی «حدیقهٔ اخلاقیه» است که در «حدیقهٔ هلالیه» از آن نام برده و گوید آن‌را بیشتر نگاشته‌ام . ودیگر حدیقهٔ صومیه است که در پایان حدیقهٔ هلالیه گوید بعد ازاین کتاب آنرا خواهم نوشت . «حدیقهٔ هلالیه» بنابر گفته خود شیخ درپایان کتاب ، در کاظمین (جانب غربی بغداد) در اوائل جمادی الآخر سال (۱۰۰۳) پایان یافته وآغاز نگارش آن درقزوین بود

آغاز نحمدك یا اطلع فی فلك الهدایة شمس النبوة وقمر الولایة....

انجام وتقبله منا انك ذوالفضل العظیم تم . تألیف...

حدیقه باشرح سیدنعمة‌الله جزائری وحاشیه میرداماد برصحیفه وحاشیه فیض برصحیفه همه یکجا بسال(۱۳۱۶) درتهران چاپ شده .

[۸۷]

نسخهٔ اصل پاك‌نویس قلم نگارنده (شیخ بهائی) خط نسخ متوسط . تاریخ نوشتن همان تاریخ نگارش یعنی (ج۲ــ۱۰۰۳) عنوانها واصل دعا باشنگرف است دارای تصحیحات و اضافات در حاشیه بخط نگارنده پشت صفحه اول چند بیت شعر از شیخ موجود است که درسفر بغداد سال (۱۰۰۳) وپیش از ورود به بغداد سروده . ونیز شعر دیگری که در بغداد درسفری که بحجاز رفته است سروده وگویا این دوقطعه شعر در یکسال سروده شده یعنی همان سال (۱۰۰۳) که شیخ بسفر حجاز رفته . ونیز در پشت صفحه آخر نسخه سه رباعی از شیخ بخط خود وی بی تاریخ هست .

همراه این نسخه یك رساله در فهرست کتب جلد شده بود که در کتب تاریخ یادخواهد شد، وتوسط این کتابخانه جداجلد شد

(۳۳ برگ) کاغذ اصفهانی نخدی . جلد تیماج قهوه‌ئی یشلا بود و توسط این کتابخانه با تیماج عنوالی نوجلد شد   اندازه : ۵ر۳۰×۳۱ ، ۲۱ سطر

(۲۱) صفحهٔ اول کتاب حدیقهٔ هلالیه خط نگارنده شیخ بهائی نسخه (۱) این کتابخانه

(۲۲) صفحهٔ آخر حدیقهٔ هلالیه خط شیخ بهائی نسخهٔ (۱) این کتابخانه

[۸۸]

نسخه بخط نسخ مایل به‌نستعلیق . نام نویسنده ندارد اما در مجموعه‌ایست بیك خط که محمد علی نامی در مدرسهٔ سپهسالار آنرا نوشته . از برگ (۹۶ تا ۱۳۰) این مجموعه را گرفته . تاریخ نوشتن (محرم ــ ۱۲۹۹) . متن دعا باخط درشت وروی آن خط کشی شده . ۸۷۱

(۳۴ برگ) کاغذ فرنگی . جلد تیماج سبز ضربی عنوانی.
اندازه : ۱۱×۱۸ و ۷×۳ر۱۳ : ۱۵ سطر.

[۷۰] حرز الامان من فتن الزمان (فارسی)

درعلم حروف واسرار آنها وخواص آیه های قرآن وهر کدام از سوره‌های آن برطبق عقاید وافکار غلاة صوفیه که بحروفیه شهرت دارند وذکر ایشان مختصراً در (ص۸۰-۸۵) این فهرست گذشت . این کتاب نگارش صفی الدین علی بن ملاحسین کاشفی بن علی بیهقی میباشد . پدرش ملاحسین کاشفی واعظ صاحب کتابهای بسیار مانند «انوار سهیلی» و«مواهب علیه» در تفسیر و«روضة الشهداء» در وعظ و خطابه و تعزیه داری و « اسرار قاسمی» درعلم حروف وجز آن میباشد و بسال (۹۱۰) مرده

نگارندهٔ «حرزالامان» فرزنداین ملاحسین‌است؛ و کتاب «اسرارقاسمی» اوراخلاصه نموده، وبنام «کشف‌الاسرار قاسمی» دربرلن چاپ شده. وبنابراین «حرزالامان» دومین کتاب این مرد است که درعلم حروف نوشته، این کتاب مرتب برپنج مقالت وهر مقالت پنج باب وهرباب دوازده فصل میباشد. عدد پنج ودوازده دوعددمقدس در نزد شیعه میباشد. اولی عدد افراد آل کساء [پیغمبر و دختر و دامادش با دو فرزندایشان(ع)]ودوم عدد امامان است. نگارنده ترتیب کتاب‌خودبراین دوشماره نهاده، واین نیت خود را در دیباچه آشکار کرده. ونیز درسر آغازنام چندین کتابها ونویسندگان این فن‌رابعنوان مدرك بدین ترتیب نام برده است:

«الجفر الجامع» و «الجفر الکبیر» و«جفر خابیة» و «سنجنجل» و «محبوب القلوب» و «دائرهٔ سنیه» و «کشف‌المعاد فی‌تفسیر ابیجاد» و «القین» و«شمس‌المعارف کبیر» وصغیر هردو از احمد بن علی بونی. و «لمحهٔ روحانیه» و «ختمات السور» و نیز «الواح الذهب» از همو.

و «المدخل فی‌علم الحروف» از: محیی‌الدین عربی.

و «اللمحة» از تقی‌الدین عبدالله نجیبی.

و «السرالمصون» از: ابوحامد غزالی.

و «الدر النظیم» از: عفیف‌الدین عبدالله‌بن اسعدتمیمی.

و «خواص القران» از: محمدبن ابراهیم تمیمی کازرونی.

و «لوامع البیان» از: فخررازی.

و «خواص اسماءالله» از: یعقوب‌جرجی.

و «سرالآیات» ازیکی ازشاگردان ابن‌عباس.

و «الهیاکل» از: علی بن وحشه.

و «خواص الحروف» از: حسین سکاکی.

و رساله‌های سیدحسین‌اخلاطی‌وشاگردانش‌مخصوصاً خواجه‌نظام‌الدین‌ترك

و «حل قواعد جفر» از: شاگرد سید حسین مذکور.

و «درهٔ مکنونه» از: برخی بزرگان.

نام نگارنده ونام کتاب‌وترتیب آن‌درسرآغازیادشده. نگارنده همزمان‌شاه طهماسب صفوی (۹۳۰–۹۸٤) بوده.

آغاز: الحمدلله الذی انزل‌الکتاب مشتملا علی‌غرائب‌الخواص... امابعدچنین گوید فقیرداعی وحقیر خالی ازدواعی علی‌بن حسین واعظ کاشفی.

انجام: ودیدار مبارك وی‌را معاینه بیند. تم.

[۸۹]

۹۵۸ نسخه بخط نستعلیق. نام نویسنده محمد زمان‌بن عبدالعزیز پهلوان معاصرمحمد زمان‌پدرحکیم مؤمن. تاریخ نوشتن شنبه (۲۰ـ رمضان‌ـ۱۰۳٦) وتـا سال (۱۰۳۹) دومرتبه‌تصحیح‌شده ونشان‌تصحیح‌در آخرین‌صفحهٔ کتاب یادشده. این نسخه بنظر صاحب ذریعه رسیده ودر (ج٦ـص ۳۹۳) ازآن بعنوان قدیم‌ترین نسخه این کتاب یاد کرده. عنوانها بانشگرف. دارای اندکی حاشیه‌از کتابهای گوناگون‌دعا وجز آن. سه‌صفحه‌پس‌ازختم نسخه، دعا وبرخی آیه‌ها نوشته‌شده، یك برگ‌ازمیان‌دوبرگ(۱و۲) ودیگری ازمیان (۲و۳) افتاده برخی برگهارا موریانه خورده.

(۱۷۱ برگ) کاغذ سمرقندی - جلد تیماج‌قهوهٔ کهنه.
اندازه: ۹٫۹×۱۹ و ۱۳×۴ : ۳۰ سطر.

[۷۱] **الحقائق** (عربی)

درتفسیرقرآن‌نگارش ابوعبدالرحمان‌محمدبن‌حسین سلمی نیشابوری‌است که بسال(۳۳۰) زائیده شده؛ وبسال(٤۱۲) مرده. تفسیریست عرفانی‌حدیثی. درسرآغاز گوید: چون‌دانشمندان ظاهرهر کدام تفسیری‌نوشته‌ودرقرائت‌ولغت‌آن گفتگوها نموده؛ وآنهارا بابوالعباس بن‌عطاء، یا بجعفر بن‌محمدصادق‌نسبت‌داده‌اند،وهیچگاه متوجه‌فهم خطاب‌آن‌نگردیده‌اند،من‌پس‌ازاستخاره‌اند کی‌ازآنرا گردآوردم.چلبی گوید: ثعلبی این تفسیر رابرنگارندهٔ‌آن‌خوانده ونیز گوید: مفسران‌اهل‌ظاهراین نگارنده رامتهم ساخته، تاآنجا که واحدی گفته‌است: اگرسلمی کتاب خودراتفسیر بداند کافر است.

آغاز: الحمدلله رب العالمین اولا وآخراً حق‌حمد وصلی‌الله...

اولین خبر که روایت کند اینست: اخبرنا ابوعبدالله وابونصر الطالقانی.

این خبر در نسخه این کتابخانه هست، لیکن نسخه خدیویه مصر آنرا ندارد.

انجام نسخهٔ موجود در این کتابخانه درسورهٔ (ارأیت الذی) : لایعلمون أن الصلاة مواصلة بین العبد وبین ربهم فاذا لم یراعی...

انجام نسخه خدیوی(آخرسورهٔ ناس): والافهو هالك من حیث یرجومنه النجاة والله الموفق للصواب والیه المرجع والمآب والحمدلله...

[۹۰]

نسخه بخط نسخ متداول حدود سدهٔ هفتم ، نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد .
۲ پایان نسخه افتاده . لیکن خط وکاغذ نزدیك سدهٔ هفتم است . چون برك اول نسخه چند سوراخ شده و برك آخر کتاب بکلی افتاده است ، آقای مشکاة توسط آقای یحیی الخشاب استاد دانشکدهٔ ادبیات دانشگاه فؤاد اول قاهره از روی نسخهٔ کتابخانهٔ خدیویه آنرا تکمیل نموده ، لیکن اتفاقاً چند جملهٔ که در برك اول نسخهٔ این کتابخانه سوراخ شده وناقص است درنسخهٔ خدیوی بکلی نبوده وبنابراین بازهم ناقص مانده .

عنوانهای عمده باشنگرف وغیرعمده باخط درشت سیاه .

(۲۴۰برك) کاغذ دولت آبادی . جلدتیماج مشکی حاشیه سرخ با عطوی .

اندازه : ۱۷×۲۴ و ۱۱٫۸×۱۸٫هر ؛ ۲۵ سطر .

[۷۲] خاطریه (عربی)

رساله‌ئیست درشرح نیایشنامه ومناجات شافعی أصل این نیایشنامه قطعه‌ئیست دعائی منسوب به ابوعبدالله محمدابن ادریس بن عباس بن عثمان بن شافع بن سایب بن عبدیزیدبن هاشم بن عبدالمطلب بن عبدمناف، هاشمی قرشی معروف بامام شافعی، که بسال (۱۵۰) در غزه از شهر های فلسطین زائیده شده ودر دوسالگی بمکه آمده وسپس بمدینه واز آنجا دوباره بمکه برگشته ، نزدمالك بن انس ومسلم بن خالد و جزایشان دانش آموخت . وبسال (۱۷۵) ببغدادشد و برگشت ، ودوباره بسال (۱۷۸) ببغداد واز آنجا بمصر رفته ، بیشتر کتاب های خود را درآنجا نوشته و در قاهره بسال (۲۰٤) بمرد ، و گوراو درآنجا تاکنون مشهورو زیارتگاه است .

این نیایشنامه منظومه‌ئیست بقافیهٔ عین در(۱۲بیت) وآنراشافعیان کرد محترم می‌شمارند وشخصی بنام شیخ محمد کردسهری آنراشرح مزجی کرده.

آغاز اصل دعا این شعراست :

یامن یری مافی الضمیر ویسمع　　　انت المعد لکل مایتوقع

آغاز شرح : هذه المناجات لحضرة الامام الشافعی (ره) ان اهل الحلب شکوا الیه الطاعون فتوجه الی الله تعالی . وخاصیة هذه المناجات ان یقرء للقحط سبعة..

انجام شرح : لاهل الکبائر من امته الذین لم یتعظوا بالزواجر من سنته (ص). تمت النسخه...

[۹۱]

نسخه بخط نسخ متوسط در(برك ۷۳ـ۷۹) مجموعه‌ئیست که مطالب گوناگون
۱۲٤ وچندرساله مانند « نزهة الکتاب» که در قسمت ادبیات این فهرست یاد خواهد شد، در بردارد. نام نویسنده سلیمان قاضی. تاریخ نوشتن(ربیع الاول ـ ۱۱۹۵) نویسنده پس ازپایان نسخه، شفای فرزندخود را ازخدا خواسته ودو سطر هم بترکی نوشته دارای حاشیه هائی بامضای (منه ره) . متن ابیات نیایشنامه باخطی درشت و روی آن خطی سیاه هست.

این رساله (٦ برك) همهٔ مجموعه (۲٥٦ برك) کاغذ نوعی ترمه. جلد تیماج دولا بیرون قهوه، داخل سرخ روغنی.　اندازه ۱۰×۱٦ و ٦٫۸×۱۱٫هر ؛ ۹ سطر.

[۷۳] خلاصة الاذکار و اطمینان القلوب (عربی)

در دعا ونیایشهائی که برای هر کاری از کارهای شب و روز ، سفر وحضر ، نقل شده است ، مرتب بردوازده فصل ویك خاتمه میباشد. درسه فصل اول کارهائی راکه بایستی در ساعت های شبانه‌روز انجام یابد گردآورده ، و مانند تقسیمی که شیخ بهائی برای «مفتاح الفلاح» قرار داده ، تقسیم نموده. وباقی فصلها دربارهٔ کارها ونیایشهای گوناگون دیگرست. نگارنده ملامحسن بن محمد معروف بفیض کاشانی که بسال(۱۰۰۷) زائیده شده و(۱۰۹۱) مرده ، داماد ملاصدری و صاحب نگاشته های بسیار مانند «وافی» وجزآن میباشد. وی این کتاب را بسال (۱۰۳۳) در قمصر کاشان در بیست وشش سالگی نگاشته. نسخهٔ اصل این کتاب در کتابخانه (فخرالدین)

موجوداست وبسال (۱۳۱۱) همراه رساله های دیگر فیض درتهران چاپ شده ، وخلاصه،چندبن‌بار بفارسی گردیده دوترجمهٔ آن درالذریعه(ج٤ — ص۱۰۰) ویکی در(ج۷ — ص۲۱۱) یاد شده صفحهٔ (۲۹) این فهرست دیده شود.

[۹۲]

نسخه ، همراه کتاب «جهازالاموات» ازهمین نگارنده ، هردو بخط نسخ مایل
٤٨ به نستعلیق، نویسنده‌علم‌الهدی پسر نگارنده میباشد . ازبرك (۱ تا ٦٥) این مجلد راگرفته . تاریخ نوشتن (۱۰۵۷) است . وآنرا برپدرخوانده . برحاشیهٔ صفحهٔ پیش‌ازپایان خلاصهٔ یعنی‌دربرگ(٦٥) بخط نگارنده تاریخ پایان نگارش(۱۰۳۳) نوشته شده . ودربرخی حاشیه ها نیز خط نگارنده هست. برگهای (۱تا۷) و(٢٤تا۳۱) خشکیده وشکسته وصحافی شده .

این رساله (٦٥ برك) همهٔ مجموعه (۷۲برك) کاغذ اصفهانی . جلد تیماج مشکی باطلوای کهنه دارای عطف ، داخل روغنی خوب. اندازه : ۱۴×۲۰ و٧٫٥×۱۳٫٥ : ۱۸سطر.

[۹۳]

نسخه درحاشیهٔ مجموعه‌ایست که «لب‌الحسنات» و «زادالعقبی» را دربردارد.
۹۳۲ ازآغاز مجموعه تا پایان آن درکنار صفحه ها بطور چلیپا نوشته شده . خط نسخ خوب نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . صفحه‌ها دارای جدول‌طلا . وپس ازجدول این‌رساله نوشته شده ، وبعدازآن جدول دیگری نیز ازطلا هست. عنوانها بنا شنگرف . نخستین صفحهٔ کتاب‌افتاده .

۱۳۸ برك) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج مشکی رویه ترمه‌یراق‌دار کهنه.
اندازه : ۱۱×۱٦ . سطرها چلیپادرکنارهٔ صفحه

[٧٤] خیرة الملوك (فارسی)

دربیان یك‌نوع استخاره یا فال گیری که نخست در جدولی پراز شماره ها نگاه کنند، وشماره‌ای برگزینند وآنرا با ترتیب خاص از جدول دیگر بیرون آرند سپس از دائره دیگری جستجو کرده ودر پایان پاسخ را ازمیان یك عده جوابهائی که بیشتر تهیه شده و مناسب با پرسشهای احتمالی میباشد می‌جویند. نگارنده در سرآغاز کتاب گوید : چون راه و روش استخاره توقیفی نیست من این نوع را اختراع کردم!.

نگارنده آن سید محمد کاظم‌بن محمد جعفربن محمد حسین حسینی مرعشی شهرستانی است ودر سرآغاز نام خود ونام کتاب را یاد کرده و درخاتمه نیز آنرا تکرار کرده وتاریخ نگارش را(۲۵ـ ذیقعده ــ ۱۳۳۵) معین کرده . ولیکن این ادعا (که‌این‌نوع‌فالگیری اختراع این‌مردباشد درست‌نیست)؛ چه‌آنراسابقه‌تاریخی بیشتری است وماننده‌آن درسالنامه پارس (سال۱۳۱۵)ازمدارك‌قدیم‌ترچاپ‌شده .

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین والصلاة والسلام علی‌محمد وآله الطیبین‌الطاهر والعنةلله علی‌اعدائهم اجمعین ... وبعدچنین گوید : بنده فانی محمدکاظم...

انجام : پس از پایان جدول بندها : ــ هوالله تعالی شأنـه العزیز الحمدلله رب العالمین .

[۹٤]

نسخه بخط نسخ خوب . نام نویسنده محمد حسینی مرعشی شهرستانی .
٤۹۲ تاریخ نوشتن (۱۳۳۸) . پس‌از انجام نسخه یك‌جدول برای تعیین‌وقت استخاره درهفته موجود است . وپیش‌از نسخه دوصفحه بعنوان (جفرجامع) جدول بندی شده . درصفحه اول کتاب‌نام نگارنده را پاك‌کرده‌اند اما قابل خواندن است. همهٔ کتاب عبارت است ازجدولهای گوناگون برای بیرون آوردن پاسخ پرسشها با روش مخصوص همراه این کتاب یك صفحه پارچه که روی آن جدولهای استخاره نقش شده بنام جدول مجمع‌الحروف بدرازی (۸٤) سانتیمتر وپهنای (۵۰سانتیمتر) موجود است.

(۱۷۲ برك) کاغذجدید فرنگی جلد تیماج مشکی عنوالی کهنه.

اندازه : ۱۳٫۵×۲۱ و ۹٫۳×۱٦٫۱ : ۲۰ سطر.

[٧٥] الدرالنظیم فی‌خواص‌القرآن‌العظیم (عربی)

درخاصیت خواندن هریك ازآیه های قرآن وفضایل آن، وتفسیرمعنی‌هریك از پیشاوندها (فواتح) سوره ها، وجزآن. نگارنده در دیباچه گوید : این کتابرا برای جمع میان مطالب دو کتاب ، البرق‌اللامع، ابوبکرغسانی ادباشی و خواص الآیات والفوائح، ابوحامد غزالی (م ـ ۵۰۵) نگاشتم وآنراالدرالنظیم ، نامیدم .

چلبی گوید: نگارندهٔ این کتاب ابوعبدالله محمدبن احمدبن عبدالله بن سهیل خزرجی معروف بابن الخشاب یمنی (م-۵٦۷) است. و آنرا مختصریست منسوب بیافعی و این مختصر باندازهٔ نیم اصل میباشد. لیکن صاحب ذریعه درعنوان «الدر النظیم» فارسی گوید: عربی آنرا ابومحمدعبدالله بن سعد بن علی بن سلیم بن فلاح یمنی یافعی شافعی نگاشته. او در عدن بسال (٦۹۸) زائیدهشده، ودرمکه بسال (۷٦۸) مرده است. وآنرا ترجمه های بسیار است. یکی از آنها ترجمه ایست بفارسی که تفاوت بسیار با اصل دارد، وفارسی را نیز بیافعی نسبت دادهاند، واین درست نیست، چه یافعی فارسی نمیدانسته است (پایان) چنانکه در (ص۸۲) یاد آور شدیم ، میتوان گفت که فکر خاصیت داشتن حروف بعد از غزالی تکامل یافته تا در سدهٔ نهم بصورت مذهب مستقل حروفیه درآمده ، وبنابر این ابن خشاب سخنان غزالی را تکمیل کرده و یافعی نیز چیز هائی برآن افزوده و سیاستمداران دورهٔ صفویه برای استفاده از نام یافعی شافعی کتاب او را گرفته ، چیزهائی مانند نقل از ائمهٔ شیعه و ستایش ایشان برآن افزوده ونام وی بفارسی گردانیده اند. وچندین بار وبدست چند نفر ترجمه وشرح کرده اند، که یکی از آنها در (ص۳۷) این فهرست معرفی گردید، و از نظر رواج و محبوبیت اینگونه مطالب میان عامه مردم یکی از متاخران این کتاب را بفارسی گردانیده، و چیز هائی بر آن افزوده، و بعنوان اینکه از نگارندگان اصلی نامی بردآنرا بخود نسبت دادهاست. ذریعه (ج۷ — ص ۲۷۰ و ج۸ — ص۸۳ — ۸۵) دیده شود.

الدرالنظیم عربی بسال های (۱۲۸۲) و (۱۳۱۵) وبعدازآن نیز چاپ شده

[۹۵]

نسخه بخط نسخ ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد ، لیکن خط وکاغذ نزدیك
۷٥ بسدهٔ دهم وپس ازآن میباشد. عنوانها یاشنگرف ، درحاشیه ها تصحیحاتدارد
نویسنده شیعه بوده.

(۱۳۴ برك) كاغذ نوعی ازمه . جلد مقوی رویه پارچه قمیش حنائی

اندازه: ۱۸×۱۴ و ۱۱×۷ ، ۱٦ سطر.

[۷٦] الدروع الواقية من الاخطار (عربی)

فيما يعمل مثلها كل شهر على التكرار

این پنجمین کتاب دعای سید بن طاوس است که در (ص۱۱ و ٤۰) یاداو گذشت ، وخود در سر آغاز کتاب این معنی را گوشزد کرده.

آغاز: يقول السيد الامام ... ابن طاوس... احمدالله عزوجل بماوهب لي من القدرة على حمده واثني عليه جل جلاله ....

انجام: وقفت حيث ارى الندى وبرائي. وهذا آخر ما اردنا ذكره في الجزء الخامس من كتاب «مهمات في صلاح المتعبد وتتمات مصباح المتهجد» وكان آخر هذه الكلمات يوم الاربعاء خامس شوال سنة احدى و اربعين وستماية ، في المسكن بالحلة السيفية، وانا في ظل المراحم الربانية ...

چنانکه دیدیم پیش ازشروع به حمدله کتاب، جملههائی چند هست که بکلمهٔ [يقول السيد الامام ..] آغاز میشود ، ودر آن ازسید نگارنده ستایش بسیار کرده. این دیباچهٔ چند جملهئی، درآغاز کتاب «مهج الدعوات» و «المجتنی» نیز آمدهاست. و گویندهٔ آن بایستی یکی ازشاگردان سید بن طاوس باشد.

نگارنده خود در آغاز این کتاب گوید: چون چهار جلد ازمجلدات «مهمات فی صلاح المتعبد وتتمات مصباح المتهجد» را بدین ترتیب: اول و دوم بنام «فلاح السائل ونجاح المسائل» دراعمال شبانه روز در دو مجلد. سوم «زهرة الربيع» در دعاهای هفتگی، چهارم «جمال الاسبوع بكمال العمل المشروع» نگاشتم اکنون باین جلد پنجم پرداخته آنرا «الدروع الواقية» نامیدم. سپس فهرست بابهای بیست و چهارگانهٔ آنرا یادنموده. تاریخ نگارش این کتاب چنانکه از پایان آن پیداست (٦٤۱) میباشد، وچون نخستین جلد این دوره یعنی «فلاح السائل» را در (٦۳٥) نگاشته، پس دانسته میشود دراین شش سال سیدبن طاوس مشغول نگارش این پنج جلد بوده. سیددرسر آغاز «فلاح السائل» میگوید: دورهٔ «تتمات» را در ده مجلد خواهم نوشت،

ودر «کشف المحجة» چاپ نجف (۱۹۵۰) (ص۱۳۷) گوید: [آنرا در بیست جلد خواهم نوشت واکنون یازده جلد آنرا تهیه کرده ام ...] لیکن صاحب الذریعه در (ج ۸ — ۱۷۸) مجلدات «تتمات المصباح» را هفده جلد شمرده یعنی غیر پنج جلد مذکور در بالا، دوازده جلد دیگر از نگاشته های دعائی ابن طاوس را در مجلدات متمم مصباح بحساب آورده. بدین ترتیب «اقبال» در سه مجلد. و «اسرار الصلاة» و «الاسرار المودعة فی الساعات» و «مسالك المحتاج» و «مصباح الزائر کبیر» و «مصباح صغیر» و «الامان من الاخطار» و «مهج الدعوات» و «المجتنی» و «فتح الابواب». چهار کتاب اخیر در این کتابخانه موجود ودر این فهرست معرفی شده.

لیکن باید دانست که «اسرار الصلاة» کتابی است که بعدها بسید بن طاوس نسبت داده شده ودر دیباچهٔ آن بر خلاف آنچه در «فلاح السائل» (ن — ٦۳٥) و «الدروع» (ن — ٦٤۱) گفته است، می گوید: [من تتمات را در پنج جلد نگاشتم:

۱ — فلاح السائل. ۲ — زهرة الربیع.

۳ — الدروع الواقیة ٤ — الاقبال

٥ — اسرار الصلاة.

واین جلد اخیر را تاز نده هستم آشکار نخواهم ساخت] گویا کسی که خواسته این کتاب را بسید نسبت دهد از ترتیب مجلدات «تتمات» اطلاع درست نداشته. وشاید «الدروع الواقیة» را ندیده بوده که در اول آن آشکارا گوید: [این جلد پنجم تتمات است]. باید گفت سید در وقتی که «فلاح السائل» را آغاز کرده خیال نکرده است که می تواند تتمات را به بیش از ده جلد برساند ازین روی نقشه ده جلد کشیده وفهرست آنرا داده لیکن چنانکه دیدیم شمارهٔ آنها از ده جلد بالا رفته، واز جلد پنجم ببالا دیگر چندمین جلد بودن آنرا یاد آوری ننموده.

دروع الواقیه یکمرتبه در مجموعهٔ کتب دعائی سید بن طاوس بامر کب چاپ نوشته شده و بنا بوده که حبیب قلی خان نظام السلطنه آنرا چاپ کند، لیکن موفق نگشته. این نسخه چاپی در (رضویه) موجود است (فهرست — ج۲ — ص۳۱٥ و۳۱٦) دیده شود.

[۹٦]

۸۹٦ نسخه در مجموعه ایست که: ۱ — مهج الدعوات ۲ — المجتبی ۳ — الدروع الواقیة را در بردارد. این کتاب از برگ (۱٥۰) تا (۲۰۹) پایان مجموعه را گرفته. خط نسخ دعاها اعراب دارد. عنوانها با شنگرف است. نام نویسنده ندارد تاریخ نوشتن در پایان نسخه چنین نوشته شده: [کتب هذا الکتاب بطریق الری فی تاریخ (٥ ج۲ — ۱۰۸۱)] ودر پایان این جمله مهری هست بدین عبارت (عبده میرزا محمد الحسینی)

(٥۹ برگ) جلد تیماج زرد عطف؟ پوشش پارچه شطرنجی.

اندازه: ص۱۹٫٥×۳۲ و ۱۱×۸٫۳۱؛ ۲٥ سطر.

[۷۷] دوازده امام (عربی)

از نخستین سدهٔ اسلام صلوات ودرود فرستادن بر پیغمبر معمول ومتداول بوده سپس خطبه خواندن بر منبر ودعا برای خلیفهٔ وقت متداول گشت. ابن خلدون گوید: نخستین خطبهٔ را که بنام خلیفهٔ وقت خوانده شد عبدالله بن عباس بنام علی (ع) خواند (مقدمهٔ ابن خلدون — بند ۳۷ از فصل ۳ از کتاب اول) واین روش تا دورهٔ صفویه پایدار بود. در این هنگام که هدف دولت گسترش آئین شیعه در ایران بود خطبهٔ دوازده امام معمول ومتداول گردید. بی سابقگی این عادت را پیش از صفویه ملاعبدالاحد بن برهان الدین بن علی سیر جانی در کتاب «تفسیر سورهٔ روم» که آنرا برای شاه طهماسب نگاشته تصدیق نموده وصاحب ذریعه در (ج۷ — ص۱۹٥) آنرا یاد کرده. بهر حال انشاء کنندگان و سازندگان این قطعات برای گسترش بیشتر وجلب توجه افکار عمومی، آنها را بیکی از دانشمندان گذشته شیعه مانند خواجهٔ طوسی و یا برای شیعی نشان دادن یکی از بزرگان عالم تصوف مثل محیی الدین عربی وابن حماد بایشان نسبت میداده اند. وبیش از ده شماره آنها در ذریعه (ج۸) معرفی شده است. از جمله «دوازده امام» مورد گفتگوی ما درودی است که برای دوازده امام وتوسل بدیشان ساخته شده، وبفیلسوف سدهٔ هفتم یعنی خواجه نصیر الدین طوسی محمد بن الحسن (م — ٦۷۲) نسبت داده شده، و تا کنون چندین

مرتبه همراه کتاب های دعا وبتنهائی چاپ‌شده . وشرحهائی دارد مانند شرح ابوعلی محمدباقرحسینی، وجزاو .

[۹۷]

نسخه در مجموعه‌ایست که : ۱ـ این رساله ۲ـ شرح حال ائمه ۳ـ رساله در
۸۷۷ نجوم را در بردارد .
این رساله از برگ (۱) تا (۸) این مجموعه را گرفته . نام نویسنده نـدارد ، اما خط همان خط نویسندهٔ باقی مجموعه یعنی محمد علی بن خواجه قاسمعلی مازندرانی است بخط نسخ تاریخ نوشتن مجموعه (۱۱۷۵) میباشد . عنوانها با شنگرف . صفحه‌ها دارای جدول بشنگرف . دعاء را اعراب‌گذاری کرده

این‌دعا (۸ برگ) همهٔ‌مجموعه(۱۳۰برگ) جلد تیماج مشکی کهنه. اندازه : ۱۳×۱۸٫۵.

[۹۸]

نسخه بخط نسخ خوب. درمجموعهٔ است بقطع بیاضی از برگ (۱۲۷ تا ۱۳۶)
۹۰۴ نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد، ولیکن چنانکه در(ص۰۰۰) یاد شد خط تمام مجموعه یکی‌است. خصوصیات نیز همانست که در آنجا بیان گردیده .

اندازه : ۳: ۹×۱۷٫۵ و ۱۳×۶٫۲ ، ۱۳ سطر.

[۷۸] ذخر العالمین فی شرح دعاء الصنمین (فارسی)

دعاصنمین صلوات و درود است بر پیغمبر و امامان شیعه، ودشنام ونفرین بر دشمنان ایشان ، یعنی تمام پادشاهان عرب که پس‌از مرگ پیغمبر تخت امپراطوری اسلام‌را، که بگفتهٔ شیعیان: از آن خاندان پیغمبر بوده، غاصبانه گرفتند،وبرمسلمانان ظالمانه حکومت کردند . بویژه دو نفر نخستین ایشان یعنی أبوبکر و عمر که برای نخستین بار حق‌جانشینی را ربوده وسبب شدند که پس‌از ایشان بدست بنی‌امیه‌افتد واز سال (۱۳۲) بعدبدست بنی‌عباس‌قرار گیرد . دراین دعا ایشان‌را تحریف کنندهٔ قرآن،وایجاد کنندهٔ بدعتها در دین نامیده است ، وازاین روی شارحان این دعا نیز هریك درپارهٔ تحریف قرآن سخنی رانده اند . شرحهای این دعا بسیار است ، صاحب ذریعه در (ج۸ــ ۱۹۲) گوید بیش از ده شرح دارد ، وآخرین شرح آن

نگارش محمد علی مدرس چهاردهی (م ــ ۱۳۳٤) میباشد . یکی از معروفترین شرحهای آن، کتاب مورد گفتگواست که «ذخرالعالمین» نام‌دارد. نگارندهٔ آن‌محمد مهدی‌بن علی‌اصغر بن‌محمدیوسف بن‌پهلوان صفر قزوینی است . شرح حال جدش محمدیوسف را در «أمل‌الآمل» آورده گوید: شاگرد ملاخلیل‌قزوینی (م ــ ۱۰۸۰) بوده و در آموزشگاه‌های قزوین‌درس‌میداده. صاحب‌ریاض‌العلماء(م ــ ۱۱۳۰) نیز در عداد شاگردان ملا صدری (م ــ ۱۰۵۰) مردی بنام محمد یوسف‌الموتی صاحب «اخلاق محمدیوسف» نام‌برده .

لیکن گویا محمدیوسف که درریاض‌العلما یادشده برمحمدیوسف جدصاحب ذخرالعالمین مقدم باشد بهرحال لفظ ابن میان «محمد» و«یوسف» که در امل‌الآمل آمده زیاد است.

پدر او علی‌اصغر نام دارد وصاحب«سفینة‌النجاة» است که دراین فهرست‌نیز خواهد آمد . خود محمدمهدی نیز در «أمل‌الآمل» یاد شده و کتابهای بسیار بدو نسبت داده است : «عین‌الحیاة» و «الانتقاد» درنحو ، و «شرح جمل» ملاخلیل ، و«شرح شواهد انتقاد» و«رسالهٔ درنفی علمیت لفظ(الله)» و«غنیة الطلاب» و«العاطفة» و«فهرست کافیة بدیعیهٔ صفی‌الدین حلی» و«رساله در مؤنثهای سماعی» و«حاشیه برشرح توحید ملاخلیل» و«حاشیه برمغنی» و«شرح احوال دانشمندان قزوین شیخ حر این فهرست را از روی خط نگارنده نوشته ، و گویا تاریخ آن پیش از نگـارش «ذخرالعالمین» بوده که نام آن‌برده نشده . محمدمهدی نزدیك(۱۱۲۹)مرده، صاحب ذریعه در(ج٤ ــ ص٤٦٤) گوید:پس‌ازمرگ‌اودوبرادرش محمد مؤمن وحاج محمد حسین و وصی‌اش کتابهای اورا فروخته اند .

نگارنده دردیباچه این کتاب گوید : هر گاه پادشاه زمان شیعی باشد، برای نگاهداری دلیل ها از نابودی ، شکستن تقیه با یا و گفتن حقیقت واجب میگردد ومن چون هنگام نگارش کتاب «دلیل‌الدعاة فی‌شرح عین‌الحیاة(۱)» ، بدعای صنمی قریش برخوردم دیدم حقایق تـاریخی بسیار دربردارد خواستم آنرا جداگانه‌شرح

۱ــ عین الحیاة در ادعیه وشرح آن دلیل الدعاة هردو ازهمین نگارنده میباشد.

نویسم، ازین روی در آنجا بترجمه اکتفا کردم، و چون شاه سلطان حسین صفوی بمشهد آمد باو اهدا کردم، و این شرح را بعداً تهیه نمودم و آنرا بریك مقدمه و یك مقصد مرتب ساختم . در دیباچه سند و فضایل این دعـا را از مصباح کفعمی (م-۹۰۵) و «بحار الانوار» مجلسی (م-۱۱۱۰) و کتاب «رشح الولاء» نگارش استاد خواجـهٔ طوسی - بگفتهٔ امل الآمل - و کتابهای ابن طاوس (م-۶۶۴) و «شرح عربی بردعای صنمی قریش» که نزد وی بوده است ، آورده . و نیز داستان گفتگوهای علامهٔ حلی (م-۷۲۶) در مجلس اولیجاتو، و چگونگی نگاشتن فضل بن روزبهان « ابطال نهج الباطل» را بسال (۹۰۹) و نگاشتن قاضی نورالله (م-۱۰۱۹) کتاب « احقاق الحق» را در پاسخ آن، یاد کرده . سپس گوید کتاب را بر صد اصل تقسیم کردم . و چون در هر اصل مطالب گوناگون کلامی و تاریخی و خارج از موضوع کتاب گردآمده است ، یك فهرست موضوعی برای آن مطالب تهیه کـرده ، این فهرست بیست باب دارد و بیست موضوع مهم کتاب در آن گنجانده شده . ودر هر باب یك یك مسائل آنرا یاد کرده، و نزد هر مسئله شمارهٔ آن اصل را کـه این مسئله در آن مشروحاً یادشده است گذارده .

فهرست بیست باب اینست:

۱ - احوال پیغمبر ۲- صلوات ودرود براو

۳ - لعن ونفرین بر ملاعین ۴ - قرآن وتحریف آن

۵ - احوال فاطمه ۶ - معنی امامت وپیشوائی

۷ - احوال امامان ۸ - زندگانی علی

۹ - یاران پیغمبر وتابعان ایشان ۱۰- ابوبکر

۱۱- عمر ۱۲- عثمان

۱۳- منافقان ۱۴- برخی از اشقیاء

۱۵- آیاتی که در این کتاب تفسیر شده

۱۶- احادیثی که دراین کتاب شرح داده شده

۱۷- احکام شرعی که دراین کتاب بیان شده

۱۸- اصطلاحاتی که دراین کتاب توضیح داده شده

۱۹- حکایتها که درآن آمده

۲۰- مسائل گوناگون جز آنچه یادشد که دراین کتاب آمده است

این فهرست موضوعی در دوازده صفحه است . وپس از آن دعا را با ترجمهٔ فارسی درسه صفحه که همهٔ آن (۳۷سطر) است آورده . سپس هرجمله رازیرعنوان (اصل) آورده و بشرح پرداخته .

آغاز دیباچه: سپاس و ستایش اخلاص اساس، و ثنا و نیایش افزون از حد و قیاس ....

آغاز دعا وترجمه سطر بسطر: اللهم صل علی محمد وآل محمد والعن صنمی قریش، خداوندا رحمت فرست برمحمد وآل محمد ودور کن ازرحمت خودت دوبت قبیلهٔ قریش را که ابوبکر وعمر است ...

آغاز شرح : اصل اول اللهم . اقوال در لفظ جلاله بسیار است . وصاحب قاموس ....

انجام کتاب : پس تحقیق ابن مالك معزول است کمالا یخفی بلکه اظهـر اینست که نکتهٔ جمعیت آن همانست که مذکورشد الآن فلاتغفل. تم.

ذخر العالمین به عربی نیز ترجمه شده است (الذریعه - ج ٤ - ۱۰۲) دیده شود .

[۹۹]

۸٤٥ نسخه بخط نستعلیق . متن دعا با نسخ درشت وسیاه ، ودر دو برگ (۱ و ۲۲) اصل دعا با خط نسخ سیاه وترجمه سطر بسطر با شنگرف و نستعلیق نوشته شده. نام نویسنده ندارد، گویا یکی ازشاگردان نگارنده باشد. تاریخ نوشتن (۱۱۲۰) نه سال پیش ازمرگ نگارنده سه برگ در آخر ویك برگ در اول سفید است .

(۱۷۱ برگ) کاغذ دولت آبادی. جلد تیماج مشکی مقوائی ضربی طلاکوب وحاشی شده

اندازه : ۱۷×۲۳٫۵ و ۱۱٫۱×۱۸٫۱ : ۲۳ سطر .

[۷۹] ذخیرهٔ یوم الجزاء (عربی)

تفسیر کوچکی است برای همهٔ قرآن بزبان ساده و عربی متداول علمای ایران دورهٔ صفوی. نگارش ابوالقاسم حسنی سمنانی از علمای سدهٔ یازدهم. وی پس از ختم این تفسیر یک دیباچه درصفحه‌اول کتاب افزوده‌ودر آن بنام خودونام کتاب اشارت نموده.

آغاز دیباچه و کتاب: الحمدلله المتعالی فی جلاله وصلی‌الله علی محمد وآله. وبعدوان اقل خلق‌الله... ونعم‌الـوکیل. بسم‌الله الرحمن الرحیم. اصل‌الاسم سمو لان جمعه....

انجام: یوسوس فی‌صدور هم من‌جهة‌الجن ومن جهة‌الناس

نگارنده درسر آغاز سبب نگارش این تفسیر را میل‌بتوجه بمعنی‌آیه ها در هنگام خواندن قرآن تعیین نموده، وبنابرین آنرا برای خود نگاشته.

تاریخ پایان‌نگارش گویا همان تاریخ نوشتن‌نسخه این کتابخانه یعنی(ذیحجه ۱۰۷۱) باشد.

[۱۰۰]

نسخه بخط نسخ مایل بنستعلیق، نویسنده خود نگارنده است، یعنی نسخه اصل
۱۹ میباشد. تاریخ نوشتن (نیمهٔ ذیحجه — ۱۰۷۱) اندکی از کناره صفحه‌ها را موریانه زده است.

(۱۴۳ برگ) کاغذتوعی ترمه. جلد تیماج بی‌مقوی‌کهنه بود تجدید صحافی شد
اندازه: ۱۴٫۵×۱۹ و ۹٫۸×۱۶٫۳، از ۲۰ تا ۲۰ سطر

(۲۳) برگ (۱۴۳) ذخیره، نسخهٔ (۱۹) این کتابخانه

(۲۴) برگ (۱) آغاز ذخیره. نسخهٔ شمارهٔ (۱۹) این کتابخانه

[۸۰] ذریعة الضراعة (عربی)

در دعا و نیایش و وردهای گوناگون. نگارش مـلامحسن فیض کاشانی (م — ۱۰۹۱) صاحب «خلاصة الاذکار» در (ص۱۰۵) در این کتاب یاد شد. از کتاب «انیس‌العابدین» که در (ص۱۷) گذشت نیز نقل میکند. دردیباچه کتاب نگارنده نام خود و نام کتاب رایاد نموده.

آغاز الحمدلله الذی یسمع‌الدعاء... امابعد فان الذ اللذات‌الروحانیة.... وسمیناه بذریعة‌الضراعة ...

انجام: واستجب دعائی یا ارحم الراحمین. هذا آخر مـا اردنا ایـراده فی هذه الصحیفة ...

[۱۰۱]

نسخه بخط نسخ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. دارای اندکی حـاشیه
۵۰ بامضای (منه).

با نسخهٔ اصل مقابلت وتصحیح شده وبدین معنی درحاشیه (برگ ۲۳۷) اشارت

شده. تمام صفحه ها دارای جدول شنگرف و لاجورد . عنوانها با شنگرف نوشته شده

(۲۳۸ برگ) کاغذ ترمه سمرقندی . جلد روغنی متوسط گل‌بوته‌دار

اندازه : ۱۴×۲۲ و ۷٫۲×۱۳٫۸ ۱۵ سطر

[۸۱] ربیع الاسابیع (فارسی)

برخی دعا و نیایش و ورد های شبانه روز ، را در بردارد ، بویژه کارهای روز آدینه را بتفصیل آورده . نگارنده محمدباقر مجلسی صاحب «بحار الانوار» (م — ۱۱۱۰) است که شرح زندگانیش در «الفیض القدسی» مفصلا بیان‌شده ودراین مختصر گنجایش ندارد. «ربیع الاسابیع» درایران چاپ شده است.

[۱۰۲]

نسخه بخط نسخ عالی . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . بنا بگفتهٔ نویسنده

۸۵ ازروی نسخهٔ که با نسخه‌خط نگارنده مقابلت گردیده نوشته شده‌است.

عنوانها بـا شنگرف . صفحه ها دارای جدول طلا و شنگرف . دارای یک سر لوح خوب .

(۱۸٦ برگ) کاغذ ترمه . جلدتیماج مشکی ضربی با مقوی‌توسط‌کتابخانه‌ازنوصحافی شد

اندازه : ۱۱٫۵×۱۹ و ٦×۱۳٫۵ ؛ ۱۹ سطر ؛

[۱۰۳]

نسخه بخط نسخ .

۹۲۵ نام نویسنده محمدتقی بن شیخ اسماعیل قهپائی .

تاریخ نوشتن (۸ـج۲ـ۱۱۲٦) .

(۱۸٦ برگ) کاغذ اصفهانی جلدتیماج حنائی رو روغنی خراب‌شده وداخل تیماج سیاه با مقوی وصالی شده دارای پوشه پارچه .

اندازه : ۱۴×۲۴ و ۷×۱۸ ، ۲۱ سطر .

[۸۲] رسالهٔ درفضیلت نمازشب وشب بیداری (فارسی)

دارای یك دیباچه در فضیلت وثواب آن نماز ، وچهار مطلب ویك خاتمه. نگارنده درسرآغاز نام خود را یاد نکرده . اگـرچه فیض (م — ۱۰۹۱) عادة نام

و کتاب را درسرآغاز کتابهای خود یاد میکند . لیکن این کتاب باانشاء او نزدیك است، چند دوبیتی بعنوان (لجامعه) دارد .

ودرچند جای کتاب از «ابواب‌الجنان» و «مفتاح‌الفلاح» شیخ و کتب‌پیشینیان نقل کند .

آغاز : حمد بی‌نهایت وثنای بیغایت سزاوار معبودیست که خالق ارض وسما است . . . وبعداین رساله‌ئیست دربیان فضیلت نماز شب.

انجام : وبحول وبقوت‌خویش برادران این‌سعادت بیش‌ازاین توانائی وقوت کرامت‌فرماید. تمت.

[۱۰٤]

نسخه درمجموعه است که رساله‌ای درنماز جمعه ورساله های دیگر در بردارد

۹۷۲ از برگ (۳۵) تاآخر مجموعه‌راگرفته . خط نسخ زیبا . نام نویسنده و تاریخ

نوشتن ندارد. صفحه ها دارای جدول‌طلا ولاجورد ، وجدول سومی باشنگرف دارای حاشیه ها بامضای (منه‌عفی‌منه) عنوانها با شنگرف. برگ‌شماره (۱۲۰) سفیداست اول این مجموعه یك سرلوح ازطلا ولاجورد وشنگرف موجود است ومیان سطرهای‌دو صفحهٔ نخست این مجموعه طلاکاری شده .

(۹۰ برگ) جلد تیماج مشکی کهنه وصالی شده با مقوی

اندازه : ۹×۱۵ و ۵×۱۰ ، ۱۵ سطر .

[۸۳] روضة الفلاح سلیمانی (فارسی)

در بارهٔ نماز است ولیکن جنبهٔ دعائی آن از جنبهٔ فقهی آن بیشتر است . مرتب بر یك مقدمه و پنج باب است . سر آغاز در بیان چیزی کـه صحت عبادت منوط بآنست :

۱— باب آداب واقسام وشرائط نماز

۲— باب نوافل . یعنی نمازهای مستحبی

۳— باب تعقیبات و پسوند های نماز .

٤ــ باب نماز های مشهور ودعاهای هریك

٥ــ باب دعاهای روز های هفته.

نام نگارنده دانسته نیست. اما کتابرا بنام شاه سلیمان صفوی (١٠٧٨ - ١١٠٥) نوشته.

آغاز: حمد وسپاس یکتائی را که دانایان بحرفهم وادراك، بکنه معرفت او پی نبرده اند وبعجز قائل گشته ...

انجام: هرآینه مردم میربودند ایشان را، ولیکن خواندن آن پناه است ایشانرا. تمت الرسالة.

[١٠٦]

نسخه بخط نسخ، نام نویسنده علی‌رضا بن میرفتاح‌حسینی. تاریخ نوشتن ندارد
٦٠٨ لیکن کاغذ وخط درحدودسده دوازدهم میباشد. عنوانها باشنگرف. همهٔ دعا ها بااعراب‌است. صفحه ها دارای جدول‌طلا ولاجورد وشنگرف باهم. تصحیح شده. اندکی‌حاشیه‌دارد. درسه برك‌پیش‌از نسخه وشش‌برك پس‌ازآن دعاهای گوناگون وطلسمها نوشته شده.

(٦٦ برك) کاغذ دولت‌آبادی. جلد تیماج جالی عنوانی‌کهنه وصالی‌شده
اندازه: ۱۸×۱۱ و ۱۳٫۸×۷ : ۱۸ سطر

[٨٤] رياض‌العابدين (فارسی)

معرفی صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه در (حرف-ص) این‌فهرست خواهدآمد، وچنانکه خواهیم گفت آنرا شرحهای بسیار است.

قدیمترین وپرمایه‌ترین شرحهای صحیفهٔ کامله سجادیه: نگارش بدیع‌الزمان قهپائی (کوهپایهٔ) معروف ببدیع هرندی، شیخ‌الاسلام شهر یزد است. وی‌شاگرد شیخ بهائی (م ــ ١٠٣١) بوده واز وی اجازهٔ دارد که در ذریعه (ج١-ص٢٣٧) یاد شده. محمد صالح قزوینی روغنی در دیباچهٔ شرح فارسی خود برصحیفه‌کامله که درحقیقت کوتاه شدهٔ این کتابست دربارهٔ وی چنین گوید: [شیخ‌الاسلام بلدهٔ یزد مولانا بدیع‌الزمان قهپائی دراین زمان شرحی برصحیفهٔ نوشته]. این شرح بهترین

بهترین وبزرگترین شرحهای صحیفه است، وبطور مزجی با نگاهداری تمام متن نوشته‌شده. در دیباچهٔ آن بحثهائی‌ازنظرعلم درایةالحدیث وتاریخ دارد، وهنگام تفسیر دعا مطالب تاریخی و لغوی و گاهی عرفانی بسیار آورده. غیر از ملاصالح قزوینی روغنی که در شرح خودآشکارا خستوانست، گویا میرهاشم وجز او نیز در شرحهای خود ازاین کتاب‌استفاده‌شایان‌نموده‌اند. دراین کتاب فقط‌پنجاه وچهار دعای صحیفه شرح‌شده وملحقات رانیاورده.

آغاز: زواهرجواهر حمد و سپاس بیرون از اندازه .....- و پس از یك صفحه - بمسامع ارباب دانش و بینش میرساند خادم طالبان مطالب، بدیع‌الزمان قهپائی ....

انجام: وعلی‌آله الطاهرین. وافاضه کناد خدا سبحانه ... از اول عمر تا آخرآن...

[١٠٦]

نسخه بخط نستعلیق. نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن با خط دیگری چنین
٣٦ نوشته شده: [نصف اول دههٔ آخر شهر تاسع سنهٔ ثامن دههٔ تاسع بعدالالف باتمام‌این کتاب موفق شد] یعنی (رمضان- ١٠٨٨) لیکن کسی زیر این تاریخ شمارهٔ (١٠٧٩) را نوشته. ومهر (یا محمود) نیز دارد. در برگ (٤) حاشیهٔ بامضای (شیخ بهائی رحمه‌الله) دارد، لیکن حاشیهٔاو نیست بلکه از کتابهای وی نقل کرده‌اند، وحاشیه های دیگر با امضاهای (صحاح) و(دستور) و(شرح دیوان انوری) وجز آن نیز دارد. عنوانها باشنگرف است. بالای‌دعاها خط شنگرف کشیده.

(٢٣٣ برگ) کاغذفرنگی. جلد کهنه بود، توسط‌کتابخانه صحافی شده تیماج زرد مقوی
اندازه: ۱۴×۲۰ و ۱۳×۹٫۶ ۱٦ سطر.

[٨٥] زادالزائرين (عربی)

در زیارتنامه های امامان، وکارهای‌حج،وزیارتنامه‌مدینه، وکارهای مستحب درمسجد های معروف، نگارنده عبدالوهاب‌بن‌محمدرضوی حسینی‌طوسی‌ازخطیبان قرن‌سیزدهم‌است،وی آنرابدستور وزیر نظرخاتم‌المجتهدین... سید محمدرضوی

طوسی نگاشته، و بر یک مقدمه و نه باب و یک خاتمه مرتب ساخته، در سرآغاز نام کتاب ونام نگارنده را یاد کرده.

آغاز : الحمدلله الذی فضلنا علی جمیع الامم، والصلاة والسلام علی محمد وآله سادات العرب والعجم وبعد چنین گوید . . .

در پایان کتاب نگارنده خوابی را که دیده است نقل کرده، واز آن برای سید بودن خود استدلال نموده، گوید پس از دیدن این خواب باصفهان شدم، و نزد خویشان اصفهانی خود نسبنامه خودمان را یافتم، و پس از اندکی وسائل سفر حج برایم فراهم گردید، واین رساله را بعنوان تهیه لوازم سفر در ذیحجه سال (۱۲٤۰) درمشهد خراسان نگاشتم.

[۱۰۷]

نسخه بخط نسخ خوب، نام نویسنده حاجی محمدحافظ بن اسماعیل ذاکر سیدالشهداء،
۱۰۳٦ آنرا حسب الفرمودهٔ عالی جناب مستغنی الالقاب نگارنده (مؤلف) نوشته،
تاریخ نوشتن (۲٦ــ رجب ـ ۱۲۷٤) . دارای بیست وچهار صورت خیالی از بقعه ها وزیارتگاه های مقدس وقبر های امامان دربرگهای (۹ و۱٦ و ۲۱ و ۲٦ و۳۰ و ۳۳ و ٤۲ و ٤٤ و ٤٦ و ۵۰ و ۵۳ و ۵۵ و ٦۷ و ۷۱ و ۷۳ و ۹۰ و ۹٦ و ۱۰۰ و ۱۰۵ و ۱۱۳ و ۱۱٤ و ۱۵۲ و ۱۵٤ و ۱۵۵. با عهدنامهٔ مالك اشتر و جز آن دریك جلد جا گرفته.

این رساله (۱٦۱ برگ) همهٔ مجموعه (۳۱۳ برگ) کاغذ ترمه اصفهانی. جلد تیماج حالی طوالی
اندازه : ۲۲×۱۸٫۵ و ۱۴٫۵×٦٫۵ ، ۱۷ سطر.

[۸٦] زاد العقبی (فارسی)

در دعا ونیایش و کارها و ورد هائی که از اهل بیت پیغمبر برای سه ماه رجب وشعبان ورمضان نقل شده . نگارش ملامحسن فیض صاحب «خلاصة الاذکار» که در (ص ۱۰۵) یاد شد آنرا بنام شاه عباس دوم و بدستور او نگاشته . نام خود ونام کتاب ونام شاه را دیباچه یاد کرده . و کتاب را بر سه باب بشماره سه ماه یاد شده ویك خاتمه در کارهای عید فطر مرتب نموده .

آغاز : سپاس بی پایان معبودی را سزاست که بندگی او سبب سر افرازی بندگانست .

انجام : وپیش از تو هیچ پیغمبری را این کرامت نداده اند. این بود [آنچه] ذکر آن در این رساله موعود بود والحمد ...

[۱۰۸]

نسخه در مجموعهٔ میباشد که «لب الحسنات» واین کتاب و «خلاصة الاذکار» وجز
۹۳۲ آن را در بر دارد . این رساله از برك (٤۵ تا ۱۲۵) این مجلد است. خط نسخ خوب. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد، صفحه ها دارای جدول . «خلاصة الاذکار» را در حاشیه نوشته ودور آن جدول دیگر از طلا موجود است. عنوانها باشنگرف در ذیل این رساله دعا های روزهای رمضان و جز آن اضافه شده

این رساله (۷۵ برك) همه مجلد (۱۳۸ برك) است. جلد تیماج مشکی رویه ترمه بوته دار کهنه.
اندازه ۱۱×۱٦ و ٦٫۸×۱۱٫۷ ، ۱۳ سطر.

[۸۷] زاد المعاد (فارسی)

در دعا . نگارش محمدباقر بن محمدتقی مجلسی (م ــ ۱۱۱۰) صاحب «بحار الانوار» و کتابهای بسیار دیگر شرح احوال او خارج از گنجایش این مختصر است حاجی نوری کتاب «الفیض القدسی» را در شرح حال او نوشته . وی این کتاب را بدستور شاه سلطان حسین صفوی (م ــ ۱۱۳۵) در (رمضان ــ ۱۱۰۷) نگاشته و بر یك مقدمه وچهارده باب ویك خاتمه مرتب ساخته . وتا آنجا که بمن رسیده، این کتاب چندین بار بقرار زیر چاپ شده :

۱ ــ تهران در سال (۱۲٤٤)	۲ ــ تهران در سال (۱۲۵۷)
۳ ــ تهران در سال (۱۲٦۰)	٤ ــ تبریز در سال (۱۲٦۲)
۵ ــ تبریز در سال (۱۲٦۸)	٦ ــ تهران در سال (۱۲۸۷)

۷ ــ هند . . . . وجز آن نیز چاپ شده است.

[١٠٩]

نسخهٔ گرانبهای این کتابخانه بخط نسخ خوب. نویسنده میرزا محمد طبیب خوش
٤٧ نویس فتحعلی شاه قاجار (م-١٢٥٠). آنرا بتاریخ (١٢٤٤) برای شاه نوشته
و در انجام آن چکامهٔ در ستایش او سروده. و در پایان بیتی در تاریخ نوشتن
کتاب چنین آورده:

سال اتمامش محمد زد رقم تاریخ گفت
شد تمام از لطف حی زاد المعاد مؤمنان

وپیش از این چکامهٔ درچهار صفحه طلاکاری وسطر های جلیبا بنثر ونظم ستایش شاه را آورده. میان همهٔ سطرهای کتاب طلاکاری. سر هر باب دو صفحه حاشیه سازی وطلاکاری، ویك گلچه بزرك طلاکاری‌شده، ویك برك‌سربی برای نگاهداری آن دوصفحه میان آنها نهاده. عنوانها باشنگرف وطلا ولاجورد. چهارصفحهٔ آغاز ودو صفحهٔ انجام نسخه تمام‌طلاکاری ونقاشی، ومیان هریك برگی سربی هست.

عنوان فصلها درگوشهٔ صفحه وکنار آن نوشته‌شده، درگوشهٔ چپ هرصفحه و کمرصفحه گلی از طلا هست.

(١٠٥ برك) کاغذ ترمه، جلدروغنی گل وبته بسیارخوب داخل روغنی دارای عطف، دارای غلاف چرم ومقوی. اندازه: ١٨×٢٨ و ١٢×٢١، ١٩ سطر

[٨٨] زبدة البيان في تفسير احكام القرآن (عربی)

یا آیات الاحکام اردبیلی

در (ص٥٩-٦٢) این فهرست شرحی راجع بتاریخچهٔ علم (آیات احکام) یادشد اینك باید گفت که بهترین ومعروفترین کتاب عربی درمذهب شیعه درمسئله بالا این کتاب میباشد، که آنرا ملااحمد مقدس اردبیلی (م-٩٩٣) نگاشته. این مرد در میان علمای شیعه مقام شامخی دارد، ودر دربار شاه عباس صفوی نیز مقام محترمی داشته. در زمان وی علمای شیعه در عراق عرب کـه تحت سلطهٔ عثمانی بود، فتوی بحلال بودن خراج دادند، یعنی دادن مالیات مذهبی را بخلیفهٔ عثمانی مشروع دانستند، درمقابل ایشان علمای بحرین وسائر نقاط ایران رساله ها در رد بـر ایشان نوشتند

واز جمله مقدس اردبیلی خود سه رساله در تحریم دادن خراج بدولت ظالم (عثمانی) و گرفتن آن از کارمندان آن دولت بعنوان هبه یا معاملات دیگر نوشته ودر (ذریعه-ج٧-ص١٤٤) یاد شده. مقدس اردبیلی درعرفان وتصوف نیز مقامی ارجمند دارد، ودر حاشیهٔ الهیات شرح تجرید قائل بوحدت وجود میباشد. بزرگی مقام او در نظر مردم تا آنجابوده که درنیمهٔ دوم قرن یازدهم که درایران صوفی کشی براه میافتد، مخالفان تصوف اضافه بر کتابهائیکه خودشان برعلیه صوفیه منتشر کردند، رسالهٔ ای نیز نگاشته ودر میان کتاب «حدیقة الشیعه» جای دادند. حدیقه را معزالدین اردستانی در هند بنام قطب‌شاه بسال (١٠٥٨) نگاشته، و یکی از رجال اصفهان رسالهٔ رد صوفیه را نگاشته و درمیان این کتاب جای‌داده، همه را بنام مقدس اردبیلی شهرت داد. مقدس نگارشهای بسیار دیگری در فقه و کلام و جز آن دارد، لیکن نامدارترین نگاشته های او همین «آیات الاحکام» میباشد که بترتیب کتاب های فقه درهیجده کتاب از طهارت تادیات مرتب گردیده و بسال (٩٨٩) نگارش آن پایان‌یافته، وپیش از شروع بکتاب سورهٔ فاتحه را تیمناً تفسیر کرده

این کتاب بسال (١٣٠٥) درتهران وپس از آن مکرراً چاپ‌شده

آغاز: بسمله. حمدله. فاعلم ان‌هیهنا فوائد...

[١١٠]

نسخه بخط نستعلیق بد مایل به نسخ بد نوشته شده. نام نویسنده ندارد.
٦٣ تاریخ نوشتن (١٠٦٢) یعنی شصت ونه سال پس از مرك نگارنده. عنوان
وغیرعنوان بایك‌خط ودرهم نوشته شده. کنار بسیاری ازصفحه ها را موریانه
خورده است.

(٣٦٤ برك) کاغذ کوناگون، جلد تیماج زرد کهنه بود کتابخانه آنرا با تیماج سبز مقوائی نو وخوب صحافی کرد. اندازه: ١٣×٣٠ و ٩×١٦، ١٩ و ٣٠ سطر

[٨٩] زبدة الدعوات (فارسی)

در دعا وزیارتنامه ها. مرتب است بریك مقدمه درفضل دعا وچهار فصل‌در

دعا ها ویک خاتمه در زیارتها. نگارنده نام کتاب را در دیباچه یاد کرده، لیکن از خود نامی نیاورده، مگر درصفحه آخر فصل اول در بارهٔ دعای چهل مؤمن گوید:

نظم

چه باشد شبی گر بیاد آوری　　　هم از جامع ادعیه عسکری

پدرم حضرت صاحب ذریعه درنامهٔ خود فرموده اند که این عسکری همان شیخ ابوالحسن محمدبن یوسف عسکری بحرینی است که سه اجازه بسالهای (۹۹۸) و(۹۹۹)و(۱۰۰۰)ازشیخ بهائی گرفته، ودرذریعه (ج ـ ص۲۳۹) یادشده. وعسکری منسوب بدیه عسکر از قرای بحرین است. نگارنده در صفحهٔ آخر کتاب (برگ ۱۲۲ الف ـ نسخهٔ این کتابخانه) مناجاتی ازخاتم المجتهدین دام‌ظله نقل کرده گوید: وی آنرا ازخط شهید نقل نموده.

لقب خاتم المجتهدین در آن‌زمان مختص به بهائی بوده‌وبنابراین تاریخ نگارش پیش‌ازمرگ بهائی درسال (۱۰۳۱) بوده است.

آغاز: یاحبیب‌صفوة‌المرسلین، نحمدك ونشكرك یامجیب دعوة‌المضطرین اما بعدچون بمؤدای اذاسئلك عبادی عنی...

انجام: که بقول‌خاتمه مسك‌این‌تألیف‌را بدان کند.. وآن اینست: یاسامع کل‌صوت... رب‌العرش‌العظیم. قد تم‌الکتاب.

در آخر نسخه‌دیگری ـ که‌فقط یك‌برگ آخر آن‌دراین کتابخانه‌بشمارهٔ (٤۹) موجوداست ـ نویسنده‌نام‌نگارنده را الفاضل‌الکامل‌سید حسن‌العسکری‌القمی‌نوشته، گویا نگارنده پس‌از مهاجرت ازبحرین‌ساکن قم گردیده است.

[۱۱۱]

۷/۹ نسخهٔ ادعیه بخط نسخ معرب، وفارسی آن بخط نستعلیق. برك اول الحاقی ونو نویس. درپایان نسخه(دعای ابودجانه)باخط وکاغذجدید اضافه شده. نام نویسندهٔ اصل نسخه ابراهیم غلام. تاریخ‌نوشتن جمادی‌الاول (۱۷۷ بعدالالف) یعنی(۱۱۷۷). دارای حاشیه‌بامضاهای گوناگون (ه) و(من‌مختصر شیخ مرتضی) وبرخی کتب لغت و(مصباح کبیر) و(منیر) عنوانها با شنگرف.

(۱۳۹برگ) کاغذ ترمه، جلد تیماج قهوه‌ئی یك لا.
اندازه: ۸رص×۱۹ و ۵ره×۱۲ر۵ ، ۱۴ سطر

[۱۱۲]

٤۹ فقط یك برگ آخر نسخه‌ای از این کتاب است که باخط نسخ زیبا نوشته شده ودر پایان گوید: قدتمت هذه الکلمات المسمی بزبدة الدعوات للفاضل الکامل سیدحسن العسکری‌القمی. دارای جدول طلاولاجورد. درآخر مهری‌هست‌بنام (عباس علی‌حسینی) که گویا نویسندهٔ نسخه‌باشد. تاریخ‌نوشتن ندارد.

(۱ برگ) لای کتاب ترجمه مفتاح الفلاح محفوظ میباشد.
اندازه: ۱۴ر۵×۲۱ و ۸ر۴×۱۴ر۵.

[۹۰] زوائدالفوائد (عربی)

در دعا ونیایشهای گوناگون‌سالانه. نگارش‌سیدابوالقاسم‌علی بن سیدعلی‌بن موسی‌بن طاوس، اندکی ازاحوال‌پدرش‌ابن‌طاوس‌در(ص۱۱و۱۰۹) این‌فهرست یاد گردیده، وچنانکه‌اشارت‌رفت‌علی‌بن‌موسی واحمدبن‌موسی‌دوبرادر بوده‌اند. احمدبن موسی فرزندی بنام عبدالکریم بن طاوس داود وعلی بن موسی دوفرزندبنام محمد بن‌علی وعلی بن‌علی دارد، واین آخری نگارندهٔ‌زوائد‌است.بوسیده کشف‌المحجة، رابنام محمد نوشته‌ونباید ایشانرا با فرزندان عبدالکریم اشتباه کرد، چه اونیزدو فرزندبنام‌محمدبن‌عبدالکریم، وعلی بن عبدالکریم بن طاوس داشته.

صاحب روضات در (ص۳٦۱و۳۹٦) گوید: نگارندهٔ «زوائد الفوائد» جمال‌الدین ابوالقاسم علی بن علی بن موسی بن‌طاوس است، که باپدر در نام و کنیت ولقب شریك‌بوده، واز «حدیقهٔ هلالیه» بهائی‌نیزاین معنی‌را نقل کرده، وبرمجلسی که در سرآغاز بحار، در بارهٔ مدارك خود، پس از نام «زوائد الفوائد» ونسبت آن به‌پسر ابن‌طاوس، گوید: [نام اورا ندانم وبیشترآن کتاب ازاقبال گرفته‌شده] برخاش نموده که چگونه مردی بدین بزرگواری را نشناخته.

لیکن درحاشیهٔ‌این‌صفحه از«بحارالانوار» در چاپ کمپانی، نسخه بدلی از نسخه های دیگربحار آورده وآن چنین است:

[المسمی باسم والده والملکنی بکنیته] . و در بارهٔ اینکه مطالب این کتاب از اقبال باشد ، باید گفت کتابهای دعا همه ازدیگری گرفته شده و دراین کتاب نیز جز در چندجانقلی از ابن‌طاوس اول درمیان نیست فقط در باب اعمال شعبان وذیحجه و چند جای دیگر میگوید از تصنیفهای پدرم نقل میکنم .. ودراینجانیز نام آن کتابها را نبرده.

اصولا نویسندهٔ نسخه این کتابخانه که مورد گفتگو است بدخطو کم‌سواد ، بوده و عنوان باب وفصل‌های کتاب را درهم کرده ، آنچه از این نسخه برمی‌آید اینست که باب ششم (٢٤) فصل داشته وباب (٧) دعاهائیکه یك بار در عمر خوانده شود فقط (٤) فصل داشته وباب (٨) دعاهائیکه سالی یکبار خوانند ، پنج فصل ، وباب (٩) اعمال زلزله و کسوف وعوارض شبیه بآن مانند نماز استقساء و جز آن است وپس از آن فصلها بی‌ترتیب دربارهٔ اعمال ماه رجب وشعبان ورمضان وشوال است ، تا آنجا که گوید : فصل (١١) از باب (١٠) اعمال ذیقعده و پس از آن بازعنوانها نا مرتب است .

[۱۱۳]

۸٤ نسخه بخط نسخ متوسط ، مغلوط ، نویسنده بی‌سوادبوده. عنوان فصلها را نیز غلط آورده. آغاز وپایان نسخه افتاده ، وبنابراین نام نویسنده وتاریخ نوشتن دانسته نیست. ونزدیك سدهٔ یازدهم است. اول نسخه از اواخر فصل (٢٣) ازباب ششم باین عبارت آغاز میشود :

[الیوم الثالث والعشرون قیل کان علی بن الحسین (ع) یدعوفی جوف اللیل ....]

وپایان نسخه دراعمال ماه ذیحجه و نیایشهای روز عرفه ناقص مانده وبدین عبارت پایان یافته [ولا نوم له ماقی السماوات].

(۲۹۳) برگ) کاغذ دولت‌آبادی . جلد مقوی . لکه‌آماج سرخ .

اندازه : ۱۵ره×۲۱ره و ۱۱ره×۱۷ ؛ ۱٦ تا ۱۸ سطر .

[۹۱] سفینة النجاة (فارسی)

مشهور به «مقالات خمس» در دعا ونیایشها بطور تفصیل . مرتب‌است بریك مقدمه‌و پنج مقال .

مقدمه درفضل و پاداشهای خواندن دعا ، وپنج مقال :

۱ ـ دعاهای روزانه ۲ ـ دعاهای هفتگی ۳ ـ دعاهای سالانه ٤ ـ دعاهای دیگر ، ٥ ـ زیارتنامه ها .

دراین کتاب از «انیس العابدین» بسیار نقل کند. نگارنده چنانکه درسر آغاز گفته : اصغر (علی اصغر) بن محمد یوسف قزوینی نام دارد . شرح حال او را در امل الآمل (ن- ۱۰۹۷) آورده گوید : از معاصران است ، و شاگرد ملاخلیل قزوینی غازی (م ـ ۱۰۸۹) میباشد، ونگاشته هائی دارد ازجمله این کتاب و«رموز التفاسیر الواقعة فی الکتب الاربعة» وفهرست اشعار مغنی، وجز آن حاشیهٔ نیز برحاشیهٔ ملاخلیل برعدهٔ دارد بنام «تنقیح الرام» که ذکر آن در ذریعه (ج٤ ـ ص٤٦٤) آمده. صاحب روضات نام نگارنده و نام مقالات خمس را در ترجمهٔ ملا خلیل قزوینی آورده .

وی پدر محمد مهدی صاحب «ذخر العالمین» است که در (ص۱۱۲) یادشد. پدر نگارنده محمدیوسف بن پهلوان صفر نام دارد و گویا ازمحمد یوسف الموتی قزوینی صاحب «اخلاق محمد یوسف الموتی» که در ذریعه (ج۱-ص۳۸۲) یادشده وشاگرد ملاصدری (م-۱۰۵۰) وتانزدیك (۱۰٦۰) زنده بوده است ، متاخرباشد. بهر حال شرح زندگی این مردو پدرش محمدیوسف وپسرش محمدمهدی از گفتهٔ آخرین آنها در «امل الامل» یاد شده، ولفظ «بن» میاندو کلمهٔ «محمد» و «یوسف» در نسخه‌های «امل الآمل» غلط وزائد است زیرا که یك «مجموعهٔ رسائل ریاضی» بخط محمد یوسف نزد سیدمحمد جزائری نواده میرعبدالصمد شوشتری درنجف هست ، و در آنجا وهمچنین در جاهای دیگر «امل الآمل» لفظ « ابن » را ندارد .

آغاز: شکر و سپاس کریمی راسزد . . . اما بعد این مختصریست در ادعیه واعمالیکه مکلفین دراوقات عمر...

انجام : ومدفی اعمارهم ، و زوفی آجالهم، وبلغهم اقصی آمالهم دیناً و دنیاً وآخرة ، انك علی کل شئی قدیر. تم الزیارات.

[۱۱٤]

۸۲ دعاهای این نسخه بخط نسخ خوب، وفارسی‌های آن به‌نستعلیق عالی نوشته شده تصحیح شده . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . در حاشیه برگ (۱٦۷) این عبارت [بلغ دعاء الکمیل بنظری و سماعی] موجود است که گویا بخط نگارنده میباشد.

درآغاز نسخهٔ فهرست جدول بنفشده وطلاکاری موجوداست. دارای پنج سر لوح عالی متنوع دوبرگهای ۱و۴۱و۸۰و۱۷۰و۲۳۶، عنوانها باشنگرف. تمام صفحه‌ها دارای دوجدول، یکی با طلاولاجورد، دوم باشنگرف.

(۳۲۷ برگ) کاغذ ترمه. جلد روغنی گل و بوته دار. میانه ترنج عالی. زمینه‌بشمی ته‌لیماج مشکی

اندازه ۳۰×۴۰ و ۱۳٫۴×۲۳ : ۳۳ سطر.

[۹۲] سؤال وجواب (فارسی)

درباره سه موضوع :

اول — تفسیر آیهٔ : لارطب ولایابس الافی کتاب مبین.

دوم — دربارهٔ تفسیر آیهٔ مربوط بابن‌الله (پسرخدا) دانستن یهود ونصارا عزیر و مسیح را.

سوم — دربارهٔ امام‌زمانست. وآیهٔ [تنزل‌الملائکة والروح] سورهٔ قدر

جوابها ازملامحمد باقربن محمدتقی‌مجلسی صاحب «بحارالانوار» (م-۱۱۱۰)

آغاز : الحمدلله رب‌العالمین... اما بعدچنین گوید این... سؤالاتی چندبرسیده ازبعض اهل کتاب.

انجام : فماتغنی‌الآیات والنذر عن‌قوم لایؤمنون ولاحول...

[۱۱۵]

این نسخه بخط نسخ خوب.

۹۳۳ نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن (۱۲. ذیقعدهٔ۱۲۹۹) دو ورق سفید بآخر نسخه الحاق شده

(۴۲ برگ) کاغذ فرنگی جلد تداشته؛ توسط کتابخانه جلد شد. تیماج زرد با عطف‌ای نو

اندازه : ۱۱×۱۳ و ۶×۱۴ : ۱۶سطر.

[۹۳] شرح ادعیهٔ سر (فارسی)

اصل این نیایشها عبارتست از سی ویک یا سی‌ودو دعا، که برای نیاز‌های گوناگون ساخته‌شده.

زنجیرهٔ روایت این دعاها در بیشتر نسخه ها بضیاء الدین فضل‌الله راوندی ابن علی‌بن هبة‌الله بن علی بن عبدالله‌حسنی میرسد ، وی از أستادان ابن‌شهرآشوب (م — ۵۸۵)است و تا سال (۵٤۸) زنده بوده، ودربیشتر نسخه هادیباچهٔ‌این نیایشها بدین زنجیره آغازمیشود :

اخبرنا الامام ابو الرضا ضیاء الدین فضل‌الله ... قرأت بخط الشیخ الصالح محمدبن احمد... بن مهرویه‌الکرمندی.. .عن‌ابن‌ابان...عن‌الباقر (ع)...

لیکن‌در برخی نسخه‌های دیگر بشیخ‌ابوعلی‌حسن‌بن‌شیخ‌طوسی نسبت‌داده‌شده زنجیرهٔ‌آن چنین آغاز میگردد :ـ

ابوعلی‌بن‌الشیخ الطوسی عن...عن...عن‌الصادق(ع)...

این دعـا هارا ابراهیم کفعمی در «بلدالامین» بی سند و زنجـیرهٔ روایت ومجلسی در «بحار» وشیخ حر در«الجواهر السنیة» با هردوزنجیره بعنوان احادیث قدسی آورده اند.

جدائی‌میان حدیث‌قدسی وباقی حدیثها در اصطلاح محدثان بداست که همهٔ حدیثها را گوینده از قول خود میگوید ، درصورتیکه حـدیث قـدسی را از گفته خداوند واز راه وحی یا الهام‌نقل میکند ، وازین روی شیخ حر (م-۱۱۰٤) کتاب خود «جواهر سنیه» را به «داغ‌القرآن» ملقب ساخته.

عنوان احادیث قدسی را اولین بار محیی‌الدین عربی (م — ٦۳۸) آورده ، چنانکه وی نخست‌چهل‌حدیث را ازپیغمبر بشرط منسوب بودن بخداوند گرد کرده وسپس چهل حدیث دیگر که ازغیرپیغمبر باشرط منسوب بودن بخدانقل شده،گرد آورده. وبرای‌سومین‌بار، بیست‌ویك حدیث‌دیگر بر آن افزوده‌است.واین نخستین مجموعه‌ایست که بنام حدیثهای قدسی خوانده شده ، وپس از وی محمد عبدالرؤف المناوی (م — ۱۰۳۵) کتاب «الاتحافات‌السنیة فی‌الاحادیث‌القدسیة» رانگاشته، واین باب را توسعه‌داده وهرحدیث که آغازآن بالفظ (قال‌الله)است بترتیب حروف گرد کرده ، وپس از وی سید خلف بن عبدالمطلب بن‌حیدر، از مشعشیان خوزستان (م — ۱۰۷٤) کتاب «البلاغ المبین» را نوشته و بس‌از اینها شیخ حـر (م — ۱۱۰٤)

کتاب «الجواهر السنیة فی الاحادیث القدسیة» یاواخ القرآن» رانوشته و بازهم خودرا مبتکراین کار دانسته، وادعیهٔ سر را نیز درشمار احادیث قدسی آورده است.

ادعیهٔ سر همواره مورد توجه بوده و محمد مؤمن بن محمدزمان طالقانی حسینی این دعاها را دریکجا گرد، و ترجمه و بفارسی شرح نموده و این مرد غیر از حکیم مؤمن تنکابنی است که: «تحفهٔ حکیم مؤمن» را در طب برای شاه سلیمان نگاشته و «تبصرة المؤمنین» را در سال (۱۰۸۶) در رد بر فقهائی مانند میرلوحی اصفهانی ومحمد طاهر قمی نجفی (م—۱۰۹۸) نگاشته ومتاخر ازاو میباشد زیرا که صاحب ذریعه در (ج۱– ص۳۹۷) گوید: بر پشت یکی از نسخه های این شرح تقریظی از آقا جمال خوانساری (م— ۱۱۲۵) بعنوان استاد نگارنده موجوداست وحال آنکه عادة آقاجمال نمیتواند استاد حکیم مؤمن باشد.

وی این نیایشها را ازروی نسخهٔ «بلدالامین» کفعمی که خالی ازسندوزنجیره است نقل کرده و سپس خود در دیباچه هر دو زنجیره یاد شده را از کتابهای دیگر بر آن افزوده. و این شرح را بمحمودبیك جبادار باشی مقرب الخاقان اهداء نموده.

آغاز: الحمدلله المحمود فی کل فعاله، المعبود الجلیل جلاله، المرغوب العظیم نواله و بعد معروض میدارد معترف بکمال نقص و نادانی، ابن محمدزمان محمد مؤمن الحسینی الطالقانی که چون این حقیر...

انجام: ومجهول غایبه نیزمیتواند بود، وبنابراول صلواته منصوب، وبنابردوم مرفوع است . فی اللوح المحفوظ . متعلق بمضاعفة و متعلق برفعت میتواند بود. والله اعلم .

[۱۱۶]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده محمدعلی بن محمدصادق. تاریخ نوشتن را بارقم
۹۷۰ (۲ شعبان—۱۱۱۱) معین کرده، وسپس بلافاصله باحروف نوشته است [سنة الف ومایة رب اغفر وارحم] و گویا لفظ [واحد عشرة] ازقلم افتاده باشد.
با نگارنده مقابلت وتصحیح و تاریخ پایان تصحیح بقلم نگارنده درآخرین صفحه (۷— رمضان— ۱۱۱۱) میباشد .

درپشت صفحه نخست نیزخط نگارنده موجوداست. ونسخه رابشخصی که نام اوپاك شده اهداءنموده وامضای او(محمد مؤمن بن محمد زمان الحسینی الطالقانی میباشد). عنوانهای این نسخه باشنگرف است، وترتیب آن چنین است که اول عبارت عربی دعا را نوشته ، وزیر هرسطر ترجمه فارسی آنرا باخط نستعلیق شنگرف نوشته ، سپس بشرح فارسی می پردازد .

(۱۱۲ برگ) کاغذ اصفهانی . جلد تیماج حنائی با مقوی ضربی .
مهر (محمدرضا) که گویا مهر صحاف بوده روی جلد ضرب شده ونقش بسته است .
اندازه : ۱۱×۵ر۱۹ و ۷×۱۴ ؛ ۱۲سطر.

(۲۵) خط وامضای محمد مؤمن نگارنده درپشت برگ (۱) نسخهٔ شماره (۹۷۰)

(۲٦) صفحه آخر کتاب شرح ادعیه سر ودرطرف راست نشان خواندن وتصحیح بخط وامضای نگارنده در برگ (۱۱۰ب) نسخهٔ شمارهٔ (۹۷۰)

[۹٤] شرح خطبهٔ ابن‌سینا (فارسی)

ابن‌سینا (م-٤٢٧) راخطبه ها ومنشآتی‌است نیایش‌مانند، در توحید ونبوت، وچگونگی خلقت‌آسمان وزمین، آغاز و انجام جهان، وبا آنکه، این قطعه ها خواسته نصاری وصابیان وقدریه را رد کند، خواه ناخواه از افکارآنان متأثر شده دو شماراز آن‌خطبه هادر ذریعه(ج٧-ص٢٠٢و٢٠٤)بعنوان«خطبه‌التمجید»و «خطبة الغراء» آمده است

وچون این قطعات دارای سجع و قافیه و صنایع لفظی است دشمنان بوعلی همواره اورا متهم میکرده اند که وی آنهارا دربرابر قرآن ساخته . بوعلی رسالهٔ در رد این تهمت ازخود نوشته ودر آنجا پس‌از تبرئه خود گوید : این‌خطبه ها در جزو اسبابهای من ازمیان رفته، ولی برخی از آنها درنزد دوستان من باقی است.

در نهج البلاغه نگارش آغاز سدهٔ پنجم نیز خطبهٔ بنام « الخطبة الغـراء» بامیر المؤمنین علی(ع) نسبت‌داده شده که آغاز آن چنین‌است:

الحمدلله‌الذی علی بحوله ودنی بطولهٔ مانح کل‌غنیمة ...

ولیکن جنبهٔ عملی واخلاقی این‌خطبه بیشتراز جنبه های دیگر آنست.

چنین‌مینماید که درسده‌پنجم اینگونه‌خطبه‌ها متداول‌بوده چنانکه‌فخرالدین گرگانی‌نیز نزدیك‌سال (٤٤٦) در دیباچهٔ «ویس‌ورامین» همینگونه سپاس‌وستایش پروردگار نموده واز آغاز خلقت گفتگو کرده(١) است.

مورد گفتگو یکی‌از آن خطبه های ابن‌سینا است وصاحب ذریعه آنرا بنام «خطبة‌التمجید» در (ج٧-ص٢٠٢) یادنموده گوید خیام آنرا شرح کرده است.

اصل این خطبه کمتراز یك صفحه است، وشرح آن بفارسی ساده سده‌پنجم بزرگترین متفکر نیمه دوم آن‌قرن، حکیم‌عمر بن‌ابراهیم خیـام نسبت داده شده ،

١ــ برابری‌دیباچه ویس‌و رامین با خطبه غراء ابن‌سینا ابتداء درمجله شرق از گفته آقای دهخدا وسپس درسخن وسخنوران آقای بدیع‌الزمان ج٢ ــ ص ٥ یاد شده است .

درسـر آغازشرح دردوسطر بزبان تازی چنین‌آمده : خیام گوید : بسال (٤٧٢) مردم اصفهان ترجمه این‌خطبه رابفارسی از من خواستند پس آنرا انجام دادم.

آغاز خطبه و مناجات : سبحانك الجبار الاله القهار ، لاتـدرکه الابصار ولا یمثله الافکار . . .

انجام : انك ولی‌ذلك ومبدأه واوله وآخره . والحمدلله . . .

آغاز شرح: قال‌الشیخ نادرة‌الفلك‌ابوالفتح‌عمر بن ابراهیم‌الخیام: لقداستدعی منی جماعة من‌الاخوان باصفهان فی‌سنة اثنین وسبعین واربعمائة ، ترجمة‌الخطبة‌التی أنشأها الشیخ‌الرئیس ابوعلی ابن‌سینا، فاجبتهم‌الی‌ذلك واقول: پاکا ! پادشاه‌کامکار وایزدکامکار، خداوندی که آغاز همه‌چیز ها از اوست، وانجام همه چیزها بدوست وایزد جل‌جلاله جوهر نیست .

انجام شرح: خداوندما وآفریدگارما ، وخداوند و آفریدگار مبادی ، ما تراجوئیم وترا پرستیم وازتو خواهیم وتوکل بر تو کنیم ، که آغاز همه‌چیز ها از توست، وبازگشت همه‌چیزها بتواست

درمیان خطبه این‌عبارت موجود است:

صور عاریة عن‌المواد،عالیة عن‌القوة والاستعداد، تجلی‌لها فاشرقت، وطالعها فتلألأت،فالقی فی‌هویتها مثاله، فاظهر عنها امثالها .

وپس‌از چند سطر:

وخلق الانسان ذانفس ناطقة،ان زکیها بالعلم والعمل فقد شابه جواهر اوائل العلل، اذااعتدل مزاجه وعدم الاضداد شاکل بهاالسبع الشداد . . .

اتفاقاً دربرك (٥٦ب) مجموعهٔ شمارهٔ (٤٠٢) این کتابخانه این دو عبارت را بیکدیگروصل کرده‌اند ودرابتدای آن جملهٔ [سئل امیرالمؤمنین عن العالم العلوی فاجاب: صورعاریة . . .] افزوده اند.

وهمچنانکه‌درباره متن خطبهٔ گفته‌شد، عبارت این‌ترجمه نیز بادیباچهٔ منظوم ویس ورامین فخرالدین گرگانی (ن-٤٤٦) بسیارشباهت دارد.

[١١٧]

نسخه بخط نستعلیق. نخست متن دعارا نوشته، وسپس شرح را آورده، وهمهٔ آن
١٠٤٦ در پنج صفحه ازبرك (٩٦ تا ٩٨) مجموعهٔ را گرفته که توصیف ومعرفی آن در
(ص٥٠و٥١و٥٦و٥٨) این فهرست گذشت . نویسندهٔ این رسالهٔ رجبعلی بن جواد
علی، تاریخ نوشتن در پایان این رساله نیست، لیکن در پایان برخی از رساله های این مجموعه
(١٠٥٩ تا ١٠٧١) میباشد.

همهٔ مجموعه (٣٣٦ برك) این رساله در (٣برك) جلد تیماج قهوه‌ئی باعطف ابره حنائی.

اندازه : ١٣×٢٤.

[٩٥] شرح دعاء اللهم نور ظاهری (عربی وفارسی)

نیایش کوتاهی باین عبارت [اللهم نور ظاهری بطاعتك، وباطنی بمحبتك ، وقلبی بمعرفتك، وروحی بمشاهدتك ، وسری باستقلال اتصال حضرتك، یا ذوالجلال والاکرام] . از گفته امامان آورده اند . رسالهٔ مورد گفتگوی ما شرح این چند جمله است از نظر عرفانی . شارح نام خود را در دیباچه، محمد جعفر بن صفر خان همدانی نوشته وپیش ازآغاز شرح ، پنج مقدمه یاد کرده . شرح تازی است لیکن شعرهای عارفانهٔ فارسی بسیار آورده است .

آغاز :ـ بحمدك یامن جل عن مطارح اضواء الفکر جلالـه ، و ارتفـع عن موانع انوار....

انجام :ـ منبع جل الحسنات وما حی السیات بمنه وجوده و کرمه...

[١١٨]

نسخه در مجموعه است ، وازبرگ (٤٩تا٧٣) آنرا گرفته. خط نسخ متوسط .
٨٦٤ نام نویسنده محمدتقی بن محمدالخولی . درشهر شیراز در حضور برخی اخوان
(منهم مولانا حاج محمدعلی سیاح) نوشته شده.
تاریخ نوشتن (١٥ـ رجب ١٢٥٤) . روی عنوانها با شنگرف خط کشی شده و آنرا قدری درشت نوشته.

(٣٤ برك) کاغذآبی فرنگی ، جلد تیماج حنائی یك لا.

اندازه : ١٢×١٦ و ٨×١٤ : ١٨ سطر

[٩٦] شرح دعای سمات (فارسی)

نخستین بار سیدعلی بن موسی بن طاوس (م-٦٦٤) در پایان « جمال الاسبوع» این نیایش را یاد کرده ، و زنجیرهٔ سند آنرا تا امام حسن عسکری (م - ٢٦٠) آورده ، وخود برخی واژه های سنگین آنرا تفسیر نموده . و پس از او این دعا مورد توجه و شرحهای بسیار گردیده، و صاحب ذریعه در (ج ٨ - ص ١٩٠) آنها را بیش از بیست شماره دانسته . یکی از آن شرحها کـه مورد گفتگوی ماست نگارش محمدصالح قزوینی صاحب «شرح صحیفهٔ سجادیه» است که در(ص١٤١)این فهرست یادشده .

آغاز :ـ الحمدلله رب العالمین والصلاة ... این فقیر حقیر محمدصالح قزوینی حسب الالتماس بعضی برادران...

[١١٩]

نسخه شرح بخط نستعلیق متوسط، ومتن دعا بخط نسخ، وروی آن خط سیاه کشیده.
١٠٣٦ پایان نسخه افتاده وبنابراین تاریخ نوشتن ونام نویسنده ندارد. ودو مجموعه ایست
که برخی ازآن بخط عبدالعلی بن حسن در(١٠٩٢) وملامحمد مهدی اردوبادی
در (١١٠٤) میباشد ، لیکن خط این رساله مانند خط هیچ کدام ازآن دو نمیباشد.
این رساله ازبرگ (٣٨تا٤٨) را دراین مجموعه گرفته. تصحیح نیز گردیده وافتادگیها درحاشیه نوشته شده.

(١٠ برك) جلد تیماج مشکی یك لاکهنه. اندازه : ص١٩×١٣.

[٩٧] شرح دعای صباح (عربی)

اصل دعای صباح نیایشی است که بحضرت امیر(ع) نسبت داده‌اند، ونخستین بار آنرا، ابن باقی در «اختیار المصباح» که در (ص ٢) این فهرست یاد شد آورده ، وبی آنکه مدرك یا زنجیرهٔ روایت آورده باشد ، آنرا بعلی بن ابی طالب نسبت داده مجلسی (م- ١١١٠) در بحار الانوار (ج١٩- ص١٣٦) گوید: سید یحیی بن قاسم بن

عمرشریف علوی عباسی (ز-۶۷۰) (۱) نیز در برخی از کتابهای خود گفته است: سفینهٔ (جنگ)درازی یافتم که در آنجااین نیایش بخط جدم امام علی بن ابی طالب(ع) بقلم کوفی برروی پوست نوشته‌شده،ودر پایانش امضاء نویسنده وتاریخ نوشتن چنین آمده بود[کتبه‌علی بن ابی طالب فی آخر نهار الخمیس حادیعشر شهرذی الحجة سنة خمس وعشرین من الهجرة] پس بتاریخ(۲۷-ذی‌قعدهٔ-۷۳۴)نسخهٔ از آن نویساندم. (پایان).

وپس از اوسید ابراهیم بن معصوم قزوینی بتاریخ (۱۱۳۰) این نسخه کوفی را یافته واز روی آن نسخه برداشته ، وسید قطب‌الدین ذهبی کلید دار شاه‌چراغ شیراز نسخهٔ خودرا در (۱۱۵۹) از روی نسخهٔ سید ابراهیم گرفته . سپس بتاریخ (۱۳۰۵) قمری، امین‌السلطنه بمیرزا زین‌العابدین خوشنویس دستور داده تا نسخهٔ زیبائی تهیه، وسید جلیل مدرس طارمی را مأمور نموده تاآنرا بسامان نسخهٔ خط کوفی که دراین هنگام درخزانهٔ ناصرالدینشاه بوده ، برابر وتصحیح کرده وچاپ وپخش ساخته (ص... این‌فهرست دیده شود) و بار دیگر بسال (۱۳۱۷ قمری) با دوخط نسخ و کوفی آنرا چاپ وپس‌از آن مکرر چاپ ومنتشر گردیده .

دراینکه این امضاء و تاریخ ساختگی میباشد جای تردید نیست ، ولیکن عدهٔ از دانشمندان دربارهٔ رد یا پذیرش، وشرح وتفسیر آن بفارسی وعربی وهندی وترکی رساله‌و کتابها نگاشته‌اند. (الذریعه- ج۸-ص۱۹۰ تا۱۹۲ و۲۳۱وج۴-ص۱۰۱ و۱۰۲ - دیده شود) .

یکی از آن شرحها که بزبان تازی است ، نگارش محمد بن حسین بن محمدرضا مشهور بملااسماعیل خواجوئی. اصلا مازندرانی وساکن کوی خواجودر اصفهان بوده در (۱۱ شعبان۱۱۷۳) مطابق جملهٔ [خانه علم منهدم گردید] درهمان شهربمرد لیکن قزوینی در «تتمیم أمل‌الآمل»وفات اورا(۱۱۷۷) نوشته . ازنگارش های‌او«ابطال الزمان الموهوم» و «اربعون حدیث» در ذریعه (ج۱- ص۶۹و۴۱۱) یاد شده است . شرحی مزجی است و کوتاه ، و هرجا که گفتارش بدارازا کشیده خواستهٔ خودرازیرعنوان(تذنیب)روشن ساخته است .

آغاز: نحمدك‌اللهم یامن وهب‌اللیل مظلما... وبعد یقول‌العبد الحقیر ... محمدبن‌الحسین‌بن محمدرضا المشهور باسماعیل ... هذا الدعاء الشریف الموسوم

۱- برای شرح زندگی ابن‌سید «مطلع‌البدور» و «الوافی بالوفیات» صفدی دیده شود.

بدعاء الصباح الموصوف بمفتاح...

انجام: فاین أنتم منهم یا معشرالمبتدعین ، الم‌تعلموا‌ان اعلم الناس بالضرر اسکتهم‌عنه... فاکتفیت فیه بذکر هذاالقدر، والله الهادی‌الی سواء... خیرالبریة واشرف‌الانام. والسلام

این شرح در حاشیه «زادالمعاد» قطع احلی چاپ شده است.

[۱۲۰]

نسخه بخط نسخ نام نویسنده محمدتقی بن محمدصالح واعظ بیدگلی، کاشانی، اصفهانی. تاریخ نوشتن (۱۲۵۸) . عنوانها باشنگرف . روی متن دعاء نیز خط شنگرفی هست. ۹۹

(۱۲۵ برگ) کاغذ فرنگی . جلد تیماج حنائی یکلا حاشیه مشکی .

اندازه : ۱۴×۲۱ و ۸٫۳×۱۴ : ۱۷ سطر .

[۹۸] شرح دوازده امام (عربی)

اصل‌دوازده‌امام‌منسوب بمحیی‌الدین‌محمد بن‌علی‌معرف‌بابن‌عربی(ز۵۶۰-م۶۳۸) است؛وبه تفصیلی که‌در«دوازده‌امام»(ص۱۱۱) یادشد،دراین‌قسمت سخت تردید است.

این‌شرح نگارش ابوالحسن بن شیروانی است. شرح‌بزبان‌تازی است وروش‌او عرفانی،واندکی بمطالب ادبی نیز پرداخته است.

در دیباچه گوید: چون از مشهد بمیهن اصلی خود شیروان برگشتم همواره مایل بزیارت مشهد بودم تا موفق گردیدم و در این سفر دوم ، در اثر مهربانیهای رکن‌الدولة استاندار خراسان در آن‌شهر رخت‌اقامت‌افکندم. واین کتاب‌رادرزمان حکومت وی‌نگاشته وبناصرالدین شاه قاجار اهدا کردم.

آغاز: الحمدلله الذی جل‌عن مطارح اضواء‌الفکر جلاله، وارتفع عن مواقع النظر کماله...

انجام: قوله ابی‌الوقت مولی‌الزمان... معناه واضح. ثم قال‌المصنف بعداتمام الاوصاف‌للانوارالاربعةعشر: اللهم‌انی اشهدك‌ان‌هؤلاء... وسلامه‌علیه‌وعلیهم‌اجمعین. تم هذه الوجیزة...

[۱۲۱]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده محمدحسین . تاریخ نوشتن (۲۰ـ محرم ـ ۱۳۰۹)
۳۶۱۶ متن باشنگرف وشرح بامرکب سیاه . نسخهٔ ازروی خط مصنف نوشته شده.
در آخر نسخه پنج برك سفید است .

(۹۵ برك) کاغذ ترمه سمرقندی جلد تیماج سرخ بلکلا ضربی.
اندازه: ۱۱×۱۷ و ۷×۱۲٫۵ ، ۱۴ سطر .

[۹۹] شرح الزیارة الجامعة (عربی)

درشرح وتفسیر این زیارت‌نامه واسناد وزنجیره روایت آن بطور تفصیل، نگارش شیخ احمد بن زین‌الدین بن ابراهیم احسائی بحرینی مؤسس فرقهٔ شیخیه (م ــ ۱۲٤۱) این‌مرددر آغاز کاربسبب زبردستی که‌درحدیث‌شناسی داشت‌شهرتی بسزا یافته،ولیکن‌پس‌از آشکارشدن آرا،عقلی وافکارفلسفی‌اومورد تفسیق وتکفیرمعاصران خودقرار گرفته وناچار بمدینه سکونت گزیده‌بهمانجا در گذشت . نگاشته های او بسیار است وبیشتر آنها وابرای نزدیك کردن فلسفه بااخبار مذهبی نگاشته‌است،لیکن گویا اندکی شتاب نموده وپیش از آنکه درست به فلسفه وارد شود بـرای دادن آغازیده . یکرشته از نگارشهای او تفسیر هـائیست کـه از آیه ها و سوره هـای گوناگون قرآن نموده ' ونیزاز جمله آنها همین شرح‌زیارت‌جامعه کبیر میباشد که آنرا بنام سیدحسین بن محمدقاسم اشکوری گیلانی نگاشته. وآنرا بچهارجزء، هر جزء درحدودیکصد صفحهٔمتوسط مرتب‌ساخته ویك‌خاتمه‌درآخرهمه‌درشرح قسمت وداعنامهٔاین‌زیارتنامه‌درسیزده صفحه آورده . تاریخ پایان نگارش جزء سوم کتاب انجام سال(۱۲۲۹) وپایان جزء چهارم سال (۱۲۳۰) میباشد . وقسمت‌وداعیه را بعد اضافه نموده . این کتاب بسال (۱۲۷٦) درتبریز چاپ شده .

آغاز: الحمدلله رب‌العالمین.. امابعدفیقول‌العبد...الاحسائی:ان‌السید.. حسین ابن‌المرحوم محمدقاسم الحسینی الاشکوری...

انجام : و هذا کله اغصان التوکل و مدرجة الزهد . انتهی . ولیکن هـذا الحدیث ختاما ...

[۱۲۲]

نسخه بخط نسخ خوب. نام نویسنده محمد اسماعیل‌بن زین‌العابدین کفرانی‌روی
۷۸ دشتی اصفهانی . تاریخ نوشتن ـ (۱۲٦٦) یعنی بیست وپنج سال پس از مـرك
نگارنده . عنوانها شنگرفی . هر صفحه دارای دو جدول یکی بـا شنگرف ولاجوردد‌ر کنار سطرها ودیگری بشنگرف کنارصفحه، میان آن دواندکی‌حاشیه بشکل گل‌وبوته‌باخطزیبانوشته‌شده. نسخه‌درپنج‌قسمت است، قسمت‌نخست دربرگ(٦۱ب)بپایان میرسد، وقسمت‌دوم در (برك ۱۱۲ـ الف) وقسمت سوم‌در(برك۱۵۹ـالف)وقسمت‌چهارم در (برگ۱۹۷ــب) و قسمت‌پنجم در (برك۲۰٤ـالف) پایان یابد.

(۲۰۴ برك) کاغذ نوعی ترمه . جلد تیماج مشکی با متوای‌ضربی.
اندازه : ۲۱×۳۰ و ۱۴×۲۲ : ۳۵ سطر .

[۱۰۰] شرح صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه (عربی)

صحیفهٔ کاملهٔسجادیه‌در(حرف‌ـص)(ص۱۵۳) این‌فهرست‌خواهدآمد،وچنانکه خواهیم‌گفت آنرانزدیك‌پنجاه بارشرح کرده‌اند، یکی از آنهابنام «ریاض‌العابدین» در (ص ۱۲۰) این فهرست گذشت . دومین شرحی که در این کتابخانه هست ، شرح ملامحمد سلیم رازی میباشد ، که جز نام از او اطلاعی در دست نیست؛ وبنابگفته خود دردیباچه این شرح ، آنرا دردیه ریاس ازاعمال چال کلین از اعمال فشافویه دراطراف ری نگاشته ، وبسال (۱۰٦۹) پایان‌یافته . نگارنده این کتاب فقط پنجاه وچهار دعای صحیفه وسر آغازآنراشرح نموده ، ودرپایان‌ازخداوند توفیق‌خواسته که ملحقات را نیز شرح نماید در این کتاب بر خلاف « ریاض العابدین » (ص۱۲۰) وشرح ملاصالح قزوینی (ص۱٤۲) وشرح‌شیخ‌علی صغیر (ص۱٤٤) وشرح میرهاشم (ص۱٤۷) همهٔ متن‌صحیفه موجودنیست بلکه مانندشرح محمدبن محمدرضا(ص۱٤٦) فقط جملهٔ را آورده ودر بارهٔ آن و چند جمله دیگر گفتگو کـرده ، سپس بجمله وابسین پرداخته‌وبحاشیهٔ بیشتر مانند تابشرح، لیکن بعنوان (قوله ، قوله) نیست بلکه مانند شرحهای مزجی نوشته شده .

آغاز: بسمله . حمدله . وبعد يقول العبد المحتاج الى رحمة ربه الكريم محمد سليم الرازى ...

انجام. اضافة معضلات الفتن ، اضافة الصفة الى الموصوف ، اى الفتن المعضلة ، و ختم الدعاء فى بعض النسخ ... هذا آخر ما لنت ...

[۱۲۳]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده نوشته نشده ، لیکن درپایان آخرین صفحه چنین
۳۸ نوشته شده : [من من من من علی عبده ابن .... ملاعلی رضا الحاجیلری محمدرضا]
بجای نقطه ها کلمهٔ بوده وحك شده وزیر اینها مهرقلم خوردهٔ هست که جمله [ابن محمد سلیم] درآن خوانده میشود . درآخرین سطر نسخه نویسنده گوید: این دومین نسخه است که ازاین کتاب نوشته ام. تاریخ نوشتن (۱۰۷۱) یعنی دوسال پس ازنگارش است، وشاید نویسنده پسر یا شاگرد نگارنده ویا کسی است که بدستور او دراین مدت دو نسخه از آن نوشته. عنوانها درشت وسیاه. وروی آن و نیزروی دعاها خط شنگرف کشیده. نسخهٔ دیگراین کتاب در کتابخانه (رضوی) هست که درهمین تاریخ نوشته شده . (فهرست رضوی – ج ۲ـ ص ۲۷۱) دیده شود .

۲۳۰ برگ) کاغذ سمرقندی . جلدکهنه بود توسط کتابخانه صحافی شد. تیماج سبز متوالی .
اندازه : ۱۴×۲۳ و ۸٫۲×۱۶٫۵ ، ۲۲ سطر .

[۱۰۰۱] شرح صحیفهٔ سجادیه (فارسی)

معرفی صحیفه در (حرف ص)(ص ۱۵۳) این فهرست خواهد آمد. سومین شرح آن، که دراین کتابخانه هست، این کتاب است که نگارش ملامحمدصالح بن محمدباقر قزوینی معروف بروغنی میباشد . وی معاصر شیخ حر صاحب «امل الآمل» (ن ۱۰۹۷) وشاید اجازهٔ مجلسی که در (ذریعه–ج ۱–ص ۱۵۲) ذکر شده برای او باشد لیکن این مرد سید نیست، از کتب او وشرح دعای سمات، نیز دراین کتابخانه هست ودر (ص ۱۳۶) این فهرست گذشت .

پس از انجام کتاب نگارنده چهار صفحه دیباچه جدا در آغاز آن افزوده ، و در آن گوید :

تا کنون شرح فارسی برصحیفه نوشته نشده جز آنچه شیخ الاسلام بلدهٔ یزد مولانا بدیع الزمان قهپائی (۱) نوشته ، و آنهم اگرچه از افادات میرداماد خالی نیست اما چون مطالب خارج از موضوع داشت خواستم آنرا کوتاه کنم واگر کمبودی داشته باشد بیافزایم، وسپس رسالهٔ دراحکام وشرایط دعا بنویسم تاهر کس خواهد آنرا بترجمه بیفزاید واگر نخواهد کتاب بی آن درست باشد ، چون اینجا غرض ترجمه بود بدان اقتصار افتاد، ودیگر مطالب را درشرحی که بتازی نوشته ام یاد کرده ام .

ازاین جملات چنین برآید که نگارنده یك شرح بتازی نوشته واین ترجمه رانیز که شرح مختصریست بفارسی نگاشته وقصدداشته که رسالهٔ دراحکام وشرایط دعا درپایان آن بیافزاید. لیکن صاحب ذریعه (ج ٤ – ص ۱۱۲) و فهرست رضوی (ج ۲ ص ۲۷۱) بنقل از «امل الآمل» گویند نگارنده را سه شرح برصحیفه هست نخست را بعربی بسال (۱۰۷۳) نگاشته و برای استفاده فارسی زبانان شرح دوم را بفارسی نوشته ـ که گویا همین موجود در این کتابخانه باشد ـ وچون مورد استفاده عموم نبوده آنرا مختصر وبترجمه ساده اکتفانموده . واین مطلب درسر آغاز ترجمهٔ صحیفه که در (رضوی) هست تصریح شده .

آغاز ترجمه بنقل از ذریعه: الحمدلله الذى هدانا لهذا و ما كنا لنهتدى لولا ان هدانا الله ...

آغاز شرح فارسی موجود این کتابخانه: حدثنا السيد الاجل نجم... يحيى العلوى الحسينى. ره . قائل حدثنا بنا بر مشهور عميد ...

آغاز دیباچهٔ که خود نگارنده افزوده: يا الله! يا سميع الدعاء وجميل الثناء ؛ ويا عظيم الاحسان و كريم ....

انجام شرح فارسی این کتابخانه : من مضلات الفتن . پس حکم کن برای من بآنچه بهترین اموراست، ازروی عاقبت و نجات ده مرا ازفتنه های موجب ضلالت. برحمتك . . .

(۱) صاحب ریاض العابدین رجوع شود به (ص - ۱۲) این فهرست

[١٢٤]

نسخه بخط نستعليق . متن دعا با نسخ سیاه وروی آن خط شنگرف . نام نویسنده
٥٣ محمدبن حاج محمدعلی بارفروش مازندرانی - تاریخ نوشتن، شروع (٢٠ - رمضان
- ١٢٩٦) وختم (٧ - صفر - ١٢٩٧). عنوانها باشنگرف. روی متن دعا خط شنگرف.
اندکی حاشیه بی امضاء دارد.

(٢٧٠ برگ) کاغذ فرنگی جلد تیماج زرد عنوانی ضربی .

اندازه : ١٣×٢١ و ٨×١٥٫٣ ، ١٥ سطر .

[١٠٢] شرح صحيفهٔ سجاديه (عربی)

نگارش شیخ علی صغیر بن زین الدین بن محمد بن شیخ حسن صاحب المعالم بن زین الدین شهید ثانی - عمو واستاد او شیخ علی کبیر صاحب «الدر المنثور» و «الدر المنظوم» وجز آن میباشد که بسال (١١٠٤) مرده . شیخ علی صغیر استاد شیخ حسن بلاغی صاحب «تنقیح المقال» است و بسال (١١٠٢) بوی اجازه داده . وحاشیهٔ بر کافی دارد که بسال (١٠٨٥) پایان یافته . وی بطوریکه خود گوید شرح صحیفه را بسال (١٠٩٧) نگاشته. روش او در این شرح چنین است که عنوان (الدعاء) را با شنگرف نوشته ومقداری از متن را با سیاهی در زیر خط شنگرف پس از آن نوشته، وسپس کلمهٔ (اللغة) را با شنگرف نوشته ومطالب لغوی را پشت آن یاد کند. وبعد عنوان (الاعراب) را باشنگرف، وپشت آن مطالب نحوی و صرفی. وبعد از آن عنوان (المعنی) را نهاده وپس از آن بتفسیر پرداخته .

آغاز: بحمدك اللهم وبشكرك هديتنا، وبعظمتك وجلالك عن الغواية وقيتنا، وبعزتك و كبريائك ...

انجام : واني سائل من الناظر اليه بعين الانصاف اصلاح الخلل، ملتمس منه ايضاح البرهان ومجانبة الجدل. والله الموفق.

نگارنده در دیباچه این شرح، مشیخه واسناد و زنجیره های روایتی خود را برای صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه نقل کرده، ویکی از آنها راه روایتی ابن ادریس از

ابوعلی حسن پسر شیخ طوسی است، وچنانکه در عنوان صحیفه خواهیم گفت این مطلب درست نیست .

[١٢٥]

نسخه پاك نویس اصل بخط نگارنده . وسه سال پس از نگارش یعنی بسال (١١٠٠)
٤٢ نوشته شده . خط نسخ. عنوانها باشنگرف.
روی دعاها نیز خط شنگرف کشیده .

(٣٥٦ برگ) کاغذ نوعی ترمه، جلد تیماج حنائی وصالی شده با مقوی. عطف داینه افتاده
اندازه : ١٨×٢٢ و ٧×١٤٫٦ ؛ ١٧ سطر .

بسم الله الرحمن الرحيم
بحمدك اللهم وبشكرك هديتنا وبعظمتك وجلالك
عن الغواية وقيتنا وبعزتك وكبريائك عظيم العفو الحبتنا
وبحكمتك ونوالك في بحار الحكم الفيتنا وبرحمتك وقدرتك
برسولك محمد صلى الله عليه وآله من ال الجهالة نجيتنا وبآله
الغر الكرام عليهم افضل الصلوة واتم السلام من داء الضلالة شفيتنا

(٢٧) صفحه اول شرح صحیفه، خط نگارنده شیخ علی صغیر. شماره (٤٢)

[illegible]

(٢٨) صفحه آخر شرح صحیفه. خط نگارنده شیخ علی صغیر. شماره (٤٢) این کتابخانه

[۱۰۳] شرح صحیفهٔ سجادیه (عربی)

معرفی صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه در (حرف ـ ص) در (ص ۱۵۲) خواهد آمد. پنجمین شرحی که از آن در این کتابخانه هست نگارش محمد بن محمد رضا مشهدی ابن اسماعیل بن جمال الدین قمی میباشد . وی شاگرد مجلسی است: و از او بتاریخ (غدیر ـ ۱۱۰۲) اجازه گرفته . و تفسیری بنام «کنز الدقائق» دارد. که در (حرف ـ ك) این فهرست خواهد آمد. و نیز ارجوزهٔ در معانی بیان دارد و خود بسال (۱۰۷۴) آنرا شرح کرده و «انجاح المطالب» نامیده. این منظومه در تهران یکمرتبه بسال (۱۳۰۰) و مرتبه دیگر نیز چاپ شده . (ذریعه ج ۱ ـ ص ۴۹۶) و نیز چهل حدیثی بنام «سلم درجات الجنة» دارد (ذریعه ـ ج ۱ ـ ص ۴۲۶).

این شرح گرچه مزج است لیکن تمام متن را ندارد بلکه فقط آغاز جملهٔ را نقل کرده، در بارهٔ همهٔ آن جمله بحث کند. در آغاز رمضان سال (۱۰۹۰) بآن شروع و در (۸ شوال ـ ۱۰۹۰) بپایان یافته .

آغاز: الحمد لله الذی کتب فی صحیفة بصائرنا... اما بعد فیقول الفقیر الی الله الغنی محمد بن محمد رضا المشهدی ..

انجام : ولا توحش بی اهل انسی. ای لا تجعل من لهم انس بی موحشاً ... والحمد لله اولا و آخراً.

[۱۲۶]

نسخه بخط نسخ خوب گویا بقلم نگارنده یعنی نسخهٔ مبیضه اصل باشد، چه در
۳۷ انجام آن این عبارت موجود است : [قد وقع الفراغ من تسوید هذه الاوراق یوم الجمعة ثامن شوال بعد الشروع فیه فی اول شهر رمضان المبارک بعد مضی الف وتسعین سنة من الهجرة فی مشهد ثامن الائمة... علی ید مؤلفه الفقیر المفتاق میرزا محمد بن محمدرضا بن اسماعیل بن جمال الدین القمی]. و در کنار صفحه نوشته شده [قد تم القبال فی رابع عشر شوال سنة ۱۱۰۱] شاید مقابله نیز با نگارنده انجام یافته باشد. در برگ (۶ و ۴۸) حاشیهٔ بامضای (منه دام ظله) دارد.

(۱۳۲ برگ) کاغذ ترمه سمرقندی. جلد کهنه بود تجدید شد تیماج سبز ضوالی

اندازه : ۱۲ر۵×۱۹ر۵ و ۶ر۵×۱۳ر۳ ، ۱۵ سطر.

[۱۰۴] شرح صحیفهٔ سجادیه (فارسی)

شرحی است مزجی، و تمام متن دعاهای صحیفه را در بردارد، و آنرا جمله بجمله

بفارسی ترجمه و شرح کرده، و گاهی باعراب پرداخته، و نسخه‌های گوناگون را برابر نموده ناساز گاریها را یاد کرده ، و نسخه بدلها را با نام نسخه و سند آن یاد میکند . در این شرح دیباچهٔ صحیفهٔ کامله را بکلی از قلم انداخته، و در آخر کتاب نیز ملحقات صحیفه را نیاورده ، و فقط تا پایان دعای دفع الهموم (دعای ۵۴) را شرح کرده

در آغاز کتاب نام نگارنده را نیاورده، و صاحب ذریعه (ج ۴ ـ ص ـ ۱۱۱) و همچنین صاحب فهرست رضوی (ج ۲ ـ ص ۲۵۱) نگارنده را نشناخته اند . لیکن اولا در فهرست رضوی تاریخ نگارش را (۱۱۴۸) آورده، و ثانیاً روی برشگاه برگهای نسخهٔ این کتابخانه (دانشگاه) این عبارت نوشته شده [ترجمهٔ صحیفهٔ کامله تصنیف میرهاشم]. و ما میدانیم میرهاشمی که در تاریخ (۱۱۴۸) زنده باشد همان شاگرد مجلسی است که از وی اجازهٔ برای خواندن دعای سیفی گرفته و این اجازه در حاشیه یک دعای سیفی هست که بخط احمد نیریزی نوشته شده، و در کتابخانه رضوی موجود است (فهرست رضوی ـ ج ۲ ـ ص ۲۵۷) لیکن متاسفانه در فهرست رضوی اجازه دهنده مجلسی اول یاد شده؛ در صورتیکه مجلسی پدر در (۱۰۷۰) مرده، و خط زیبای احمد نیریزی را ندیده تا بر حاشیه آن چیزی بنگارد، و نیز نباید این میرهاشم را با آقا هاشم لؤلؤی اصفهانی خوش نویس و نویسنده «ادعیهٔ متفرقه» (بسال ۱۱۰۹) که در کتابخانه رضوی و مدرسه سپهسالار موجود است و در ذریعه (ج ۱ ـ ص ۴۰۰) و (ج ۸ ـ ص ۲۰۳) یاد شده، اشتباه نمود.

پس اجازه دهنده بمیرهاشم بایستی مجلسی دوم باشد نه پدر او.

این شرح از شرح قهپائی «ریاض العابدین» کوچکتر، و از شرح ملاصالح روغنی بزرگتر و سودمندتر است.

آغاز : الحمد لله الاول. ستایش مر خدایرا که پیش از هر چیز است . بلا اول . بکسر و تنوین، و در نسخهٔ ابن ادریس بفتح بلا تنوین ، و ضابطه اینست که اگر اول فعل التفضیل باشد غیر منصرف....

انجام و بر آل او که پاک کند بمقتضای کریمه آیة تطهیر، و آنکه ملا جلال در حاشیهٔ قدیمهٔ تجرید گفته که فصل نکنند بعلی بمقتضی من فصل بینی و بین آلی بعلی لم ینل شفاعتی، اصل ندارد، و حدیث منقول نیست. الهی بفضل خود بر این عاصی که مترجم این ادعیه کریمه است و بحق صاحب ادعیه .... برحمتك یا ارحم الراحمین.

[۱۲۷]

نسخه بخط نسخ ، نام نویسنده محمد مراد. تاریخ نوشتن جمعه خمسة عشر شهر
۹۲۸ صفر سنة تسع وثمانین من الهجرة(چنین) شاید (۱۰۸۹) بوده باشد. صفحه ها
دارای جدول لاجورد وشنگرف. همهٔ عنوانها شنگرف. برخی موارد درحاشیه
تصحیح هائی دارد.

(۲۵۶ برگ) کاغذ فرنگی. جلد تیماج سرخ متوالی‌ضربی دارای عطف طلاکوب .

اندازه : ۱۹×۱۲ و ۱۳٫۵×۷ : ۱۷ سطر.

[۱۰۵] شرح القصيدة الفائحة فی تجويد الفاتحة (عربی)

خود قصیده وشرح آن هردو ازمحمدبن محمودبن محمد سمرقندی است.
درسرآغاز گوید : نخست منظومهٔ بنام «العقدالفريد فی نظم التجويد» ساختم، وآنرا
شرحی نوشتم بنام «روح المريد فی شرح العقد الفريد» وچون دیدم همت مردم در
علوم دینی کوتاه است واز قرآن فقط فاتحه را میخوانند ، ناچار منظومهٔ درتجوید
فاتحه بنام «القصيدة الفائحة » ساختم وخود نیزآنرا شرح نمودم. آغاز قصیده :

بحمد الآله المستعان توسلا و بالصلوات الزاكيات توصلا

على المصطفى الهادى الشفيع وآله وسلم على اصحابه صاحبى العلا

آغاز شرح : بسمله. قال العبدالفقير... قوله: بأبن شدة الباء واجهر بمعناه أظهر و بين...

انجام : واعلم ان انواع المدات ستة عشر، وقد ذكرناه فی «روح المريد، فی شرح العقدالفريد، فی نظم التجويد» بياناً كافياً. والله اعلم.

نام این کتاب در کشف الظنون آمده لیکن بجای تاریخ سه نقطه گذارده شده.

[۱۲۸]

دراین نسخه شرح بخط نستعلیق، ومتن بخط نسخ نوشته شده ، نام نویسنده
۵۰۳۵ بهاءالدین (علی) تاریخ نوشتن (۱۱۰۰) در مجموعه ایست که رساله های
گوناگون دربردارد ، ودر (ص ۶۹) این فهرست یادآن گذشت، واز (ص ۴۵۳
تا ۴۵۵)آنراگرفته، میان دوصفحه(۴۵۵و۴۵۴) افتادگی دارد.

[۱۰۶] شرح ناسخ ومنسوخ (عربی)

گفتگو در بارهٔ نسخ کردن آیهٔ از قرآن آیت دیگررا، از مسائل مهم علم کلام بوده، لیکن امروزه بصورت فصلی درپایان کتابهای اصول فقه درآمده است، یك رسالهٔ دراین باب در(حرف ـ ن) این فهرست بعنوان « ناسخ ومنسوخ » بطور تفصیل خواهدآمد ، ورساله دیگر باشرح آن دراینجا یادآوری میشود.

این رساله نگارش شهاب‌الدین (جمال‌الدین) احمد بحرینی است که گویا همان احمدبن عبدالله بن محمدبن علی بن حسن بن متوج باشد که ترجمهٔ او را شیخ سلیمان‌ماحوزی درتاریخ علمای بحرین آورده گوید: وی بسال(۸۰۲)بابن‌فهدحسائی (م۸۴۰) اجازه داده است(۱) وشرح آن نگارش عبدالجلیل حسینی قاری ازعلمای قرن دهم‌میباشدوی بسال (۹۷۶) ازنگارش آن پایان یافته وآنرا بیکی از حکام بنام‌خان‌احمداهدانموده. عبدالجلیل‌قاری جزریه را نیز بتاریخ (۹۷۲) شرح کرده. و خان احمد خان حاکم لاهیجان میباشد که در تاریخ گیلان عبدالفتاح فومنی آمده است.

آغاز : الحمدلله الذی وفقنالدين صار ناسخاً للملل والاديان وعلمنامناسك... و بعد فيقول الفقير الى الله الغنى عبدالجليل الحسينى القارى مازال كنت فى سالف الزمان الخوان مصمما على تحصيل المعالم... حتى اومت بناديناى... الى مجلس الفاضل سمى من خصه الله بقوله لم نجعل له من قبل سمياً واستفدت منه... اشتغلت بقرائة الناسخ والمنسوخ تصنيف الشيخ الاجل... شهاب‌الدين احمد البحرانى تغمده الله

۱ ــ شیخ علی دراحوال‌البحرین از «ازهارالریاض» ماحوزی آرد که، وی همزمان شهید اول(کشتهٔ ۷۸۶) بوده وگوراو نزدیك زیارتگاه صالح پیغامبردرجزیرهٔ (اکل) دربحرین است، واو تحت تفسیری نگاشته وبیین رسالهٔ «ناسخ و منسوخ » را ازآن بیرون آورده ، ونیز کتابی بنام «منهاج الهدایة فی تفسیرآیات الاحکام الخمسمائة » دارد، صاحب ریاض گوید ، هر جا که فاضل مقداد (م ــ ۸۲۶) در کتاب « کنزالعرفان» کلمهٔ (المعاصر) واثنها آورده این‌مرد راخواسته، شرح احوال اودر کشکول شیخ‌یوسف‌بحرینی نیزچاپ‌شده ، (الذریعه ــ ج۴ ــ ص۲۴۶ و۲۴۷ دیده شود .)

بغفرانه الجلی واردت ان افید مایلیق بتنقیح المرام والخص ماینا سب لتحقیق المقام . . . وجعلت ذلك تحفة للحضرة العلیة . . . مالك سریر الخلافة بالاستحقاق حارس بلاد اهل الایمان . . . اعنی السلطان بن السلطان والخاقان بن الخاقان الموفق بتوفیقات الصمد خان احمد ...

شرح مزجی است. وروی جمله های متن خط شنگرف کشیده .

انجام : المعوذتین الاولی خمس آیات . . . قیل مدنیة وقیل مکیة. الحمدلله اولا وآخر ظاهراً ...

دراین جا بخط همین نسخه، دوبیت فارسی بعنوان تاریخ نوشته شده :

این نامه هست به ز گنجینهٔ زر — هم گنج هنر باشد وهم بحر درر

تاریخ کمال این مه اوج کمال — باشد [درر فواید و بحر هنر]

[درفواید وبحرهنر = ۹۷۶]

[۱۲۹]

نسخه بخط نستعلیق خوب. نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن (۱۰۹۹) . صفحه ها دارای
۳۱۶ جدول طلاو لاجورد. عنوانها وهمچنین روی جمله های متن خط شنگرفی کشیده،
یك سرلوح طلاولاجوردو شنگرف در (برك ا ب) هست . در دوصفحهٔ آغاز کتاب میان سطرها طلا کاریست. در برگ (۲۲ و ۲۳) فهرست بیست و پنج سورهٔ که آیه های نسخ کننده یا نسخ شده در آنها است، یادشده . نسخهٔ دیگر از این کتاب در کتابخانه سیدعلی بن محمد شبر در نجف هست .

(۱۲۹ برك) کاغذ فرنگی سمرقندی . جلد ساغری مشکی کهنه بود توسط کتابخانه تعمیر شده دارای عطف میباشد — اندازه : ۱۴،۵×۲۵ و ۷،۵×۱۶،۷ ، ۱۷ سطر .

[۱۰۷] صافی (عربی)

یکی از سه تفسیر ملامحسن فیض کاشانی (م-۱۰۹۱) وبزرگترین آنها میباشد وی نگارندهٔ «خلاصة الاذکار» است که در (ص ۱۰۵) این فهرست یادشد . دومین تفسیر او « اصفی » نام دارد و کوچکترین آنها « المصفی » است « صافی » تفسیر خبری و عرفانی است، اگر این تفسیررا با «تبیان» شیخ طوسی بسنجیم می بینم باندازه که دوری فیض ازمنابع خبر، نسبت بدوری شیخ طوسی ازایشان، بیشتر است - این در سده یازده وآن در سده پنج بوده. بهمان اندازه خبرها وحدیثهای این کتاب بیش از « تبیان » میباشد.

باضافه اینکه بیض افکار عرفانی وفلسفهٔ اشراقی وتراوشهای مغز پدرزن خود (ملاصدری - م ۱۰۵۰) را نیز بر آن افزوده . نگارنده دردیباچهٔ این کتاب دوازده مقدمه آورده، درمقدمهٔ ششم اثبات کرده که از قرآن کاسته شده، وتغییر نیز داده شده، ودرقرآن موجود، خلاف ماانزل الله نیز هست، وجای آنرا نیز تعیین کرده .

درمقدمه دوازدهم اصطلاحات خود را دراین تفسیر یادآوری نموده، ونیز گوید : اسناد وزنجیرهای روایتی خبر ها وحدیثها را انداختم، چه در آنها سودی نیافتم، زیرا کـه: «ما درستی خبرها را از راهی جز بررسی زنجیره سند بدست نمی آوریم!...» .

«صافی» چندین بار چاپ شده از جمله : (بمبئی - ۱۲۷۴) و (۱۲۷۶) و (تهران ۱۲۸۶) وجز آن. وتنها یك باردر کنار صفحه های آن «اصفی» نیز چاپ شده

[۱۳۰]

نسخه بخط نسخ خوب . نام نویسنده علی بن محمد صادق قزوینی . تاریخ نوشتن
۵۹ (۲۴ - رمضان - ۱۱۱۷) دارای حاشیه هائی از کتابهای تفسیرولغت و امضاء های (ن) ، (ق) ، (ص) وجز آن . تصحیح شده . عنوانها با شنگرف . روی آیه ها خط شنگرفی .

(۴۴۰ برك) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج سرخ متوالی
اندازه : ۱۹×۳۱ و ۱۱،۱×۲۳ : ۳۹ سطر .

[۱۰۸] صحائف الاعمال (فارسی)

دردعا، مرتب است بریك فاتحه، وسه صحیفه، ویك خاتمه. صاحب «ریاض العلماء» ملاعبدالله افندی (م-۱۱۳۰) در « صحیفهٔ ثالثه » خود دعائی از این کتاب نقل نموده ، وآنرا بملاحیدر علی بن نعمةالله طبسی نسبت داده . از احوالات نگارنده چیزی در دست نیست . تاریخ نگارش ازیك بیت آخر کتاب برمیآید کـه (۲ - شوال - ۱۰۰۶) میباشد، وآن بیت اینست:

شکر کز لطف ایزد متعال — شد تمام این صحیفهٔ اعمال

سال مه روز وقت اتمامش — شدرقم (صبح ثالی ازشوال)

آغاز: الحمدلله الذی امرنا باقامة الصلواة.. ازادای حمدوثنای واجب الطاعتی که وظایف...

انجام: شکسته بسته از آغاز باتمام رسید. شعر: شکر کز لطف...

نسخه دیگر از این کتاب در کتابخانهٔ رضوی موجود است وتاریخ نوشتن آن (۱۰۶۸) میباشد.

[۱۳۱]

نسخه بخط نسخ خوب، نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد.

۷۷ صفحهٔ اول نونویس، همهٔ صفحه ها دارای دو جدول یکی طلا ولاجورد ودیگری شنگرف. از برگ (۱۸۶) ببعد خارج از کتاب و (۱٤ برگ) دعا و نیایشهای گوناگون افزوده شده.

در حاشیه برخی صفحه ها دعاهائی نوشته شده است.

(۲۰۰ برگ) کاغذ فستقی، جلد تیماج سرخ بامقوی دارای پوشش پارچه شطرنجی.

اندازه: ۹×۵ر۱۶ و ۵ر۶×۱۳ : ۱۷ سطر

[۱۰۹] صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه (عربی)

مجموعهٔ پنجاه وچهار دعا و نیایش میباشد که ازحضرت سجاد علی بن الحسین علی بن ابی طالب (۳۸-۹۵) نقل شده، این دعاها درعالم شیعه مقام مهمی را دارا بوده ومیباشد. ابن شهر آشوب (م-۵۸۸) در «معالم العلماء» در ترجمهٔ متوکل بن عمیر لقب زبور آل محمد، ودر ترجمهٔ یحیی بن علی بن محمد حسینی دقی لقب (انجیل اهل بیت) بدان داده. در تاریخ این مجموعه بایستی درسه بارهٔ گفتگو کرد.

نخست: ادعیهٔ زین العابدین: می توان گفت تقریباً باتفاق همهٔ تاریخ نویسان اسلام، علی بن الحسین یکی از معروف ترین مردان زهد وپرهیز گاری وتقوی در نیمهٔ دوم نخستین سدهٔ هجری بوده. وبیشتر مورخان گفته اند که ایشان دعا هائی نیز انشاء کرده و میخوانده. وچنانکه درمرحله دوم خواهیم دید، چندتن ازعلما عدهٔ ازاین دعاها را گردآورده اند.

دوم صحیفهٔ سجادیه: گویند در آغاز سده دوم یعنی نیم قرن پس از امام سجاد، شخصی بنام عمیر بن متوکل بن هارون ادعا نموده: - پدرم متوکل داستانی از یک ملاقات خود با یحیی(۱) بن زیدبن علی بن الحسین، وملاقات دیگر باامام صادق جعفر ابن محمد بن علی بن الحسین، برایم نقل کردو گفت: - من در این دوملاقات دو نسخه از صحیفهٔ سجادیه را از این دو نفر نوادهٔ امام سجاد گرفته ام. این داستان پدرعمیر را بسیاری ازپیشینیان از گفتهٔ عمیر نقل کرده اند؛ مانندشیخ مفید (م-٤۱۳) در «ارشاد» علی بن محمد خزاز شاگرد صدوق در «کفایة الاثر» و نجاشی (م-٤۵۰) در «رجال» وشیخ طوسی (م-٤۶۰) در فهرست خود. ولیکن هیچیک ازاین بزرگان شمارهٔ دعاهای صحیفهٔ سجادیه عمیر راتعیین نکرده اند. فقط شیخ طوسی در «مصباح المتهجد» هشت شماره از آن دعا ها را آورده، وشاید آنها رابر گزیده باشد.

در الذریعه (ج۱- ص۳۹۶) کتابی بنام «ادعیهٔ زین العابدین» ازسید ابوابراهیم ناصر شاگرد شیخ طوسی (م-٤۶۰) ودر (ج۸- ص۲۰۲) «دعوات زین العابدین» از سید ابوالقاسم زیدبن اسحاق جعفری شاگرد جد شیخ منتجب الدین صاحب فهرست (م-۵۸۵) یادشده. نکته قابل دقت اینست که بیشتر فرقه های شیعه (اثنی عشریان زیدیان، اسماعیلیان) داستان عمیر بن متوکل را نقل کرده وآنرا پذیرفته اند.

سوم: صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه: یاصحیفهٔ بزرگ. ازپایان سدهٔ ششم ببعد بنام دو صحیفه برمیخوریم: یکی صحیفهٔ که نزد زیدیان معتبر میباشد وشیعیان آنرا صحیفهٔ ناقصه(۲) (صحیفهٔ کوچك) سجادیه می خوانند.

دیگر صحیفهٔ بهاءالشرف علوی که شیعیان آنرا «صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه» (صحیفهٔ بزرگ) نامند. وجای گفتگوی مااین صحیفهٔ کاملهٔ بهاءالشرف میباشد.

صحیفهٔ بهاءالشرف دارای پنجاه وچهاردعا است واو در آغاز آنها ادعا کرده آنهارا باچند واسطه- که یاد کرده- از عمیر بن متوکل نقل کرده است. و بنابراین نخستین کسی که شمارهٔ دعاهای صحیفه را در این پنجاه وچهار تعیین کرده، بهاءالشرف در سدهٔ ششم میباشد، وپس از این تاریخ همه علما صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه را از او نقل کرده اند.

(۱) یحیی همان جوانیست که بنابگفتهٔ «عمدة الطالب» (ص۲٤۹-۲۵۰- چاپ نجف) بسال (۱۲۵) بسن هیجده سالگی بی بازمانده وعقب در خراسان کشته شده است.

(۲) آقای شهاب الدین نجفی درسرآغاز صحیفه چاپ گراوری سال ۱۳۶۱ تهران در (ص. کط)

وچون درسده دهم ویازدهم شرحها وترجمه های بسیار از این صحیفه میان مردم ایران منتشر شد، اندك اندك صحیفهٔ کوچك زیدیه در ایران فراموش گردید.

وحتی در سدهٔ یازدهم شیخ محمدتقی بن مظفر زیابادی قزوینی شاگرد شیخ بهائی بسال (۱۰۲۳) ملحقاتی برای صحیفه گرد آورده .(۱)

وبعد از وی شیخ حر (م-۱۱۰٤) صحیفهٔ دوم را فراهم ساخت.

وسپس ملاعبدالله افندی (م-۱۱۳۰) صحیفهٔ سوم تهیه نمود.

وپس از وی حاج میرزا حسین نوری (م-۱۳۲۰) صحیفهٔ چهارم.

وسید محسن عاملی صاحب «اعیان الشیعه» صحیفهٔ پنجم

وشیخ محمد باقر بیرجندی (م-۱۳۵۲) صحیفهٔ ششم.

وشیخ هادی کاشف الغطاء (۱۲۸۷-۱۳٦۱) صحیفهٔ هفتم

وحاج میرزاعلی شهرستانی صحیفهٔ هشتم گردآوردند. وهمهٔ این دعا و نیایشها بحضرت سجاد منسوب است.

آغاز صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه: حدثنا السید الاجل نجم الدین بهاء الشرف ابوالحسن محمد بن الحسن بن احمد بن علی بن محمد بن عمر بن یحیی العلوی الحسینی رحمه الله قال اخبرنا... قال حدثنی عمیر بن متوکل الثقفی البلخی عن ابیه...

اینك یك سئوال پیش میآید که چه کسی این کتاب را از نجم الدین بهاء الشرف نقل کرده؟ یعنی گویندهٔ حدثنا در اولین جملهٔ آغاز کتاب کیست؟

در پاسخ باین پرسش شیخ بهائی در شرح خود میگوید: گویندهٔ حدثنا ابن سکون است، ومیرداماد درشرح خود گوید: گویندهٔ حدثنا عمیدالروساء هبةالله (م-٦۰۹) میباشد. لیکن از آنچه در الذریعه (ج ۱۲- ص ۱٦۵ و ۲٦۲) آمده چنین برآید که صحیفهٔ کامله را کسان بسیار از بهاء الشرف شنیده وبراو خوانده واجازه گرفته اند ونام چندتن از ایشان دریك اجازهٔ روایتی بجا مانده است که اجازه دهنده شیخ نجم الدین جعفر بن محمد بن جعفر بن هبةالله بن نما (م-پس از ٦۷۰) واجازه گیرنده شیخ کمال الدین علی بن حسین بن حماد الواسطی میباشد

۲- نسخهٔ آن درقم نزد آقای نجفی موجود است (سرآغاز صحیفه چاپ تهران (۱۳٦۱)

نامهای آن راویان از بهاء الشرف از این قرار است:

۱- ابومنصور عمیدالروساء هبةالله بن حامد (م-٦۰۹).

۲- ابوالحسن علی بن محمد بن علی معروف بابن سکون (م-...) ایندونفر هردو شاگرد ابن عصار لغوی نیز بوده اند.

۳- شیخ ابوالفتح بن جعفریه.

٤- شیخ جعفر بن علی مشهدی پدر محمد بن المشهدی صاحب کتاب «مزار ابن مشهدی» معروف.

۵- شیخ ابوالبقاء هبةالله بن نما.

٦- شیخ مقری جعفر بن شمره.

۷- شریف ابوالقاسم بن زکی علوی.

۸- شیخ سالم بن قبارویه.

۹- شیخ عربی بن مسافر.

۱۰- غیر از این نه نفر، ابن ادریس (ز-۵٤۳) (م-۵۹۸) نیز از بهاء الشرف نقل کرده، و نسخهٔ از صحیفه بخط خود نوشته، وسیداعجاز حسین در «کشف الحجب» (ص ۳٤۲) آنرا یاد کرده، وما در باره آن در زیر گفتگو خواهیم کرد.

سند صحیفه کامله: در نسخهٔ ابن سکون از گفته شاگردان بهاء الشرف چنین آغاز شده: حدثنا نجم الدین بهاء الشرف واو از داماد شیخ طوسی بتاریخ (۵۱٦) واو از عکبری واو از ابومفضل شیبانی تا آخر زنجیره سند روایت کرده. ولی زنجیره ای که در نسخهٔ ابن ادریس (ز-۵٤۳ م-۵۹۸) بوده ودر حاشیهٔ (بر گ ا-ب) نسخهٔ (۲۹) این کتابخانه و برخی نسخه های دیگر موجود است، از گفته بهاء الشرف چنین آغاز شده:

حدثنا ابوعلی(۱) فرزند شیخ طوسی در تاریخ (۵۱۱) واو از پدرش واو از

۱- نام اوحسن است وپسری بنام ابونصر محمد دارد. ابن طاوس گوید: قال رایت ریاضا النوبیه جاریه ابی نصر محمد بن ابی علی بن الطوسی. اقول وکانت ام ولده واسمه حسن باسم جده ابی علی ... (فرحة الغری - چاپ نجف ۱۳٦۸ - ص ۱۱۳).

زنجیرهٔ روایت صحیفه از بهاءالشرف (سدهٔ ـ۶) تا ابوالمفضل (م‍ـ۳۸۷) واز او تا امام (م‍ـ۹۵)

علی بن الحسین سجاد (م‍ـ۹۵)

زید بن علی (م‍ـ۱۲۱) — محمد بن علی باقر (ز‍ـ۵۷ـم۱۱۴)

یحیی بن زید بن علی (ز‍ـ۱۰۷ـم۱۲۵) — جعفر بن محمد صادق (ز‍ـ۸۰ـم۱۴۸)

متوکل بن هارون بلخی

عمیر بن متوکل بلخی

احمد المطهری — علی بن نعمان اعلم

محمد بن احمد المطهری — عبدالله بن عمر بن خطاب در (۳۶۵)

محمد بن حسن بن روزبه — ابوعبدالله جعفر بن محمد بن جعفر بن حسن

ابوالمفضل محمد شیبانی (ز۲۹۷ـ م۳۸۷)

حسین بن عبدالله غضائری

ابومنصور محمد بن محمد عکبری — شیخ طوسی (م‍ـ۴۶۰)

ابوعبدالله محمد بن شهریار خازن غری داماد شیخ طوسی در (۵۱۶) — ابوعلی حسن پسر شیخ طوسی در (۵۱۱)

نجم الدین بهاءالشرف گردآورندهٔ صحیفهٔ کامله در سدهٔ ششم

عمید الرؤساء (۶۰۹) — ابن سکون — محمد ابن ادریس (۵۴۳ـ۵۹۸) — ابوالفتح جعفرویه — جعفر بن علی مشهدی — ابوالبقاء هبة‌الله بن نما — جعفر بن قضل بن شعره — ابوالقاسم علوی — سالم بن قبارویه — عزی بن مسافر

زنجیرهٔ روایت صحیفه : ازمجلسی (م‍ـ۱۰۷۰) تا ابوالمفضل شیبانی (م‍ـ۳۸۷)

ابوالمفضل محمد شیبانی (ز ۲۹۷ م ۳۸۷)

ابومنصور محمد بن محمد عکبری — حسین بن عبدالله غضائری

شیخ طوسی (م‍ـ۴۶۰)

ابوعبدالله محمد بن شهریار خازن غری داماد شیخ طوسی در (۵۱۶) — ابوعلی حسن بن شیخ طوسی در (۵۱۱)

نجم الدین بهاءالشرف گردآورندهٔ صحیفهٔ کامله

عزی بن مسافر — سالم بن قبارویه — ابوالقاسم علوی — جعفر بن قضل بن شعره — ابوالبقاء هبة‌الله بن نما — جعفر بن علی مشهدی — ابوالفتح جعفرویه — محمد ابن ادریس (۵۴۳ـ۵۹۸) — ابن سکون — عمید الرؤساء (م‍ـ۶۰۹)

فخار بن معد

سدید الدین یوسف

جمال الدین علامه حلی (م‍ـ۷۲۶) — قاسم بن معیه

فخرالدین ابوطالب — عمیدالدین عبدالمطلب — تاج‌الدین ابن معیه

شهید اول محمد بن مکی (۷۸۶)

ضیاء الدین علی بن الشهید

شمس‌الدین محمد بن داود بن المؤذن

نورالدین علی بن عبدالعال (م‍ـ۹۳۸)

زین‌الدین بن علی بن احمد (شهید ثانی) (ز‍ـ۹۱۱) (م‍ـ۹۶۶)

حسین بن عبدالصمد (م۹۸۴)

صاحب الزمان — شیخ بهائی (م‍ـ۱۰۳۱)

محمدتقی مجلسی (م‍ـ۱۰۷۰)

این غضائری واواز ابومفضل شیبانی تا آخر زنجیره روایت کرده . از ابومفضل شیبانی (ز- ۲۹۷ م-۳۸۷) تا امام، درهردونسخه سند را با دو زنجیره کشیده. یکی ازابن‌روزبه ازپسرمطهری ازپدرش ازعمیر، دوم از جعفر ازعبدالله ازاعلم ازعمیره

واینکه ملامحمد تقی مجلسی در مشیخهٔ من‌لایحضره الفقیه وبمتابعت از وی فرزندش در بحار ونیز بخط او در برگ (۱۱۲-الف) نسخه (۲۹) این کتابخانه که کلیشه آن بشمارهٔ (۰۰)در(ص۱۶۶)این‌فهرست موجود است ونیز بیشتر علمای‌متاخر مانند سید اعجاز حسین در کشف‌الحجب (ص۳۶۹)گفته اند : ابن‌ادریس صحیفه کامله رااز‌دائی‌خودشیخ‌ابوعلی‌حسن‌فرزند شیخ طوسی بتاریخ(۵۱۱) روایت کرده اشتباهی بیش نیست، چه ابن‌ادریس سی و دوسال‌پس‌ازاین تاریخ یعنی در (۵۴۳) زاده است ، چنانکه در شرح زندگی او در زیر عنوان « مختصر التبیان » اشارت خواهد شد. پس‌راه روایت ابن‌ادریس نیز بزنجیره سندبهاءالشرف می‌پیوندد، وراه جدائی نیست .

امازنجیرهای دیگر که مجلسی‌درشرح‌مشیخه من‌لایحضروشرح‌خود برصحیفه(۱) آورده ، پس‌درمرحله اول مربوط به‌ادعیه زین العابدین ودرمرحله‌های‌بعد مربوط بصحیفهٔ سجادیه‌است نه‌صحیفهٔ کامله‌پنجاه‌وچهاردعائی بهاءالشرفی(باهمهٔ خصوصیات)- مجلسی‌در آنجاسه گونه‌راه برای‌روایت‌خود مرصحیفه راآورده، نخست زنجیرهٔ‌ئیکه او ازشیخ بهائی آغاز وبه بهاءالشرف رسیده واز اوتا امام پایان یابد؛ دوم زنجیرهٔ که بفضل‌الله راوندی و از او باابومفضل شیبانی پیوسته ، و در حقیقت این زنجیره روایت ادعیه سر میباشد که در (ص۱۳۱) گذشت نه زنجیرهٔ صحیفه . سوم روایت مشافهه‌ازصاحب‌الزمان است، وداستان آنرا که میان خواب و بیداری بوده مفصل شرح داده است !

شرحهای صحیفه :

صحیفهٔ سجادیه ودعا هـای حضرت سجاد را نظر باهمیتی که نزد شیعیان دارد ، علما درعداد « ادعیهٔ سر » که در (ص ۱۳۰) این فهرست یاد شد ، و هم در عداداحادیث قدسی که نیز در(ص ۱۳۱) این فهرست بدانها اشارت‌رفت، شمرده‌اند وآنهاراشرحهای کوچك وبزرك بسیار نگاشته‌اند، ازجمله‌شرحهای آن که میتوانیم نام‌بریم شرحهای زیر میباشد:-

(۱) نسخهٔ آن نزد (فخرالدین)موجود است .

۱- شرح تقی‌الدین ابراهیم کفعمی متوفی (۹۰۵) که ملحقاتی نیز بـر صحیفه افزوده .

۲ــ حاشیهٔ عزالدین حسین‌بن عبدالصمد(م-۹۸۴) پدرشیخ بهائی

۳ــ حاشیهٔ سیدحسین مجتهد کرکی اردبیلی (م-۱۰۰۱)

٤ــ حاشیهٔ ملاعبدالغفار شاگرد میرداماد (سدهٔ-۱۱)

۵ــ شرح شیخ بهائی (م ۱۰۳۱) بنام «حدائق الصالحین» فقط «حدیقهٔ هلالیه» و«حدیقهٔ اخلاقیه» از آن موجود است.

٦ــ حاشیه شیخ بهائی که آنرا پیش‌از شرح نوشته.

۷ــ حاشیهٔ شرف‌الدین علی شولستانی استاد مجلسی اول.

۸ــ حاشیهٔ میرداماد (م-۱۰٤۱) .

۹ــ شرح ملامحمد سلیم‌رازی بتاریخ (۱۰۷۱)

۱۰ــ شرح فارسی ملا محمد هادی مترجم مازندرانی (م-۱۱۲۰) بتاریخ (۱۰۸۳).

۱۱ــ شرح شیخ‌طریحی «صاحب « مجمع‌البحرین» (م-۱۰۸۵)

۱۲ــ شرح محمدتقی مجلسی اول (م-۱۰۷۰)

۱۳ــ شرح فارسی آقا حسین خوانساری (م-۱۰۹۹)

۱٤ــ حاشیه ملامحسن فیض(م-۱۰۹۱) بتاریخ (۱۰۵۵)

۱۵ــ حاشیهٔ میررفیع الدین محمدبن حیدرطباطبائی (م-۱۰۸۲)

۱٦ــ شرح عربی محمدصالح روغنی قزوینی بتاریخ(۱۰۷۳)

۱۷ــ شرح‌فارسی محمدصالح یاد شده، بعداز آن‌تاریخ.

۱۸ــ شرح ملاخلیل قزوینی صاحب « شرح کافی » .

۱۹ــ شرح محمدطاهر قمی‌شیرازی (م-۱۰۹۸) .

۲۰ــ حاشیهٔ شیخ علی کبیرابن‌محمدبن حسن صاحب معالم (م-۱۱۰٤).

۲۱ــ شرح‌شیخ علی‌صغیرابن‌زین‌الدین‌بن محمدبن‌حسن صاحب‌معالم‌شاگرد عم خود شیخ‌علی کبیر بتاریخ (۱۰۹۷) .

۲۲ — شرح محمدباقر مجلسی، صاحب بحار (م-۱۱۱۰).

۲۳ — شرح ملاعبدالله افندی، صاحب «ریاض العلماء» وشاگرد مجلسی

۲٤ — شرح میرزا محمد مشهدی، صاحب «کنز الدقائق» (قرن ۱۲) مذکور در این فهرست.

۲۵ — شرح میرهاشم شاگرد مجلسی یاد شده؛ در (۱۱٤۸).

۲۶ — شرح سیدعلی خان بنام «ریاض السالکین».

۲۷ — شرح کبیر سیدنعمةالله جزائری (م-۱۱۳۰).

۲۸ — شرح صغیر سید نعمةالله یاد شده.

۲۹ — حاشیهٔ سید عبدالله جزائری (م-۱۱۷۳). برشرح سیدعلیخان یادشده.

۳۰ — شرح سیدمحسن صنعانی زیدی (سده ۱۳).

۳۱ — شرح سید محسن شامی زیدی (م-۱۲۵۱).

۳۲ — شرح آقاحسین بن حسن دیلمانی گیلانی.

۳۳ — حاشیهٔ میربهاءالدین محمد مختاری نائنی برشرح سیدعلیخان.

۳٤ — شرح محمدالشهیر بعبدالباقی «لغات صحیفه».

۳۵ — شرح شاه محمدبن محمد «ریاض العابدین».

۳۶ — شرح فارسی ناشناس (الذریعه-ج٤-ص۱۱۱).

۳۷ — شرح سیدافصح الدین محمدشیرازی.

۳۸ — شرح ملا تاجا قاضی هندی

۳۹ — شرح ملا حبیب‌الله کاشی.

٤۰ — شرح ابن فتاح زیدی یمانی.

٤۱ — شرح سیدمحمد رضا اعرجی «الازهار اللطیفه».

٤۲ — حاشیهٔ ملاهادی بذابی شاگرد شیخ مرتضی انصاری (سدهٔ ۱۳).

٤۳ — شرح مفتی میرمحمد عباس شوشتری هندی (م-۱۳۰۶).

٤٤ — شرح میرزا محمدعلی چهاردهی مدرسی (م-۱۳۳٤).

٤۵ — شرح سید جمال الدین کوکبانی زیدی (م-۱۳۳۹).

٤۶ — شرح سید سیف الدین طاهر امام بهره ساکن سورات هند

٤۷ — ترجمه انگلیسی مسرور حسین واحمدعلی نوحانی.

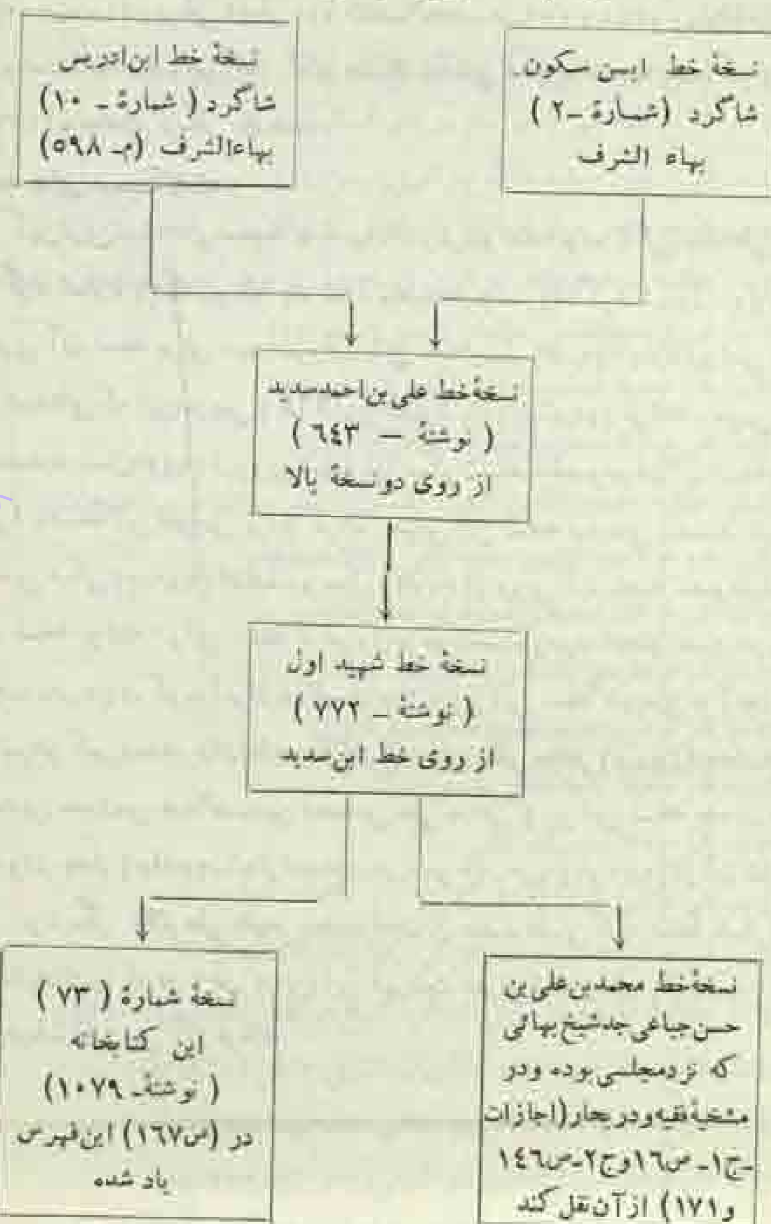
برخی از اینها در الذریعة (ج٤ - ص۱۱۱ و۱۱۲ و ج۶ ص۱۲٤ و۱٤۵ و۱٤۶ وج۷- ص۱۰۰) و برخی دیگر در «کشف الحجب ص۱۱۶ و۳٤۱» و «لؤلؤة البحرین» و «روضات الجنات» و سرآغاز آقای مشکاة و آقای نجفی برصحیفه چاپ گراوری سال (۱۳۶۱) وجاهای دیگر یاد شده.

نسخه های صحیفهٔ کامله :

کهن‌ترین نسخه‌های صحیفهٔ کاملهٔ بهاءالشرف دو نسخه بوده. یکی نسخه علی بن سکون (شاگرد شمارهٔ ۲) که در بالا یاد شد، وعمیدالروساء (شاگرد شمارهٔ ۱) (م-۶۰۹) بردوی آن نسخه برای سید معروف بابن معیه بسال (۶۰۳) اجازهٔ روایتی نوشته. دوم نسخه‌ای که ابن ادریس (شاگرد شمارهٔ ۱۰) (م-۵۹۸) نوشته. سپس علی بن احمد سدید بسال (۶٤۳) از روی نسخه ابن سکون باهمه خصوصیات آن نسخه برداشته وآنرا بانسخهٔ ابن ادریس برابر کرده. سپس این نسخه سدیدی بدست شهید اول محمدبن مکی (م-۷۸۶) افتاده، و بسال (۷۷۲) از روی آن باهمه خصوصیات بخط خود نسخهٔ نوشته، واین نسخه تا امروز موجوداست، وسید اعجاز حسین در «کشف الحجب - ص۳٤۲» گوید آنرا دیده است. واز روی این نسخهٔ شهیدی تا آنجا که ما میدانیم دو کس نسخه برداشته‌اند. یکی شیخ محمدبن علی جباعی (م-۸۷۵) جدشیخ بهائی (محمدبن حسین بن عبدالصمدبن محمدبن علی جباعی). و این نسخه بدست مجلسی بوده ودر بحار (جلد۲۵-اجازات-ج۱-ص۱۶ وج۲-ص۱٤۶ و۱۷۱) از آن نقل کند.

و دیگر غلام علی شهیر بمحمد امین بن محمد علی که نسخهٔ شمارهٔ (۷۳) این کتابخانه را که در (ص ۱۶۷) این فهرست معرفی شده بسال (۱۰۷۹) باتمام خصوصیات از روی آن نوشته.

نمایش کهن‌ترین نسخه های صحیفه و آنچه از روی آنها برداشته شده



[۱۳۲]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد.

۲۸ صفحهٔ اول نسخه افتاده . ترجمه فارسی دعاها درمیان سطرها با شنگرف نوشته شده . درصفحه (۳٤۲) اجازهٔ بخط میرداماد سید محمد باقر (م ـ ۱۰٤۱) موجود است. و نام اجازه گیرنده در آن یاد نشده و گویا همان نویسندهٔ نسخه باشد که حاشیه ها را نیز نوشته ، و آنرا با میر داماد مقابلت نموده ، در کناره صفحه ها نشان خواندن و تصحیح بخط میرداماد گذارده شده. حاشیه هائی با امضای (م ح ق سلمه الله) یعنی میرداماد دارد . اصل صحیفه تا صفحهٔ (۳٤۲) پایان یافته ، و از آنجا تا پایان نسخه (صفحهٔ ـ ۳۷۰)



(۳۰) صفحه (۳٤۲) صحیفهٔ سجادیه نسخهٔ شمارهٔ (۲۸) کتابخانه اجازه میرداماد بخط خود او

ملحقات صحیفه را نوشته. ودرانجام آن هفت دعا برای روزهای هفته از گفته آن امام آورده لیکن این دعا ها ترجمهٔ فارسی ندارد.

(۳۷۹ برگ) کاغذ نوعی ترمه . جلد مقوی ته وگوشه تیماج مشکی.
الدازه : ۱۲×۱۸ و ۸٫٦×۱۳ ؛ ۹ سطر اصل ؛ ۹ سطر ترجمه.

[۱۳۳]

نسخه بخط نسخ خوب. نام نویسنده زین العابدین بن محمد قاسم ساوجبلاغی
تاریخ نوشتن پنجشنبه (۷ـ ربیع الثانی ـ ۱۰۹۹) در شهر اصفهان . دارای دو ۲۹
جدول، یکی کنار صفحه از طلا و لاجورد و یکی پشت حاشیه . حواشی بسیار

(۲۹) صفحه (۱ـب) صحیفه سجادیه نسخهٔ شمارهٔ (۲۹) این کتابخانه

بامضای (ابن سلمه الله) = محمدباقر دارد. همه نسخه بر مجلسی دوم، خوانده شده ودر آخر آن (برگ ۱۱۲ـ الف) اجازهٔ ازمجلسی برای محمد امین نامی بتاریخ (ذیحجه ـ ۱۱۰۱) بخط خود مجلسی نوشته شده ، وگراور آن شماره (۳۲) دراین فهرست دیده میشود . گویا گیرندهٔ این اجازه همان محمد امین نویسندهٔ نسخهٔ شمارهٔ (۷۳) باشد . در کنار صفحه‌ها نشان خواندن بخط مجلسی گذارده شده. اصل صحیفه تا برگ (۱۱۲ـ الف) پایان یافته واز آن برگ تا برگ (۱۲۲ب) ملحقات صحیفه را نوشته وازانجا تا آخر نسخه (برگ ۱۳۵) ملحقات مجلسی نوشته شده دربرگ (۱ـ الف) دوجملهٔ (زینو آل محمد) و (اجیل اهل بیت) بخط کوفی بقلم لطف علی صدرالافاضل (م ـ ۱۳۵۰) نوشته شده .

(۱۳۵ برگ) کاغذ نوعی ترمه . جلد مقوی ته وحاشیه تیماج قهوه‌ئی . داخل قاشی شده
الدازه : ۱۴×۲۳ و ۷٫۹×۱۴٫۵ ؛ ۱۳ سطر .

(۳۱) حاشیهٔ صفحه (۸۵ ب) صحیفهٔ سجادیه نسخهٔ شمارهٔ (۹۰) کتابخانه .
نشان خواندن بخط مجلسی دوم

تصویر مرحوم علامه محمدباقر مجلسی بقلم آقا نجف نقاش شهیر

شمارهٔ ۱۰۳۹ این کتابخانه

الهی بحقک یا ارحم الراحمین و صلی الله علی سیدنا محمد رسول الله المصطفی و علی آله الطاهرین

بسم الله الرحمن الرحیم

(۳۲) صفحهٔ ۱۱۲ الف صحیفه شمارهٔ (۲۹) این کتابخانه اجازه مجلسی دوم بخط خودش برای محمد امین

[۱۳٤]

این نسخه بخط نسخ خوب . نام نویسنده (دربرك ۱۲۳) غلامعلی شهیر بمحمد
۷۳ امین بن محمدعلی، تاریخ نوشتن (۱۰ـذیحجه ـ ۱۰۷۹) ازروی نسخهٔ نوشته شد که بخط شهید اول محمدبن مکی کشتهٔ (۷۸٦) بتاریخ (۱۱ شعبان ـ ۷۷۲) نوشته شده وشهید نسخهٔ خودرا ازروی نسخهٔ که بخط علی بن احمدالسدیدو بتاریخ (ذیحجه ـ ٦٤۲) بوده است نوشته . ونسخهٔ علی بن احمدسدید از روی نسخهٔ خط علی بن السکون نوشته شده . وبراین نسخهٔ ابن سکون اجازهٔ بخط عمیدالروساء هبة الله بن حامد بن احمد بوده، که برای جلال ـ الدین ابوجعفر قاسم بن حسن بن محمد بن حسن بن معیة بتاریخ (ربیع الآخر ـ ٦۰۳) نوشته. ونویسندگان نسخه های بعدی آنرا رونویس کرده تا بواد آن بنسخهٔ این کتابخانه رسیده ودربرك (۱۲۳) رونویس شده وپس ازپایان صحیفه دعای مشلول (شبور) وسپس ملحقات صحیفه (۱۵ دعا) را نوشته وبعدازآن دعای صباح، ودعاهای دیگرمانند حزب البحر، واعتصام وجز آنرا آورده است.

درحاشیهٔ برك اول دیباچهٔ حاشیه فیض برصحیفه نوشته شده، ودر باقی صفحه‌ها نیز جسته جسته حاشیه هائی بامضای (فیض) و(منه) و(کذا بخطه) موجود است، ومیرساند که نویسنده مردباسواد ویادانشمند بوده. همه صفحه‌ها دارای دوجدول اولی ازطلاولاجورد دوم باشنگرف است. عنوانهای آغاز دعا میان جدول طلا محصوراست . عنوانها باخط سیاه درشت وروی آنها شنگرف . در برگهای (۱و۲) دو ترنج ومیان آنها با خط سیاه نوشته شده ، ومهر تملك محمدعلی بن محمد امین که گویا فرزند نویسنده نسخه است موجود میباشد. دارای سرلوح های گوناگون در برگهای(۱و۱۲۳و۱۳۰و۱٤۰و۱٤۱و۱٤٦و۱۵۹و۱٦۷و۱٦۸و۱۸۳و۲۰۸) ویك گلچه درحاشیهٔ(۱۷۱).

(۲۱٦ برك) کاغذ ارمه . جلد تیماج مشکی عنوانی ضربی کهنه
اندازه: ۲۳×۱۳ و ۱٦٫٤×۷٫٦ ، ۱۳ سطر .

نقلت هذه الصحيفة من خط علي بن احمد السديد ...

وفرغ في حادي عشر شعبان سنة ... م

وقد كتب ما صورته م

نقلت هذه الصحيفة من خط علي بن السكون و

تتبع اعرابها عن اقصاه حسب الجهد الا ما

زاغ عنه النظر وحسر عنه البصر وذلك

في شهر ذي الحجة سنة ثلاث واربعين وستمائة

(۳۳) صفحه (۱۱۲ ب) صحیفهٔ سجادیه نسخهٔ (۷۳) کتابخانه

وعليها ايضا ما حكايته م وعليها اعني على النسخة التي

بخط ابن السكون خط عميد الرؤساء ... قراءة

صورته م

قرأها علي السيد الاجل النقيب الاوحد العالم جلال الدين عماد

الاسلام ابو جعفر القاسم بن الحسن محمد بن الحسن بن معية ادام الله علوه

قراءة صحيحة مهذبة ... السيد ... ابو الحسن محمد

الحسن ... المستنير في باطن هذه الورقة ...

... وكتب هبة الله بن حامد بن احمد

... في شهر ربيع الآخر سنة ثلاث وستمائة والحمد لله ...

وصلواته وتسليمه على سيدنا محمد المصطفى وعلى آله ...

(۳۴) صفحه (۱۲۳ الف) صحیفهٔ سجادیه نسخهٔ شمارهٔ (۷۳) کتابخانه. اجازهٔ عمیدالرؤساء برای ابن‌معیه

[۱۱۰] عرائس البيان فی حقايق القرآن (عربی)

قدیمترین تفسیر عرفانی برای قرآنست، که مطابق عقاید صوفیان ومبتنی بر تأویلهای ایشان میباشد. نگارنده ابومحمد روزبهان بن ابونصر بقلی شیرازی صوفی دیلمی، در نسا بسال (۵۲۲) زاده ودر (۱۵ محرم ـ ٦٠٦) مرده. نوادهٔ او کتابی درشرح احوال او بنام «تحفة العرفان فی ذکر سید الاقطاب روزبهان» نگاشته (شدالازار ـ ص ۲٤۳ ـ ۲٤۷) دیده شود. وی معروف بشیخ شطاح صاحب رسالهٔ شطحیات است. واصلا از مردم نسا و خراسان و تحصیلات او در اسکندریه بوده و در شیراز بوعظ وریاضت اشتغال داشته. روش او در این کتاب چنانست که نخست آیه را می آورد و پس از آن رأی و گفتار خویش بیان کند، وسپس بنقل گفتار بزرگان صوفیه پردازد.

آغاز: الحمدلله الذی کان فی ازل الآزال موجوداً بوجوده، وذاته کنوز صفاته، وصفاته معادن جوده. تقدس ذاته بذاته عن الاضداد...

انجام: التاسعة طلب العلو... والعاشرة المنع والبخل ما کسره الجود والسخاء والحمدلله...

درسر آغاز تام کتاب را آورده. همهٔ این تفسیر نزدیك (۳۳٦۰۰ بیت) نوشته دارد ومختصر آن از اوائل سورهٔ انعام تا پایان قرآن درحاشیهٔ صحفه‌های (۲٤۲ تا ۳۸۳) کتاب «صفوة الصفاء ابن بزاز» بسال (۱۳۲۹) دربمبئی بچاپ سنگ منتشر شده.

در پشت برگ (۱ ـ الف) نسخهٔ این کتابخانه زنجیره سند خرقهٔ نگارنده تا اویس قرنی چنین نوشته شده:

۱ ـ اویس قرنی ۲ ـ موسی داعی
۳ ـ حبیب عجمی ٤ ـ داود طائی
۵ ـ شقیق بلخی ٦ ـ ابوتراب نخشبی
۷ ـ ابوعمر و استخری ۸ ـ ابومحمد، جعفر خدام
۹ ـ ابوعبدالله خفیف شیرازی (۱) ۱۰ ـ حسن اکار
۱۱ ـ ابواسحاق کازرونی ۱۲ ـ خطیب ابوبکر بن محمد
۱۳ ـ خطیب ابوالقاسم محمود بن احمد بن عبدالکریم،

---

۱ ـ گور او درشیراز است

۱٤ ـ سراج الدین محمود بن خلیفة بن عبدالسلام بن احمد بن سالبه
۱۵ ـ روزبهان بقلی شیرازی

[۱۳۵]

نسخه بخط نسخ. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. ولی خط وکاغذ مربوط بنزدیك زمان نگارندهٔ آنست. نخستین برك نونویس. همه صفحه‌ها دارای جدول طلا. در دو صفحهٔ نخست میان سطرها طلا کاری شده. آیه‌ها را با شنگرف نوشته.

(۵۳۳ برك) کاغذ فستقی. جلد تیماج مشکی کهنه.
اندازه: ۱۳×۱۸ ـ ۸×۱۳ اوائل نسخه ۳۱ سطر وتاآخر نسخه ۲۸ سطر میرسد.

[۱۱۱] عرائس المجالس (عربی)

داستانهای پیغمبران گذشته را از آیه های قرآن گردآورده وآنرا باستفاده از حدیثهای پیغمبر واخباری که از اصحاب او، یا دیگر بزرگان اسلام و بوسیلهٔ ایشان از دانشمندان وروحانیان بنی اسرائیل نقل شده تفسیر کرده، وآنرا برمجلس‌ها مرتب کرده وهرمجلسی مرتب برچندباب میباشد. نگارنده ابواسحاق احمد بن محمد بن ابراهیم نیشابوری ثعلبی (م ـ ٤۲۷) میباشد که استاد زمخشری بوده. سمعانی گوید: او را هم ثعلبی وهم ثعالبی خوانند، و این لقب اوست نه نسب، وی از ابوخزیمه روایت دارد وواحدی از او. این کتاب چندین بار چاپ شده: بولاق (۱۲۸٦). مصر (۱۲۹۷). مصر (۱۲۹۸) ونیز در (۱۳۰۱) و در حاشیه‌اش روض الریاحین. چاپ کاستلی (۱۲۹۸) چاپ شرف (۱۳۰۲) چاپ میمنیه (۱۳۰۳) و (۱۳۰٤) چاپ ازهری (۱۳۰۸). چاپ خیریه (۱۳۱۰). چاپ مصطفی حلبی (۱۳٤۰) بمبئی (۱۲۹۵) ونیز (۱۳۰٦) ودر این چاپ بمبئی بنام «عرائس التیجان» نامیده شده. ویك مرتبه قصهٔ موسی بتنهائی ویك مرتبه وقصهٔ سمسون نبی، از همین نگارنده بسال (۱۲۹۹) در مصر جدا چاپ شده.

در نسخهٔ این کتابخانه «العرائس و التیجان فی قصص الانبیاء» نامیده شده، وگویا چاپ بمبئی نیز ازروی نسخه چاپ شده که لفظ (التیجان) را دارا بوده

آغاز: الحمدلله حق حمده ... اخبرنا الشیخ الامام حسام الدین ... قال الاستاذ ابواسحاق احمدبن محمدبن ابراهیم الثعلبی (ره) هذا کتاب یشتمل علی ذکر قصص القرآن بالشرح والبیان... باب فی ذکر وجوه الحکمة فی تقصیص الله...

[۱۳۶]

نسخه بخط نسخ سدهٔ هفتم، نام نویسنده ندارد، لیکن کسی که نسخه را نویسانیده
۸۳ در پایان کتاب این عبارت را نوشته:

«هذا آخر کتاب العرائس. اکتبه العبدالفقیر الی رحمةالله الغنی ابواسحاق اسماعیل السلاری سهل الله الی نیل امانیه الدینیة طریقه، عام سبع وخمسین و ستمائة من اصل مقروّ علی الامام العلامة حسام الملة والدین المؤذنی الخوارزمی (ره) معنون بخط اجازته حکایته ـ یقول الفقیر الی الله سبحانه ابوالقاسم بن ابراهیم بن احمد المعروف بالمؤذنی: سمع علی

هذا آخر کتاب العرائس
اکتبه العبد الفقیر الی رحمة الله الغنی ابو اسحق
اسمعیل بن یعقوب السلاری سهل الله الی نیل مبتغیه الدینیة
طریقه عام سبع وخمسین وستمائة من اصل مقروّ علی
الامام العلامة حسام الملة والدین المؤذنی الخوارزمی رحمه الله
معنون بخط اجازته حکایته یقول الفقیر الی الله
سبحانه ابو القسم بن ابرهیم بن احمد المعروف بالمؤذنی سمع علی
کتاب العرائس بحواشیه وتأویل المتشابه من اوله الی آخره الشیخ
الامام الزاهد تقی الائمة محمد بن ابی العباس الملهمی امده الله
سماع درایة وفهم واتقان واجزت له ان یرویه عنی بالشروط
المأخوذة علی الرواة وتم له ذلک یوم الخمیس بتاریخ
السادس عشر صفر شهور سنة ثلاث وخمسین وخمسمائة

کتاب العرائس بحواشیه وتأویل المتشابه من اوله الی آخره، الشیخ الامام الزاهد تقی الائمة محمدبن ابی العباس الملهمی، امده الله بالتوفیق، سماع درایة وفهم و اتقان واجزت له ان یرویه عنی بالشروط المأخوذة علی الرواة. وتم له ذلک یوم الخمیس بتاریخ السادس عشر من صفر من شهور سنة ثلاث وخمسین وخمسمائة».

بنابر این نسخهٔ این کتابخانه از روی نسخهٔ حسام الدین مؤذنی بتاریخ (۶۵۷) نوشته شده.

(۱۸۵ برگ) کاغذ دولت آبادی. جلد ساغری مشکی کهنه.
اندازه: ۳۰×۲۰ و ۲۴٫۲×۱۳٫۸ ۲۸ سطر.

[۱۱۲] غرر اللئالی فی شرح دعاء ابی حمزة الثمالی (فارسی و عربی)

دعای ابوحمزه یک قطعه نیایش و مناجات بزرگی است در (۲۸۰ بیت نوشته) که شیخ در مصباح آنرا از ابومحمد هارون بن موسی تلعکبری (پدر محمدبن هارون م- ۳۸۵) از ابوحمزه ثمالی با زنجیره وسند روایت کرده. ابوحمزه ثابت بن دینار از یاران علی بن حسین (م-۹۵) ابن علی بن ابی طالب (ع) بوده، و از تابعان شمار آید، سنی وشیعه ازاو روایت دارند. ازاو نقل کرده اند که شنیده است این نیایش را علی بن الحسین (ع) در دل شبهای رمضان میخوانده.

این دعا را در دورهٔ صفوی شرحهای بسیار کرده اند، یکی از آنها نگارش محمدحسین بن محمد جعفر سرابی میباشد. وی در شهر سرآب تبریز زاده، و این کتاب را در کرمانشاه نگاشته، وسپس بشهر خود برگشته، و در آنجا بپایان رسانیده.

در دیباچهٔ آن شرح زندگی ابوحمزه را آورده، و در آن از رجال ملامصطفی وقاضی نورالله (م-۱۰۱۹) و مجلسی (م-۱۱۱۰) و جزایشان از پیشینیان ومتاخران نقل کرده است.

آغاز دیباچه: ستایش افزون از حد و نیایش... با آنکه در عبودیت آنها سرموئی در دستگاه.

آغاز شرح: فازاتم لنا هذا المعهود فالآن نشرع... آلهی لا تؤدبنی بعقوبتك آله فعال بمعنی مفعول است مثل كتاب بمعنی مكتوب...

شرحی است عرفانی و فلسفی و نگارنده خود بر آن حاشیه نگاشته است.

[۱۳۷]

نسخه بخط نستعلیق متوسط. متن دعا بشنج. از پایان نسخه چند برگ افتاده

٥٩٦ وبنابر این نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد. ولیکن نزدیك سده سیزدهم نوشته شده.

انجام نسخه موجود: ومیدانی كه عیاذا بالله اگر این بلارا مبتلا شویم نتیجه خلود نار است.

عنوانها باشنگرف درحاشیه نوشته شده. دارای حاشیه‌های بسیار بامضای (منه). تصحیح شده و تصحیحات را نیز درحاشیه نوشته اند متن دعا را درشت نوشته و روی آن خط شنگرف كشیده است.

(۲۳۴ صفحه) كاغذ فرنگی. جلد مقوی رویه پارچه مشكی تەلیز پارچه است

اندازه: ۱۲×۲۰ و ۷٫۲×۱۶، ۱٦ سطر.

[۱۱۳] فتح الابواب بین ذوی الالباب وبین رب الارباب (عربی)

دراستخاره واقسام وچگونگی آنها مرتب بربیست وچهارباب. نگارش سیدعلی ابن طاوس كه در (ص ۱۱) این فهرست یادشده.

نام نگارنده و نام كتاب و فهرست بابهای بیست و چهار گانه در دیباچه موجود است.

درپایان كتاب داستانهائی چند درباره استخاره واستخاره كنندگانیكه بمقصود رسیده اند آورده.

آغاز: یقول علی بن موسی بن... طاوس احمدالله جل جلاله الذی عطف علی اولیائه وخاصته...

انجام: اولئك الذین هداهم الله واولئك هم اولو الالباب وهذا آخر ما اردنا ذكره فی هذا الباب.

این كتاب تا كنون بچاپ نرسیده.

[۱۳۸]

نسخه بخط نسخ خوب. نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن (پنجشنبه ۱۵ــ

٦١٧ ذیقعده ۱۰۲٦) عنوانها باشنگرف. تصحیحها در كنار صفحه‌ها بقلم حاجی میرزا حسین نوری نوشته شده.

در برگ نخست مهر كتابخانه آقا ضیاءالدین نوری پسر شیخ فضل الله نوری و نواده دختری حاجی میرزا حسین نوری موجود است.

(۱۰۳ برگ) كاغذ نوعی ازمه. جلد تیماج زرد مقوائی دارای پوشه پارچه عطرزی

اندازه: ۱۳×۱۹٫۵ و ٦٫٤×۱۲، ۱۳ سطر.

[۱۱٤] فتوحات عباسی (فارسی)

در خواص اسماء الهی از نظر علم اعداد و خواص حروف مطابق مسلك حروفیان كه اندكی درباره آئین ایشان در (ص ۸۰ و ۸۵ و ۱۰۲) این فهرست گذشت.

این كتاب بترتیب جدول بندی مرتب گردیده. صفحه‌های آن دوستونی است، درهر ستون نخست نامی از نامهای خدارا نویسد، وزیر آن شماره آنرا درسه قسمت نوشته، وزیر آن ترجمه فارسی آن نام را نهاده، وزیر آن خاصیت تلفظ وسود برزبان راندن این نام را یاد كرده، وبیشتر دراین قسمت به (فتح فلان چیز) اكتفا میكند.

نگارنده نام خود را در نخستین صفحه جدولها (برگ ۱٤ب) زیر سرلوح وجدول طلا وروی جملهٔ (بسمله) با خطی شنگرفی: محمد بن عبدالحسین بن علی آل حسینی نخعی جزائری نجفی، تعیین كرده. از صفحه های (۱٤ب حاشیه) و (۸۳آ متن) نسخهٔ این كتابخانه چنین برآید كه نگارنده برای این كتاب دیباچهٔ جداگانه بنام «فصول النجاة ولباب الاشارات» نگاشته، واین دیباچه را نیز خود شرحی نوشته، ونام آنرا «منار الاسرار فی ایضاح الاذكار» نهاده. واز نخستین صفحهٔ این نسخه چنین دانسته میشود كه نگارنده رابراین كتاب حاشیه جداگانه هست و عنوانهای

آن حاشیه [واذا سئلنا ...] میباشد، لیکن ازاین نگارشهای او دراین مجلد چیزی موجود نیست بجز «فتوحات عباسی» (ازبرگ ۱۴تا۷۷) ویك قسمت بعنوان حاشیه (ازبرگ ۱تا۳) وقسمت دیگر بعنوان (تلو=ذیل) (ازبرگ ۴ تا ۱۱) وقسمت دیگر نیز بعنوان (تلو) ازبرك(۷۷تا۹۷).

میان حاشیه وتلو اول (برك ۴آ) جدول طالع شاه عباس را که کتاب بنام اوست نوشته،ودرپایان تلو اول (برك۱۱ب) گوید: تلو دوم که هنوز بپایان نیامده بیش از هزاربیت خواهد بود. لیکن درپایان تلودوم (برگ۹۷ـآ) درحاشیه گوید: بیش از این نتوانستم ازتلو موعود دراینجا بیاورم. عنوانهای تلو دوم (بدانکه ـ بدانکه) است. ومطالب آن عبارتست ازذکر تاریخ پایان جدولها بسال (۱۰۶۴)در دوبیت، وبیت تاریخ اینست:ـ

برسیدم سالش ازخرد گفت بگو   این جام زبادهٔ فتوحات آمد

ومقداری ازفضایل ائمه وانتساب نگارنده بنخع وابراهیم بن مالك اشتر نخعی ونسب مالك تاآدم ابوالبشر و جز اینها در آنجا آورده است.

[۱۳۹]

نسخه ازبرگ (۱تا۱۱) باخط نسخ واز (۱۴ تا ۷۷) جدول بندی واز آنجا تا
۵۰۳۳ پایان نسخه(برك ۹۷) بازبخط نسخ خوب است. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد.
لیکن گویا در زمان نگارنده وبرای خزانهٔ شاه عباس ثانی تهیه شده.

دارای حاشیه (منه) همهٔ صفحه‌ها دارای جدول طلا ولاجورد. عنوانها باشنگرف. دارای یك سرلوح عالی دربرك (۱۴ب) وسه قطعه طلا کاری دربرگهای (۱ـآ و۱۴ب و۲۱ـآ و۶۱ب) در صفحه های اصل کتاب همه جدولها طلائی، ورقم ها و شماره ها بنا مرکب رنگارنگ است.

(۹۷ برك) کاغذ نوعی ترمه. جلد سوخت طلاکوب کهنه.   اندازه برگ: ۱۰×۱۸٫۵
وجدول بندیها ۵٫۷×۱۲٫۸ و صفحه های آخر کتاب ۵٫۷×۱۳٫۳ : ۱۶ سطر.

[۱۱۵] فتوح الغیب فی الکشف عن قناع الریب (عربی)

شرحی بزرگ بر تفسیر کشاف است. کتاب «الکشاف عن حقایق التنزیل»

در (ص...) این فهرست گذشته، وهمانطور که اشارت رفت آنرا شرحها وحاشیه های بسیار هست، واز جمله آنها این کتاب است، چلبی در «کشف الظنون» آنرا یاد کرده گوید: حاشیهٔ بس بزرگ ودرشش مجلد کلان میباشد.

نگارندهٔ آن شرف الدین حسن بن محمد طیبی است(م-۷۴۶)، وی در آغاز کتاب چنین گوید:

پیغمبررا بخواب دیدم، جام شیر بمن داد، من ازآن نوشیده بدو باز گرداندم، پس او از آن نوشید، و چون از خواب برخواستم تصمیم گرفته این تفسیر را شرح نمودم.

ترتیب این کتاب چنانست که اول متن قرآن را بعنوان (التنزیل) نقل کند، وپس ازآن زیرعنوان (الکشاف) عبارت زمخشری را آرد، وسپس بعنوان (الفتوح) مطالب خودرا بیان کند. دراین کتابخانه فقط یك قطعه از کتاب موجود است که از آغاز جزء ششم قرآن تاسورهٔ یوسف رادربردارد.

آغاز تفسیر سورهٔ مائده: بسمله. یاایهاالذین... شدیدالعقاب. الکشاف یقال وفی بالعهداوفی به. ومنه[الموفون بعهدهم...] والعقد... الفتوح قوله:قوم اذاعقدوا عقداً البیت المناج فی الدلو القطیمة ...

[۱۴۰]

نسخه ازآغاز جزء ششم قرآن (آیهٔ ـ۱۴۷ـسورهٔ ۴) سورهٔ نساء تا(آیهٔ ـ۱۰۴
۱۵ ـ سورهٔ ۱۲) سورهٔ یوسف را در بردارد. خط نسخ متوسط کم نقطه متداول سدهٔ نهم.

درپشت نخستین صفحه خط حاج شیخ فضل الله مقتول(۱۳۲۹) داماد حاجی میرزا حسین نوری (م-۱۳۲۰) موجود است.

آغازاین نسخه: لایحب الله الجهر... الکشاف الامن ظلم. الاجهرمن ظلم... الفتوح قوله: ولمن انتصر بعدظلمه فاولئك ماعلیهم من سبیل. استشهاد...

انجام این نسخه: وقوله انی اعلم من الله مالاتعلمون...

عنوانها بانسخ درشت سیاه، وبرخی باشنگرف، وآیه‌ها باشنگرف نوشته شده.

(۲۵۹ برك) کاغذ دولت آبادی خوب. جلد تیماج زرد عنوانی کهنه لا مرع.
اندازه: ۲۵٫۵×۴۳٫۵ و ۱۸٫۵×۳۴ : ۳۰ سطر

[۱۱۶] فصوص سلیمانیه (فارسی)

درشرح دعای معروف به (بیت‌المعمور) که باین جمله آغاز میشود [یامن اظهرالجمیل وستر القبیح. .] . بفارسی. عنوانهای آن (فص، فص) میباشد. نگارش سید ماجدبن محمدحسینی بحرانی. صاحب «امل الامل» (ت-۱۰۹۷) شرح زندگی اورا آورده . وی مدتی قاضی شیراز ومدتی قاضی اصفهان بوده .

این کتابرا بنام شاه سلیمان صفوی(۱۰۷۷-۱۱۰۵) نوشته. نام‌خود ونام‌شاه ونام کتاب را در دیباچه یاد نموده :

آغاز: درةالتاج زیور زیب افزای الفاظ ومبانی وواسطةالعقد ..

وپس ازیك صفحه .. وبعدنیر عالم‌افروز این‌معنی ازمشرق‌عیان ..

انجام: که شهود لسان وجنان وارکان مکذب آنند کـه درتیابیم ، و اوراق صحیفهٔ شکر گذاری رابرقم اعتراف بعجز.. وعلی آله‌الرافعین‌لامته‌لواءالامان‌ازله المتفضل‌بالمنن‌الجسام والنعم‌الحسان . تم .

[۱٤۱]

نسخه بخط نستعلیق . ازبرگ (۲۱۱ تا ۲۱۵) مجموعهٔ است ومعرفی آن در
(ص۵٦و۵۸)این‌فهرست گذشت . نام‌نویسنده وتاریخ نوشتن‌درپایان این رساله ١٠٤٦
نیست ولیکن رساله‌های دیگراین مجموعه بخط رجبعلی‌ابن‌جوادعلی‌مازندرانی بتاریخ (۱۰۵۹ تا ۱۰۷۱) نوشته شده .

این رساله درسطر هـای چلیپانوشته‌شده . عنوانها باخط درشت است .

روی متن‌دعا خط سیاه کشیده، واعراب آنها راگذارده .

همهٔ مجموعه (۳٤٦ برك) این‌رساله (۵برك) جلدتیماج قهوه‌ای بامقوی‌نه‌حنائی .

اندازه : ۱۳×۲۴ و ص۱۰×۱۹ ؛ سطر ها چلیپا .

[۱۱۷] الکامل فی الصناعة (عربی)

منظومهٔ درتجوید قرآن ببحر رجز است. سراینده شیخ جعفربن کمال‌الدین زین‌القراء بن محمدبن سعید بحرینی اوالی است ، که شرح زندگانی او در «أمل

الآمل-ج۲» و «خاتمهٔ مستدرك-ص۳۸۹» و «سلافةالعصر» در ذیل ترجمهٔ سیداحمد بن عبدالصمد بحرینی آمده ، زایجهٔ اوبگفته خودش در حاشیه های تاریخی که بر منظومه کامل‌الصناعه نوشته (۱۰۱٤) است ومرگ اوبگفته حاجی نوری در خاتمه مستدرك سال (۱۰۹۱) وبگفته شیخ یوسف در«لؤلؤةالبحرین» سال (۱۰۸۸) بوده درمستدرك گوید: او کتاب «اللباب» را نیزپیش از«الکامل» بنام سیدعلی‌خان مدنی نوشته وسیدعلیخان درسلافه او را بلقب شیخنا العلامه ستوده . بخط این مرد نسخهٔ ازحاشیه ملاعبدالله در کتابخانه صاحب ذریعه‌درنجف موجود است. وتاریخ نوشتن آن (۱۰۳۱) . واو را پسری بنام موسی‌بن جعفربوده که تملك وامضای او برپشت کتاب «المطالب‌المظفریة فی شرح‌الجعفریة» در کتابخانهٔ حاج میرزا علی‌شهرستانی در کربلا موجود میباشد .

شیخ جعفر این منظومه تجوید را بنابخواهش سیدعلی خان‌مدنی که شاگرد وی‌بوده بسال (۱۰٦۹) سروده‌وبنام پدر سیدعلی یعنی میرزا احمدبن میرمعصوم که استاد سراینده است ساخته . وآنرا برسی باب مرتب کرده .

آغاز :

(۱) قال‌الفقیر الطالب الغفران — من ربه جعفر البحرانی

(۲) ابن کمال‌الدین زین‌القرا — فی‌عصره بل‌هوشیخ الاقرا

وپس‌از پنج بیت که یك‌بیت آن درحاشیه است گوید :-

(۸) لقداشارمن‌علی طاعته — حتم و من یلزمنی اجابته

وپس ازپنج بیت درستایش او :-

(۱٤) ذاك‌الذی لکل‌مدحة ملی — [سیدنا] بل‌سیدالکل‌علی

(۱۵) [ابن] الشریف‌الاوحدالعلامة — السند المحقق الفهامة

وپس‌ازپنج‌بیت‌ستایش:

(۲۱) [احمدبن المیرزا] المعصوم — دلت له معاطس الخصوم

(۲۲) [الحسنی الحسنی النسب] — لقا مرتباً لام و لاب

وپس‌از نه‌بیت دربارهٔ استادان خود گوید :-

(۳۱) و انني اخذت هذا العلما	عن كل شيخ بالكمال يسمى
(۳۲) نحو السديد يوسف البلقيني	ثم الجمال حسن البحريني
(۳۳) والفاضل الرضي ابن يوسف التقي	حافظ طوس السبزواري البيهقي
(۳٤) و والدي وغير هم ممن برع	في الفضل والاداء من أهل الورع

وپس از چهار بيت :

(۳۹) سميته بالكامل في الصناعة	لانه قد ضمن البراعة
(٤۰) و قد أتى مرتب الابواب	وهي ثلاثون لدى الحساب

نسخهٔ اين كتابخانه فقط سه باب اول از اين سي باب را دارد :

۱ ــ ستايش قرآن .

۲ ــ دور بودن از افزايش و كاهش

۳ ــ تواتر قرائتها .

وفقط داراى (٤۷٤ بيت) است . ودانسته نيست آيا سراينده آنرا بپايان رسانيده يا آنكه ناقص گذارده ؟ بهر حال خود سراينده آنرا حاشيه نوشته وشرح كرده وما چند حاشيهٔ بيت‌هاى اول منظومه را كه جنبهٔ تاريخ دارد در اينجا مياوريم :

حاشيهٔ بيت شمارهٔ (۲) كه نسب سراينده را آورده : و هو ابن محمد بن سعيد بن ناصر بن جعفر بن علي بن عبدالله بن سليمان بن عيسى حاكم قلعة السلاق جزيرة صغيرة بين سماهيج وجزيرة ابن متوج . ثم غطاها الماء الى زماننا هذا وسترا كثرها . ومولد هؤلاء كلهم البحرين ومولد الفقير في السنة الرابعة عشرة بعد الالف من الهجرة ، وسيأتي بيان مواضع تحصيله . (بخطه دام ظله) .

(السلاق) جزيرة صغيرة شرقي جزيرة ابن متوج و جنوبي الماحوز وشمالي قرية سترة ، وسماهيج عنها في جهته الصبا فانهم ذلك . (منه دام ظله .)

حاشيهٔ بيت (۸) : هو السيد السند الفاضل النحرير الميرزا الكامل سيدنا السيد علي ابن العلامة المحقق المدقق الفهامة حسن الاصول والفروع ومالك المعقول والمشروع سيدنا وسندنا شيخ وجده ، وسمي جده ، ميرزا نظام الدين احمد الدشتكي الحسيني ، ايدهما الله تعالى . (منه دام ظله .)

حاشيهٔ بيت (۱٤ و ۱۵ و ۲۱ و ۲۲) : و هذه الكلمات الثماني المكتوبة بالحمرة ومجموعها [سيدنا علي بن ميرزا احمد الحسني الحسيني النسب] تاريخ تصنيف هذه الرسالة وهي (۱۰٦۹) من الهجرة .

توضيح : در بيتهاى بالا ما كلمات سرخ را در اين علامت [ ] گذارديم .

حاشيهٔ مصرع اول بيت (۲۲) : قرأت عليه القرآن في الرباط الداودية المتصل بالحرم الحرام ، زاده الله شرفاً ، في السنة الثالثة و الاربعين بعد الالف . كان منفرداً في هذا الفن علماً وعملا ، و بلقين قرية على اربعة فراسخ من مصر كما سمعته منه . (منه دام ظله .) .

حاشيهٔ مصرع دوم بيت (۲۲) : المراد به الشيخ حسن بن علي بن رمضان البحراني الكراني وكان اورع اهل زمانه ، واقربهم من التقرب الى الله تعالى بالطاعات في الآناء والساعات ، وكانت قراءتي عليه في السنة الرابعة والثلاثين بعد الالف ، وكان رحمه الله وحيداً في التجويد والعلم والورع بلا اخلاف . (منه دام ظله .) .

در سر آغاز كتاب اجازه روايتي بنظم براى سيدعلي خان مذكور داده ، ودر آن از استادان سراينده ، نام بهائى وسيدماجد بحريني ، واستر آبادى ، وسيدنور الدين ابن علي حسيني ، وعلائي را آورده ، در حاشيه گويد : اجازهٔ از شيخ الحفاظ مشهد خراسان دارم كه او از پدرش شيخ يوسف واو از شيخ شمس الدين محمد شامي ، از شيخ عماد الدين قدسي ، از جزرى صاحب « النشر » روايت كرده است .

[۱٤۲]

مجموعه ايست كه « ناسخ ومنسوخ » واين كتاب و « روح الارواح في احكام النكاح » را دربر دارد . اين كتاب از برگ (۸۱ تا ۹٦) اين مجموعه را گرفته ۸۸۲
خط نسخ . نام نويسنده ندارد ، ليكن همهٔ مجموعه بيك خط است و نويسنده در برگ (۱٤۲) خودرا سليمان بن عبدالله الخطي معرفي كرده جاى نوشتن شهر كرِ كنده . تاريخ نوشتن (۱۰۷۵) اين نسخه فقط سه باب اول كتاب را دارد و بپايان نرسيده . عنوانها باشنگرف است .

همهٔ مجموعه (۱۷۵ برگ) اين منظومه (۱٦ برگ) . (۳۲۳ بيت) . جلد تيماج قهوهٔ كهنه

اندازه : ۱۳×۲۱ و ۸٫۳×۱۳٫٤ ، ۱۵ سطر .

[١١٨] الكشف عن آلقرات السبع (عربی)

بحثی مختصر و عرفانی دربارهٔ گوناگون شدن قرائتهای قرآن و ناساز گاری قاریان باآنکه قرآن یکی است بنابمضمون این شعر:

عبارا تناشتا وحسنك واحد و كل الى ذاك الجمال يشير

وجمع میان آن ناساز گاریها از راه تاویلهای عرفانی

نگارش قاضی سعیدقمی محمدبن محمدبن مفید که بسال (١٠٣٩) زاده، شده و نزد ملامحسن فیض (م – ١٠٩١) و مـلا عبدالرزاق کاشی شاگردی نموده و در عرفان روش ایشان را پیروی کرده . مدتی قاضی قم بوده . اورا حکیم کوچك قم می گفته اند. وتا سال (١١٠٣) زنده بوده شرح زندگانی اودر روضات (ص١٣٠٣) آمده است .

تاریخ نگارش این رساله شب جمعه دوشب گذشته از جمادی الثانی سال (١٠٨٩) درمیهن او قم میباشد .

آغاز الحمدلله الذی نجم القرآن وسبع ذلك البيان، فشيعه سبعة آلاف ملائكة الرحمان . . . وبعد اعلموا اخوان فی الدین وخلانی فی طلب اليقين ...

انجام : ولايخاطب احدرسول الله بای لسان خاطبه الاوقع لسامعه بالعربية ، كل ذلك . . . هذا ما اردنا ايراده . وانا السعيد القمی، ويؤيده ماورد فی حسن صوت النبی انه لايقدر علی استماعه ، ويوصل جبرئيل الی سمع كل سامع بالطفه، وماوردان (ق) فی اللوح اعظم من الجبال العظمية.

[١٤٣]

نسخه بخط شکسته نستعلیق، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. ودرمجموعه ایست
١٠٣٠ که خطهای گوناگون درآن هست: وتاریخ یکی از آنها دربرگ (١٥٨ ب) (رجب ١٠٩٤) است. ودربرگ (٢٠٠) نام نویسنده محمد مؤمن بن محمد امین التبریزی وتاریخ نوشتن (١٠٩١) تعیین شده

ازبرك (٦٣تا٦٤) درسه صفحه بطورچلیپا نوشته شده.

همه مجموعه (٢٠٩ برك) این رساله (٣صفحه) .

اندازه : ١٥×٢٠ سم و ١٣×١٩ سم ، سطرها چلیپا.

[١١٩] كنزالدقائق و بحرالغرایب (عربی)

تفسیر ادبی وعرفانی وخبری درچهار جلد بزرك . نگارنده محمد مشهدی طوسی بن محمد رضا بن اسماعیل بن جمال الدین قمی ، ازعلمای قرن دوازدهم . در منتخب التواریخ ، گوید. وی ازشاگردان مجلسی و گورش باصفهانست . صاحب ذریعه در (ج١- ص١٥٤) ستایشنامه مجلسی را بر این تفسیر یاد کرده، وتاریخ آن (غدیر-١١٠٢) میباشد و گویا تاریخ نگارش نزدیك بهمین تاریخ باشد. شرح زندگانی نگارنده در أمل الآمل (ص٦٤) و روضات (ص٦٤٨) هست . و يك چهل حدیث بنام «سلم درجات الجنة» ویک منظومه درمعانی وبیان درصدبیت بدونسبت داده اند .

صاحب روضات گوید این تفسیر در(١٢٠٠٠٠) بیت ودرچهارجلد میباشد. از این چهار جزء فقط یک جزء در این کتابخانه و دو جزء در کتابخانهٔ (رضوی) هست یکی دارای تفسیر سورهٔ بنی اسرائیل، ودیگری از «سورهٔ یاسین» تا آخر قرآن.

آغاز تفسیر سورهٔ یاسین بنقل از فهرست رضوی (ج٤- ص٤٤٩) پس از دیباچهٔ مختصری :- سورة يس وتدعى «المعمة» تعم صاحبها خيرالدارين و«الدافعة» تدفع عنه كل سؤ ...

نسخهٔ این کتابخانه ربع اول قرآن است از آغاز تاپایان سورهٔ مائده.

پس از تفسیر بسمله که آغاز آن درنسخهٔ این کتابخانه افتاده ، تفسیر سورهٔ فاتحه چنین آغاز میگردد:

الحمدلله. الحمدهوالثناء باللسان علی الجميل الاختياری من نعمة اوغيرها ، والمدح هوالثناء علی الجميل مطلقاً . وفی الكشاف انهما...

[۱٤٤]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . جزء نخست ازچهارجزء
۱٤ میباشد . آغاز نسخه یك برك افتاده .
آغاز موجود: [للمسمى الغير المتالف من الاصوات المتحد ...]
انجام : [یارب قد بلغنی جمیع ماأوحیته الیه وارسلته به من کتابك وحکمتك .]
روی برك (۳ ـ ب) لطفعلی صدر الافاضل حاشیهٔ بتاریخ (۱۳۲۳) نوشته ودر برگ (۱ ـ الف) این عبارت نوشته شده: [لا نظیر لهذا الکتاب الا کتاب «مشرق الشمسین» وهذا احسن من ذلك واکمل]
درچند جای نسخه برگهای (۸۸ و ۱٤۵ و ۱٤۷ و ۱۹۳) نویسنده صفحه را سفید گذارده ، گویا نسخه‌ای که از روی آن نوشته ناقص بوده است .
در پایان نسخه (برك ۱۹٦) مهر سیاه شده‌ای هست وزیر آن کسی نوشته : [مهر مرحوم شاهزاده احتشام الدوله].

(۱۹٦ برك) کاغذ نوعی ترمه . جلد روغنی گل بوته دار، کناره‌اش سائیده، که تیماج زرد
اندازه: ۳۰ر ×۲۰ و ۲ر۱۱×۲۲ر : ۳۱ سطر .

[۱۲۰] لب الحسنات (فارسی)

نیایش ودعا وکارها وورد های روزانه وهفتگانه وماهانهٔ سال را در رساله کوتاهی گرد آورده .
نگارنده ملامحسن فیض صاحب «خلاصة الاذکار» که در (ص ۱۰۵) یادشد. آنرا برای شاه عباس دوم (ش ۱۰۵۲ ـ ۱۰۷۷) نگاشته . ودرسر آغاز نام وی ونام خود ونام کتاب را یاد کرده گوید شاه این کتاب را بدین نام خوانده . تاریخ نگارش (صفر ـ ۱۰۷۳)
کتاب مرتب بر سه باب است:

۱ ـ دعا های روزانه
۲ ـ دعا های هفتگانه
۳ ـ دعا های ماهانه

اول نسخه افتاده . آغاز موجود : تراب اشرف اقدس اعلی ... شاه عباس ثانی ....

انجام : در این سه ماه عملی مختص نیست که بجای باید آورد. باتجام آمد خلاصة اعمال حسنة سنه، مسماة بـ «لب الحسنات» درمنتصف صفر سال هزار وهفتاد وسه والحمدلله اولا ...

[۱٤۵]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد . عنوانها با شنگرف .
۹۳۲ آغاز نسخه یك برك افتاده . نسخه درمجموعه‌ایست واز برگ (۱ تا ۵٤) را گرفته .
در کنار صفحه های این مجموعه خلاصة الاذکار نوشته شده ودر (ص ۱۰٦) این فهرست یاد شد .

همهٔ مجموعه (۱۳۸ برك) این رساله (۵٤ برك) است کاغذ نوعی ترمه .
جلد تیماج مشکی یك لا رویه پارچه ترمه کهنه .
اندازه : ۱۱×۱٦ و ۷×۱۱ر : ۱۲ سطر .

[۱۲۱] لطائف الاشارات فی حقایق العبارات (عربی)

از قدیمترین کتابهای تفسیر عرفانی میباشد که در آغاز سده پنجم نگاشته شده نگارنده ابو القاسم عبدالکریم بن هوازن بن عبدالملك بن طلحة قشیری نیشابوری استوائی است که نزدیك سال (۳۷٦) زاده ، ودر نیشابور وبغداد علم آموخته وبسال ٤۳۷ در نیشابور مجلس درس بپار است . ودر سن هشتاد ونه سالگی بسال (٤٦۵) مرده است .
چلبی در «کشف الظنون» گوید این تفسیر قبل از (٤۱۰) نگاشته شده ولیکن خود نگارنده درسر آغاز کتاب گوید : در ماههای سال (٤۳۷) بآن آغاز کردم .
مطالب عرفانی این کتاب بیش از مطالب ادبی آنست ، وراه تأویل را مانند دیگر عارفان باز وآزاد میداند ، مثلا جمله (بسمله) را درهر سوره بشکلی تفسیر کرده وبعبارت نوی در آورده ، چنانکه در آغاز تفسیر سورهٔ بقره گوید :
بسم الله حرف التضمین ای بالله ظهرت الحوادث ، وبه وجدت المخلوقات ، فما من حادث مخلوق ، وحاصل مسبوق ، من عین و اثر وغبره وغیره من حجر ومدر ، وجن وبشر ...
ودر سورهٔ آل عمران چنین است:

اختلف اهل التحقیق فی اسمه الله، هل هو مشتق من معنی ام لا؛ فکثیر منهم قالوا: انه لیس بمشتق من معنی، وهو له سبحانه علی الاختصاص، یجری فی وصفه مجری اسماء الاعلام فی صفة غیره. فاذا قرع هذا اللفظ اسماع اهل...

ودر سورهٔ نساء چنین است:

اختلفوا فی الاسم عما ذا اشتق؛ فمنهم من قال: انه مشتق من السمة وهی الکیة، و کلاهما فی الاشارة یصح، اعنی انهم قالوا مشتق من السمة. وقال بعضهم...

ودر سورهٔ مائدة گوید:

الهیبة والهیه توجب العنا والعیه، وسماع الرحمان الرحیم توجب الحضور والاوبه، والحضور یتضمن البقاء والقربة، فمن اسمعه بسم الله اوهبه فی کشف جلاله، ومن اسمعه الرحمان...

ودر سورهٔ انعام گوید:

باسمه استنارت القلوب واحتقلت، و باسمه زالت الکروب واضمحلت، و برحمته عرفه الارواح...

ودر سورهٔ انفال گوید.

باسم الله اخبار عن قدرته علی الابداع والاختراع، الرحمان الرحیم اخبار عن نصرته بالامتاع وحسن الدفاع...

و در سورهٔ هود گوید:

قوله عز وجل: بسم الله: کلمة سماعها توجب شفاء کل عابد، ضیاء کل قاصد....

ودر سورهٔ یونس گوید:

هذه کلمة استولت علی قلوب قومه فنضرها، وعلی قلوب قوم فحیرها، فالتی نضرها فبنوادر برها نه، والتی حیرها فبقهر سلطانه...

ودر سورهٔ یوسف گوید:

من وسم ظاهره بالعبودیة وسرایره بمشاهدة الربوبیة، فقدسمت همته للمراتب العلیة وارتقب رتبه عن المنازل الدنیة...

ودر سورهٔ رعد گوید:

باسم الله، کلمة سماعها تورث لقوم طلباً ثم طرباً، ولقوم حرباً ثم هرباً..

ودر سورهٔ ابراهیم گوید:

بسم الله، معناه بالله فقلوب العارفین بالله اشراقها، و قلوب الوالهین بالله احراقها....

آغاز این تفسیر: الحمد لله الذی شرح قلوب اولیائه لعرفانه، واوضح...

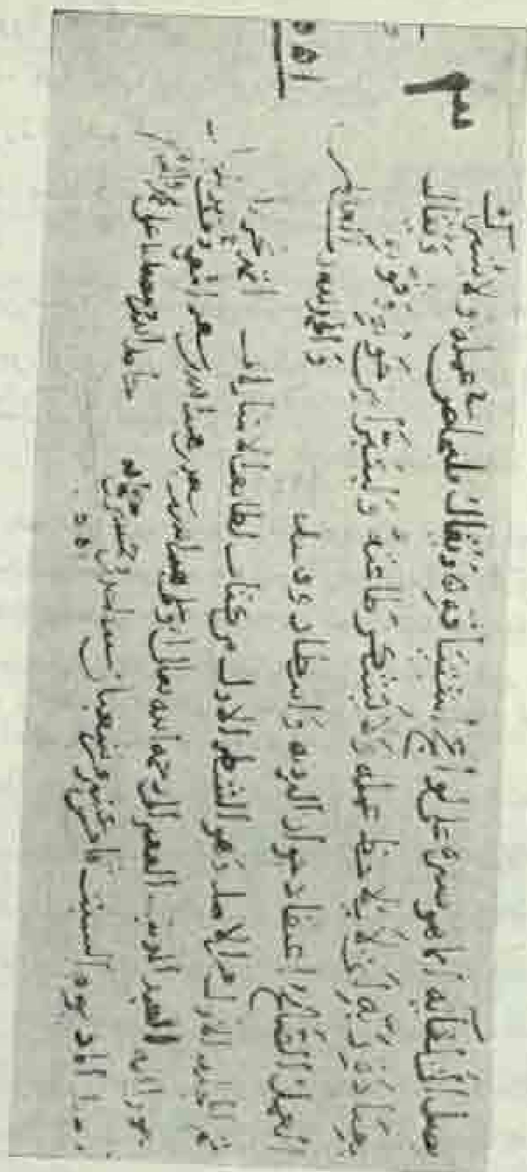
انجام جزء اول: ویقال العمل الصالح اعتقاد جوار العرویه وانتظار وقید. والحمد لله رب العالمین تم المجلد الاول.

[۱۴۶]

۴ نسخه بخط نسخ خوب متداول زمان خود. نام نویسنده ابوعلی هبة الله بن سعد ابن هبة الله بن سعد معروف به دیناره آترادر اسدآباد بتاریخ (شنبه ۱۸ شعبان ۵۵۱) نوشته این مجلد فقط دارای نخستین نیمهٔ تفسیرمیباشد، از آغاز قرآن تا (آیهٔ ۱۰۳ سورهٔ کهف) [قل هل انبئکم بالاخسرین اعمالا] را در بردارد.

(۲۷۷ برگ) کاغذ دولت‌آبادی، جلد تیماج مشکی ضربی کهنه‌ته تیماج سرخ، اندازه: ۳۶×۱۷ و ۳۰×۱۲ و ۱۲ر۵، ۲۳ سطر.

(۳۶) برگ (ب-۲) لطائف الاشارات نسخهٔ شمارهٔ (۳) این کتابخانه.



(۳۷) صفحهٔ آخر لطائف غیبی از نسخهٔ شماره (۳) این کتابخانه

[۱۲۲] **لطائف غیبی و عواطف لاریبی** (فارسی)

تفسیر آیه های قرآن در بارهٔ اصول دین و مبدأ و معاد یعنی آیه هائیکه میتوان مسائل و علم کلام و فلسفهٔ الهی و وجود ذات باری تعالی و صفات او و نبوت و جز آن از مسائل کلامی

را از آن بیرون آورد مانند «اسرار الآیات» ملاصدرا که در (ص ۷) این فهرست یادشد.

نگارش احمد بن زین العابدین علوی عاملی جبلی، صاحب حاشیه بر شرح جدید تجرید بنام «ریاض القدس» که نسخهٔ آن در همین کتابخانه موجود است، و در قسمت فلسفه این فهرست معرفی خواهدشد که میان سالهای (۱۰۵٤ و ۱۰٦۰) مرده و از شاگردان مبرز میرداماد (م- ۱۰٤۱) بوده و با دختر او ازدواج کرده و در سال (۱۰۱۷) از وی اجازه روایتی گرفته است. و نیز شاگرد شیخ بهائی (م-۱۰۳۱) میباشد و از او نیز بسال (۱۰۱۲) اجازه گرفته. (الذریعه -ج ۱-ص ۲۳۷ و ۱۵۹) دیده شود.

عنوانهای این کتاب (لطیفه، لطیفه) میباشد، و در روش از ملاصدرا پیروی نموده، و در عین حال از شدت غرور نه از وی و نه از شیخ بهائی بنیکی یاد نکرده است. از آغاز کتاب تا (۳۰ برگ) بتفسیر سورهٔ فاتحه اختصاص داده، سپس بتفسیر دیگر آیه ها بدون ترتیب پرداخته.

آغاز: بعد از حمد مبدعی که سبعهٔ معلقات هفت آسمان نمونهٔ از بدایع انشاء و لطایف ابداع اوست، و دوایر تو بر توی هفت زمین ...

در نسخهٔ این کتابخانه آخرین مطلب این کتاب «لطیفه . در آیاتی که دلالت بر اهل بهشت و دوزخ دارند» و در پایان آن تاریخ نوشتن را (اواخر جمادی الاول ۱۰٤٤) گذارده، سپس همهٔ آن لطیفه و تاریخ را خود نگارنده خط زده و سه صفحهٔ دیگر افزوده و در پایان آن تاریخ نگذارده است، پس تاریخ پایان نگارش در آن حدود است. اما تاریخ شروع را در آغاز نسخهٔ این کتابخانه (برگ ۵ب) (۱۰۳۳) مطابق با جملهٔ «شریعت احمد» تعیین کرده و سپس خود نگارنده روی آن خط زده.

در دیباچه نام نگارنده و نام کتاب یادشده، و در برگ سوم نسخهٔ این کتابخانه (درحاشیه) آنرا بشاه صفی صفوی (ش ۱۰۳۸-۱۰۵۲) اهدا کرده

[۱٤۷]

نسخه چرک نویس اصل، بخط نگارنده، درست و بی افتادگی. خط نستعلیق
۷٤ متوسط. بیشتر صفحه ها پراست از قلم زدگی ها و تغییر و تبدیل فراوان در مطالب. تاریخ نوشتن در (برگ ۱۵۰-الف) (ج ۱-۱۰٤٤) نوشته شده، و سپس

خود نویسنده روی آن وهمهٔ مطالب آن صفحه قلم کشیده. وصفحهٔ دیگررا افزوده. عنوانها با شنگرف.روی آیه‌ها خط شنگرفی. برپشت آخرین صفحه، زایچهٔ [نورچشم عالم وعالمیان خلف اعاظم سادات... میرمحمدمجید... -۲٦-ع۱-۱۰۲۹ = ۲۰-شباط -۱۹۳۱- اسکندری = ۱۷- اسفند-٥٤ (ظ ٥٤٠) جلالی] باخط نگارنده نوشته شده. باسابقهٔ خودخواهی که در او میدانیم آشکاراست که زایچهٔ فرزند خوداو میباشد.

این نسخه در (۱۳۷ برك) است که ازشمارهٔ (۱۷) آغازو به (۱۵۳) پایان می‌یابد. و۱٦ برگ پیش ازآن نسخهٔ دوم است که بشمارهٔ (۲٤) دراین کتابخانه موجود است. ودرزیر می‌آید.

(۱۳۷ برك) کاغذ اوبی ترمه .. جلد کهنه بود توسط ادارهٔ کتابخانه تجدیدشد. تیماج ومقوای لو

اندازه : ۲۲×۲۷ و ۱۳×ص۱۷ : ۱۷ سطر.

(۳۸) صفحه (۱۷ ب) لطایف‌غیبی خط نگارنده. آغاز نسخه شمارهٔ (۷٤) این کتابخانه.

[۱٤۸]

نسخهٔ پاك نویس اصلی ، ناقص وفقط شانزده برك آغاز کتاب را دارد. نویسنده‌ای آنرا بخط نسخ خوب از برای نگارنده‌اش نوشته ، لیکن نگارندهٔ ۲٤
عادت خود دراین پاك نویس نیز دست برده وآنرا تغییر داده. دربرك (۱۵ ب) نسخه بطور ناقص ختم میشود. وسپس یك صفحه بخط نگارنده بدان اضافه شده. عنوانها با شنگرف . روی آیه ها خط شنگرفی . در برگهای (۳ و ٤) نگارنده مطالب متن را قلم زده ودرحاشیه بخط خود نوشته ، ودر برگهای دیگر حاشیه هائی بامضای (منه) بخط خود نوشته است. دربرك (۱ ب) روی یك صفحه (۸ سطر) بقلم درشت همان نویسنده ، معرفی کتاب والقاب بزرك نگارنده آن نوشته شده . واو را [بندگان

(۳۹) صفحهٔ (۱۵۱ الف) لطائف‌غیبی خط‌نگارنده . نسخهٔ شمارهٔ (۷٤) این کتابخانه.

عالی‌حضرت سیادت‌ونقابت پناه، نجابت وهدایت دستگاه، عوارف وحقایق آگاه، عوالی ومعالی انتباه، عالی‌جاه نظاما للسیادة والنقابة و النجابة و الهدایة و العزة و الاقبال والاجلال] خوانده‌ودرپشت برگ(۱-الف) شرحی بخط نگارنده‌نوشته‌شده که:ستی بعض احتماع درقتل‌حسین‌است که بعضی متابعت از آداب پیغمبر...!

(۱۹ برگ) کاغذ ترمه سمرقندی ، یکشی بات ارة (۷۴) دریکجلد بود وتوسط این کتابخانه جدا تجلید شد   اندازه : ۲۰٫۵×۳۶٫۵ و ۱۲×۱۶٫۵ ؛ ۱۴ سطر.

[۱۲۲] متشابه القرآن (عربی)

ازهمان آغاز اسلام آشکار بوده که برخی ازآیه‌های قرآن ساده وروشن وبرخی دیگر چندپهلو وتأویل‌پذیر میباشد چنانکه خود گوید: [منه آیات محکمات هن ام الکتاب وآخر متشابهات...] وپس‌از پیدایش مذهبهای گوناگون چون هر یك برای اثبات راه خود بآیتی‌چند ازقرآن‌استدلال میکردند، دشمنان ایشان‌برای پاسخ دادن بایشان ، آن آیه ها را متشابه میخواندند ، تا اینکه درسدهٔ سوم که فلسفه ودانشها بجهان اسلام آمد ودانشمندان اسلام درمقابل ایرادهای گوناگون مخالفان قرار گرفتند، ناچار باین پژوهشها برخاسته عده‌ای از آیه ها را متشابه خواندند. وپس‌از آن اندك‌اندك بگردآوردن ومحدودومشخص ساختن این آیه‌ها و بیان سبب آمدن چنین آیه ها وسودآن پرداختند.

ابن‌ندیم درالفهرست (ن-۳۷۷) زیرعنوان «الکتب‌المؤلفة فی متشابه‌القرآن» کسان زیررا درشمار نویسندگان این‌فن نامبرده :

۱ــ محمودبن حسن   ۲ــ خلف بن هشام
۳ــ قطیعی   ۴ــ نافع
۵ــ حمزة   ۶ــ علی بن قاسم رشیدی
۷ــ جعفر ابن حرب معتزلی   ۸ــ مقاتل‌بن سلیمان
۹ــ ابوعلی جبائی   ۱۰ــ ابوهذیل علاف

ونیز ابن‌ندیم درعنوان «الکتب المؤلفة فیما اتفقت الفاظه ومعانیه فی القرآن»

یعنی مکررات قرآن: کتابهای ابوالعباس مبرد وابوعمرودوری را نامبرده .لیکن چلبی در« کشف‌الظنون» (ن-۱۰۶۷) گوید: اولین کسی که در بارهٔ این موضوع رساله نوشت کسائی (م-۱۸۹) ولی چنانکه گفتیم این‌دانش وقتی نضج گرفته وپخته شد که درسدهٔ سوم دانشها درمیان مسلمانان رواج گرفت، ازدانشمندانی که پس‌از سدهٔ پنجم دراین دانش گفتگو کرده میتوان اشخاص زیررا نامبرد:

۱ــ ابن‌شهر آشوب(م-۵۸۳) طبرسی(م-۵۸۸) نگارندهٔ «متشابه القرآن»، فخرالدین رازی(م-۶۰۶) نگارندهٔ « درة التنزیل » محمدبن جماعة (م-۷۳۳) که « کشف‌المعانی» را نگاشت ابن‌لبان (م-۷۴۹) که «متشابه القرآن» را نوشت . محمدزرکشی (م-۷۹۴) که « البرهان » رانگاشت . سیوطی (م-۹۱۱) که «قطف الازهار» را نوشت. ملاصدری شیرازی (م-۱۰۵۰) که در(ص ۷) یاد او گذشت وی این رسالهٔ مورد گفتگوی مارا نوشته ، ودرآن از فائده‌آمدن چنین‌آیه ها در قرآن وتفسیر برخی آنها ازنظر عرفان وفلسفه الهی گفتگو نموده، وآنرا برشش فصل مرتب ساخته‌است.

۱ــ روشهای گوناگون دانشمندان درتفسیرآیه های متشابه.

۲ــ گفتار قفال شاشی (چاچی) که : (گفتار خدا در خور عقل شنونده است) ورد برآن.

۳ــ گفته دیگران: (فهم برای مردم محال‌است) وردبرآن.

۴و۵ــ دربیان مذهب نگارنده در تأویل چنین‌آیه ها،

۶ــ تأویل برخی آیه‌های متشابه، مانند [الرحمن علی العرش استوی] و جز آن.

آغاز: اللهم تبارکت بالتقدیس والتنزیه، وتعالیت عن المثل والشبیه..

انجام: وهکذا یتنزل الامر من الباری الی العقل ومنه الی النفس الناطقة، ومنها الی القوة السارية فی جسمیة.

[۱۴۹]

نسخه بخط نسخ متوسط، ازبرگ (۵۱تا۷۵) درمجموعه ئیست دارای «جلوات
۸۷۰ ناصری» ورسالهٔ درتشویق برتصوف، ورسالهٔ «اتصاف الوجود بالماهیة» واین
رساله، وحاشیهٔملاعلی نوری بر«شواهد ربوبیه» نام نویسنده وتاریخ نوشتن‌در
آخراین رساله نیست، لیکن درآخر رسالهٔ «جلوات ناصری» که آن نیز بهمین خط است
نام‌نویسنده، محمدعلی کرمانشاهی‌الاصل، وتاریخ نوشتن (ذیحجهٔ‌ـ۱۲۸۷)آمده. ودرپایان
رسالهٔ دوم این مجموعه (۱۲۹۶) تعیین گردیده.
عنوانها باخط درشت وروی‌آنها نیزخط کشی شده - دارای‌اندکی‌حاشیه ازملاعلی
ابن جمشیدنوری (م‌۱۲۴۶) صاحب‌حاشیة بر«شواهد الربوبیة» وحاشیة‌بر «اسفارأربعه»
و جز آن.

(۲۵ برگ) کاغذ فرنگی . جلد تیماج مشکی بشلاضربی .
اندازه ۱۸×۱۱ و ۷×۱۴ : ۱۵ سطر.

[۱۲۴] المجتنی من الدعاء المجتبی

نگارش سیدعلی ابن‌طاوس که‌در(ص۱۱و۱۰۹)یاداو گذشت. وی‌دراین کتاب
هرفصل را ازیك كتاب آورده . مانند «دفع‌المهموم» کتاب دعای حسین‌بن سعید،
«العملیات الموصلة» یوسف معروف بابن خوارزمی، دعای محمدبن‌آوی‌عجمی،
«الوسائل الی المسائل» وجز آن.
این کتاب درحدودسال (۱۳۰۵) دربمبئی بانظر شیخ‌علی محلاتی چاپ‌شده:
(ذریعه ج۸–ص۱۹۱) دیده شود.
آغاز نسخهٔ سپهسالار: احمدالله جل‌جلاله بحسب مایهدینی‌الیه ویقوینی
علیه .....
آغاز نسخهٔ این کتابخانه : یقول مولانا... ابن‌طاوس... احمدالله جل‌جلاله
بحسب مایهدینی... وبعد فانی وجد دعوات لطیفه... وسمیتها بالمجتنی من‌الدعاء
المجتبی...
انجام: و بفضلك عمن سواك یاحی یاقیوم . هذا آخرما وجدنا بخط السید
السعید....

[۱۵۰]

نسخه در مجموعه‌ایست دارای «مهج‌الدعوات» واین کتاب و«الدروع الواقیة»
۸۹۹ این کتاب ازبرگ (۱۳۶تا۱۴۹) راگرفته . خط نسخ . نام نویسنده ندارد .
عنوانها باشنگرف. دعاها اعراب دارد. تاریخ‌نوشتن جمعة (۱۴ـع۱ـ۱۰۸۱)
نسخه‌تصحیح ومقابلت‌شده، ونشان خواندن دارد.

(۱۳ برگ) کاغذ سمرقندی . جلد تیماج زردطوالی بوشه بارچه عطرنجی.
اندازه: ۳۲×۵ر۱۹ و ۳۱×۱۱ . ۲۵ سطر.

[۱۲۵] مجمع البیان لعلوم القرآن (عربی)

از تفسیرهای مهم ادبی وظاهری قدیم شیعه میباشد، واز تأویلهای متأخران
کمتر در آن یافت میشود،ازاین روی دردورهٔ‌صفویه وقاجاریه توجه‌لازم‌بان‌نمیشده
است. وبعکس امروز که روش قدیم درعلوم‌مذهبی‌بیشترموردتوجه واقع‌شده، این
کتاب و کتاب‌تبیان شیخ طوسی مانند بیشتر کتابهای دانشمندان پیشین مورد توجه
شایان گردیده. نگارندهٔ آن ابوعلی‌فضل‌بن حسن بن‌فضل‌طبرسی (تفرشی)مشهدی
است که‌بسال(۵۲۳) ازمشهدبسبزوار‌رفته‌وبسال(۵۴۸)درسبزوارمرده‌است، وجنازهٔ
اوراازآنجا بمشهدآورده‌ودراینجادفن کرده‌اند، و گوراوا کنون درپهلوی‌باختری
خیابان طبرسی معروف وزیارتگاه است. این مرد سه‌تفسیر نگاشته
نخست «مجمع‌البیان» که بزرگترین تفسیراوست.
دوم - «الکافی الشافی» که کوچکترین‌آنها میباشد.
سوم - «جوامع‌الجامع» که میانه است.
تاریخ پایان نگارش مجمع پنجشنبهٔ نیمهٔ ذی‌قعدهٔ سال(۵۳۶) درشهرسبزوار
میباشد.
«مجمع‌البیان» بفارسی نیز ترجمه شده ونسخه ترجمه دراین کتابخانه موجود
و (ص ...) این فهرست یادگردیده . و خواجگی نیز آنرامختصر کرده، ونسخه
آن در کتابخانهٔ رضوی‌هست (فهرست‌رضوی–ج‌ا–تفسیر–۱۹۸) دیده‌شود.

اصل عربی مجمع یکمرتبه در تهران بسال (۱۳۱٤) ویك مرتبه درصیدا (سوریه) بسال (۱۳۵۰) چاپ شده، بیاضی مجمع البیان را مختصر نموده و آنرا وزبدة البیان المنتزع من مجمع البیان، نامیده. وتقی الدین ابراهیم کفعمی (م- ۹۰۵) زبده را نیز مختصر کرده (ذریعه-ج۱-ص۳۵٦) دیده شود.

[۱۵۱]

نسخه فقط نیمهٔ نخست این تفسیر یعنی ازآغاز قرآن تا پایان سورهٔ یوسف را در
۲۳ بردارد وجلد دوم آن فعلا درنزد آقای شیخ جواد عراقی مشایخی در تهران
موجود است. خط نسخ. نام نویسنده جلال بن حسن. تاریخ نوشتن (رجب ۱۰۷۳). دارای حاشیه‌ها بامضاهای (ق-ه- مصباح المنیر) وجز آن میباشد. درمشهد بدست محمدامین هادی بن عبدالوهاب خادم استرابادی بسال (۱۰۷۵) تصحیح شده. ودرپشت برك اول نسخه همین مرد نوپسانده این کتاب را ازمنتهای خداوند برخودشمرده ومهر کرده است. عنوانها وآیه‌ها با شنگرف.

(۴۷۷ برك) کاغذ دولت‌آبادی. جلد تیماج حنائی‌متوالی روی جلد پارچه زری کشیده شده

اندازه: ۳٦×۳۹ و ۱٦×۲۸٫۵ : ۳۴ سطر.

[۱۲٦] مجموعهٔ دعائی (عربی)

دارای مطالب گوناگون است که بیشتر آنها جنبهٔ دعا وعبادت ونیایش دارد. ودر ضمن آن رساله های مستقل نیز استنساخ شده. گرد آورنده چنانکه از پایان رسالهٔ مصباح الشریعه دانسته میشود مردی بنام عبدالکریم بن ابوالحسن خوراسکانی است ازعلمای آغازقرن سیزدهم، ودارای خطی نیکومیباشد. فهرست مطالب این مجموعه چنین است:

۱ــ خطبهٔ غدیری بعربی برای ابنروزساخته شده. برگهای (۱تا٤).

۲ــ دعا های گوناگون بخط نسخ متوسط برگهای (٤-۸).

۳ــ رسالهٔ من‌لایحضره‌التقویم‌نبض، که در قسمت نجوم وفلسفه معرفی خواهد شد برگهای (۹ــ ۲٤).

٤ــ حرزهای گوناگون ازامامان ودعاهای دیگر مانند دوازده امام وندبه

وجز آن دربرگهای (۲٤ــ ۱٤۱).

۵ــ مصباح الشریعه درأخبار وأحادیث (۱٤۲-۱۷٦).

٦ــ خراجیهٔ شیخ عبدالعالی کرکی، رد برمقدس اردبیلی درفقه. دربرگهای (۱۷۷-۱۹٦)

[۱۵۲]

دعا های این جنك بخط نسخ ومطالب بخط نستعلیق. نام نویسنده عبدالکریم بن
۹۰۳ ابوالحسن. تاریخ نوشتن درپایان رساله مصباح الشریعه وخراجیه (٦ـ محرم
۱۲۱٤). آمده مقابلت وتصحیح گردیده. عنوانها باشنگرف.

(مجموعهٔ ۱۷۹ برك) کاغذ ترمه گوناگون. جلد تیماج مشکی بالا.

اندازه: بیاضی ۹×۱۷ و ٦×۱۲٫۸ : ۱۲ تا ۲۰ سطر.

[۱۲۷] مجموعهٔ دعائی (فارسی وعربی)

این مجموعه دارای رساله های گوناگون جداگانه میباشد که چند شمارهٔ آن درباره کلام وعرفان وفقه است، وهریك درجای خود ازاین فهرست یاد خواهد شد، لیکن درفاصلهٔ میان هر رساله تا رساله دیگر مقداری دعا آورده. و از این روی آنرا دراین باب معرفی میکنیم.

اینك فهرست رساله ها وفواید این مجموعه.

۱ــ چند حدیث در ستایش دانش و دانشمندان، و چند حدیث در ستایش خربوزه، وعقیق جزع یمانی، و گفتار برخی ادیبان ودعای صبح وشام و تعقیبهای نمازودعای صنمی قریش. دربرگ (۱و۲).

۲ــ حدیثهائی در ستایش علی و دعای عدیله کبری و دعای دیگر. برگ (۳و٤).

۳ــ رسالهٔ در عدالت و گناهان کبیره. از محقق دوم کرکی (م ــ ۹٤۰). برك (٤تا٦).

٤ــ رساله دراصول دین. برك (۷تا۹).

۵ـ خزائن‌الایمان. نگارش ضیاءالدین علی‌بن السدیدالجرجانی. فارسی در حاشیهٔ آن صیغه های قراردادها نوشته شده. برگهای (۹تا۱۱)

۶ـ رساله از همو درفروع دین (۱۲تا۱۳)

۷ـ «غایةالایجاز لخایف‌الاعواز» درطهارت ونماز. (۱۳-۱۴)

۸ـ عقاید دینیه. در کلام فارسی ازضیاء یادشده (۱۵-۱۸)

۹ـ شرح وخواص نادعلی منسوب بشهید درحاشیه دعاء (۱۸-۲۱).

۱۰ـ شرح خبر کمیل [مالك‌والحقیقة...] ازعبدالرزاق کاشی. (۲۱-۲۴)

۱۱ـ السبعین فی‌فضائل امیرالمؤمنین (۲٤-۳٤) هفتاد حدیث‌بعربی.

۱۲ـ شرح حال امام زاده اولیاء فارسی. ودر پایانش شرح عدیله مختصر برگهای (۳٤-۳٦).

۱۳ـ آثار حقوقی وطی‌بشبهه وبرخی دعاها (۳۷)

۱٤ـ وصیت پیغمبر برای‌شیعهٔ علی(ع) وسلمان عربی (۳۸).

۱۵ـ حرزسورهٔ (یس) وبستن زبان‌بدان ودیوان(۳۹).

۱٦ـ زکاة وضوء(دعاء) وسبب وجوب‌نماز (٤۰).

۱۷ـ چندقطعه شعر ازابوسعید ابوالخیر وعلاءالدوله سمنانی، و سخنی از حسن بصری، وآنچه برعصای موسی نوشته وقطعه های منظوم ازشاه نعمةالله‌ولی، وملای رومی، وامام فخر رازی درتفسیر برخی آیه های‌قرآنی وستایش‌علی (ع) برگهای (٤۱-٤۳).

۱۸ـ برگردان (ترجیع‌بند) ازجمال سبزواری درستایش علی.

۱۹ـ قصیدهٔ نونی نعمةالله ولی که‌درستایش و معرفی پدران خود، و سپس قصیدهٔ دیگر درستایش علی ولی سروده، وقصیدهٔ دیگرازشمس تبریزی.

۲۰ـ اشعاری ازشیخ‌مغربی‌ونعمةاللەولی، درستایش‌علی(ع) وبرخی‌اشعاراز کمال‌پارسی. درپایان(برك۵۰ب) مهری‌بنام[المتوكل‌علی‌الله محمدباقربن‌عبدالقادر الحسینی] دارد. برگهای (٤۷-۵۰).

۲۱ـ رسالهٔ عرفانی درتوحید وفناء فی‌الله. در پایان (برگ ـ ۵۲ ـ الف) تعویذ فاضل.

۲۲ـ پرسشهائی ازملای روم وپاسخ آن ازشاه نعمةالله ولی. منظوم است. درحاشیه دعای چهارشنبه سوری وجزآن در برك (۵۳ب) قطعه‌شعری منسوب‌بعلی (ع) وأخباری درستایش دادن زکاة.

۲۳ـ رسالهٔ آموزش وپرورش کودك ازمحمدبن اسعد دوانی. که در فصل اخلاق یادخواهد شد. (برك٥٤تا٥٦) درپایانش دعای دفع فتنه‌ها. وشعری از علی (ع) درهجو منجمان.

۲٤ـ شرح رباعی معروف«حورائیه» ابوسعید ابوخیر(ذریعه‌ـج۷ـص۱۱۲) که‌درقسمت عرفان خواهد آمد.

۲۵ـ «خطبةالبیان» منسوب بعلی(ع) درأدبیات خواهدآمد.

۲٦ـ شرح آن خطبهٔ منسوب بمیرسید شریف (م‍ـ۸۱٦) در ادبیات خواهد آمد. درپایان (برك٦۷) نام چندفرقه ازشیعه.

۲۷ـ گواهی نامه باعتقاد اسلام وشیعیگری نویسندهٔ این مجموعه، محمدبن سعدالله، باگواهی چندتن ازعلمای وقت‌مانند: عبدالباقی‌الامامی، علی‌بن قاسم‌حسینی محسن‌الحسینی، عبدالغفاربن عبدالوهاب، عمادالدین حسنی. وجزایشان دردو صفحه (برك ٦۸).

۲۸ـ دعاء صنمی قریش وسب شیخین(ص۱۱۲ این فهرست دیده‌شود) ونقل کلامی از صدر قونوی درحفظ قرآن.

۲۹ـ «خطبهٔ شقشقیه»وتفسیرواژه‌های سخت‌آن،وچندافسون،وشعری‌ازأمیر محمدزرگر، وکلامی ازمعروف کرخی‌ودعاهای گوناگون.

۳۰ ذهبیه که درقسمت طب خواهد آمد. (برك ۷٦-۸۷) ودنبال آن فواید گوناگون و شعری از شاه قاسم أنوار (قدس سره) و خواجه نصیر (م-٦۷۲).

۳۱ـ دوازده امام خواجه (ص۱۱۱ این‌فهرست دیده‌شود).

۳۲ــ ده قاعدهٔ سید علی همدانی . در قسمت عرفان خواهد آمد ، و ذریعه (ج۸) . (برگ ۹۰ – ۹۵) .

۳۳ــ رسالهٔ در احادیث فضایل اهل‌بیت بعربی (۹۵-۹۷).

۳٤ــ شرح زیارت امام حسین (۹۸-۹۹)

۳۵ــ مالایسع المؤمن جهله رسالهٔ منسوب بامام رضا (ع)(۱۰۰-۱۰۵)

۳٦ــ شرح دیگر از رباعی «حورائیه» شمارهٔ (۲٤) همین مجموعه. درقسمت عرفان خواهد آمد. برگهای (۱۰۵-۱۰۸). و دنبال آن فواید گوناگون مانند نماز استیجاری و جز آن .

۳۷ــ «تحفة الاخوان در بیان طریق اهل ایمان». درقسمت فلسفه و کلام معرفی خواهدشد. و دنبال آن فوایدیست .

۳۸ــ «تاریخ محمدی» منظوم در احوال چهارده معصوم درقسمت ادبیات خواهد آمد. تاریخ نوشتن (۹۱۳) .

۳۹ــ دو نامه یکی بتازی ازمحمدبن اسعددوانی دوم فارسی ازشمس حسینی برای شیخاعلیا. (برك ۱٤۷-الف).

٤۰ــ منظومهٔ «مالابدفی مذهب الامامیة». در کلام معرفی خواهد شد (۱٤۷-۱۵٤) ودنبالش برخی فواید .

٤۱ــ ترجمهٔ رسالهٔ «برمکیه» درقسمت فقه معرفی خواهدشد (۱۵٦-۱۷۰)

٤۲ــ «هادیة العوام». درقسمت کلام خواهد آمد (برك ۱۷۰-۱۷۱)

٤۳ــ «باقیات الصالحات شهید» که در (ص ۲۰) این فهرست یادشده دربرك (۱۷۱-ب) .

٤٤ــ صیغهٔ عقدنکاح وطلاق وفوایددیگر.

٤۵ــ رسالهٔ در «صفات ثبوتی وسلبی واسماءالله» ازنظرعرفانی . ازسید علی همدانی صاحب «ده قاعده» که دربالا یاد شد.

٤٦ــ وصیتهای منسوب بشهاب الدین سهروردی برای یکی ازدوستانش در برك (۱۷۵) .

٤۷ــ داستان قتل علی (ع) وفواید دیگر. برگهای (۱۷٦-۱۷۷)

[۱۵۳]

مجموعه‌ایست بخط نستعلیق ترکی (دیوانی). نام نویسنده ندارد.

1015 لیکن مانند مرسوم جنگ نویسان وگرد آورندگان مجموعه ها، نویسنده این مجموعه دربرگ (٦۸) گواهی نامه واعترافنامه‌ای مبنی براقرار بعقاید اسلامی وشیعیگری خود نوشته وامضاء نموده. ونام خودرا در آنجا محمدبن سعدالله نوشته. وچندتن ازدانشمندان وقت، آنرا گواهی داده‌اند که نام ایشان درفهرست بالا یادگردید. تاریخ نوشتن این مجموعه فقط در برگ (۱٤۵-ب) ذی‌قعدهٔ (۹۱۳) نوشته شده. ورساله های دیگر تاریخ ندارد.

مجموعه دارای چهل وهفت قطعه ورساله وفایده است، وبیشتر آنها بیکخط نوشته شده، لیکن در برخی حاشیه‌ها خطهای دیگری نیز دیده میشود .

(۱۷۷ برك) کاغذ نوعی ارمه ـ جلد تیماج با مقوی کهنه

اندازه : ۱٤×۱۷٫۵ ، سطرها مختلف.

[۱۲۸] **مختصر تبیان** (عربی)

اصل تبیان، در تفسیر قرآن، نگارش شیخ طائفه ابوجعفر محمدبن حسن طوسی (ز-۳۸۵، م-٤٦۰) میباشد که بسال (٤۰۸) ازوطن خود طوس ببغداد رفته و در اثر زدوخورد سنیان وشیعیان بغداد بسال (٤٤۸) بنجف سکنی گزید. شرح زندگانی او بیش از آنست که این کوتاه فهرست گنجایش آنرا داشته باشد، ودر کتابهای رجال وتاریخ آنرا بتفصیل آورده‌اند .

تبیان بسال (۱۳٦۵) درتهران بچاپ سنگ نایسند دردو جلد بزرگ پخش شده . مورد گفتگوی ما کوتاه شدهٔ آنست، صاحب ذریعه زیرعنوان «تبیان» در (ج۳-۳۳۱) از آن بنام مختصر تبیان یادنموده . نگارندهٔ آن فخرالدین ابوعبدالله محمدبن منصوربن احمدبن ادریس بن حسین بن قاسم بن عیسی عجلی معروف بابن ادریس حلی است.

شرح حال او در فهرست شیخ منتجب الدین (م-۵۸۵) همراه مجلدات بحار چاپ شده مادرمادرش دختر مسعود ورام بوده ابن‌داود در برخی نسخه های رجال

خود نفته است[وی ازدانشمندان بوده لیکن دراواخر کار ازاخبار اهل بیت رو گردان شده]ولی رجال نویسان متأخر این سخن را نپذیرفته اند. شیخ یوسف بحرینی(م-۱۱۸۶)در «لؤلؤة البحرین» گوید: ابن ادریس نخستین کسیست که زبان بدشنام شیخ طوسی (م-۴۶۰) که جدمادری او بود گشود، ودانشمندان پیش از ابن ادریس همگی پیروشیخ بودند سپس علامهٔ حلی(م-۷۲۶) از ابن ادریس بد گوئی کرده ، اورا [الشاب المترف]= جوان تندرو خوانده . صاحب روضات (م -۱۳۱۳) گوید در زمان ما چنین شهرت دارد که ابن ادریس در اثر ناسزا گوئی بجد خود جوانمرگ شد و به بیست وپنج سالگی نرسید.

در بحار الانوار(ج۲۵-اجازات- ص۱۵) از خط شهیدثانی (م-۹۶۶) نقل کرده که او از گفتهٔ ابن ادریس آورده که : [بسال ۵۵۸ بسن بلوغ رسیدم] وچون سن بلوغ درفقه وحقوق اسلامی در پانزده سالگی است، پس ابن ادریس بسال(۵۴۳) زائیده شده، وبنابراین آنچه دربارهٔ روایت او صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه را (۱) از شیخ ابوعلی حسن بن شیخ طوسی بسال(۵۱۱) آورده اند، افسانه بیش نیست. ونیز از خط شهید نقل کرده که ابن ادریس بسال(۵۷۸) مرده، وصاحب روضات از رساله «وفیات العلماء» کفعمی نقل کرده که پس از تعیین تاریخ بلوغ ابن ادریس گوید: بخط پسر او دیدم که نوشته بود: پدرم در نیمهٔ روز(۸شوال۵۹۸) بدرود زندگی گفت. باتاریخ اول عمر ابن ادریس (۳۵) وباتاریخ دوم (۵۵سال) میشود. واین ناساز گاری ازهمانندی دوواژه (سبعین ـتسعین) درخط تازی پیداشده اگرچه تاریخ نخست باجمله [الشاب المترف]علامه ساز گارتر است، لیکن چون نجیب الدین ابوابراهیم محمدبن جعفربن هبةالله بن نما ابن علی بن حمدون(م-۶۴۵) ازوی روایت میکند(۲)وزنده ماندن شاگرد پس از استاد تا شصت و هفت سال دور است ، بنابر این مرگ ابن ادریس در (۵۹۸) بحقیقت نزدیکتر نماید.

ابن ادریس از ابو المکارم حمزه بن علی بن زهرة بن حسن بن زهرة(۵۱۱-۵۸۵)

۱ - ص۱۵۸ این فهرست دیده شود .
۲ - روضات- ص۱۴۵و۱۴۶ دیده شود

وازعربی بن مسافر ، و از مسعودبن ورام ، روایت کرده . وجعفربن نما ، وپسرش محمدبن نما ، (م-۶۴۵) وفخار بن معد، ازوی روایت کنند(۱) .

مشهور ترین نگارشهای ابن ادریس « السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی » و « مسائل ابن ادریس » میباشد (ذریعه - ج۵- ص۱۹۶) و (روضات - ص۵۹۸) دیده شود .

دیگر از کتابهای او«مختصر تبیان» است که مورد گفتگوی ماست. شیخ حر در « أمل الامل » کتابی بنام تعلیقات تبیان باو نسبت داده گوید نسخهٔ آنرا بخط نگارنده دیده ام ، صاحب ذریعه نیز در (ج۴- ص۲۲۵ وج۶- ص۳۱) تعلیقه یا حاشیهٔ تبیان بابن ادریس نسبت داده، ولیکن گمان نمیرود که جز این مختصر و کوتاه شدهٔ تبیان چیز دیگری باشد.

روش او در این کتاب چنانست که برای هر آیه که در تبیان تفسیر شده ، فصلی جدا ساخته ، ودر آن از تبیان نزدیك نه دهم آنرا کاسته ، و یك دهم را آورده ، و گاهی چند آیه را بکلی انداخته، وازاین روی این مختصر فقط نزدیك(۱۴۰۰۰بیت) نوشته دارد، در صورتیکه تبیان چاپ شده بیش از (۱۰۰۰۰۰بیت) میباشد. لیکن ترتیب ده جزء کتاب تبیان دراین مختصر، از نسخهٔ تبیان چاپی روشن تراست. درفهرست زیر، جزء های دهگانه این مختصر را -ازروی نسخهٔ این کتابخانه- باصفحه های نسخهٔ چاپی برابر شده می یابید.

پایان جزء نخست وآغاز جزء دوم درمختصر ابن ادریس -نسخهٔ این کتابخانه- افتاده است .

پایان جزء دوم در برك (۷۵) مختصر - نسخه این کتابخانه - برابر است با (ص۳۵۲-ج۱) نسخهٔ چاپی

پایان جزء سوم در برك (۶۹) مختصر، برابر است با (ص۵۴۳ - ج۱) نسخهٔ چاپی .

پایان جزء چهارم دربرك (۱۰۵) مختصر، برابراست با (ص۲- ص۷۳۷-ج۱) نسخهٔ چاپی .

(۱) روضات ص۵۹۸ دیده شود

پایان جزء پنجم در برك (۱۳۰) مختصر، برابر است با(ص۲٤- ص٥٤-ج۲) نسخهٔ چاپی.

پایان جزء ششم در برك (۱٥۸) مختصر، برابراست با(ص۳۰-ص۲٤۰-ج۲) نسخهٔ چاپی.

پایان جزء هفتم در برك (۱۹٤) مختصر، برابر است با(ص۱۸-ص٤۳٤-ج۲) نسخهٔ چاپی.

پایان جزء هشتم در برك (۲۲۷) مختصر، برابر است با (ص۲٤ -ص٦۱۷-ج۲) نسخهٔ چاپی.

پایان جزء نهم، میان برگهای (۲۳۸و۲۳۹) بوده واز نسخهٔ مختصر موجود در این کتابخانه افتاده است.

پایان جزء دهم نیزاز نسخهٔ خطی مختصر یاد شده افتاده. والبته همان پایان نسخهٔ چاپی میباشد.

[۱٥٤]

(۲ نسخه بخط نسخ خوب نام نویسنده درپایان بیشترجزءها علی بن کرم‌الله جزائری است. وگوید آنرا از روی نسخهٔ خط نگارنده رونویس کردم. تاریخ نوشتن درپایان برخی جزئها (٥محرم ـ۱۱۰٥) است، یعنی درهمان زمان که شیخ حر(م-۱۱۰٤) گوید: نسخه آنرا بخط نگارنده‌اش دیده‌ام.

این نسخه دریك جلد که آغاز وپایان آن افتاده است میباشد:

آغاز آنچه هست: بقوله والو الارحام. فصل. قوله: وان ختم شقاق بینهما فابعثوا...

انجام آنچه هست: فصل. قوله کتب نبو دبطغواها اذانبعث اشقاها.

بالای آیه ها خط شنگرفی کشیده. عنوانها باشنگرف است.

(۲٥٤ برك) کاغذ ترمه سمرقندی. جلد تیماج حنائی با مقوی کهنه.

اندازه: ۱٤×٥ر۲۲ و ۸ر۷×۱٦٫۲ ، ۲۰ سطر.

[۱۲۹] مختصر مصباح المتهجد طوسی (عربی)

اصل مصباح المتهجد نگارش محمدبن حسن طوسی (م-٤٦۰) میباشد، که

بعنوان «مصباح کبیر» خواهدآمد، وآنرا چندبار اختصار کرده اند:

نخست مختصریست که خود شیخ نگارنده، از آن کتاب برداشته، وبعنوان «مصباح صغیر» خواهد آمد.

دوم مختصریست که علامه حلی حسن بن یوسف (م-۷۲٦) از آن بر گرفته وآنرا «منهاج الصلاح فی مختصر المصباح» نامیده، وبرده باب مرتب ساخته ویك باب یازدهم در موضوع علم کلام برآن افزوده و این باب که «باب حادی عشر» معروفست چون موضوع آن مهمتر از اصل بوده‌ازدیگر بابها جداشده‌وچندین بارمستقلا تدوین وشرح وترجمه شده ومکرراً بچاپ رسیده.

سوم منتخبی است که بنام «ادعیهٔ منتخبه» در کتابخانهٔ (رضوی) موجود است.

چهارم مختصریست که نسخه آن دراین کتابخانه‌هست واکنون‌مورد گفتگوی ما است و کوتاه کننده آن شناخته نیست، زیرا نه بامختصر خودشیخ مطابقت دارد ونه بانشانه‌ای که از کوتاه شده علامه داریم تطبیق میشود. توضیح اینکه درترجمه برقی خبری از «مختصر مصباح» نگارش علامه حلی نقل کرده، که آن خبر دراین نسخه مورد گفتگو یافت نمی‌شود.

آغاز: منتخب من المصباح ممالابدمنه من الادعیة علی سبیل الاستعجال (بسمله) فصل فی ذکر غسل المیت...

انجام نسخه موجود این کتابخانه: انا انزلناه. ثم تمدیدیك و تقول اللهم انی...

[۱٥٥]

(۳ نسخه بخط نسخ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. چه پایان نسخه چندبرك افتاده است لیکن خط و کاغذ نزدیك بسدهٔ یازدهم میباشد وگویا نسخه اصل وبخط خود انتخاب کننده باشد وعبارت نخستین سطر کتاب که دربالایاد شد باین معنی گواهی میدهد.

این نسخه پیش از این در کتابخانهٔ شیخ فضل‌الله نوری (م-۱۳۲۹) بوده استومهر چهار گوش آن کتابخانه درپشت نسخه باقی است. تصحیح‌شده وتصحیحات در کنارصفحه ها ثبت گردیده.

عنوانها بامرکب سیاه و درشت. اندکی حاشیه فارسی دارد.
(۳۷۲ برگ) کاغذ ترمه . جلد تیماج زرد متوالی جوب .
اندازه : ۱۲×۱۸ و ۷×۱۲ : ۱۴ سطر .

[۱۳۰] مراد مرید در ترجمهٔ مزار شهید (فارسی)

اصل مزار نگارش شهید اول محمد بن محمد بن مکی مطلبی حارثی عاملی است که بسال (۷۸٦) کشته شده . و پس از این شماره خواهد آمد. این کتاب چنانکه خواهیم دید در زیارتهای امامان دوازده گانه میباشد، و آنرا ترجمه ایست بنام «مراد مرید» نگارش شیخ علی بن شیخ حسین کربلائی صاحب کتاب «انوار الهدایة» که آنرا بسال (۱۱۰۷) نگاشته . (ذریعه - ج۲- ص٤٤٦) دیده شود. وی از آغاز خطبهٔ مزار را ترجمه نموده و خود نیز خطبهٔ بر آن افزوده، و متن دعارا ترجمه نکرده بلکه عین آن را آورده، و کتابرا بنام شاه سلطان حسین صفوی (م-۱۱۳۵) موشح ساخته . از آغاز نسخهٔ این کتابخانه یك برگ افتاده، و در آنجا که ترجمه را بشاه اهدا میکند باین عبارت آغاز میشود :

وارث ملك سلیمانی مظهر عنایات ربانی مؤید الطاف سبحانی ...

نام خود و نام شهید اول و نام کتاب را در دیباچه آورده است .

آغاز ترجمه . خداوندا ای آنکه گردانید حاضر شدن در مشهد های برگزیدگان ...

انجام : علی سیدنا محمد و آله الطاهرین.

غریق رحمت ایزد کسی باد — که کاتب را بالحمدی کند یاد

[۱۵٦]

نسخه بخط نسخ ، وشرح فارسی بنستعلیق . نام نویسنده علی اکبر معروف میرزا
خان در کاظمین. تاریخ نوشتن (۲٤—رمضان—۱۲٤۱). همهٔ عنوانها و برخی ۹۲
جاها شرح فارسی را با شنگرف نوشته . حاشیه ندارد بلکه فقط تصحیحات
را در کنار صفحه نوشته. از آغاز نسخه یك برگ افتاده .
(۲۱۰ برگ) کاغذ فرنگی، جلد تیماج قرمز یکلا.
اندازه : ۱۳×۲۱ و ۷٫۴×۱۹ : ۱۰ سطر .

[۱۲۰] مزار شهید (عربی)

زیارتنامه هائی را که برای زیارت قبر هریك از چهارده معصوم یعنی حضرات پیغمبر و دختر او و امامان دوازده گانه (ع) نقل شده در یك جا گرد کرده شهید اول گردآورنده ابوعبدالله شمس الدین محمد بن محمد بن جمال الدین مکی نبطی حارثی مطلبی جزینی عاملی ، که بسال (۷۳٤) زاده است ، و در تحصیلات عالیه شاگرد فخر المحققین فرزند علامه حلی و سید عمید الدین عبدالمطلب ، و سید ضیاء الدین عبدالله ، وسید علاء الدین ابن زهره ، و عدهٔ از علمای سنی و جز ایشان بوده . و بسال (۷۸٦) در دمشق بحکم برهان الدین مالکی و عباد بن جماعة بجرم داشتن عقاید شیعه کشته و بدار آویخته وسپس سنگسار شد، و پس از آن تن اورا سوزانیدند.

نگارشهای او بسیار است از جمله متن لمعه در فقه ، ذکری ، دروس ، بیان، قواعد ، غایة المراد فی شرح الارشاد ، آلفیه، نفلیه ، چهل حدیث در عبادات ، چهل حدیث در کلام ، چهل حدیث در اخلاق ، مختصر احادیث جعفریات ، احکام اموات، و جز آن که در شرح زندگانی او در «روضات» و «أمل الامل» یادشده یکی از نگارشهای او همین مزار میباشد.

آغاز: الحمدلله الذی جعل الحضور فی مشاهد اولیائه .....

انجام : هذا آخر ما اردنا جمعه فی هذه المجموعة.

در دیباچه نامی از نگارنده نیست، لیکن شیخ علی بن حسین کربلائی همزمان شاه سلطان حسین صفوی (۱۱۰٦-۱۱۳٤) در ترجمه ئیکه در (ص۲۰٦) این فهرست یاد شده گوید : این کتاب بشهید منسوب است .

بعکس، سید اعجاز حسینی در کشف الحجب و صاحب فهرست رضوی آنرا از روی نسخه هائی که دیده اند بمفید نسبت داده اند ، و این نسبت درست نیست چه نگارنده در این کتاب از «مصباح المتهجد» شیخ طوسی (م-٤٦۰) نقل می کند در صورتیکه شیخ مفید در (٤۱۳) مرده است.

آری ممکن است در سدهٔ دهم کسی این کتاب را گرد آورده و در

برخی نسخه‌ها آنرا بشهید، ودر برخی دیگر بمقید نسبت‌داده باشد.

[۱۵۷]

نسخه بخط نسخ متوسط، نام نویسنده ندارد، لیکن خط و کاغذ نزدیك سدهٔ
٧٦ یازدهم برگ آخر الحاقی ونونویس است. در حاشیه با خط نستعلیق شرح دعا
وزیارتها رابفارسی ترجمه کرده است. این ترجمه بسیار کوتاه است واز ترجمه
«مراد مرید» کوچکتر میباشد. تصحیح شده. عنوانها باشنگرف است.

(۱۵۲ برگ) کاغذ اوعی ترمه جلد تیماج سرخ یك لا کهنه
اندازه: ۱۲×۱۹ و ۷×۱۳٫۵، ۱۴ سطر.

[۱۳۱] مسالك الافهام الی آیات الاحکام (عربی)

تفسیر ویژه آیه های احکام قرآن. مانند آنچه در(ص۵۹و۱۲٤) این فهرست گذشت؛ مرتب بترتیب بابهای فقه ازطهارت تا قضا وشهادات. نگارنده شیخ جوادبن سعدالله بن جواد کاظمینی معروف بفاضل جواد. وی ازشاگردان بنام شیخ بهائی (م-۱۰۳۱) است، و «زبدة الاصول» استاد راشرح کرده، و«غایة المأمول» نامیده. تصنیفهای دیگر نیزدارد، وخود استاد میرمحمودبن فتح‌الله حسینی است و باو اجازه داده (ذریعه- ج۱-ص۱٦٦) دیده شود.

در دیباچه نام نگارنده ونام کتاب رایاد کرده، سپس اندکی از کتاب تبیان شیخ طوسی (م-٤٦۰) نقل نموده وپس‌ازآن بتفسیر شروع میکند.

آغاز: الحمدلله الذی انزل الکتاب علی عبده بیانا للاحکام وجعله مصدقا...

انجام: وذریعة فی الوصول الی تحصیل رضائی انك ذوالفضل القدیم والمن العظیم. اخوانی قدفرغ المصنف من هذاالکتاب فی النجف الاشرف... فان یکن موافقا للطباع فهومن بر کة صاحب المکان والا فمنّی محل للقصور...

[۱۵۸]

نسخه بخط نسخ. نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن (شوال-۱۱۱۹) از نسخه
٦٤ یکی ازدانشمندان رونویس شده که آن عالم خاتمهٔ بآخر کتاب افزوده ودرآن
گوید:چون بتاریخ (۱۰۹٦) وارد این بقاع (بقعه های مقدس در عراق عرب)

شدم؛ خدمت عالم و حکیم ابومحمد عبدالغفار حویزی رسیده، این کتاب را نزد او دیدم وچون وی خیال مسافرت داشت باشتاب هرچه بیشتر آنرا رونویس کردم. تاریخ نوشتن (۱۱شوال-۱۰۹٦) است. عنوانها با شنگرف است. روی آیه‌ها خط شنگرف کشیده در کنار برخی صفحه‌ها نسخه بدل وبرخی تصحیحها موجوداست.

(۴۱۵ برگ) جلد تیماج قهوه‌ئی کهنه وصالی شده تەچرم
اندازه: ۲۵×۱۷ و ۱۸×۱۰، ۱۸ سطر.

[۱۳۲] مشکل القرآن (عربی)

درتفسیر آیه‌های مشکل قرآن، مانند آیه های آغاز خلقت، وآیه‌های هیئت آسمان‌وزمین، وداستان أصحاب کهف وجز آنها، مانند کتاب متشابه القرآن که در (ص۱۹۲) گذشت. نگارش ابن قتیبهٔ دینوری، ابومحمد عبدالله بن مسلم بن قتیبه دینوری که‌در کوفه‌بسال (۲۱۳) زاده، ودربغداد بسال(۲۷٦)مرده است، وی‌درعلم قرآن وحدیث کتابها دارد، مانند «غریب القرآن» و «غریب الحدیث» و«مشکل القرآن» و«مشکل الحدیث» وبسیاری از آنهامانند «الامامة والسیاسة» وجز آن‌چاپ شده. مورد گفتگوی‌ما «مشکل القرآن» است.

آغاز: قال ابومحمد عبدالله‌بن مسلم‌بن قتیبة: الحمدلله الذی نهج‌لناسبیل‌الرشاد وهدانا بنورالکتاب، ولم‌یجعل له‌عوجا...

انجام: الیاء مکان‌اللام. قال ماخلقنا هم الابالحق، ای‌الاللحق.

[۱۵۹]

نسخه بخط نسخ. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد، عنوانها باشنگرف. بالای
٦٨ سطر های آیه ها با شنگرف خط‌کشی شده. بریشت صفحهٔ یکم و صفحهٔ آخر
تملك مشکاة الملك و مهراو بتاریخ۱۳۰۱ هست‌وتملك دیگر بتاریخ(۱۲٦۷)
نیزموجوداست.

(۱۱۱ برگ) کاغذ نوعی ترمه. جلد تیماج سرخ یك لا
اندازه: ۱۴٫۵×۱۹٫۵ و ۷٫۷×۱۳؛ ۱۷ سطر.

[۱۳۳] مصباح المتهجد صغیر (عربی)

مختصریست از اصل مصباح المتهجد که بنام «مصباح کبیر» در شمارهٔ پس از این خواهد آمد. اصل و کوتاه شده هر دو از شیخ طائفه ابو جعفر محمد بن حسن طوسی (م ۴۶۰) و نگارنده نیبان است که در (ص ۲۰۱) این فهرست گذشت.

نگارنده در آغاز کتاب گوید: چون «مصباح کبیر» را نگاشتم. آنرا برای برخی از مردم سنگین یافته از این روی آنرا کوتاه نمودم. مصباح شیخ طوسی را علامهٔ حلی (م ــ ۷۲۶) نیز یک مرتبه مختصر کرده، و بار دیگر شخصی که نام او شناخته نشده است آنرا کوتاه نموده، و نسخهٔ این مختصر سوم در این کتابخانه هست و در (ص ۲۰۴-۲۰۵) این فهرست یاد شد. کوتاه شده خود شیخ نزدیک نیمی از اصل مصباح میباشد.

آغاز: بسمله. حمدله... اعلموا رحمکم الله انی لما املت عبادات السنة فی الکتاب الذی سمیته بمصباح المتهجد...

انجام: ویکثر من: یا ذا الجلال والاکرام وصلی الله علی...

[۱۶۰]

این نسخه بخط نسخ نام نویسنده میرهمایون بن محمد سلیم حسنی موسوی.
۳۴ تاریخ نوشتن روز سه شنبه (۱۴ ج ۹۶۹) دارای برخی حاشیه ها با امضای (شیخ محمد مهدی) و (زاد المعاد) وبی امضاء.

عنوانها با مرکب سیاه درشت. در برخی صفحه‌ها دعاها را در زیر سطر با شنگرف ترجمه کرده است. (۲۵۶ برگ) کاغذ نوعی از رمه. تجدید صحافی شده. جلد تیماج سبز با عطف نو. اندازه: ۱۴×۱۹ و م ۷×۱۴ : ۱۱ سطر غیر از ترجمه.

[۱۳۴] مصباح المتهجد کبیر (عربی)

قدیمترین کتابهای موجود دعا، چند کتاب منسوب بسدهٔ چهارم میباشد، و از کتب دعا، پیش از آن تاریخ نامهائی بیش نمانده است. مثلا نجاشی در شرح احوال هر یک از رجالیکه در زیر یاد میشوند کتاب دعائی باو نسبت داده:

معاویة بن عمار بن جناب (م ۱۷۵)، حسن بن فضال کوفی (م ــ ۲۲۴)، محمد بن

فرخ صفار (م ۲۹۰)، علی بن مهزیار اهوازی در سدهٔ سوم، ابو طاهر زراری سدهٔ سوم، هارون بن مسلم سامرائی سدهٔ سوم، محمد بن عباس غاضری سدهٔ سوم، سعد بن عبدالله اشعری قمی (م ۳۰۱)، حمید بن زیاد دهقان (م ۳۱۰)، اسحاق بن ابراهیم نهمی (م ۳۱۰)، احمد ابن عبدالعزیز جلودی (م ۳۳۲)، احمد بن دول قمی (م ــ ۳۵۰) ابو الفضل محمد بن جعفر صابونی کوفی (م ۳۶۹)، محمد بن عمران خراسانی (م ۳۷۸) ابو المفضل شیبانی (۳۸۵).

از این گذشته متأخران نیز برخی از پیشینیان کتابهائی در دعا نسبت داده اند مثلا کفعمی (م ۹۰۵) بمسعودی صاحب مروج الذهب (م ۳۴۶) و محمد بن هارون تلعکبری کتابهائی در دعا، نسبت داده. و شیخ محمد بن مشهدی در مزار خود کتاب دعائی به محمد بن حسین بزوفری در سده چهارم نسبت داده است.

اما کتب دعائی که به پیشینیان منسوب است و فعلا موجود میباشد عبارت است از کتاب دعای شیخ کلینی (م ۳۲۹) «کامل الزیارة» ابن قولویه (م ۳۶۰) کتاب دعا و مزار صدوق (م ۳۸۱) کتاب مزار مفید (م ۴۱۳)، «مصباح» شیخ طوسی (م ۴۶۰) «روضة العابدین» کراجکی (م ۴۹۹).

دعانویسان معروف از آغاز سدهٔ ششم تا آخر سدهٔ دهم عبارتند از:

ناصر بن رضا بن محمد علوی، شاگرد شیخ طوسی (م ۴۶۰). او راست «ادعیهٔ زین العابدین».

زید بن اسحاق جعفری، استاد عبیدالله بن حسکا، پدر شیخ منتجب الدین صاحب فهرست (م ۵۸۵) ــ او راست «دعوات زین العابدین».

فضل الله راوندی (م ۵۴۸). او راست «ادعیهٔ سر» . «وسلوة الحزین» نیز بدو منسوب است.

ابن طاوس، رضی الدین علی بن موسی (م ــ ۶۶۴) نزدیک بیست جلد دعا دارد.

علامهٔ حلی (م ۷۲۶) «منهاج الصلاح فی مختصر المصباح» دارد.

شهید اول (م ۷۸۶) مزاری دارد، و ادعیهٔ نیز بدو منسوب است.

فاضل مقداد (م ۸۲۶) کتاب ادعیه دارد.

ابن فهد حلی (م ۸۴۱) کتاب ادعیه دارد.

کفعمی ابراهیم (م ۹۰۵) چند جلد در دعا نوشته.

ملاحسین کاشفی (م-۹۱۰) کتابی در أدعیه دارد.

شهید ثانی (م۹۶۶) کتابی در أدعیه دارد.

جلال الدین تبریزی (م-۹۶۸) کتاب أدعیهٔ دارد.

البته جز ایشان نیز کسان بوده اند که کتاب دعا گرد آورده اند، لیکن کتابهای دعا پس از سدهٔ دهم بیشتر از کتابهای اینان گرفته شده است. و بعد از آن تا پایان سدهٔ سیزدهم نوشتن کتاب دعا باندازهٔ رواج گرفت که شاید بتوان گفت هر با سوادی -از خطاط تا فیلسوف- برای خود مجموعهٔ از دعاهای گوناگون فراهم کرده است.

فهرست کتب آنهارا میتوان در ذریعه (ج۱- ص۳۸۹-۴۰۱ و ج۲- ص۲۴۳-۲۴۸ و ج-۴-ص۱۰۱ و ۱۰۲ و ج۶-ص۱۴۵ و ج۸-ص۱۷۲-۱۹۶) وجز آن یافت.

جای گفتگوی ما «مصباح المتهجد» یکی از معتبرترین کتابهای دعای سدهٔ پنجم است که نسبت آن بنگارنده اش تقریبا مسلم است. نگارندهٔ آن شیخ طوسی (م-۴۶۰) صاحب تبیان است که در (ص۲۰۱) این فهرست یاد شده. این کتاب از نظر تاریخ مستندترین کتابهای دعای موجود است، و در دو جزء میباشد و چون مفصل بوده چندین بار آنرا کوتاه کرده اند:

نخست خود شیخ آنرا کوتاه کرده که «مصباح صغیر» معروف است و در (ص۲۱۰) این فهرست یاد شد.

دوم- کوتاه شدهٔ علامهٔ حلی بنام «منهاج الصلاح».

سوم- منتخبی از آن، که در کتابخانهٔ رضوی موجود است. (فهرست- ج۲- ص۲۴۵) دیده شود

چهارم- مختصری که در (ص۲۰۴-۲۰۵) این فهرست یادشد.

و نیز این کتاب چندین بار بفارسی ترجمه شده. و چهار ترجمهٔ آن در ذریعه (ج۴-ص۱۳۶ و ۱۳۷) یادشده. مصباح کبیر بسال (۱۳۳۸) در ایران چاپ شده است.

[۱۶۱]

این نسخه مشتمل برهردو جزء مصباح است. جزء نخست در برگ (۱۰۵ب) پایان یابد
۳۵ وجزء دوم در برگ (۲۱۰) تمام میشود. و ده برگ بعد از آن را دعاهای گوناگون
(جوشن کبیر و جز آن) افزوده اند. بخط نسخ خوب، نام نویسنده محمد محسن بن

قاسم علی سبزواری تاریخ نوشتن (۱۸-ع۲-۱۰۷۸) و آنرا در مدت دو ماه نوشته است. همهٔ صفحه ها دارای دو جدول است. درونی با طلا و لاژورد و بیرونی باشنگرف تنها. عنوانها برخی با شنگرف و بعضی بالاژورد. روی عنوانهای درجهٔ دوم خطی شنگرفی کشیده. تمام دعاها اعراب کامل دارد، با نسخهٔ سید ابن طاوس و نسخهٔ شهید مقابلت شده، نسخه بدل هر یك درحاشیه با نام نوشته شده. اندکی حاشیه توضیحی با خط نستعلیق در اوایل نسخه هست. دارای سرلوح عالی طلا و لاژورد و شنگرف در برگ (۲ب). دو صفحهٔ اول بطلا حاشیه سازی شده. روی نخستین برگ تملك محمد مهدی موسوی حسینی بن هدایت الله و مهر او موجود است که این نسخه را در اصفهان خریده.

(۲۰ برگ) کاغذ اوعی ترمه. جلد مرغش روغنی اعلا. در وسط جلد یك ترنج و در کتیبهٔ آن باخط نسخ زیبا آیاتی چند نوشته. داخل تیماج زرد، که وصالی شدهٔ تیماج فولی زده اند. دارای روپوش چرمی عنوانی مشکی.

اندازه: ۱۱×۲۰ و م۶×۱۴: ۲۷ سطر.

[۱۳۵] مظهر الآیات (فارسی)

فهرست برای کتاب بهترین راهنما برای استفاده از آنست. وچون خواست های مردمان از بررسی کتابها گوناگون میباشد، امروز دانشمندان هر کتاب را که چاپ کنند چند فهرست برای آن تهیه میکنند مانند:

فهرست جاها، برای جغرافیا دانان. فهرست کسان، برای زندگی گزاران (بیو گرافی نویسان). فهرست کتابها برای کتاب شناسان. فهرست واژه های دشوار، برای فرهنگ نویسان، و فهرست مطالب که غالبا به ترتیب صفحه های کتاب است. وجز آن.

کتابهای قدیم چون مطالب آن نیز غالبا ترتیبی ندارد، بیشتر احتیاج بفهرست دارد، بویژه کتابهای اخلاقی ومخصوصا کتابهای آسمانی کهن، چون بیشتر مورد بررسی قرار میگیرد نیاز بیشتری بفهرستهای گوناگون دارد.

فهرست نویسی برای کتب مقدس مانند قرآن مرحله هائی را گذرانیده است: ابتدا بفهرست مطالب اکتفا میگردید، وسپس فهرست آیه ها وقطعه ها پدید شده، که بنام

« کشف‌الایات» معروف گردیده ، وسپس فهرست کلمات تهیه شده(۱) وسبب آنکه امروز فهرستهای کلمات را نیز بغلط بنام « کشف الایات » می خوانند آنست که فهرست کلمات فقط یکقرن است ابداع گردیده ، ودانشمندان همان نام اصطلاحی کهنه (کشف‌الایات) را بدان داده‌اند.

کهن‌ترین فهرست کلمات قرآن نگارش فلوگل (۲) خاور شناس آلمانی (ز-۱۸۰۲- م-۱۸۷۰م) است. اوقرآن را بافهرست کلمات بنام «نجوم القرآن» در (۱۸٤۲ م) چاپ کرده ، و پیش از او فهرست کلمات تهیه نشده ، بلکه فهرستهای الفبائی برای آیه ها بنام کشف‌الایات و فهرستهای موضوعی بنام کشف المطالب معمول بوده است .

کهن‌ترین فهرست آیه‌ها کشف‌الایات ملاموسی هزاره است، و نسخهٔ آن در تهران در کتابخانهٔ (سلطان‌المتکلمین) موجوداست و بر آن تملکی بنام شاهرخ خان هست که بتاریخ (۱۰۵٦) نوشته شده . وپس از آن فهرستی بنام «الرسالة الواضحة لاستخراج الایات القرآنية» نگارش ملامحمدبن علی کربلائی شاگرد ابن‌خاتون است، که آنرا بنام سلطان عبدالله قطب‌شاه(ش-۱۰۲۰-م-۱۰۸۳) نوشته. وپس از آن کشف‌الایات محمدرضا نصیری طوسی است که بسال(۱۰٦۷) نگاشته‌شده. (الذریعه-خطی ج٤-ص۲۳٦).

رسالهٔ مورد گفتگوی مافهرست آیه‌های قرآن است بترتیب حروف آغاز نخستین کلمهٔ آیه. نام کتاب «مظهر الایات» و نام نگارنده محمدبن مهدی حسینی در دیباچه آمده‌است او پدر سیدمحمودبن محمدبن مهدی بن عبدالفتاح قاری صاحب « جواهر-القرآن » است که در ذریعه (ج۵-ص۲۷٤ و ج۷-ص٦۷) یادشده وی کتاب را در تبریز بدستور عباس میرزا نائب السلطنه و ولی عهد ، نگاشته ، و بنام فتحعلی‌شاه موشح ساخته. تاریخ پایان نگارش (۲۵-ع۱-۱۲٤۵) است کتابرا بریک مقدمه وسه جدول و یک خاتمه مرتب ساخته :

جدول نخست: تطبیق سوره‌ها، با جزء ها دردوصفحه. جدول دوم: فهرست سوره ها، دریک صفحه .

---

۱ — کشف‌الایات مثنوی از محمدرضا کاشانی در چاپ علاءالدوله سال (۹۹ ۲۴) وهمچنین کشف‌الکلمات شاهنامه از ولف چاپ(۱۹۳۵م) از این کشف‌الایاتها اقتباس شده‌است

2– G. Le. Flügel

جدول سوم: فهرست آیه ها، که تمام کتاب را گرفته است .

خاتمه: در تعداد کلمات قرآنست.

[۱٦۳]

نسخه بخط نسخ . نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد ، لیکن نزدیک بزمان
 نگارش میباشد . و شاید نسخه‌ای باشد که نگارنده بدربار اهداء نموده .
صفحه‌ها دارای سه ستون است ومیان هریک دوخط لاژوردهست. کنار صفحه دو جدول دارد نخست باطلا ولاژورد، دوم لاژورد تنها. عنوانها وجای تعیین آیه باشنگرف نوشته شده .

(٦۸ برگ) کاغذ ترمه سمرقندی . جلد تیماج سبز یک لا ضربی
اندازه : ۱۵×ص۲۲ و ۱۰×۱۷ : ۱٦ سطری .

[۱۳٦] مفاتیح الجنان (فارسی وعربی)

در دعاها وزیارتنامه ها وبرخی از سوره‌های قرآن که بعنوان نیایش خوانده میشود. نگارش حاج شیخ عباس بن محمدرضا قمی نگارندهٔ الکنی والالقاب و کتابها تاریخی وادبی دیگر است که در نجف(۲۳-ذیحجه-۱۳۵۹) مرده است.

این کتاب مکرراً در تهران ونجف چاپ شده . ویکمرتبه کوتاه شدهٔ آن در تهران منتشر گردیده. علت توجه عباد وزهاد ناس بدین کتاب آنست که بزرگترین شمارهٔ دعا را در خود گرد آورده وحامل آنرا از مراجعه بکتابهای دعای بسیار دیگر بی‌نیاز کند. شیخ عباس دراین کتاب مانند دیگر دعانویسان بعداز صفویه‌سند وزنجیرهٔ روایت دعاها را انداخته وفقط متن دعارا پس از جمله[بروایت معتبر آمده] یا [درخبر صحیح است] یا [درخبر است] وامثال آن میآورد.

[۱٦۳]

نسخه گراوری خط طاهر خوشنویس چاپ شرکت علمی بسال (۱۳۱٦) که
 بتاریخ(۲۳-شعبان-۱۳٦۱) آقای سیدمحمد مشکاة بنیادگذار این کتابخانه آنرا
بانسخه خط نگارنده تطبیق و تصحیح کرده .

(٦۰۱ صفحه) کاغذ فرنگی. جلد تیماج زرد باطوی ضربی. تجدید صحافی شده .
اندازه : ۱۷×۲۴ ۲۱ سطر .

[۱۳۷] مفتاح الفلاح (عربی)

دردعاو نیایشهای شبانه‌روز از بامداد تا بامداددیگر.

نگارش شیخ بهائی (م-۱۰۳۱) .نگارندهٔ حدیقهٔ هلالیه‌است که در (ص۹۹-۱۰۱) یاد شد. این کتاب دارای شش باب است:

۱- کارها و نیایشهای‌وقت (طلوع فجر- طلوع آفتاب)-

۲ـ ازآن هنگام تا ظهر.

۳ـ زوال تا غروب آفتاب.

٤ـ غروب‌تاهنگام خواب.

۵ـ هنگام خفتن تانیمهٔ شب.

٦ـ تا طلوع فجر و بامداد.

تاریخ پایان یافتن نگارش آن: دههٔ سوم‌ماه دوم (صفر)(سال-۱۰۱۵) میباشد.

مفتاح‌الفلاح چندبار بفارسی ترجمه‌شده، وشش‌ترجمهٔ آن درالذریعه (ج٤-ص۱۳۷-۱۳۸)یادشده،خود کتاب یکبار در ایران بچاپ‌سنك‌باترجمه،ویکمرتبه‌چاپ‌سربی بی‌ترجمه‌منتشرشده، ویك ترجمه آن بنابگفتهٔ صاحب ذریعه در بمبئی چاپ‌شده‌است.

[۱٦٤]

نسخه بخط نستعلیق، نویسنده محمد امین‌قاری. تاریخ نوشتن‌ماه سوم همان‌سال

۹۱۸ نگارش ، یعنی‌یکماه پس از نگارش نوشته شده، و بر نگارنده خوانده شده ، ونشان خواندن بخط شیخ بهائی برآن هست. عنوانها درمتن باشنگرف ودر حاشیه بامرکب سیاه نوشته شده.

این‌کتاب درمجموعه‌ایست دارای (۱۸ رساله) از برگ (۱تا۱۳٦) آنرا گرفته.

(۱۳٦ برك) کاغذ ترمه اصفهانی. جلد تیماج عنوانی قهوه‌ئی وصالی‌شده.

اندازه: ۱۹ر٥×۱۱ و ۱۴ر۴×۷ر٥ ؛ ۱٦سطر.

[۱۳۸] مفتاح النجاح (فارسی)

یا

ترجمهٔ عدة الداعی

«عدةالداعی ونجاح‌الساعی» کتابی است که دعاهای گوناگون در بر دارد. ونگارش ابوالعباس احمد معروف بابن‌فهدحلی (م-٨٤۱) صاحب کتاب «التحصین» میباشد، دارای یك دیباچه و شش باب بوده، و بسال (۱۲۷٤) در تبریز چاپ شده است. ترجمهٔ‌فارسی‌این کتاب که جای گفتگوی‌ماست، ازعلی‌بن‌حسن زواری‌صاحب «ترجمةالخواص»است که در(ص۳٦-۳۷) این‌فهرست‌یادشده. ترجمه کننده‌دردیباچه نام‌خود و کتاب راآورده گوید: چند دعا که لازم دانستم براصل کتاب افزودم.

آغاز: ستایش و سپاس بی قیاس حضرت قاضی الحاجات را رواست که اجابت . . .

انجام: وقت‌حضورموتی، برحمتك یا ارحم‌الراحمین. مأمول ازمکار اخلاق و . . . خلل وزللی که دراین ترجمه

[۱٦٥]

نسخه بخط نسخ، نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد، لیکن خط و کاغذ نزدیك

۹٦۷ سدهٔ یازدهم است.

دعاها اعراب دارد، صفحه ها دارای جدول طلا. عنوانها باشنگرف است. درصفحهٔ نخست سرلوح دارد، لیکن متأسفانه‌این صفحه بجلد چسبیده است.

(۱۸۲ برك) کاغذ نوعی ترمه، جلد تیماج حنائی عنوانی وصالی‌شده.

اندازه: ۲۲×۱۴ و ۱۵ر٥×۷ر٥ : ۲۱ سطر.

[۱۳۹] مفردة ابن‌عامر (عربی)

نگارنده قرائت‌ابن‌عامر رادریك‌یك کلمه‌های قرآن دراین کتاب گردآورده است. این روش در کتابهای تجوید وقرائت پیشینه بسیار دارد. چلبی در «کشف

الظنون، از کسانی که دربارهٔ مفرده های هریك از قاریان رساله نوشته‌اند، سه تن نامبرده:

۱ــ حسن بن علی بن ابراهیم اهوازی (م-٤٤٦).

۲ــ ابوالعلاء حسن بن احمد عطار همدانی (م-٥٦٩).

۳ــ ابوشامه عبدالرحمان بن اسماعیل دمشقی (م-٦٦٥).

سپس سه‌تن دیگر که هریك «مفردهٔ یعقوب» را گرد کرده‌اند نامبرده

٤ــ ابوعمرو دانی (م-٤٤٤).

٥ــ عبدالرحمان بن عتیق (ابن خلف) صقلی [منسوب بجزیرهٔ سیسیل] معروف بابن فحام (م-٥١٦).

٦ــ ابومحمد عبدالباری بن عبدالرحمان صعیدی (م-٦٥٠)

البته این آمار جامع نمی‌باشد، بویژه پس از ابن جزری (م-٨٣٣) شاگردان او در این باره رساله‌ها نوشته اند، واز یك تن ایشان که حافظ اصفهان ابوالحسن طاهر بن عرب بن ابراهیم باشد، چهار رسالهٔ فارسی در این موضوع باقی است: «مفردهٔ ابوعمرو» و «مفردهٔ ابن عامر» و «مفردهٔ حمزه» و «مفردهٔ نافع». (الذریعه- ج٨- ص٦٨) دیده شود. یك رساله نیز بعنوان «نورالنور» در این فهرست خواهد آمد.

یکی از قاریان هفتگانه که قرائت او موضوع رساله‌های جداگانه قرار گرفته عبدالله بن عامر بن یزید بن تمیم بن ربیعه یحصبی است. کنیت او چنانکه درمقدمهٔ این رساله یادشده ابوعمران (یاعثمان یانعیم یاعلیم یامحمد یاموسی یاعبید) است و ابوعمران درست تراست. وی مدتی در زمان عبدالملك مروان قاضی دمشق وامام مسجد و پیشوای قاریان آن شهر بوده. او بسال (۲۱هـ) زاده ودر دمشق بروز عاشورا (١١٨هـ) مرده است.

یکی از رساله‌ها که بعنوان مفردهٔ ابن عامر نوشته‌شده رسالهٔ مورد گفتگوی ماست. نگارندهٔ آن نام خود را در دیباچه وخاتمهٔ کتاب ابوموسی جعفر بن مکی بن جعفر موصلی نوشته است. تاریخ پایان یافتن نگارش (۱۰ شوال – ٦٨٥) در شهر شیراز میباشد.

آغاز: الحمدلله رب العالمین، وصلی الله علی سیدنا محمد النبی الامی، خاتم...

انجام: واتفقا علی ضم الفاء. وهذا آخر المتفق علیه والمختلف فیه من مذهب عاصم(۱) ولم تذکر التکبیر لانه مذهب غیر عاصم(۲) قال المؤلف نجز المفردة بحمدالله... فی العاشر من شوال سنة خمس وثمانین وستمایة فی شیراز.

[۱٦٦]

نسخه بخط نستعلیق شکسته. نام نویسنده محمد بن علی بن محمد موسوی.

٥٥٩ تاریخ نوشتن جمعهٔ (٦- ذی‌قعده-٩٨٢) در دارالسلطنهٔ کلکنده (این شهر سابقا مرکز حیدرآباد دکن کنونی بوده است) عنوانها باشنگرف روی واژه‌هائی که قرائت آن تعیین‌شده، خط شنگرفی کشیده. تصحیح شده. در برگ (٣٣ب) کتاب بپایان میرسد، و چند سطر باقی مانده‌را نویسنده دربرگ (۱-الف) نوشته است.

(٣٣ برگ) کاغذ نوعی ترمه جلد نداشته و کتابخانه آنرا جلد تیماج سرخ کرده.

اندازه: ١٤×١٨.

[۱٤۰] مفصل البیان فی علم القرآن (فارسی)

در ترجمهٔ «مجمع البیان فی تفسیر القرآن» بفارسی. خود «مجمع البیان» در (ص۱۹٦-۱۹٥) این فهرست یاد گردید و گفتیم که نگارش ابوعلی فضل بن حسن بن فضل طبرسی (تفرشی) مشهدی (م-٥٤٨) میباشد. ترجمه کننده شخصی است بنام آقامحمد که درسدهٔ سیزدهم درتهران میزیسته. از گزارش زندگی او جز چند سطری که خودش درپایان آخرین جزء این تفسیر نوشته اطلاعی دردست نیست. وی این تفسیر مهم‌را درپایان آن‌سده از تازی بفارسی گردانیده. عبارتی که در آخرین جلد این تفسیر آمده برای شناسائی نگارنده میآوریم

«چون این احقر عبادالله آقا محمد شهیر بملاآقا را کــه اصل مسقط الراس در دارالخلافهٔ طهران بود درسنهٔ (۱۲۲٥) وسکنی درقریهٔ تکمان من محال ساوج بلاغ من توابع طهران، درثلث آخر عمر چنان میل قلبی بهمرسانیدم که این کتاب مبارك میمون را که موسوم است بمجمع البیان در تفسیر کلام ملك علام که شیخ المشایخ

(۱) و (۲) گویا نویسنده بجای کلمهٔ ابن عامر اشتباهاً عاصم نوشته است.

طبرسی(ره) بعربی تفسیر نموده بوده که افصح وابلغ تفاسیراست ازبابت نزول ونظم وقرائت ولغت واعراب ومعنی جامع بود، بلغت پارسی شرح نمایم، بلکه بعضی که عوام الناسند ازلغت عربی عاری اند فی الجمله تمتعی بردارند، که سبب آمرزش این کثیرالذنب... باشد. لهذا بتاریخ(۱۲۹٤) از اول تا جزو شانزدهم آنرا بقدرالقوة شرح پارسی نوشتم. وازسورهٔ یس تاخاتمهٔ قل أعوذ برب الناس امید ازحضرت مسبب الأسباب آنست که سببی سازد که مابقی را بنویسم بلکه امید نجاتی برای یوم لاینفع مال ولابنون برای داعی بشود. این أصل نسخه است بخط خود داعی مــلاآقا است امید ازقرائت کنندهء... آنست: اولا اگر سهوی یا نسیانی شده قلم عفو بکشند وحشو وزوایداو را اصلاح نمایند، زیرا که بقدر استطاعت(چنین) خودوفهم تصرف خود، بانی این امر خطیر گردیدم، وثانیا بدعای خیری... واین کتاب موسوم نمودم بــه «مفصل البیان فی علم القرآن». وصلی الله.... تم فی غرة شهر جمادی الثانی سنهٔ (۱۲۹٤)

از این عبارتها آشکار شد که نگارنده سال (۱۲۲۵) در سنگمان که دهی در ۳۸ کیلومتری باختر کرج وجزء ساوجبلاغ تهران میباشد زاده ودرشش ماهنخستین سال (۱۲۹٤) در سن هفتاد ویك سالگی کــه خود را درثلث سوم عمر شمرده این کتاب رابفارسی گردانیده وشرح کرده، لیکن باعتراف خودش از جزء شانزدهم تا جزء بیست وسوم را ترجمه نکرده وبهنگامه گروا گذاشته. انشاء فارسی این کتاب چندان خوب نیست، وباآنکه نسخهٔ خط نگارنده است، بازهم خالی ازغلطهای املائی نمی باشد.

آغاز جزء نخست: روایت شده است ازحضرت أمیرالمؤمنین(ع) گفت: فرمود رسول الله(ص): بدرستیکه خداوند فرمود مرا...

انجام آن جزء: الحجة. گفته است أبوعلی: حجت حمزه در قرائت: وعبدالطاغوت انه یحمله علی ماعمل فیه. (و از اینجا بجزء بعد متصل میشود).

آغاز جزء دوم: فیه جعل. پس کأنه وجعل منهم عبدالطاغوت. و معنی جعل خلق است.

انجام آن جزء: بکرة وعشیا. پنج آیت است. القرائة... الحجة: گفته است أبوعلی: اعلم أن ما کان علی فعول، میباشد بردوضرب، یکی آنست که.

آغاز جزء سوم: سورهٔ یس. مکیة عندالجمیع. گفته است ابن عباس: مگر یك آیهٔ او که قوله: واذا قیل لهم...

انجام آن جزء واذن ینفث فیه الوسواس الخناس فیؤیدالله المؤمن بالملك یعنی بیك گوش قلب او ملك میدمد... که محافظت میکند باو، وهوقوله سبحانه: وأیدهم بروح منه. تمام شد جزء دهم از کتاب مجمع البیان...

[۱٦٧]

این نسخه بخط نستعلیق است، وبرای آیه ها خط نسخ بکار برده. نویسنده خود

۳۹ بکارنده یعنی آقامحمد ملقب بملاآقاساوجبلاغی تهرانی است ونسخه اصل میباشد.

تاریخ نوشتن دراین نسخه نیست لیکن درآخر جلد سوم که شمارهٔ (٤۱ کتابخانه ودرص ۲۲۲ این فهرست) ثبت است گوید هرسه جلدرا در(۱۲۹٤) نوشتم. این نسخه جلد اول ازسه جلد تفسیر، وسوره های فاتحه تا اواخر سورهٔ مائده آیهٔ [هل انبئکم... واضل عن سواء السبیل] را دربردارد. آغاز آیه ها وا سفید گذارده تا باشنگرف نویسد، ولی موفق نگشته است.

(۲۳۳ برگ) کاغذ فرنگی. جلد تیماج خالی قهوه‌ئی مقوائی‌لو.
اندازه: ۳۱×۲۲و۱۵ ، ۲۷٫۵: ۳۰ تا ۳۹ سطر.

[۱٦٨]

این نسخه جلد دوم از کلمهٔ پس از انجام جلد نخست آغاز میشود و به تفسیر آیه‌های

٤۰ (٦–۱۱)] یازکریا انارسل... بکرة وعشیا] در سورهٔ مریم (کهیعص) پایان یابد.

نسخهٔ اصل بخط خود ترجمه کننده آقا محمد معروف بملاآقا میباشد. خط شرح نستعلیق و خط آیه ها نسخ است.

ازهر آیه چند کلمه را نوشته وباقی را سفید گذارده که سپس آنرا باشنگرف بنویسد لیکن موفق نگشته است. تاریخ نوشتن درپایان این مجلد ندارد، لیکن درآخر جلد سوم (شمارهٔ بعد دراین فهرست)، (۱۲۹٤) میباشد.

(۲۰٤ برگ) کاغذ فرنگی. جلد تیماج خالی قهوه‌ئی مقوائی‌لو
اندازه: ۲۲×۳٤٫۵و۱۵ ، ۲۷٫۵ ، ۳۰تا۳۳ سطر.

[۱۶۹]

این نسخه آخرین جلد تفسیر است ، و ترجمهٔ تفسیر را از آغاز سورهٔ (یس) تا پایان
٤٦ قرآن (سورهٔ ناس) در بردارد. نسخهٔ اصل و بخط ترجمه کننده: ملا آقای یاد شده است.
خط تفسیر بنستعلیق و آیه ها بانسخ ، از هر آیه چند کلمه را نوشته و باقی آنرا سفید گذارده یا برای اینکه بعداً باشنگرف نویسد ، و یا برای صرفه‌جوئی در وقت ، تاریخ نوشتن را در پایان این مجلد غرهٔ جمادی الثانی (۱۲۹٤) تعیین نموده ؛ و در پایان جلد مترجم خاتمهٔ افزوده است که در بالا یاد گردید. و نیز در صفحه آخر این جلد تاریخ مهاجرت طبرسی نگارندهٔ «مجمع البیان» را از مشهد بسبزوار در (۵۲۳) و تاریخ مرگ او در آن شهر در (۵٤۸) و جنازهٔ بردن وی از آنجا بمشهد، و همچنین تاریخ پایان یافتن نگارش «مجمع البیان» را در (نیمهٔ ذیقعدهٔ — ۵۳۶) نوشته است.

(۳۶۰ برگ) کاغذ فرنگی . جلد تیماج حنائی قهوهٔ مقوائی.
اندازه: ۲۱×۳۴ و ۱۵×۲۷ص : ۲۵تا۳۰ سطر.

[۱٤۱] المفید فی التجوید (عربی)

در تجوید قرائت قرآن و دارای هفت باب است:

۱ — مخارج حرفها ۲ — اجتماع دو حرف از دیک آواز (قریب المخرج)

۳ — مد وقصر (آ) و (آ) ٤ — وقف ووصل (ایست ـ گذر)

۵ — تنوین (اٌ ـ اٍ ـ اً) که در پایان کلمه ها در زبان تازی خوانده شود و نوشته نشود.

۶ — ادغام ۷ — اقسام (راء) سخت و نرم

نگارنده : حسن بن شجاع بن محمد بن حسن تونی.

آغاز : الحمدلله رب العالمین والصلاة علی محمد وآله أجمعین، اما بعد فیقول أضعف...

انجام : لاتحتمل ذکره هذا المختصر و من اراد الوقوف علی ذلك فعلیه بکتب القرآآت المصنفة فی هذا الفن ...

[۱۷۰]

نسخه بخط نسخ تاریخ نوشتن ندارد ، ولیکن این رساله در مجموعه‌ایست که
۸۷۹ نخستین رسالهٔ آن بخط کمال الدین بن عبدالله بن سعید جرجانی است، و باقی رساله های آن، و از جمله این رساله بخط جمال الدین بن (...) بن عباس کاتبی است و تاریخ بیشتر آنها (شوال ۸۷۸) میباشد. این رساله از برگ (۱۳۷ تا ۱٤٤) این مجموعه را گرفته . عنوانها باشنگرف است.

این رساله (۸ برگ) همهٔ مجموعه (۳۲۵ برگ) جلد تیماج مشکی یک لاکهنه.
اندازه : ص۱۷×۱۳ و ص۱۱×۸ : ۱۵سطر.

[۱٤۲] مفتاح النجاح (عربی)

مجموعه‌ایست در دعا های گوناگون ، کسی آنرا برای دوستان خود گرد کرده و آنرا مانند «مفتاح الفلاح» بر شش باب مرتب ساخته :

۱ — دعاو نیایشها که باید میان طلوع فجر تا آفتاب سروده شود.

۲ — از طلوع آفتاب تا هنگام زوال (نیمه روز)

۳ — از زوال تا گاه غروب آفتاب.

٤ — از غروب تا هنگام خفتن

۵ — از وقت خفتن تا نیمهٔ شب.

۶ — از نیمهٔ شب تا طلوع فجر و بامداد.

نام کتاب و فهرست بابها در دیباچه آمده است. لیکن نامی از نگارنده ندارد، و گویا نگارش حاج زین العابدین صاحب منهاج العارفین باشد.

آغاز : الحمدلله الذی هدانا للصراط المستقیم، ... فهذه رسالة جمعت فیها ملا بدلکم... و رتبتها علی ستة أبواب.

انجام : اختتام دعاء السمات: اللهم بحق هذا الدعاء ... بکل شیئی علیم. آمین.

[۱۷۱]

نسخه بخط نستعلیق دعاها بخط نسخ و گاهی بنستعلیق شکسته . سطرها هاپیشتر
۵۷ راسته نوشته شده و گاهی بیز چلیپا است.
تاریخ نوشتن در (ص۲۱۷) سال (۱۳۱۸) آمده است . نام نویسنده محمد بن

شیخ جعفر بحرینی است.دارای یك سرلوح خوب در برك (۱ـب) ..

(۲۳۰ صفحه) کاغذ آبی فرنگی جلد تیماج حالی متوالی .

اندازه : ۸×۱۴ و ۵٫۳×۸٫۴ ' ۱۰ سطر

[١٤٣] ملحقات صحیفهٔ کاملهٔ سجادیه (عربی)

دعاهائی است که محمدباقر مجلسی (م-۱۱۱۰) در نسخهٔ صحیفه بروایت کفعمی ـصاحب مصباح (م-۹۰۵)- دیده ودر نسخه های دیگر نبوده پس آنها را برصحیفهٔ خود بنام ملحقات افزوده است .

آغاز : الحمدلله کماهـو اهله وصلی الله علی نبیه المصطفی محمدوآله اما بعد فیقول ...

انجام : أحدمن الناس غیرك یا أرحم الراحمین.

چنانکه در(ص۱۵۹) زیرعنوان صحیفه یادشد زیابادی شاگرد شیخ بهائی نیز بسال (۱۰۲۳) ملحقاتی برای صحیفه گردآورده، وجز او نیز هفت تن دیگر برای صحیفه ملحقات نوشته اند

[۱۷۲]

نسخه بخط نسخ عالی در دنبال نسخهٔ صحیفهٔ سجادیه که در(ص١٦٥) یادشده ،

٢٩ هست واز برك (۱۲۳ تا۱۳۵)آنرا گرفته. تاریخ نوشتن(۱۰۹۹) نویسنده همان

نویسنده نسخهٔ صحیفه است ، و نام اوزین العابدین ساوجبلاغی است. حاشیه ندارد. عنوانها باشنگرف است. دارای جدول طلا. کاغذوجلدواندازه همانست که درباره صحیفه در (ص١٦٥) یادشد .

[١٤٤] ملحقات مصباح کفعمی (عربی)

دعاهائیست که درمصباح بزرگ کفعمی که بنام«جنة الامان الواقیة»در(ص۹۰) گذشت نبوده بلکه کسی که نام خودرا ننوشته آنرا در پایان مصباح دررساله جداگانه افزوده است. واحتمال میرود ملحقات نیزاز خود کفعمی باشد (الذریعه خطی)

آغاز: الحمدلله الحق الحقیق المبدی المعید الذی ایدحزب الحمدبحسن المعونة والتأیید ورجب ایام شهر رمضان وانزل فیه...

انجام : ولاقوة الا بالله العلی العظیم وصلی الله علی محمد وآله الطاهرین.

اختتام حرزوانقه: یاصمدی من عندك مددی... ولا یؤده حفظهما وهو العلی العظیم

[۱۷۳]

نسخه دردنبال مصباح کفعمی «جنة الامان الواقیة» که در(ص۹۰)یادشده، باخط نسخ

٤٤ بسیار خوب نوشته شده. نویسنده محمدامین بن فتح الدین تاریخ نوشتن (شعبان

۱۰۷۳)صفحه ها دارای جدول طلاوشنگرف ولاجورد، عنوانها باشنگرف.دارای حواشی مختصر وکمتر ازحاشیه های خود مصباح. بیشتر حاشیه ها از«صحاح» و«قاموس» است، وجنبهٔ لغوی دارد وبریك جا از «منهاج الصلاح» نقل کرده این نسخه از برك(٣٤٨) تا پایان این مجلد را گرفته است

(۴۱ برك) کاغذ وجلد واندازه همانست که دربارهٔ مصباح در(ص۹۰) یادشد.

[١٤٥] مناجات ابن سینا (عربی)

در شمار رساله های ابن سینا این چند مناجات نامه یا خطبه بوی نسبت داده شده ، وچون جداگانه وخارج از رساله های وی نوشته شده مانیز آنها راجداگانه یادمیکنیم. خطبه وشرح آنرا در(ص١٣٤-١٣٦)معرفی کرده واینك دومناجاتنامه او را یاد میکنیم .

آغاز مناجات اول : اللهم لماکان الوجود لذاتك واجب، کان الامکان لوجود ذات غیرك ...

انجام : والطالب باله المشارق والمغارب برحمتك یاارحم الراحمین.

آغاز مناجات دوم : مناجات للشیخ الرئیس روح الله روحه . الهی واله الموجودات والمحسوسات. یا واهب...

انجام : بیده ملکوت کل شئی والیه ترجعون. تمت.

[۱۷۴]

این دو مناجات دربرك شمارهٔ (٤) این مجموعه نوشته شده ، رساله های این
۸۶۱ مجموعه همه از ابن‌سینا وابن کمونه میباشد . خط نسخ ، نام نویسنده محمدبن
حاج نادعلی صانع ، درارض‌اقدس . تاریخ نوشتن (۱۲۸۳) و (۱۲۸٤) و (۱۳۰٤)
درجاهای مختلف مجموعه ثبت شده است .

همهٔ مجموعه (۱۵۴ برك) این رساله (۱ برك) کاغذ فرنگی جلد تیماج مشکی با مقوی ضربی طلاکوب.
اندازه : ۱۵×۲۳

[۱٤٦] مهج الدعوات و منهج العبادات (عربی)

در دعا نگارش سید رضی‌الدین ابوالقاسم علی‌بن موسی‌بن محمدبن طاوس حسینی حلی (ز-۵۸۹) (م-٦٦٤) . این کتاب از آخرین نگارشهای سیداست چه‌تاریخ پایان نگارش آن‌را خود او (۷-ج۱-٦٦۲) یعنی دوسال پیش‌ازمرگ تعیین‌نموده ودر پایان کتاب گوید : هنگام نگارش این کتاب هفتاد جلد کتاب دعا در کتابخانه داشتم . ولیکن کتابخانهٔ سید بنابر بگفته صاحب ذریعه در (ج۲- ص ۲٦٤) بنقل‌از مجموعهٔ شهید مشتمل بر (۱۵۰۰ جلد) کتاب بوده است .

نگارنده‌خود در دیباچه گوید: این کتاب‌را بترتیبی مرتب‌نکرده‌ام. این کتاب دومرتبه تاکنون چاپ‌شده، یکی در بمبئی بسال (۱۲۹۹) .

آغاز: یقول مولانا افضل‌العالم . . . ابن‌طاوس . . . نوراللهضریحه . احمدالله الذی ابتدا بالاحسان ودعاعباده الی معرفته بلسان ذلك‌البرهان ...

انجام : مارفعت کف‌الی‌الله عزوجل احب‌الیه من کف فیها خاتم عقیق. یقول مولانا افضل . . . ابن‌طاوس . . . وهذا آخر ما اردنا من کتاب مهج‌الدعوات ومنهج العبادات . الحمدلله وحده .

گویندهٔ جملهٔ [یقول مولانا . . . ابن‌طاوس] در آغاز وانجام کتاب یکی از شاگردان سید است که این کتاب را روایت کرده . این جملات در دیباچهٔ « الدروع الواقیة » و « المجتبی » نیز موجود میباشد ـ چنانکه در (ص۱۰۹ و ۱۹٤) این فهرست گذشت.

[۱۷۵]

نسخه درمجموعه‌ایست دارای این کتاب و «المجتبی» و «الدروع الواقیه» .
۸۹۶ این کتاب ازبرگ اول مجموعه تا برگ (۱۳۵) راگرفته . خط نسخ . دعاها اعراب دارد عنوانها باشنگرف . نام‌نویسنده‌ندارد . تاریخ نوشتن سه‌شنبه (۱۳ج۲ شاید ۱۰۸۱) است .

(۱۳۵ برگ) کاغذ نوعی ترمه . جلد تیماج زرد مقوائی رویوش‌پارچه شطرنجی دارد .
اندازه : ۱۹٫۵×۳۳ و ۱۱×۲۱٫۸ ؛ ۲۵ سطر .

[۱٤۷] مهیجات الاشواق (عربی)

کتابی‌عرفانی ، ادبی ، درادعیه وشرح آنها میباشد . دراوائل کتاب (برگ۳ـ الف) گوید [قال الجدالصالح قدس‌سره عندشرح حدیث‌المفضل« بم‌یعرف الناجی...» ... وقال‌ره‌عند شرح قول الصادق «اوحی‌الله...»...]

آغاز: الحمدلله الذی نورقلوب العارفین.

انجام (دربرگ۱۹٦ نسخه این کتابخانه) :ـ هذا ما اردنا ایراده فی هذه المجوعه الشریفة ...

وپس ازآن تاپایان جلد چندین مناجاة عربی‌را بفارسی ترجمه کرده است .

[۱۷٦]

دراین نسخه جمله های عربی بنسخ وفارسی را بنستعلیق نوشته‌اند .
۱۲۹ نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد.
عنوانها بامرکب سیاه درشت.

(۲۰۵ برك) کاغذاصفهانی . جلد تیماج زرد مقوی ضربی طلاکوب.
اندازه : ۱٦×۲۱ و ۱۰×۱۵٫۳ ؛ ۱۵و۱٦ سطر .

[۱٤۸] ناسخ و منسوخ (عربی)

مسئله نسخ شدن آیتی ازقرآن بآیتی دیگر که پس‌ازآیت نسخ شده آمده باشد ، ومیان‌آن دو تناقض درحکم دیده شود ، یکی‌ازمسائل مهم علم کلام درسدهٔ دوم هجری و پس‌از آن بوده است ، و رساله های مستقل درآن باره نوشته شده

وسپس در دوره‌های پسین اسلام صورتهای گوناگون بخود گرفته ، و متاخر ان آنرا مانند فصلی درپایان کتابهای اصول‌فقه یاد کرده‌اند.

ابن‌نديم درالفهرس (ت-۳۷۷) درزير عنوان «الكتب المؤلفة فى ناسخ القرآن ومنسوخه» كتابهائی از كسان زير نامبرده :

۱ــ حجاج اعور .
۲ــ ابوعبيد قاسم‌بن‌سلام (م-۲۲٤).
۳ــ ابن‌ابی‌داود سجستانی.
٤ــ مقاتل‌بن سليمان .
٥ــ جعفر بن بشر.
٦ــ ابواسماعيل‌زبيدی.
۷ــ ابومسلم كجی .
۸ــ اسماعيل بن ابوزياد.
۹ــ ابوالقاسم‌حلاج زاهد.
۱۰ــ ابن كلبی .
۱۱ــ هشام‌بن‌علی‌بن‌هشام
۱۲ــ احمدبن‌حنبل.
۱۳ــ زبير بن‌احمد.
١٤ــ عبدالرحمان‌بن زيد .
۱٥ــ ابواسحاق‌ابراهيم‌بن‌مؤدب.
١٦ــ ابراهيم حربی.
۱۷ــ ابو سعيدنحوی.
۱۸ــ حارث بن عبدالرحمان .

چلبی در كشف‌الظنون(ت-۱۰٦۷)نام‌ده‌تن‌از كسانيكه دربارهٔ‌اين‌علم رساله جداگانه‌نوشته‌اندچنين‌ياد كرده‌است:مكی‌بن ابی‌طالب‌قيسی‌مقری،وابوجعفر نحاس، و ابوبكر محمدبن عبدالله ابن‌عربی(م-٥٤۳) ، وابوداود سجستانی ، وابوعبيد قاسم ابن سلام (م-۲۲٤) ، و ابوسعيد عبدالقاهر تيمی (م-٤۲۹) و سيوطی (م- ۹۱۱) وهبةالله‌بن سلامه (م-٤۱۰) وابوالحسين نيشابوری (م-۳٦۸) و ابن‌منادی‌بغدادی (م- ۳۳٤)

وليكن آشكاراست كه‌دراين‌فهرست‌يكدهم شماره كسانيكه‌دراين‌علم كتاب نوشته‌اند ، يادنگرديده . واسماعيل‌پاشا در ذيلی كه بر كشف‌الظنون نگاشته، چند شماره بدين تفصيل بر آنها افزوده است : محمدبن هلال سعيدی (م-٥۲۰) و علی‌بن احمدبن حزم قرطبی (م-٤٥٦) ويحيی‌بن عبدالله واسطی (م-۷۳۸) و شهاب‌الدين احمدبن اسماعيل‌ابشيطی (م-۸۳۸) وسعدبن ابراهيم‌اشعری قمی (م-۳۰۱) وابومسلم معتزلی.وعبدالله‌بن عبدالرحمان الاهم شيعی وحسن‌بن‌علی‌بن‌فضال كوفی(م-۲۲٤).

و كمال‌الدين محمدبن عبادی ناصری جد مصلح‌الدين محمد لاری. واين نيز اند كی ازبسيار ونمونهٔ از نويسندگان اين علم ميباشد . ودر همين كتابخانه رسالهٔ در اين موضوع باشرح آن موجوداست‌ودر(ص۱٤۹) اين فهرس گذشت. نه‌از نگارندهٔ‌آن شهاب‌الدين احمد بحرانی ونه ازشرح كننده‌آن عبدالجليل قاری نامی دراين‌دو فهرست يادنشده‌است .

درخاتمهٔ رسالهٔ ناسخ ومنسوخ كه هم اكنون مورد گفتگوی ماميباشد نيز نام پنج تن ازدانشمندانی كه دربارهٔ اين‌علم كتاب نوشته‌اند بدينقرار آمده است:

۱ــ ابوصالح باذان
۲ــ مقاتل
۳ــ مجاهد
٤ــ عكرمه
٥ــ محمد بن سعيد

دراينجا نگارنده كتاب (هبةالله بن‌سلامة) زنجيره اجازه خودرابرای روايت كتابهای اين‌پنج تن بتفصيل‌ياد كرده.

در ديباچهٔ اين كتاب خبرها وحديثها در بارهٔ اهميت ايـن علم وشرح آنها ومعنی دو كلمهٔ (ناسخ- منسوخ) در دهصفحه آورده ، وسپس‌بكتاب آغاز نموده سوره بسوره، ازبقره تا ناس آيه هـای نسخ كننده و نسخ شده را توضيح وتفسير نموده است .

نگارنده ، ابوالقاسم هبةالله‌بن سلامة بن‌نصربن علی‌ضرير ، مفسر ، مقری ، نحوی، بغدادی. بنابر گفته ياقوت درمعجم‌الادباء (ج۱۹- ص۲۷٥) وی درجامع منصور در بغداد حوزه درس داشته، واز ابوبكر قطيعی روايت كند، و ابوالحسن طائفی ازوی روايت‌دارد . غيراز اين كتاب كتابی بنام «المسائل المنثوره» درنحو وتفسيردارد. وبسال(٤۱۰) در گذشته‌است. وابومحمدرزق‌الله تميمی محدث‌پسردختر اين‌مرد است .

نگارنده باآنكه نابينا بوده (۱) اين كتاب را ازنودوپنج كتاب تفسير بيرون آورده است .

(۱) ضرير (معجم‌الادباء ج۱۹-ص۲۷٥).

آغاز: اخبرنا الشیخ ابو القاسم... قرائةعلیه‌فی دار ببغداد أوقربه ، قال: الحمدلله الذی هدانالدینه وجعلنا من اهله، وفضلنا بماعلمنا من منزله ...

انجام: من خمسة و تسعین تفسیراً بقول ذکر اسناد ها. وانما اقتصر تسافی هذا الکتاب فی جمل من العلم.:. السلامةمن الزیادة والنقصان والمنفعة من عنده.تم.

[۱۷۷]

نسخه در مجموعه‌ایست مشتمل برچند رساله ازبرگ (۱تا۵٦) آنرا گرفته.

۸۸۲ خط نسخ. نام نویسنده و تاریخ نوشتن ندارد، اما خط همهٔ مجموعه یکی است ودر برگ (۱٤۲) درپایان «نزهةالارواح فیما یتعلق باحکام النکاح» نویسنده نام خود وتاریخ نوشتن را معین کرده: سلیمان بن عبدالله الخطی. درشهر کر کنده. بسال (۱۰۷٦). عنوانها باشنگرف. دارای حاشیه ها باامضای (طبرسی) و(منه).

همهٔ مجموعه (۱۷٤ برگ) این رساله (٥٦ برگ) کاغذ نوعی ترمه. جلد تیماج قهوهٔ متوالی کهنه وصالی‌شده.   اندازه: ۱۳×۲۱

[۱٤۹] نزهة الخاطر (عربی)

وتحفة الحاضر ومتاع المسافر

تفسیروشرح لغتهای دشوار (غریب ومشکل) قرآن.مانندآنچه در(ص۳۱و۳٥ و۲۳۲) این فهرست یادشد. نگارنده شیخ فخرالدین طریح بن محمدبن علی بن احمدبن طریح نجفی رماحی مسلمی. که در دیه‌ماحیه بسال(۱۰۸٥)درگذشته. اوراست: «مجمع البحرین» و «الاحتجاج» وجزآن از کتابهای مشهور وبسیار. وی در دیباچهٔ «نزهة الخاطر» گوید: چون «نزهة القلوب»(۱) سجستانی را دیدم، موضوع آنرا سودمند یافتم، لیکن ترتیب نابهنجار آن مرا واداشت تا آنرا بر حروف هجاء الفباء مرتب ساخته وآنچه نداشت برآن افزوده، ویك باب درپایان برای کلمه ها که میتوان جداگانه یاد کرد بسازم. برای بیرون آوردن کلمه دراین کتاب بترتیب حرفهای پایان کلمه راملاك قرارداده است.

۱)ــ شمارهٔ واپسین در این فهرست دیده شود.

آغاز: الحمدلله الذی جعل القرآن وسیلة لنا الی اشرف.....

انجام: وقری. وسلام علی آل یسین. ای آل محمد(ص).

[۱۷۸]

نسخه بخط نسخ خوب. نام نویسنده محمدبن علی بن نویح بن محمدیسین النجفی،

۱۰۲۸ تاریخ نوشتن (۲٦ـع۲ـ۱۰۹۹) وبسال (۱۱۰۰)، دوتن ازدانشمندان نسخه را مقابله و تصحیح نموده‌اند. وهریك ازایشان درصفحه آخر نسخه بعنوان نشان تصحیح وخوانده شدن، چندجمله بخط خود نوشته‌اند. عبارت یکی ازایشان چنین است:

(٤۰) آخرین صفحة (برگ ۱٤۹ ــ الف) نزهة الخاطر شمارهٔ (۱۰۲۸) این کتابخانه. (دست چپ صفحه سائیده‌شده است)

[قدفرغ من مقابلة هذا الكتاب ابن محمد محسن، علی... الاسترآبادی فی(۲٦ ج ۱-۱۱۰۰) بکربلاء]. و عبارت دومین چنین است : [قوبل وصحح هذه النسخة ... باعانة صاحب... مولاعلی نقدا الاسترآبادی فی اواخر [ج۱-۱۱۰۰] بکربلاء حرره ... ابن عبده...]

عنوانها دومتن باشنگرف است. عنوان لغتها درحاشیه نیز نوشته شده

(۱۴۹ برگ) کاغذ فستقی. جلد تیماج مشکی مقوائی ضربی .

اندازه: ۱۹×۳۱ و ۸×۱٦: ۱۷ سطر

[۱۵۰] نزهة القلوب وفرحة المکروب (عربی)

یا غرائب القرآن. در تفسیر کلمات غریبهٔ قرآن . مانند آنچه در (ص ۳۱ و ۳۵ و ۲۳۰) این فهرست گذشته است. نگارش ابو بکر محمد بن عزیز سجستانی (م ۳۳۰) این کتاب مرتب بحروف هجا است و هر حرف آن بسه قسمت مفتوح و مضموم و مکسور دسته بندی شده . شیخ طریحی در اول کتاب «نزهة الخاطر»(۱) خود دربارهٔ این کتاب گوید: چون کتاب سجستانی را دیدم، ناهنجاری آن مرا واداشت این کتاب را بنگارم فیروزآبادی درمادهٔ (ع ز ز) گوید: برخی بغدادیان آنرا (عزیر) با راء خوانده اند وتحقیقاتی نموده که نادرست است. وعزیز بروزن زبیر صحیح باشد.

سیوطی در طبقات النحویین گوید: سجستانی پانزده سال در نگارش این کتاب رنج کشیده. چلبی در حرف غین، کشف الظنون، گوید: ابن اثیر گمان بسیار که در فن غریب القرآن کتاب نوشته اند نامبرده است، که بهترین آنها «مفردات راغب» و مشهورترین آنها «غریب سجستانی» است . این کتاب باهتمام وتصحیح مصطفی عنانی بیك بسال (۱۹۳۹م - ۱۳٦٦ق) درمصر چاپ شده است.

آغاز : کتاب تفسیر غریب القرآن الف علی ... لیقرب تناوله ویسهل تحفظه علی من اراده... الهمزة المفتوحة...

انجام : ایساء المکسورة. قال الشیخ الاجل... محمد بن عزیز السجستانی لیس من کلام العرب کلمة اولها.

(۱) (ص ۲۳۰) این فهرست دیده شود.

[۱۷۹]

این نسخه بخط نسخ . نام نویسنده سیف الدین بن محمود بن طریح بن خفاجی بن
۸۴۳ حمود بن فیاض بن محمد نجفی . آنرا برای پسرعمو و استاد خود شیخ فخرالدین طریحی (م ۱۰۸۵) صاحب نزهة الخاطر (۱) نوشته است تاریخ نوشتن (۱ ج ۱-۱۰۴۵). نسخه را تصحیح کرده اند و کلمات قرآن را درشت نوشته و اعراب گذارده اند. در آخرین برگ این نسخه امضای شیخ فخرالدین طریحی موجود میباشد.

آغاز نسخه میان برگ ۱ و ۲ یك برگ افتاده . آخر نسخه درست است .

(٤٦) برگ (۱۱٦ - الف) نزهه القلوب، شمارهٔ (۸٤۳) این کتابخانه

(٤۷) برگ (۱۱٦ ب) نزهه القلوب نسخهٔ شمارهٔ (۸٤۳) این کتابخانه .

(۱۱٦ برگ) کاغذ نوعی ترمه، جلد تیماج مشکی بشلال، اخیراً تجدید صحافی شده است

اندازه : ۱۵×۲۰ و ۹×۱٤، ۱۳ و ۱٤ سطر.

[۲۵۱] نشر القرآآت العشر (عربی)

نگارش شمس الدین ابوالخیر محمد بن محمد بن محمد بن علی بن یوسف بن الجزری عمری دمشقی . در دمشق بسال (۷۵۱) زاده است . در (۷٦۵) قرآن راز

(۱) ـ صفحه (۲۳۰) این فهرست دیده شود .

بر نمود ودر نماز بخواند. بسال (۷۶۹) بمصر رفت وپس از مدتی بدمشق باز گشته بقضاوت پرداخت، پس بروم (آسیای صغیر) رفته در برسا مسکن گزید، وچون امیر تیمور بدآنجا حمله کرد وی اسیر شد و بسمرقند افتاد، ودر آنجا بنگارش پرداخت وسپس بشیراز آمد واز طرف امیر آنجا مأمور قضاوت شد، وهمانجا بسال (۸۳۳) جهان رابدرود گفت، ودر مدرسهٔ که خود ساخته بود دفن گردید. او را نگارشها بسیاراست:

«الحصن الحصین» در دعاء، ودو منظومه درقرائت یکی معروف به «مقدمهٔ جزریه» دوم «طیبة النشر» و همهٔ اینها چاپ شده. و از همه اینها مهمتر، همین کتاب مورد گفتگوی مایعنی «نشر القرآآت العشر» است. این کتاب دردومجلد بزرگ دارای یك دیباچه وبیست ونه باب، از نظر قرائت جامعترین کتابهای پیشینیان این فن است، واز نظر تاریخ بهترین ومهمترین مشیخهٔ مستند این علم میباشد. نگارنده در دو باب اول ودوم بیشتر بتاریخ پرداخته درباب اول همهٔ کتابهای قرائت را با معرفی درست از کتاب و نگارنده وراه وزنجیرهٔ روایت باتاریخ هریك ازاجازهای روایتی یاد میکند. ودرباب دوم همهٔ قراء دهگانه (هفت تن اصلی وسه تن افزوده) را باهمهٔ زنجیره های روایتی آنها پشت بهپشت باتاریخ اجازه روایتی هر یك از آنها بطور تفصیل یاد کرده. این دو باب با بیست وپنج باب دیگر در جلد اول جای گرفته وفقط دو باب ۲۸ و۲۹ در جلد دوم است. فهرست بابها از این قرار است:

جلد نخست:

۱ ــ زنجیره های قرائتها.
۲ ــ زنجیره های قاریان
۳ ــ مخارج حروف.
٤ ــ استعاذة (أعوذبالله...).
٥ ــ بسملة (بسم‌الله ....).
٦ ــ فاتحة.
۷ ــ ادغام کبیر.
۸ ــ هاء کنایه.
۹ ــ مد وقصر.
۱۰ ــ دوهمزه در یك کلمه.
۱۱ ــ دوهمزة دردو کلمه.
۱۲ ــ همزهٔ مفرد.
۱۳ ــ نقل حرکت همزه بساکن قبلی.
۱٤ ــ سکت.
۱٥ ــ وقف حمزه وهشام بر همزه.
۱٦ ــ ادغام صغیر.

۱۷ ــ ادغام حرفهای قریب المخرج.
۱۸ ــ احکام نون ساکن.
۱۹ ــ فتح واماله.
۲۰ ــ اماله تاء تانیث.
۲۱ ــ اقسام راء (سخت ونرم).
۲۲ ــ اقسام لام (سخت ونرم).
۲۳ ــ وقف بر آخر کلمه.
۲٤ ــ وقف برمرسوم خط.
۲٥ ــ آیه‌های اضافه.
۲٦ ــ آیه های زایده.
۲۷ ــ اجتماع و انفراد قرائتها.

جلد دوم:

باب ۲۸ ــ فرش حروف واختلاف قاریان درباره حروف یك‌یك سوره‌ها از بقره تاپایان قرآن. این باب بیش ازنیم جلد دوم را گرفته.

باب ۲۹ ــ در تکبیر ودر آن چهار فصل است، فصل چهارم مربوط بدعاها وآداب ختم قرآن است.

نگارنده این کتاب راخود کوتاه نموده و(تقریب) نامیده‌است ونسخهٔ آن در کتابخانهٔ (رضوی) هست (فهرست رضوی ج۲،ص۲۳٥) دیده شود.

آغاز: نقل از کشف الظنون: الحمدلله الذی انزل القرآن

انجام: (ح.ط.) وعن جابر یرفعه: لاتجعلونی کقدح فان الراکب اذا اراد... کمابارکت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم انك حمید مجید

وبعداز آن چنین است: قال المؤلف: وهذا آخرما قدرالله جمعه وتالیفه من کتاب «نشر القرآآت العشر» وابتدأت فی تالیفه اوائل ربیع الاول سنة (۷۹۹) بمنزلی فی مدینة برصة (برسا) دار ملك الروم، وفرغت من فرشه فی اواخر الحجة من السنة المذکورة، وتأخر تألیف باب التکبیر الی الیوم وتأریخه الثلاثاء سلخ صفرسنة (۸۰۳) وأجزت لاولادی: اباالفتح محمداً، واباپکراحمد واباالخیر محمد، وغیرهم خیرهم‌الله و.... روایته عنی و کذلك اجزت جمیع المسلمین بشرطه. قاله و کتبه مؤلفه محمدبن محمدبن محمدبن الجزری عفی...

[١٨٠]

این نسخه دو مجلد دریك جا تجلید شده بخط نسخ. نام نویسنده ندارد ، تاریخ
٩١ نوشتن نیمهٔ شعبان (٩٩٥) . مقابلت و تصحیح شده. وتصحیحات وافتادگیها در
کنار صفحه بخط نسخ نوشته شده . از آغاز نسخه دو برگ افتاده است

آغاز آنچه هست [فقال ان ربك عزوجل]. عنوانها باشنگرف است. فهرست بابها درمیان دومجلد دربرگ (٢٤٧ب) نوشته شده است. دربرگ (٢٤٨ب) نام قاریان وراویان هریك ازایشان دریك جدول نوشته شده است.

(٣٢٥ برك) كاغذ سمرقندی، جلد تيماج زرد بامقوى ضربى داراى عطف.
اندازه : ١٩×٢٥ و ١١٫٢ × ١٦٫٨ : ٢٣ سطر .

[١٥٢] نورالنور فی قرائة عاصم المشهور (عربی)

رسالهایست دربیان قرائت عاصم ، وأوأبوبكر عاصم بن بهدله معروف بابن أبی النجود کوفی است که ازموالی بنی‌جذیمة بن‌ملك وبگفتهٔ ابن ندیم ازطبقهٔسوم قاریان کوفه میباشد... مراك اودر «خلاصهٔ تهذیب الکمال» (ص١٥٤) (١٢٩ ه) ودر فهرست ابن ندیم (ص٤٣) (١٢٨ ه) آمده است. وی یکی ازقاریان هفتگانهٔمعروف است که درسده های نخست ودوم اسلام، خواندن قرآن فقط بروش ایشان ازطرف مقامات مذهبی مجاز شناخته شد ، و در سده های بعد شمارهٔ آنها بده قاری رسید ؛ وابن الجزری (م- ٨٣٣) در کتابهای خود قراء عشره را با هم یك جا یاد نمود . وچون قرائت عاصم وروایت حفص(١) درمیان مسلمانان شیعه بیش ازشش قاری و راویان دیگر مورد توجه بوده و اخباری نیز دراین باب وارد شده است، نگارنده این کتاب فقط قرائت او را جمع وتدوین نموده . نگارنده ملامحمدبن شمس‌الدین قاری کاظمی. وی کتاب‌را بریك‌دیباچه ودوازده فصل ویك‌خاتمه‌مرتب ساخته‌دیباچه شش باب، وهرفصل نیز چندباب دارد . همهٔ فصلهای دوازده گانه در(٢٣برگ) اول نسخه پایان یابد و خاتمه که در فرش قرآن است (٨٥برگ) باقی کتاب را گرفته

(١) برای فهرست ادوار قرائت وتاریخ تطور آن(ص٧٢-٧٣)این فهرست دیده‌شود.

است وی این کتاب را بنام‌شاه سلیمان صفوی(ش١٠٧٨-١١٠٥) نگاشته نام خود و نام کتاب ونام‌شاه دردیباچه یاد شده‌فهرست فصلهای دوازده گانه رانیز آورده است

آغاز : الحمدلله الذی انزل القرآن نوراً یهتدی به الی سبیل السداد... واوردوهم مواردالنجاة. وجنبوهم مناهل الغوایة. امابعد فیقول الفقیر...

انجام: الناس. ست آیات... الخناس، الناس ، والناس. بین الناس والفاتحة ، ویسمی حال المرتحل من قوله تعالی الناس الی العالمین، احدی و ...

ملامحمد قاری کاظمی کتاب«قاسمیه» را نیز بنام فرزندخود قاسم نگاشته و در دیباچه آن از استادان خود در قرائت مانند : حاج‌محمد حکیم زاده در بغداد ، آقا سعید اصفهانی در مسجد جامع کهنه اصفهان ، حاج محمد نوادهٔ شاه تهماسب ، میرأبوالقاسم خراسانی در شیراز ، ملاعلی رضا قاری بن‌ملا حیدرقاری شیرازی ، نام برده است . ونیز کتاب‌دیگر بنام«حمدیه»در تجویدبنا بدر خواست حاج محمد شفیع تبریزی وبنام شاه سلیمان صفوی نگاشته است .

ازرساله‌ها که ویژهٔ قرائت عاصم نگاشته شده یکی «قواعد القرآن»، حافظ سمرقند یارمحمد خداداد رامیتوان نام‌برد که نسخهٔ آن (نوشتهٔ-٩٨٨) در کتابخانه ملك هست . ودیگررسالهٔ قرائت عاصم ازعماد قاری استرآبادی معاصرشاه‌تهماسب (ذریعه ج٣-ص ٣٧١- وقسمت خطی) .

[١٨١]

نسخه بخط نسخ. ازپایانش نیم‌صفحه افتاده، وبنابراین نام‌نویسنده وتاریخ‌نوشتن
٩٧ ندارد، لیکن‌خط و کاغذ نزدیك‌سدهٔ یازدهم‌است عنوانها باشنگرف. روی کلمه
های قرآنی خط‌سیاه وشنگرف کشیده . تصحیح‌شده وتصحیحها، وافتادگیها در
کنار صفحه ها نوشته شده است.

(١٠٩ برك) كاغذ نوعى ازمه جلد تيماج خالى الشلا كهنه.
اندازه : ٩×١٦٫٥ و ٦٫٣×١٢ : ١٩ سطر .

[١٥٣] نهج البیان عن کشف معانی القرآن (عربی)

تفسیریست مختصر و بروش پیشینیان بیشتر باخبار واحادیث استناد می‌جوید

واز تأویلهای متأخران درآن کمترین اثری یافت نمیشود . وچون نگارنده نام‌خود را در سر آغاز کتاب نیاورده ، وسبك انشاء آن کهنه است ، کتابشناسان در تعیین نگارندهٔ آن وامانده اند .

حاجی نوری (م-۱۳۲۰) در «دارالسلام» ودر «مستدرك الوسائل» (ص۵۲۱) وسید حسن صدر (م-۱۳۵٤) در «الشیعه وفنون الاسلام» وعدهٔ بپیروی از ایشان آنرا نگارش محمدبن حسن شیبانی ساکن‌مصر واستاد مفید محمدبن‌نعمان (م-٤۱۳) دانسته اند. روی نخستین برگ نسخهٔ این کتابخانه نیز این نسبت تأیید شده است . لیکن چنانکه از دیباچهٔ کتاب برآید ، نگارنده آنرا بنام مستنصر عباسی نگاشته وچون‌مستنصرعباسی بسال(٦٤۰) مرده ، ودراین کتاب ازتبیان‌شیخ‌طوسی(م-٤٦۰) نقل‌شده، وطوسی‌شاگرد مفیداست، پس‌نگارندهٔاین کتاب نمیتواند اُستاد مفیدباشد بلکه حتماً از دانشمندان سدهٔ هفتم بوده است .

برای روشن‌شدن موضوع، واحتمال یافت شدن نسخهٔ دیگر، دیباچهٔ کتابرا کوتاه شده اینجا می‌آوریم:

آغاز : الحمدلله‌ذی‌العزة والجلال‌والقدرة والحکمة والافعال المحصوص... فی مبدائه‌والمآل‌واصلی‌علی‌خاتم‌الانبیاء... واصلی‌علی ابن‌عمه امیرالمؤمنین... واصلی علی‌ولدیها السیدین الامامین الحسن والحسین... اصحاب الطهارة والمباهلة...وبعد فقدکان یتردد فی‌خاطری... جمع شیئی من کتاب‌الله واسباب نزوله و غریبه...فاتفق ذات‌یوم فی‌اجتماع من‌العلماء... فشوقونی...فسارعت‌الی تلبیتهم وشرعت فی جمعه... وذکرت‌فی‌ضمن‌ذلك‌بعضی‌ماوردعن‌اهل‌البیت...وذکرت‌جملةمن‌الناسخ والمنسوخ... وجملة من اسباب النزول... وکان غرضی فی‌هذا المختصر تجنب‌الاطالة ولاتعرضت فیه‌لشئی من البواطن و الاسرار الابعض... قال‌الشیخ الامام العالـم الصدوق المفید محمدبن محمدبن النعمان رحمه‌الله والاربعة‌اوجه التی ذکرها ابن‌عباس (رض)... وقدروی عن الصادق جعفربن‌محمد علیهما السلام... فینبغی لنا ان‌نحتذی حذوالنبی وحذو آله علیهم السلام وحذو اصحابه... فابتدات حینئذ بذکر ما رفع عن‌الصحابة

والمفسرین‌المعروفین... وذکرت‌بعدذلك‌ماوردعن‌النبی‌ص لیکون‌هذاالمختصرجامعاً لکثیرمن‌اقوال‌المفسرین.وقدسمیة‌بنهج‌البیان‌عن کشف‌معانی‌القرآن.واهدیته‌للخزانة المعظمة المولویة العابدیة العادلیة الرحیمیة المؤیدیة المظفرة المنصورة العزیزة الامامیةالمستنصریة‌رفع‌الله‌دعوتها‌فی‌اقطارالارض...وملکها‌نواصی‌العباد...بحمدوآله الامجاد... وانماخصصته‌اعزه‌الله...لعلمی‌برغبته...وهوعلی‌صغرحجمه‌جامع...وقدروی ان‌بعض‌العلماء من‌اصحاب‌الخلفاء الراشدین‌من بنی العباس سقی‌الله ضریحه و ضریحهم اهدی‌لبعض اولادهم هدیة...وأظن المهدی‌الیه‌المؤید بن‌المتوکل...وأنا ارجومن‌الله ان‌یحض هذاالمختصرعنه... المولویةالعالمیةالعابدیة العادلیة الرحیمیة المولویةاحلها الله‌تعالی‌واسناها... والبتول‌علی‌غیره‌من‌التفسیر المنقول‌اذکان غرض‌العبدفی‌اختصاره فی‌مبدأ أمره أن‌یحفظ وینشر... وهوحسبناونعم‌الوکیل. ذکرمقدمةیحسن تقدیمها... ... مقدمة اخری ... [اینجا صفحهٔ هشتم نسخهٔ این کتابخانه است].

[۱۸۲]

این نسخه بخط نسخ ، نام نویسنده ابراهیم بن علی بن حسین حمیری بحرینی - ٥٨ تاریخ نوشتن(۷-ج۲-۱۱۰۱) . اتفاقا نسخه دیگر بخط همین‌نویسنده بتاریخ (۱۱۰۰) درکتابخانهٔ (ساوی) درنجف موجود است (ذریعه خطی). جمله‌های [قوله تعالی] باشنگرف نوشته شده . بااین صفحه های آغاز وپایان نسخه آبدیده است. تصحیح شده وتصحیحات ونسخه بدلها درحاشیه موجود است. اندکی‌حاشیه بامضای (ه) وبخط همین نویسنده دارد.

(۲۲۳ برك) کاغذ نوعی‌ترمه . نازك‌جلدتیماج قهوه‌ئی مقوائی ضربی‌منقش‌زباوکهنه‌ئه‌وصالی‌شده الدازه : ۱۵×۲۵ و۸٫۵×۱۷٫۵ :۲۰ سطر.

[۱۵٤] فیلک بختیه (فارسی)

یا مونس العابدین

درترجمهٔ مصباح کفعمی بفارسی . مصباح کفعمی بنام « جنةالامان الواقیة » در (ص۹۰)این فهرست یادشد. وچنانکه گفته‌ئیم این کتاب‌چندبار بفارسی گردانیده

شده ویکی از آن ترجمه ها که اکنون مورد گفتگوی ماست نگارش محمود بن میرزا علی است ، و چون آنرا بنام مقرب الخاقان آقا محرما آغاز کرده و بنام معتمدالدولةالقاهرة آقا نیك بختا بپایان رسانیده از این روی بنام ترجمه نیك بختیه نامیده است :

درفهرست رضوی(ج ۲-ص۲۴۸) تاریخ نگارش را (۱۰۵۵)نوشته. درپایان ترجمه فهرست مصادر کتابرا نیز آورده است!انجام نسخه این کتابخانه بانسخه کتابخانه رضوی دو گونه است

آغاز : الحمدلله الذی جعل الدعاء... امابعدچنین گوید اقل عبادالله محمود بن...

انجام: نسخهٔ این کتابخانه : وعلی آله الا نجم الزهرو شرف و کرم و عظم وسلم تسلیما کثیراً .

انجام نسخهٔ رضوی:باالامن آتی الله بقلب سلیم گردانید .

[۱۸۳]

۷۱ نسخه بخط نسخ. نام نویسنده وتاریخ نوشتن ندارد. نسخه عالی سلطنتی. تصحیح شده. افتادگیها در کنار صفحهها نوشته شده. دوصفحه اول حاشیه سازی شده . دارای سرلوح . عنوانهادر کنار صفحهها باشنگرف است .

(۱۵۹ برگ) کاغذ ترمه ، جلد تیماج زرد باطوق ضربی، اندکی کارکرده .

اندازه : ۱۴٫۵×۲۴٫۵ و ۱۰×۱۸ : ۲۵ سطر

[۱۵۵] الوجیز فی تفسیر القرآن العزیز (عربی)

تفسیریست جامع ومختصر درحدود دو برابر قرآن .

نگارش شیخ علی بن حسین بن محیی الدین بن عبداللطیف بن علی بن احمد ابی جامع ، برادر شیخ حسین بن حسین وشاگرد سید محدث جزائری است وی غیر از این تفسیر نگارشهای دیگری نیز دارد ، مانند منظومهٔ « تحفة المبتدی » درمنطق که خود آنرا بسال (۱۰۹۰) شرح نموده ، و«توقیف السائل» که آنرا بسال (۱۱۲۴) نگاشته ، وهردو در ذریعه یاد شده است ، خانواده آل ابی جامع تا کنون

در نجف و جبل عامل بآل محیی الدین ، و جامعی مشهور هستند ، در کتاب الکنی والالقاب (ج ۱ - ص ۱۸۳) شیخ عباس قمی اشتباهاً این کتاب را بجمال الدین احمد بن محمد بن ابی جامع نسبت داده ، وصاحب «اعیان الشیعه» در(ج ۱۰ ص۲۸۷) نیز باین اشتباه دچار شده است. نام نگارنده و نام کتاب ، آشکارا در دیباچه یادشده .

آغاز : الحمدلله الذی نزل القرآن هدی... امابعدفان اسیرالذنوب العظام ، ورهین الجرائم... علی بن حسین بن ابی جامع...

انجام : من الجنة والناس. بیان للوسواس ای الشیطان. والتحرز من الضرر الاول اهم، اعاذناالله وایاکم. وهذامنتهی سعی القلم فی تحریر ماقصدنا ...

این کتاب فعلا درنجف تحت طبع میباشد. وصاحب ذریعه نسخههای دیگری نیزازآن نشان داده است .

[۱۸۴]

۱۸ بخط نسخ. نام نویسنده ندارد . تاریخ نوشتن (۱۲۳۱) . روی آیه ها خط شنگرف . و آیه ها را با اعراب نوشته است. عنوان سورهها باشنگرف است . صفحه های اول وآخر نسخه اندکی حاشیه دارد . پشت صفحهٔ اول آقای مشکاة به پیروی از اعیان الشیعه والکنی والالقاب آنرا بشیخ احمد بن ابی جامع نسبت داده است .

(۳۸۹ برگ) کاغذ ترمه؛ جلد کهنه بود کتابخانه آنرا تجلید کرده:تیماج زرد عنوانی او

اندازه : ۲۱×۳۰ و ۱۳×۲۱٫۱ : ۲۳ سطر

[۱۵٦] وقوف سجاوندی (عربی)

شناسائی جای وقف و ابتداء از مسائل مهم علم قرائت است وشعبهٔ ازآن محسوب است ، لیکن نظر باهمیتی که داشته است کتابهای جداگانه در بارهٔ آن نگاشته شده. وسابقهٔ آن تانزدیك سدهٔ سوم وشاید دوم هجری میرسد. ابن ندیم در الفهرس (ن-۳۷۷) درفصلی بعنوان «الکتب المؤلفة فی الوقف والابتداء فی القرآن» اشخاص زیررا نام برده است:

۱— حمزه ۲— فراء ۳— خلف

۴ــ ابن سعدان ۵ــ ضرار بن صرد ۶ــ ابوعمر دوری
۷ــ هشام بن عبدالله ۸ــ ابوعبدالرحمان یزیدی ۹ــ ابن انباری
۱۰ــ ابن کیان ۱۱ــ جعدی ۱۲ــ ابوایوب سلیمان بن یحیی ضبی

چلبی در (حرف ــ ق) از «کشف الظنون» پس از آماری که از کتابهای قرائت داده، نزدیک پنجاه کتاب بعنوان «کتب الوقف» و مانند آن یاد کرده است. ولی برای شناسائی تاریخ این علم و بدست آوردن آمار دقیق از این رشته کتاب ها باید کتاب «النشر» را که در (ص۲۳۳–۲۳۶) این فهرست یاد شده بررسی نمود.

کتابی که اکنون جای گفتگوی ما است بنام نگارندهٔ آن «وقوف سجاوندی» شهرت دارد، واز کهن ترین کتابهای این فن ومدرك همه کسانی است که در این باره رسالهٔ نوشته اند.

نگارندهٔ آن ابوالفضل شمس الدین محمد بن ابی یزید طیفور سجاوندی غزنوی قاری (م ــ ۵۶۰) میباشد. بروکلمان گوید: (۱) از سجاوندی سه کتاب بیش باقی نمانده است:

۱ــ «الوقف والابتداء» که هفت گونه وقف را می شناساند، ونسخهٔ آن در برلن ووین هست.

۲ــ «الموجز» که پنج گونه وقف را در بر دارد. وفقط یك نسخه از آن در برلن میباشد.

۳ــ «عین المعانی فی تفسیر سبع المثانی» که یگانه نسخهٔ آن درقاهره هست(۱)

۱ــ ج۲ــ ص۴۰۸

۲ــ درلباب الالباب(چ۱۹۰۰م) ج۱ ص۲۸۲ کتابی بنام «انسان عین المعانی» در تفسیر کلام ربانی، بمجد الدین احمد بن محمد ابویدیل نسبت داده است، ونگارندهٔ آنرا (امام کبیر ملك الکلام) لقب داده وکتاب دیگری بنام «ذخایر نثار درمعانی اخبار سید مختار» بدو نسبت داده، وسپس چند بیت از شعر فارسی اورا آورده است. چلبی در حرف عین کشف الظنون «عین المعانی فی تفسیر سبع المثانی» را یاد کرده و «انسان عین المعانی» را کوتاه شدهٔ آن وانمود کرده، و چنین افزوده: نگارندهٔ اصل و کوتاه شده یك تن است و نام او بتردید (احمد بن ابی یدیل سجاوندی) یا (محمد بن طیفور سجاوندی) است. و این تردید را در بارهٔ «ذخایر نثار [نثار]» نیز آورده است. ولی از آنچه گفتیم دانسته میشود که شمس الدین ابوالفضل محمد بن ابی یزید طیفور سجاوندی قاری نگارندهٔ «وقوف سجاوندی» (م ــ ۵۶۰) غیر ازمجدالدین احمد بن ابی یدیل محمد سجاوندی شاعر پارسی گوی میباشد.

نسخهٔ که گفتگوی ما در آن است گویا همان «الوقف والابتداء» باشد که نسخهٔ دیگرش در بریتش موزیوم هست، وآلبس صاحب فهرست نسخه های عربی آن کتابخانه در(ج۲ ص۲۶۵) آنرا بدین نام خوانده است.

سجاوندی نخستین کس است که نشانهای هفتگانه را برای هفتگونه وقف (ایست) بکار برده، واز این روی این نشانها بنام نشانهای سجاوندی خوانده شده وقرآنها که این نشانها در آن بکار رود «قرآن سجاوندی شده» خوانند. نشانهای هفتگانه اینست:

م = ایست لازم ط = ایست مطلق
ج = ایست جایز ز = ایست مجوز یعنی توان ایستاد، ولی گذشت بهتر است. ص = ایست مرخص.
ق = وقف برخی از قاریان لا = ایست ناروا

ولیکن بعد ها نشانهای دیگر نیز افزوده اند، مانند صلی = وصل اولی و گذشت بهتر وجز آن.

سجاوندی در این کتاب خود از آغاز قرآن سوره بسوره، کلمه بکلمه، جای وقف و ایست را معین کرده، ونوع هر وقف را نیز با نشان مخصوص تعیین کرده است.

در آغاز هرسوره شمارهٔ کلمه ها وحرفهای آنرا نیز نوشته است.

آغاز: سورة فاتحة الکتاب. مدنیة بلاخلاف. قال ابن عباس مدنیة، کلها خمس وعشرون کلمة..

انجام: الخناس، الناس، والناس. تمت کتاب الوقوف.

[۱۸۵]

نسخه بخط نسخ سدهٔ نهم، نام نویسنده ندارد. تاریخ نوشتن یکشنبه (۲۵ ــ ۹۹
شعبان ــ ۸۷۷). در برك آخر پس از جملهٔ تاریخ در یك سوی برگ چنین نوشته شده:

[کتبه الاخ العزیز اسوة الطلبة والموالی شمس الدین محمد بن عبد علی بن شمس الدین

ابن اسفندیار وفقه‌الله.] . ودر سوی دیگر این جمله آمده : [وتفرغ من کتابته وقرائته ودراسته وروایته الفقیر علی بن اسحاق بن مسعود، یوم الثلاثاء عند صلاة الظهر (٢٩ ذی القعدة ٨٧٧) احسن الله احواله .] .

نسخه تصحیح شده. حاشیه‌ها بخط برخی از دانشمندان با امضاهای [ن. ون. وح. وع.] وجز آن. عنوانها وسرمطلبها را با شنگرف نوشته .

(١١ برگ) کاغذ اوعی ترمه ، جلد تیماج زرد یکلا ،
اندازه : ١٨×١٣ و ٨×١٣ : ١٢ سطر .

(٤٣) پشت برگ یکم وقوف سجاوندی شمارهٔ (٦٩) این کتابخانه .

(٤٤) برگ (١١١) وقوف سجاوندی شمارهٔ (٦٩) این کتابخانه

فهرست نامها

١ــ برای افزایش استفادهٔ مراجعه کنندگان پس از هر نام نشانهٔ گذارده‌ایم که تا اندازه آنرا بشناسانند . مانند :

ك = کس. ن = نامه، و کتاب، و رساله، دعا، منظومه. وهر نوشته. د = دسته، گروه، طائفه، منعب. ج = جا، شهر .

٢ــ هر شمارهٔ صفحه که درمیان این [ ] نشانه باشد در آن صفحه از آن نام بتفصیل گفتگو شده است .

هر شمارهٔ صفحه که در این ( ) نشانه باشد نام کتابخانه یا کتابدار است

هر شمارهٔ صفحه که پس از این ∗ نشانه باشد، برای این کس کتاب نگاشته شده است (مهدی الیه است).

هر شمارهٔ صفحهٔ که در میان این دو = = نشانه باشد این کس نویسنده نسخه و یا صاحب خط است .

٣ــ هر گاه پس از نام ، بجای شمارهٔ صفحه، نام دیگر در میان این ( ) نشانه گذارده باشد ، بایستی ردیف نام دوم دیده شود، وشمارهٔ صفحه در آنجا خواهد بود.

انتشارات دانشگاه تهران

۱ـ وراثت (۱)	تألیف دکتر عزت‌الله خبیری
۲ـ A Strain Theory of Matter	» » محمود حسابی
۳ آراء فلاسفه در بارهٔ عادت	ترجمهٔ » برزو سپهری
۴ـ کالبدشناسی هنری	تألیف » نعمت‌الله کیهانی
۵ ـ تاریخ بیهقی (۲)	بتصحیح سعید نفیسی
٦ ـ بیماریهای دندان	تألیف دکتر محمود سیاسی
۷ ـ بهداشت و بازرسی خوراکیها	» » سرهنگ شمس
۸ ـ حماسه سرائی در ایران	» » ذبیح‌الله صفا
۹ ـ مزدیسنا و تأثیر آن در ادبیات پارسی	» » محمد معین
۱۰ـ نقشه برداری (۲)	» مهندس حسن شمسی
۱۱ـ گیاه شناسی	» حسین گل گلاب
۱۲ـ اساس‌الاقتباس خواجه نصیرطوسی	بتصحیح مدرس رضوی
۱۳ـ تاریخ دیپلوماسی عمومی (۱)	تألیف دکتر حسن ستودهٔ تهرانی
۱٤ـ روش تجزیه	» » علی‌اکبر پریمن
۱۵ـ تاریخ افضل بدایع الازمان فی وقایع کرمان	فراهم‌آوردهٔ دکتر مهدی بیانی
۱٦ـ حقوق اساسی	تألیف دکتر قاسم زاده
۱۷ـ فقه و تجارت	» زین‌العابدین ذوالمجدین
۱۸ـ راهنمای دانشگاه	—
۱۹ـ مقررات دانشگاه	—
۲۰ـ درختان جنگلی ایران	» مهندس حبیب‌الله ثابتی
۲۱ـ راهنمای دانشگاه بانگلیسی	—
۲۲ـ راهنمای دانشگاه بفرانسه	—
۲۳ـ Les Espaces Normaux	تألیف دکتر هشترودی
۲٤ـ موسیقی دورهٔ ساسانی	» مهدی برکشلی
۲۵ـ حماسه ملی ایران	ترجمهٔ بزرگ علوی
۲٦ـ زیست شناسی (۲) بحث در نظریهٔ لامارک	تألیف دکتر عزت‌الله خبیری
۲۷ـ هندسه تحلیلی	» دکتر علینقی وحدتی

۲۸ـ	**اصول گداز واستخراج فلزات (۱)**	تألیف » یگانه حایری
۲۹ـ	**اصول گداز واستخراج فلزات (۲)**	» » »
۳۰ـ	**اصول گداز واستخراج فلزات (۳)**	» » »
۳۱ـ	**ریاضیات در شیمی**	» دکتر هورفر
۳۲ـ	**جنگل شناسی (۱)**	» مهندس کریم ساعی
۳۳ـ	**اصول آموزش وپرورش**	» دکتر محمد باقر هوشیار
۳٤ـ	**فیزیولژی گیاهی (۱)**	» دکتر اسمعیل زاهدی
۳۵ـ	**جبر و آنالیز**	» » محمدعلی مجتهدی
۳٦ـ	**گزارش سفرهند**	» » غلامحسین صدیقی
۳۷ـ	**تحقیق انتقادی در عروض فارسی**	» » پرویز ناتل خانلری
۳۸ـ	**تاریخ صنایع ایران** (ظروف سفالین)	» » مهدی بهرامی
۳۹ـ	**واژه نامه طبری**	» » صادق کیا
٤۰ـ	**تاریخ صنایع اروپا درقرون وسطی**	» عیسی بهنام
٤۱ـ	**تاریخ اسلام**	» دکتر فیاض
٤۲ـ	**جانورشناسی عمومی**	» » فاطمی
٤۳ـ	Les Connexions Normales	» » مشترودی
٤٤ـ	**کالبد شناسی توصیفی(۱)** استخوان‌شناسی	» آقایان دکتر امیراعلم ـ دکتر حکیم ـ دکتر کیهانی ـ دکتر نجم آبادی ـ دکتر نیک نفس ـ دکتر نائینی
٤۵ـ	**روان‌شناسی کودك**	» دکتر مهدی جلالی
٤٦ـ	**اصول شیمی پزشکی**	» » آ. وارتانی
٤۷ـ	**ترجمه و شرح تبصرهٔ علامه (۱)**	» زین‌العابدین ذوالمجدین
٤۸ـ	**اکوستیك** « صوت » (۱) ارتعاشات ـ سرعت	» دکتر ضیاء الدین اسمعیل بیگی
٤۹ـ	**انگل شناسی**	» » ناصر انصاری
۵۰ـ	**نظریه توابع متغیر مختلط**	» » افضلی پور
۵۱ـ	**هندسه ترسیمی وهندسه رقومی**	» احمد بیرشك
۵۲ـ	**درس اللغة والادب**	» دکتر محمدی
۵۳ـ	**جانور شناسی سیستماتیك**	» » آرزم
۵٤ـ	**پزشکی عملی**	» » نجم آبادی
۵۵ـ	**روش تهیه موادآلی**	» » صفوی گلپایگانی
۵٦ـ	**مامائی**	» » آهی
۵۷ـ	**فیزیولژی گیاهی (۲)**	» » زاهدی

۵۸ـ	**فلسفه آموزش و پرورش**	تألیف دکتر فتح‌الله امیرهوشمند
۵۹ـ	**شیمی تجزیه**	» » علی‌اکبر پریمن
٦۰ـ	**شیمی‌عمومی**	» مهندس سعیدی
٦۱ـ	**امیل**	ترجمهٔ غلامحسین زیرك‌زاده
٦۲ـ	**اصول علم‌اقتصاد**	تألیف دکتر محمود کیهان
٦۳ـ	**مقاومت مصالح**	» مهندس گوهریان
٦٤ـ	**کشت‌گیاه حشره‌کش‌پیرتر**	» مهندس میردامادی
٦۵ـ	**آسیب شناسی**	» دکتر آرمین
٦٦ـ	**مکانیك فیزیك**	» د کمال جناب
٦۷ـ	**کالبدشناسی‌توصیفی(۲)** مفصل شناسی	تألیف آقایان دکتر امیراعلم ـ دکتر حکیم ـ دکتر کیهانی ـ دکتر نجم آبادی ـ دکتر نیك نفس
٦۸ـ	**درمانشناسی (۱)**	تألیف دکتر عطائی
٦۹ـ	**درمانشناسی (۲)**	» » »
۷۰ـ	**گیاه شناسی** تشریح عمومی نباتات	» مهندس حبیب‌الله ثابتی
۷۱ـ	**شیمی آنالیتیك**	» دکتر گاگیك
۷۲ـ	**اقتصادجلداول**	» » علی‌اصغر پورهمایون
۷۳ـ	**دیوان سیدحسن غزنوی**	بتصحیح مدرس رضوی
۷٤ـ	**راهنمای دانشگاه**	—
۷۵ـ	**اقتصاد اجتماعی**	تألیف دکتر شیدفر
۷٦ـ	**تاریخ دیپلوماسی‌عمومی (۲)**	» » حسن ستوده تهرانی
۷۷ـ	**زیبا شناسی**	» علینقی وزیری
۷۸ـ	**تئوری سینتیك گازها**	» دکتر روشن
۷۹ـ	**کارآموزی داروسازی**	» » جنیدی
۸۰ـ	**قوانین‌دامپزشکی**	» » میمندی‌نژاد
۸۱ـ	**جنگل‌شناسی (۲)**	» مهندس ساعی
۸۲ـ	**استقلال آمریکا**	» دکتر مجیر شیبانی
۸۳ـ	**کنجکاویهای علمی وادبی**	—
۸٤ـ	**ادوار فقه**	» محمود شهابی
۸۵ـ	**دینامیك‌گازها**	» دکتر غفاری
۸٦ـ	**آئین دادرسی دراسلام**	» محمد سنگلجی
۸۷ـ	**ادبیات فرانسه**	» دکتر سپهبدی
۸۸ـ	**از سربن تا یونسکو** (دو ماه در پاریس)	» » علی‌اکبر سیاسی
۸۹ـ	**حقوق تطبیقی**	» » حسن افشار

۹۰- میکروب‌شناسی (۱)	تألیف آقایان دکتر سهراب - دکتر میردامادی
۹۱- میزراه جلد اول	« دکتر حسین گلزری
۹۲- « « دوم	« « « «
۹۳- کالبد شکافی	« « نعمت‌الله کیهانی
۹۴- ترجمه و شرح تبصره علامه (۳)	« زین‌العابدین ذوالمجدین
۹۵- کالبد شناسی توصیفی (۳) - عضله شناسی	« آقایان دکتر امیراعلم - دکتر حکیم دکتر کیهانی - دکتر نجم‌آبادی - دکتر نیک‌نفس
۹۶- « « (۴) - رگ شناسی	« « « «
۹۷- گوش و حلق و بینی	تألیف دکتر جمشید اعلم
۹۸- هندسهٔ تحلیلی	« دکتر کامکار پارسی
۹۹- جبر و آنالیز	« « « «
۱۰۰- تفوق و برتری اسپانیا	« « بیانی
۱۰۱- کالبدشناسی توصیفی - استخوان‌شناسی اسب	تألیف دکتر میربابائی
۱۰۲- تاریخ عقاید سیاسی	« « محسن عزیزی
۱۰۳- آزمایش و تصفیه آبها	« « محمد جواد جنیدی
۱۰۴- هشت مقاله تاریخی و ادبی	« نصرالله فلسفی
۱۰۵- فیه مافیه	« بدیع‌الزمان فروزانفر
۱۰۶- جغرافیای اقتصادی (۱)	« دکتر محسن عزیزی
۱۰۷- الکترسیته و موارد استعمال آن	« مهندس عبدالله ریاضی
۱۰۸- مبادلات انرژی در گیاه	« دکتر اسمعیل زاهدی
۱۰۹- تلخیص البیان عن مجازات القران	« سید محمد باقر سبزواری
۱۱۰- دو رساله وضع الفاظ و قاعده لاضرر	« شهابی
۱۱۱- شیمی آلی تئوری و اصول کلی	« دکتر عابدی
۱۱۲- شیمی آلی ارگانیک	« دکتر شیخ
۱۱۳- حکمت الهی عام و خاص	« آقای مهدی قمشهٔ
۱۱۴- امراض حلق و بینی (۲)	« دکتر علیم مروستی
۱۱۵- آنالیز ریاضی	« دکتر منوچهر وصال
۱۱۶- هندسه تحلیلی	« دکتر احمد عقیلی
۱۱۷- شکسته بندی (۲)	« دکتر امیر کیا
۱۱۸- باغبانی (۱)	« مهندس شیبانی
۱۱۹- اساس التوحید	« مهدی آشتیانی
۱۲۰- فیزیک پزشکی	« دکتر فرهاد
۱۲۱- اکوستیک (۲) مشخصات صوت - لوله - تار	« « اسمعیل بیگی
۱۲۲- جراحی فوری اطفال	« « مرعشی